

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ “УКРАЇНА” (КИЇВ)
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ (БІЛА ЦЕРКВА)
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КЗ КОР “БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ”
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА (УМАНЬ)**

Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика

**Всеукраїнська
науково-практична конференція**

23-24 листопада 2023 року

м. Біла Церква

Рекомендовано до друку Вченою радою Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна» (протокол № 4 від 29 грудня 2023 року)

Організаційний комітет

Новак Я. В.	Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», кандидат юридичних наук, доцент
Косач Т.М.	Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», кандидат економічних наук, доцент
Романченко І. Г.	Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», кандидат історичних наук
Сидоренко В. В.	Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», кандидат юридичних наук, доцент
Пасічник Н.С.	Білоцерківський національний аграрний університет, кандидат історичних наук, доцент
Мельник Л.М.	Білоцерківський національний аграрний університет, кандидат політичних наук, доцент
Панченко Т.Л.	КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж», кандидат психологічних наук

УДК 314/316:001:37

Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (23-24 листопада 2023 р.) / Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. Я. В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач, Н.С. Пасічник. Біла Церква, 2023. 238 с.

Місце проведення

Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»,
Героїв Крут, 2-й пров., 42

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

УДК 004:378

МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

*Романченко І.Г., к.і.н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Сучасний період розвитку цивілізованого суспільства характеризує процес інформатизації. Інформатизація суспільства є глобальним соціальним процесом особливістю якого є те, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, виробництво, переробка, зберігання, передача та використання інформації, що здійснюється на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також на основі різноманітних засобів обміну інформацією.

Одним із пріоритетних напрямків процесу інформатизації сучасного суспільства є інформатизація освіти – процес забезпечення сфери освіти інформацією, методологія і практика її розробки та оптимальне використання сучасних інформаційних технологій, або, як їх ще називають, нових інформаційних технологій. Цей процес ініціює: вдосконалення механізмів управління освітою, створення освітньої системи на основі використання автоматизованих банків даних науково-педагогічної інформації, методичних матеріалів, а також комунікаційної мережі; вдосконалення методології та стратегії відбору змісту, методів та організаційних форм навчання, що відповідають сучасній освітній траєкторії.

Розвиток особистості в сучасних умовах інформатизації суспільства передбачає створення методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток інтелектуального потенціалу студентів, на формування вмінь самостійно здобувати знання, здійснювати інформаційно-просвітницьку, експериментальну та дослідницьку діяльність; створення та використання комп'ютерних методів тестування, діагностування для контролю та оцінювання рівня знань студентів.

Вимогами щодо впровадження інформаційних технологій в навчальний процес закладів вищої освіти України є:

- миттєвий зворотний зв'язок між користувачами в інформаційно-освітній системі;
- комп'ютерна візуалізація навчальної інформації про предмети або закономірності процесів та явищ;
- архівне зберігання досить великих обсягів інформації з можливістю її передачі, а також легкий доступ користувача до автоматизованого банку даних;
- автоматизація процесів обчислювальної інформації в науково-пошуковій діяльності, а також обробки результатів навчального експерименту з можливістю багаторазового повторення фрагментів або самого експерименту;
- автоматизація інформаційно-методичного забезпечення процесів щодо організаційного управління навчальною діяльністю та контроль за результатами засвоєння знань.

Реалізація перерахованих вище можливостей інформаційно-освітньої системи дозволяє використовувати наступні методи:

- облік, збір, накопичення, зберігання, обробка інформації про досліджувані об'єкти, явища, процеси, в тому числі ті, що реально відбуваються, і передача достатньо великих обсягів інформації, представлених в різних формах;
- інтерактивний діалог – взаємодія користувача з програмним забезпеченням (апаратно-програмною системою);
- управління реальними об'єктами;
- керування відображенням на екрані моделей різноманітних предметів, явищ, процесів;
- автоматизований контроль (самоконтроль) результатів діяльності, виховна діяльність, корекція, контроль, навчання, тестування.

Таким чином, сьогодні гостро стоять питання методів впровадження інформаційних технологій в навчальний процес закладів вищої освіти України, що передбачає досить непросту задачу: вибір програмного продукту та майданчику для якісної роботи освітньої платформи. На даному етапі розвитку техніки та технологій викладачі та студенти можуть лише порівнювати існуючі освітні платформи інтуїтивно: подобається це чи ні. В зв'язку із цим стейкхолдерам освітнього процесу необхідно активно вивчати можливості різних освітніх платформ з метою надання пропозицій щодо їх удосконалення та використання в освітньому процесі.

Література:

Romanchenko Inna, Prokopenko Alona, Zaichko Iryna, Prokopenko Liudmyla, Rybalko Petro, Bobrovytska Svitlana, Kyselyova Ol'ga. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021.VOL. 21, № 5, May. Pp. 16-22. URL : http://paper.ijcsns.org/07_book/202105/20210503.pdf.
<https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.5.3>.

УДК 649.14

СУТНІСТЬ «ЦІННОСТІ» ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

*Марчук В.В., к. пед.н., доцент,
Білоцерківський національний
аграрний університет, м. Біла Церква*

Ціннісна свідомість приписує об'єктивному світові такі ознаки (властивості), яких насправді не існує. Ці ознаки є лише нашими почуттями, емоціями, які виникли в процесі нашого ставлення до об'єктивного світу. Тобто наша ціннісна свідомість творить власний світ цінностей, які задовольняють наші потреби. Усі цінності в зв'язку з цим поділяються на дві великі групи: матеріальні і духовні. Така дихотомія зумовлена подвійною природою самої людини: тілесною, біологічною, тобто матеріальною, а, значить, людині властиві матеріальні потреби, і духовною (ідеальною, свідомою), яка зумовлює

духовні потреби. Отже, предмети і явища навколишнього світу мають для людини цінність в такій мірі, в якій вони задовольняють матеріальні і духовні потреби.

З позицій потребнісного підходу розглядає цінності С.Ш. Аваліані. Розмежовуючи пізнавальну діяльність, яка, на його думку, має теоретичний характер, з ціннісною, тобто практичною діяльністю, (оскільки “світ цінностей” є саме світом практичної діяльності), він стверджує, що аксіологія, як наука про цінності, є практичною наукою на відміну від онтології і гносеології, які слід вважати теоретичними науками [1, 125]. Людина, на думку дослідника, володіючи ціннісною свідомістю, розглядає весь оточуючий світ з точки зору цінності його предметів і явищ. Однак, об'єктивна дійсність сама по собі, тобто поза відношенням до людини, немає ніякої цінності – ні позитивної, ні негативної.

Цінність розглядалася окремими вітчизняними педагогами також як позитивна або ж негативна значущість будь-якого предмета чи явища навколишнього світу.

Дискутуючи щодо сутності категорії “цінність”, В.О. Василенко стверджував, що дана категорія розкриває один із найбільш суттєвих моментів універсальної взаємозалежності явищ, а саме, момент значущості одного явища для буття іншого.

В той же час, цінність завжди має елемент відносності не лише в “часі”, але і в “просторі”, тому що в один і той же час в практиці різних індивідів (соціальних груп, народів, соціумів) одні і ті ж предмети і явища можуть мати різну значущість, різну цінність. Однак “механізм” утворення усіх цих ціннісних уявлень один і той же – практичне відношення людини до навколишньої дійсності.

Важливим при цьому є врахування того, що цінністю виступає уся різноманітність предметів людської діяльності, суспільних відносин, природних явищ, які можуть оцінюватися людиною з позицій добра і зла, істини і хибності, краси і потворства, моральності і аморальності, користі і шкоди і т.д. Критерії, що лежать в основі процедури оцінювання, утверджуються в суспільній свідомості, культурі певного соціуму, певного народу у вигляді імперативів, певних норм, заборон, які й виступають орієнтирами в діяльності кожної людини. Кожна історична епоха характеризується системою таких імперативів, які й визначають ієрархію цінностей, система яких виступає специфічним суспільним регулятором. Орієнтація на ту чи іншу цінність спонукає людину до певного виду діяльності, поведінки.

Література

Авалиани С.Ш. Природа знания и ценности / С. Ш. Авалиани. АН ГССР, Ин-т философии. Тбилиси: Мецниереба, 1989. 182с.

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ТА «ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У
ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ**

*Сидоренко Ю.В., викладач,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква
аспірантка Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Сьогодні в теорії компетентності існує багато суперечок. Особливо, щодо змісту дефініцій «компетенція» і «компетентність», компонентів, які визначають той чи інший вид компетентності та опису цих компонентів. Деякі науковці припускаються логічних помилок при систематизації видів компетентності, серед яких психологічна компетентність, яка включає комунікативну, управлінську, конфліктологічну та особистісну. Тому теорія компетентності потребує вдосконалення та уточнення її ключових положень. Насамперед, потрібно чітко розрізняти поняття «компетенція», «компетентний» та «компетентність».

На сьогодні у психолого-педагогічній літературі не існує остаточного та уніфікованого визначення поняття «компетентність», як похідне від «компетентний». Існують різні поняття, серед яких найбільш вживаними є «соціально-психологічна компетентність» (Л. Петровська), «педагогічна компетентність» (Л. Мітіна), «психолого-педагогічна компетентність» (М.Лук'янова), «професійна компетентність вчителя» (Б. Гершунський, А.Маркова, В. Сластьонін).

У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетенція» визначається як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи». «Компетентний» визначено наступним чином: «1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [5, с. 874].

Головань М. у свої дослідженнях розкрив вище зазначені поняття наступним чином: «компетенція – це коло повноважень будь-якої організації, установи чи коло функціональних обов'язків фахівця; компетентний – це той, хто здатний високо та професійно діяти; компетентність – це здатність особистості кваліфіковано виконувати певний різновид діяльності» [3].

Тому слід чітко розрізняти поняття «компетенція» і «компетентність», оскільки вони є абсолютно різними за своїм значенням. Тому в теорії компетентностей слід використовувати термін «компетенція» та похідні від нього терміни. Одну з провідних позицій у системі формування та підготовки компетентних фахівців посідає психологічна компетентність. Компетентність це найвищий рівень професіоналізму з поглибленою професійною освітою, який визначається такими якісними характеристиками, як майстерність у професійній діяльності, усвідомлення майбутнім фахівцем особистих прагнень і досягнень, адекватна оцінка професійних якостей особистості та співвідношення між загальними і спеціальними компетентностями та результатами навчання.

Погляди на питання психологічної компетентності можна знайти у працях О. Бондарчук, Е. Вербан, С. Максименка, В. Семиченко, П. Терехова, С. Тищенко, О.Цільмак, Т. Єрмакової, Л. Орбан-Лембрик, та ін. Проблеми змісту, видів, механізмів, детермінант та умов формування психологічної компетентності досліджували такі вчені, як М. Адлер, М. Аргайл, М.Докторович, І. Зязюн, М. Лук'янов, А. Маркова, Н. Сівак, J. Raven, K. Rubin, К. Пфінгстен, О. Шиян та інші.

На думку Є. Вербана, психологічна компетентність включає такі вміння, як: адекватно оцінювати власні здібності, можливості, рівень домагань та психологічні особливості; обирати найбільш ефективні варіанти поведінки в конкретній ситуації; регулювати власний емоційний стан; долати кризові життєві ситуації тощо [2].

О. Цільмак визначає психологічну компетентність як здатність особистості ефективно застосовувати структуровану та інтегровану систему набутих знань і навичок для побудови взаємодії на різних рівнях – особистісному, соціальному та професійному [7, С. 129].

Л. Орбан-Лембрик трактує психологічну компетентність, як сукупність комунікативних, інтерактивних і перцептивних знань, за допомогою яких людина успішно орієнтується в соціумі, різних ситуаціях і міжособистісних стосунках та приймати відповідно до них ефективні рішення [6].

О. Бондарчук визначає, що психологічна компетентність особистості розглядається через призму результатів. Зокрема, через успішність та ефективність діяльності на основі набутих знань, а також через уміння вирішувати професійні проблеми та завдання в системі «людина-людина» [4].

За результатами опрацьованих матеріалів, можна зазначити, що психологічна компетентність – це здатність людини ефективно застосовувати структуровану сукупність знань про людей як індивідів, працівників та особистостей як у власній життєдіяльності, так і в професійній чи іншій взаємодії. Високий рівень психологічної компетентності забезпечує успішну діяльність та взаємодію в системах «індивід-індивід», «індивід-колектив» та «індивід-велика соціальна група».

Таким чином, серед науковців немає єдиного тлумачення поняття «психологічна компетентність». На основі теоретичного аналізу основних положень проблеми розглядаємо психологічну компетентність як невід'ємну складову професійно-освітніх орієнтацій. На нашу думку, психологічна компетентність є центральною ланкою в структурі професійно важливих якостей особистості, від сформованості якої в подальшому буде залежати успішна практична діяльність. Тому поєднання професійно важливих якостей та набуття знань, умінь і навичок формує психологічну компетентність у підготовці фахівця.

Виходячи з основних ідей компетентнісного підходу в освіті, трактування поняття «психологічна компетентність» різними авторами та аналізу основних компетентностей, близьких за змістом до психологічної компетентності, визначення цього поняття можна представити наступним чином: психологічна компетентність – це здатність людини до самоусвідомлення, саморегуляції, ефективної комунікації та взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації. Психологічна компетентність дозволяє людині розуміти себе та інших, ефективно адаптуватися до життя в сучасному суспільстві, встановлювати гармонійні стосунки з оточуючими, успішно реалізовувати свій особистісний потенціал, відчувати високий рівень психологічного

благополуччя та бути задоволеною життям. До основних навичок психологічної компетентності належать [1]:

- самопізнання (здатність адекватно оцінювати власні здібності, можливості, очікування, психологічні особливості, сильні та слабкі сторони; здатність усвідомлювати та розуміти власні почуття, поведінку, причини їх виникнення та наслідки; здатність усвідомлювати свій потенціал, своє місце в житті та суспільстві; здатність розмежовувати особисту та професійну сферу; вміння визнавати свою унікальність; вміння визначати життєві цілі, керуючись власними потребами, цінностями, нахилами та здібностями);

- самоконтроль (вміння правильно виражати емоції, вміння керувати своїми емоціями; вміння контролювати гнів і долати тривогу; вміння справлятися зі стресом і фрустрацією та вміння конструктивно їх виражати, вміння переживати невдачі, вміння долати життєві кризові ситуації, вміння контролювати свою поведінку); саморегуляція (вміння контролювати і мотивувати свою поведінку) та вміння контролювати та мотивувати себе;

- навички ефективного спілкування (вміння чітко висловлювати свої думки та розуміти різні точки зору; вміння відкрито, без тривоги та звинувачень висловлювати свої почуття; вміння слухати; вміння розуміти почуття, потреби та проблеми інших; вміння бути емоційно налаштованим на спілкування та проявляти толерантність, співчуття; вміння адекватно реагувати на критику; вміння впевнено вести переговори; вміння просити про послугу та допомогу; вміння застосовувати ефективні комунікативні стратегії відповідно до ситуації);

- навички спільної діяльності та співробітництва (вміння ефективно працювати в команді, вміння адекватно оцінювати свій внесок у спільну діяльність; вміння правильно визначати психологічні особливості колег та знаходити до них індивідуальні підходи; вміння будувати відносини довіри та поваги з іншими; вміння вести переговори; вміння конструктивно вирішувати конфлікти).

- навички саморозвитку та самореалізації (вміння складати програми саморозвитку; вміння правильно ставити цілі; вміння планувати професійну та особисту діяльність з урахуванням аналізу можливостей та ситуацій; вміння розвивати слабкі сторони; вміння розставляти пріоритети та раціонально використовувати час; вміння ефективно використовувати інформацію; навчитися підтримувати увагу; навчитися розвивати творчі здібності; вміння підвищувати ефективність своїх інтелектуальних здібностей тощо).

У широкому розумінні компетентність визначається, як властивість на індивідуальному рівні, система засвоєних способів, за допомогою яких людина вирішує певну проблему або завдання. Усі знання, окремі вміння та навички можуть бути ефективними лише тоді, коли вони інтегровані в таку загальну систему способів, мають багаторівневі зв'язки з іншими структурними елементами, стратифікуються, творчо модифікуються і гнучко використовуються відповідно до цілей і умов діяльності та міжособистісної взаємодії. Автори також зазначають, що процес формування психологічної компетентності не повинен ґрунтуватися на уявленнях і дослідженнях у галузі психології як на досить директивному посібнику, що диктує, як слід поводитися в тій чи іншій ситуації. Тому, психологічна компетентність – це системна риса особистості, що включає в себе навички рефлексії, саморегуляції та оптимальний для ситуації рівень емпатії та експресії, а також механізми, що забезпечують функціонування та розвиток цих рис. Психологічна компетентність базується на базових психолого-педагогічних знаннях і

комунікативних навичках, які проявляються в єдності з особистісними якостями в процесі здійснення діяльності.

Література

1. Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. Випуск 58. 2018. С. 132-138
2. Вербан Є. О. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.-метод. посібник / за ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя : Центріон, 2005. 640 с.
3. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324272272.pdf> (дата звернення: 14.11.2023)
4. Науково-методичні засади формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій у системі післядипломної педагогічної освіти : науково-методичний посібник / за наук. ред. О.І. Бондарчук. Київ : Педагогічна думка, 2012. 144 с.
5. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). том 1, А – К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ, Вид-во “АКОНІТ”, 2006. 926 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Б. Комунікативний простір міжособистісних відносин. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Філософські і психологічні науки»*. Івано-Франківськ, 2003. Вип. 4. С. 130–136.
7. Цільмак О. М. Складові структури компетентностей. *Наука і освіта : науково-практичний журнал Південно-наукового Центру АПН України*, 2009. № 1–2. С. 128–134.

СЕКЦІЯ
“РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ,
РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ”

УДК 378.14:316.723

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ ОСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН

*Дем'янчук Ю.В., д.юр.н., доц.,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква,
Дем'янчук А.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця,
Іванова Д.М., учителька фізичного виховання
Комунального закладу „Борщагівський ліцей
Погребищенської міської ради Вінницького району
Вінницької області”, с. Борщагівка*

Вступ. Сьогодні, нездатність і небажання слідувати кращим світовим практикам в освітньо-науковій діяльності призводить до порушень у виконанні професійних обов'язків. Усе це шкодить процесам, погіршує відносини між членами університетської спільноти, підриває довіру до якості освіти та досліджень та їх авторитетності, призводить до марної витрати зайвих ресурсів і може завдати втрати іміджу університету. Підвищення авторитетності диплому про здобуття освіти та конкурентоспроможності випускника на ринку праці можливе лише за умови надання освітніх послуг і набуття компетентностей із дотриманням принципів академічної доброчесності й етики академічних взаємовідносин, виключення можливості створення умов для отримання неконкурентних переваг здобувачам вищої освіти при навчанні. Якість й авторитетність результатів наукових досліджень можлива лише за умови чесної реалізації дослідницького процесу без застосування неприйнятних у науковій спільноті практик із фактами порушення академічної доброчесності.

Виклад основного матеріалу. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про

авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

У статті 50 Закону України „Про авторське право і суміжні права” визначено як публікація (видання) чужого твору повністю або частково від імені, особи, яка не є автором цього твору. Останнім часом набув поширення так званий „замаскований” плагіат [4]. Компіляція – несамостійна або неоригінальна літературна чи наукова праця, побудована на використанні чужих літературних або наукових творів. Твір, скроєний зі шматків інших книг, текстів або чужих творів. Перефразування – це формулювання чужої думки своїми словами. Зрозуміло, що це порушення авторських прав, проте українське законодавство чітко не закріплює відповідальності за такий вид дій. Згідно із ч. 3 ст. 8 Закону України „Про авторське право і суміжні права” правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору та не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури. Дослідники в галузі інтелектуального права, пропонують таку класифікацію видів плагіату: повний, частковий, прямий, опосередкований і смисловий. Повний плагіат – це зумисне привласнення авторства на твір у повному обсязі; частковий – використання в усіх працях частин або уривків з чужих творів без зазначення імені автора або без оформлення уривку відповідно до вимог цитування; прямий – передбачає привласнення на чужий твір або уривки, що використані без змін; опосередкований – привласнення авторства на чужий твір або його уривки, що попередньо були видозмінені плагіатором; смисловий – переказ авторського тексту іншими словами. Відповідальність за порушення авторських прав, а саме плагіату визначається Законом України „Про авторське та суміжне право”, „Кодексом України про адміністративні правопорушення”, Цивільним та Кримінальним кодексами України. Зокрема, у ст. 512 „Кодексом України про адміністративні правопорушення” закріплює норму: „Ніхто не має права опублікувати твір без згоди автора, крім випадків, встановлених цим Кодексом та іншим законом” [2, 3], а ст. 176 Кримінального кодексу України передбачає: „незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп’ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, – караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, із конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп’ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення” [1].

Висновок. На основі вищевказаного можна дійти висновку, що всі зусилля університетської спільноти повинні бути спрямовані на запобігання, перешкоджання та зупинення проявів академічної недоброчесності шляхом навчання, керівництва та наставництва, а також завдяки створенню позитивного, сприятливого й доброчесного освітнього та наукового середовища.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Дата оновлення: 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 18.11.2023).

3. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Годяк А. І. Науково-практичний коментар до Глави 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.

4. Demianchuk Yu., Savchenko L., Subbot A. Influence of corruption on the economic development of Ukraine in terms of reformation: a retrospective analysis. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga: Publishing House „Baltija Publishing”, 2018. Vol. 4, № 3 June. P. 276–282. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/456/pdf>.

УДК 378.14:004.73

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ В ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

*Лучко Ю.І., к.пед.н, доцент,
Хмельницький інститут соціальних
технологій Університету «Україна»,
м. Хмельницький*

У сучасному світі розвиток вищої освіти нерозривно пов'язаний із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Європейські країни активно впроваджують стандарти та тенденції використання ІКТ в управлінні вищою освітою, визначаючи нові напрямки розвитку та підвищуючи якість освітнього процесу.

Одним із ключових положень Болонської угоди є вимога до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в управлінні вищою освітою. Ця вимога закріплена в пункті 2 статті 3 угоди, який передбачає, що країни-учасниці зобов'язуються "забезпечити використання інформаційних технологій у системі вищої освіти, зокрема для забезпечення доступу до інформації про систему вищої освіти, електронного навчання та дистанційного навчання".

Використання ІКТ в управлінні вищою освітою є важливим кроком на шляху до створення єдиного європейського освітнього простору. Воно дозволяє підвищити ефективність управління, якість освіти та доступність знань.

Один із ключових аспектів використання ІКТ в управлінні вищою освітою полягає в створенні ефективних інформаційних систем. Ці системи дозволяють автоматизувати процеси прийняття рішень, моніторингу успішності здобувачів вищої освіти, а також взаємодії між адміністрацією та викладачами. Європейські стандарти визначають необхідність створення єдиної інтегрованої системи, яка об'єднає всі аспекти управління вищою освітою.

Будь-якому ЗВО, що здійснює оцінювання інституціональної ефективності, необхідний систематичний збір інформації, що підтверджує оптимальність використання людських і фінансових ресурсів. Інструменти, які використовуються ЗВО для оцінювання якості освіти, вимірюють відносини, досвід, навчальні цілі та досягнення абітурієнтів, академічну успішність і навчальні досягнення здобувачів вищої освіти і випускників, інституціональну і програмну ефективність через призму викладачів, адміністрації, здобувачів вищої освіти. Центральним компонентом оцінювання якості викладання та

навчання є зворотна реакція, оцінювання викладачів або курсів здобувачів вищої освіти [1, С. 484].

Іншим елементом системи управління якістю вищої освіти є процедура моніторингу. Ефективність забезпечення якості освіти залежить від того, наскільки вдало організовано систему постійного контролю за дотриманням встановлених показників. Створення системи моніторингу якості освіти – надзвичайно важливий чинник формування філософії взаємної відповідальності педагогів, суспільства, здобувачів вищої освіти та роботодавців. Добре налагоджений моніторинг – це можливість зростання успішності навчального закладу, це спосіб підняти питання професіоналізму на новий рівень, коли є можливість не лише критикувати недоліки, але й підкреслювати переваги, що в кінцевому результаті разом з відповідальністю принесе серйозні стратегічні інвестиції [1, С. 485].

Інформаційно-комп'ютерні технології можна використовувати для автоматизації процесів збору даних, таких як реєстрація здобувачів вищої освіти, відвідуваність занять, оцінка навчальних досягнень. Це може звільнити час для працівників ЗВО, який вони можуть використати для аналізу даних та прийняття рішень.

Для здійснення аналітики та обробки великих даних також доцільно використовувати інформаційно-комунікаційних технології. Це може допомогти ЗВО виявити тенденції та взаємозв'язки, які неможливо було б виявити за допомогою традиційних методів аналізу.

Ще однією важливою тенденцією є впровадження віртуальних платформ для навчання та управління. Онлайн-курси, відкриті лекції, та віртуальні ресурси стають невід'ємною частиною освітнього процесу. Це не лише розширює доступ до знань, але і створює сприятливе середовище для взаємодії та обміну ідеями між здобувачами вищої освіти та викладачами.

Важливим аспектом є також забезпечення кібербезпеки в освітніх інституціях. Європейські стандарти визначають необхідність розробки та впровадження сучасних заходів безпеки, щоб захистити конфіденційну інформацію, а також персональні дані здобувачів вищої освіти та викладачів.

У підсумку, застосування ІКТ у вищій освіті в умовах євроінтеграції визначає нові стандарти та тенденції. Це допомагає оптимізувати управління, підвищувати якість освіти та готувати здобувачів вищої освіти до викликів сучасного світу. Розвиток інформаційних технологій у сфері вищої освіти є невід'ємною частиною стратегії європейського освітнього простору.

Література

1. Івлева С.М., Сікорська О.О. Процедури управління якістю освіти в закладах вищої освіти. *Забезпечення якості освіти у вищій медичній школі* : наук.-метод. міжуніверситет. конф. з міжнар. участю. (Одеса, 18–20 січня 2023 року). Одеса : ОНМедУ, 2023. 616 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ІНКЛЮЗИВНУ ОСВІТУ

*Дума М. В., старший викладач
Івано-Франківська філія
Університету «Україна», м. Івано-Франківськ*

Інклюзія - це політика та процес (процес збільшення рівня участі), які дають змогу всім громадянам брати участь у всіх програмах.

Інклюзивна освіта - процес укріплення можливостей системи освіти для охоплення всіх громадян. ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) розглядає інклюзію як динамічний метод позитивного реагування на багатоманітність учнівського, студентського контингенту та ставлення до індивідуальних відмінностей не як до проблеми, а як до можливостей збагачення навчального процесу.

В основі інклюзивної освіти лежить право людини на освіту, проголошене Загальною декларацією прав людини (1948р.) і кожна держава зобов'язана забезпечити реалізацію цього права для всіх, незважаючи на індивідуальні особливості.

У багатьох країнах світу в 1970-ті роки відбулися значні зміни в ставленні до осіб з інвалідністю. Пропаганда концепції інклюзії дала змогу всім особам з інвалідністю брати участь у різноманітних програмах, бути включеними і залученими до життя суспільства. Процес включення означає фокусування на розвиток системи та перетворення її на універсальну. Наприклад, щодо здобувачів освіти з інвалідністю (особливими потребами) включення ілюструє перенесення акценту з догляду на освіту та особистий розвиток. Включення базується на визнанні здібностей і потенціалу всіх громадян до розвитку, якщо суспільство здатне задовольнити їхні потреби.

Було прийнято низку міжнародних документів, які допомогли сконцентрувати увагу на принципі включення як на підході, що відповідає на запити осіб з інвалідністю. Міжнародний рік інвалідів (1981 р.) став поворотним пунктом в усвідомленні проблем, які стоять перед людьми з інвалідністю.

Десятиліття людей з інвалідністю (1982-1993): міжнародні документи, які з'являються в ці роки, допомагають захищати та пропагувати права осіб з інвалідністю.

Зокрема, одним із документів, що підсилив правовий захист осіб з інвалідністю стала Конвенція ООН про права дітей (1989 р.), яка підкреслила: всі права стосуються всіх дітей без дискримінації на будь-якому ґрунті, включаючи інвалідність. Ця Конвенція також проголошує право на спеціальний догляд, освіту, медичне обслуговування, навчання та реабілітацію. Всі ці права повинні забезпечуватися, щоб кожна дитина змогла досягти «найповнішої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку, включаючи духовний та культурний розвиток».

Крім того, в інших основоположних міжнародних договорах про права людини - Конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в освіті (1960 р.) та про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок (1979 р.) - не лише підкреслюється заборона дискримінації, а й наголошується на необхідності активного її викорінення. З цих прав логічно випливає, що всі

громадяни мають право здобувати такий вид освіти, що не піддає їх дискримінації, за жодною ознакою: наприклад, на основі етнічної приналежності, релігії, економічного статусу, статусу біженця, мови, статі, обмежених можливостей тощо і що держава має вживати заходів для реалізації цих прав у будь-якому навчальному середовищі.

Підхід до освіти, що ґрунтується на застосуванні прав людини, включає в себе три основні принципи:

- доступ до освіти;
- рівність, інклюзія та відсутність дискримінації;
- право на якісну освіту, зміст та процеси.

В Україні ідеї інклюзивного навчання, попри всю дискусійність питань «за» чи «проти», досить швидко поширюються і знаходять підтримку серед батьків, вчителів, викладачів та інших верств населення. Зокрема, дедалі більше батьків бажають навчати своїх дітей з проблемами розвитку у найближчій до місця проживання навчальній установі, як це роблять всі інші. Зростає спротив батьків навчанню дітей у спеціальних навчальних закладах, особливо у школах – інтернатах. У суспільства все частіше лунають думки про те, що:

1) особи з інвалідністю повинні мати такі ж можливості в одержанні освіти, як інші;

2) особи з інвалідністю повинні навчатися в найближчих до місця проживання школи, коледжу, інституту, університету разом зі своїми ровесниками.

Водночас є багато батьків, які хочуть, щоб їхні діти навчалися у спеціальних навчальних закладах, вважають навчання там більш професійним і часто комфортним для їхніх дітей і вигідним для сім'ї. За законом вони мають на це право. Є випадки звернень батьків, щоб перевести дитину з інклюзивно-інтегрованих умов навчання у спеціальний навчальний заклад.

Отже, освіта є тією ж наріжною основою, від якої залежить виживання людства і розвиток нації, це важлива інвестиція, де компроміси неприпустимі. Відтак, потрібно вивчити шляхи мінімізації марного витрачання ресурсів і способи оптимального їх використання задля підвищення економічної ефективності освіти.

УДК 81-38

ЗАСОБИ МОВНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В РЕКЛАМНИХ ОГОЛОШЕННЯХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

*Супко Л.М., к.філол.н., доцент,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль*

Зменшення кількості українських абітурієнтів, обумовлене масовим виїздом їх за кордон через війну з Росією, приводить до того, що заклади вищої освіти з кожним роком все більше змушені «боротись» за кожного свого вступника.

Щоб школярі і їх батьки не губилися у розмаїтті однакових спеціальностей і напрямків підготовки, які пропонують університети, працівники ЗВО

докладають багато зусиль, щоб донести до потенційних абітурієнтів потрібну інформацію, яка б вигідно виділила саме їх навчальний заклад на фоні інших.

Головна роль тут відводиться рекламі, яка, зазвичай, розподіляється за такими основними напрямками:

- усна (під час профорієнтаційної роботи у школі);
- друкована (буклети, довідники та ін.);
- реклама у ЗМІ (преса, радіо, телебачення тощо);
- інтернет-реклама (офіційні сайти ЗВО, інтернет-довідники, емейл-розсилки);
- реклама на зовнішніх носіях (банери, сітілайти, реклама на транспорті тощо);
- реклама на сувенірній продукції (напр., речі з логотипом навчального закладу).

Щоб закріпити свої позиції на ринку освітніх послуг, працівники університетів і коледжів вдаються до створення текстових оголошень, які, як вони сподіваються, за своїм змістовим і емоційним наповненням дозволять підвищити конкурентоспроможність рекламованого ЗВО. І хоча кожен зі щойно перелічених нами різновидів рекламного тексту має певні специфічні особливості, однак загальна їх суть може бути зведена до кількох основних напрямків, які ми можемо назвати *головними критеріями дієвості* у створенні реклами освітніх закладів.

Але, перш ніж описати ці критерії, маємо спочатку окреслити, що споживач освітніх послуг вважає найціннішими ознаками навчального закладу:

- 1) затребувані на ринку праці спеціальності;
- 2) високий рівень викладання дисциплін (кваліфікованість викладацького складу);
- 3) репутація серйозного ЗВО, який створювався на основі кращих академічних традицій і постійно утримує значні рейтинги у суспільній думці;
- 4) інноваційність, прогресивність методик навчання, наявність сучасного обладнання у навчальному процесі;
- 5) психологічний комфорт (доброзичлива атмосфера навчання, сприятливий психологічний клімат);
- 6) цінова доступність (невисока вартість навчання).

Проведений нами аналіз різноманітного як за формою, так і за носіями рекламного матеріалу дозволив нам визначити типові змістові і стилістичні акценти в оголошеннях про переваги навчання у тому чи іншому ЗВО:

1. Високий ступінь повторюваності у лексичному складі текстів таких прикметників: провідний, сучасний, престижний, затребуваний, прогресивний, елітний, класичний, академічний, перспективний.

2. Насиченість текстів словосполученнями, які для такого типу рекламних оголошень набули значення мовних кліше: лідер серед закладів вищої освіти, посідає гідне місце, готує фахівців високого гатунку, стрімко розвивається, впроваджує сучасні інформаційні технології навчання, панує академічний дух, альфа і омега формування особистості, високопрофесійний професорсько-викладацький склад, найвищий показник працевлаштування, програми академічної мобільності, можливість пройти стажування в закордонних закладах вищої освіти, подвійні дипломи.

3. Використання безсполучникових речень зі значенням перерахування, які у рекламному оголошенні відокремлюються графічно – подаються з нового рядка для кращого зорового сприйняття. Таким чином

створюється рубрика «Наші переваги», яка, зазвичай, розпочинається словами «Тільки у нас...»

4. Застосування у текстах неявних способів порівняльного позиціонування, які можуть імпліцитно дискредитувати інші навчальні заклади. (Напр.: «У нас ви не зустрінете зневажливого ставлення до особистості студента» тощо).

5. Поширеність моделей аргументації, заснованих на апеляціях до бажань (або проблем) адресата. Напр., «Якщо ви хочете досконало вивчити іноземну мову – оберіть наш університет».

6. Апелювання до особистісних якостей адресата (так званий «превентивний комплімент»). Напр., «Якщо ви талановита, креативна і націлена на результат людина...».

Як бачимо, для створення привабливого іміджу ЗВО і формування позитивного настрою адресата рекламодавці поєднують раціональну і емоціональну складову. І якщо вони органічно вплітаються в текст оголошення про навчальний заклад, починають виступати як дві сторони єдиного процесу переконання, то вплив такої реклами на реципієнтів стає максимально ефективним, оскільки подобається переважній більшості представників цільової аудиторії.

Література

1. Довідник ВНЗ. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide/>

УДК 378.147

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК МОДЕЛЬ, ЯКА РОЗШИРЮЄ ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ СТУДЕНТІВ

*Ступак О.П., старший викладач,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв
Діденко В.Ю., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв
Макух Н.І., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв*

У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті зосереджено увагу на необхідності подальшого розвитку освіти на основі використання нових прогресивних концепцій, запровадження сучасних технологій і науково-методичних досягнень в освітньому процесі. Традиційна філософія освіти, заснована на безпосередньому спілкуванні учасників освітнього процесу, сьогодні доповнюється комунікативними технологіями, які несе з собою інформатизація освіти, зокрема технологіями дистанційного та змішаного навчання.

В цих умовах класична організація навчання змінюється новими підходами для забезпечення надання якісної освіти. Процес навчання у закладах вищої освіти за моделлю змішаного навчання стає цікавішим та більш насиченим, спрямованим на розвиток у студентів навичок самоконтролю. Така модель дає змогу збільшити частку самостійної роботи студентів, відповідає їхнім особистісним запитам, надає їм нові можливості для опанування знаннями у зручний для них час, у будь-якому місці та потрібному темпі.

Термін «змішане навчання» («blended learning») з'явився у концепції освіти ще напочатку 1990-х років, як певна протиположність онлайн-навчанню. Слід зазначити, що теоретико-методологічне обґрунтування цього підходу з'явилося лише у 2000-х роках [2].

Тлумачення дієслова *blend* автори наукових розвідок дають різне: наприклад, Є. Смирнова-Трибульська називає його гібридним, Дж. Мунен – гнучким, а Б. Шуневич – комбінованим навчанням. На думку вітчизняних науковців А. Стрюка, Ю. Триуса, В. Кухаренка, змішане навчання – це цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та поза аудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання [3].

Змішане навчання є раціональним поєднанням традиційної та електронної форм навчання, що дає змогу використовувати їхні найсильніші сторони і мінімізувати слабкі. Воно стає персоналізованим, орієнтованим на студентів та вирішує такі завдання: розширює освітні можливості студентів за рахунок доступності та гнучкості, урахування їхніх індивідуальних освітніх потреб, а також темпу й ритму опанування навчального матеріалу; стимулює формування суб'єктної позиції студента: підвищення його мотивації, самостійності, соціальної активності, рефлексії та самоаналізу і, як наслідок, підвищує ефективність освітнього процесу в цілому; трансформує стиль педагога: забезпечує перехід від трансляції знань до інтерактивної взаємодії зі студентом, що сприяє формуванню процесу конструювання власних знань; персоналізує освітній процес: студент самостійно визначає свої навчальні цілі, способи їх досягнення, враховуючи власні освітні потреби, інтереси та здібності; викладач у цій моделі є помічником студента.

Один із принципів, на якому базується змішане навчання, є свідомий вибір соціальних сервісів за мінімальних витрат. Дотримуватися цього принципу можна завдяки визначенню чітких цілей діяльності, тобто на основі ретельного аналізу всіх особливостей системи навчального проектування. Змішування сприяє оптимізації ресурсів і часу, формуванню позитивної мотивації у студентів та готовності завершити курс навчання. Змішування середовищ (традиційного – в університеті, та Інтернет – удома) дає змогу викладачеві використовувати особливості кожного, хто навчається, для досягнення бажаних освітніх цілей. Кінцева мета змішаного навчання – підвищення ефективності підготовки з використанням систематичної оцінки взаємозалежних змінних й інтеграції засобів навчання [4].

Метод змішаного навчання, який набуває популярності в закладах вищої освіти, має на меті поєднати форми аудиторної і поза аудиторної діяльності за рахунок використання сучасних електронних освітніх ресурсів. Це модель використання розподілених інформаційно – освітніх ресурсів в очному навчанні із застосуванням елементів асинхронного та синхронного

дистанційного навчання, методології навчання, яка вільна від обмежень, пов'язаних з часом та місцем [1].

Викладання в режимі онлайн – вдвічі важчий процес навчання. Для кращого засвоєння знань, важливим є взаємопорозуміння між викладачем та студентами, доступність та зрозумілість навчального матеріалу, мотивація студентів у навчанні тощо.

Дистанційні форми навчання універсальні за своєю суттю – це нова реальність як для викладачів, так і для студентів, вони дозволяють використовувати будь-які прийоми і методи навчання. Інтернет-компонент змішаного навчання дозволяє студентам приділяти увагу навчанню, де і коли вони мають таку можливість. Це дає студентам бажану повноту гнучкості у виборі часу для виконання домашніх завдань та засвоєнні нового матеріалу. Однак, це означає, що студентам доведеться працювати самостійно, приймати власні рішення та нести відповідальність за своє навчання.

Сама організація дистанційного навчання потребує злагодженості роботи викладача та студентів, а також наявності електронного освітнього середовища, організованого викладацьким складом. Середовище може бути розміщеним на таких платформах, як Google Classroom, особиста сторінка викладача на сайті кафедри, сайт кафедри, особиста сторінка викладача в соціальній мережі (Facebook сторінка, Telegram канал), сторінка викладача в додатках на зразок Multiapps чи Quizlet, а також особистого електронного листування викладача зі студентами в межах освітнього середовища вищого навчального закладу.

Політика закладів вищої освіти сьогодні спрямована на формування особистості майбутнього фахівця з необхідним набором ключових компетенцій. Процес навчання за моделлю змішаного навчання відповідає особистісним запитам студента, надає йому нові можливості для опанування знань і навичок у зручній час, у будь-якому місці та потрібному темпі. Такий вид навчання знижує рівень стресу і тривоги, підвищує впевненість та самооцінку студентів. Ця модель навчання дає викладачу інструменти оптимізувати контроль прогресу студентів, враховувати індивідуальні характеристики студентів в організації педагогічної взаємодії, а також підвищити ефективність процесу навчання в цілому. Отже, змішане навчання розширює освітні можливості студентів за рахунок доступності та гнучкості, дає змогу студенту стати активним учасником навчального процесу, спроможним формувати індивідуальну освітню траєкторію.

Література

1. Байдацька С.С. Методичні концепції вивчення польської мови в умовах дистанційної освіти. *Дистанційне навчання в глобалізованому світі*: тези доп. всеук. наук.-прак. конф. (м. Київ, 17 лют. 2021 р.), Київ. С. 7-10.
2. Змішане навчання у закладах професійної(професійно-технічної) освіти : навч.-метод. посіб. / уклад.: О. Пасічник, Ю. Єлфімова, Х. Чушак, О. Шинаровська, А. Донець. Київ, 2021. 92 с.
3. Кухаренко В.М. Змішане навчання. Вебінар. URL: <http://www.wiziq.com/online-class/2190095-intel-blended> (дата звернення: 06.11.23).
4. Кухаренко В.М. Теорія та практика змішаного навчання: монографія Харків: НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

ІНКЛЮЗИВНИЙ ТУРИЗМ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

*Князєва Т.М., кандидат мистецтвознавства,
доцент, науковий співробітник
Національного природного парку «Меотида»,
м. Маріуполь*

У системі світового туристського розвитку особливе і значне місце на сьогодні відводиться рекреаційному туризму, як виду реабілітації, який передбачає пересування людей у вільний час з метою відпочинку, який відіграє неабияку роль в відновленні фізичних і душевних сил людини; рекреація характеризується різноманітними видами діяльності у вільний час, що спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів [2, с. 189]. На сьогоднішній час це дуже актуальне питання в зв'язку з повномасштабним вторгненням російських загарбників, з яким ми зараз відчайдушно боремося.

Організація рекреаційної діяльності вивчалася українською науковицею К. А. Сочка, яка стверджує, що рекреація – це «відновлення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі трудової, навчальної діяльності, а також різноманітні види людської діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола соціальних і особистих потреб» [3, с. 4]. Н. Ф. Реймерс у своїх працях розглядає рекреацію, як «відновлення здоров'я і працездатності через відпочинок поза межами місця проживання, на природі, чи під час туристичної поїздки, що пов'язана з відвідуванням цікавих для огляду місць (національних парків, природних, архітектурних, історичних пам'ятників, музеїв та ін.)» [1, с. 449]. Тому саме національні парки мають взяти на себе важливу частину відновлення здоров'я українців. Вже сьогодні проблема вигадає оперативної оцінки її стану, критеріїв та прогнозу розвитку, проведення всіх можливих лікувальних, терапевтичних і реабілітаційних заходів.

Але в той же час виникає питання підготовки висококваліфікованих кадрів в галузі екологічного туризму. Нажаль, з 2014 року навчальні плани вишів не були адаптовані під реабілітацію людей з особливими потребами. Незважаючи на загальний тренд впровадження інклюзивної освіти, акцентування інклюзії як наскрізного пріоритету розвитку суспільства, фахівців з роботи з особами з додатковими потребами обмаль. Проте саме на часі думати про повоєнне відновлення країни, та, перш за все, про реабілітацію та адаптацію людей.

В останні роки в розвитку інклюзивного простору приділялася увага, в основному, розвитку інфраструктури та територіальній організації екотуристичної діяльності. Проводились опитування щодо доцільності рекреаційного туризму для реабілітації людей з інвалідністю. Але це робили переважно громадські організації та приватні компанії. Навіть, є рекомендації для організації рекреаційного туризму. Проте, все одно немає фахівців, які б проводили такі заходи. Тому, що фахівець в цієї галузі має бути мультіосвіченим: знати, як користуватися мовою Брайля, володіти навичками роботи з VR-технологіями (зокрема, окулярами), бути психологом, володіти навичками першої допомоги тощо.

Отже, на даному етапі треба переглянути освітні програми та привести їх до відповідності з викликами сучасності, а не тільки декларувати все на папірі. А сучасні виклики полягають в тому, що ми повинні перемогти зовнішнього ворога, виженути окупантів та колаборантів, та повернути до нормального життя наших громадян, щоб будувати сильну й щасливу Україну.

Література

1. Лесков В. О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.09. Хмельницький, 2008. 22 с.
2. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / под. ред. В. К. Мамутова, А. И. Амоша; АН Украины, Ин-т экономики промышленности. К.: Наукова думка, 1992. 449 с.
3. Сочка К. А. Організація рекреаційної діяльності. Ужгород: Інститут державного управління і регіонального розвитку, 1997. 63 с.

УДК 004:378

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

*Жовнірчик Л.І., викладач,
ВСП ЗВО Університету «Україна»
Івано-Франківська філія,
м. Івано-Франківськ*

Інформаційні технології та обробка інформації вже давно стали невід'ємною частиною сучасного життя людей. Сьогодні ми живемо у цифровому суспільстві, дотримуємося його норм і правил та спрямовуємо наші зусилля на розвиток інформаційного суспільства як у поточний момент, так і в майбутньому.

У даній статті досліджуються проблеми, пов'язані з необхідністю інформатизації освітнього простору України. Також обговорюється важливість інтеграції у світовий освітній простір та його аспекти.

Розвиток ІТ-індустрії викликає й нові вимоги до результатів діяльності системи освіти як суспільного інституту[1]. Інтеграція України у глобальний інформаційний простір та створення інфраструктури для інформаційного забезпечення освіти та науки відіграють важливу роль у трансформації освітніх процесів в країні. Збільшення швидкості інтеграції інформаційних технологій призводить до інтенсифікації вищої освіти, яка активно використовує інформаційно-комунікаційні технології, а також сприяє розвитку інформаційної культури викладачів і студентів (слухачів). У цьому контексті виникає потреба у створенні освітньо-інформаційного середовища, яке було б насичене якісними електронними освітніми ресурсами, що відповідають сучасним потребам освіти людини [2].

Інформатизація - це процес впровадження інформаційних технологій (ІТ) та комп'ютерних систем у різні сфери діяльності суспільства, включаючи бізнес, освіту, охорону здоров'я, владу, науку, культуру та багато інших. Цей процес спрямований на автоматизацію та удосконалення різних аспектів

діяльності, зокрема підвищення продуктивності, покращення якості послуг, прискорення управління та підвищення доступності інформації.

Інформатизація вищої освіти - це процес впровадження інформаційних технологій (ІТ) та цифрових ресурсів в систему освіти з метою покращення навчального процесу і розвитку освітніх можливостей [3].

Інформатизація вищої освіти має кілька ключових переваг:

1. Покращення навчання та засвоєння знань: Використання інформаційних технологій може робити навчання більш цікавим та ефективним шляхом використання інтерактивних засобів, відеоуроків, онлайн-симуляцій та інших освітніх ресурсів.

2. Розширення доступності освіти: Інформатизація дозволяє створювати онлайн-курси та ресурси, які можна використовувати з будь-якого місця та у будь-який час, що робить освіту більш доступною для різних груп населення.

3. Покращення управління освітніми процесами: ІТ можуть бути використані для автоматизації адміністративних процесів у вищій освіті, таких як облік студентів, планування розкладу, оцінювання та звітність.

4. Розвиток цифрових навичок: Інформатизація вищої освіти сприяє розвитку цифрових навичок, які стають все важливішими у сучасному світі і на ринку праці.

5. Можливості індивідуалізованого навчання: ІТ дозволяють створювати індивідуальні шляхи навчання та адаптувати навчальний матеріал до потреб кожного студента.

Інформатизація освіти вимагає інвестицій в інфраструктуру та навчання педагогічних кадрів для ефективного впровадження та використання ІТ. Вона є важливим кроком у сучасному розвитку освіти, оскільки дозволяє підвищити її якість та доступність, а також готує студентів до цифрового світу і економіки.

Інтеграція у світовий освітній простір включає в себе процеси взаємодії та відкритості національних систем освіти з міжнародними стандартами, педагогічними інноваціями, обміном навчальними та науковими ресурсами, а також співпрацею з іноземними університетами та іншими освітніми установами з метою підвищення якості освіти та підготовки студентів для глобальної спільноти.

Інтеграція в світовий освітній простір включає наступні аспекти:

1. Визнання дипломів і кваліфікацій: Університети та вищі навчальні заклади зусиллями міжнародних агентств, таких як UNESCO, можуть працювати над визнанням дипломів та кваліфікацій в інших країнах, сприяючи міжнародній мобільності студентів та випускників.

2. Розробка міжнародних програм і стандартів: Впровадження міжнародних освітніх стандартів та програм, таких як програми міжнародних бакалавратів (ІВ), допомагає стандартизувати якість освіти та підготовку студентів на міжнародному рівні.

3. Академічний обмін та співпраця: Університети можуть співпрацювати з іноземними установами для створення спільних програм, обміну студентами та викладачами, що сприяє розширенню знань та досвіду.

4. Використання іноземних ресурсів: Університети можуть використовувати цифрові та інші ресурси з іноземних джерел для збагачення навчального процесу та досліджень.

5. Міжнародна дослідницька співпраця: Співпраця між вченими з різних країн сприяє обміну знань і розвитку інновацій в науці.

Інтеграція в світовий освітній простір допомагає створити більш різноманітні та високоякісні можливості для навчання та досліджень, підвищує

конкурентоспроможність освіти в міжнародному контексті і сприяє розвитку громадян, які розуміють та вміють працювати в умовах глобалізації. Все це стає можливим тільки завдяки інформатизації освіти.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що в наші дні наша країна переживає складний період. Суспільство, економіка та всі державні інституції відчують важливі зміни і реформи в умовах серйозної економічної кризи та війни. У таких обставинах Україна не може дозволити собі розтрати грошей та ресурсів на проекти без перспектив.

Інформатизація вищої освіти є важливим, хоча дорогим проектом, і вона відіграє ключову роль у процесі оновлення країни та її інтеграції в світовий освітній простір. Вона дозволить нам ефективно використовувати державні ресурси та надавати якісні знання, розвивати навички та метакомпетентності, які відповідають викликам нашого суспільства на даному етапі розвитку.

Завдяки цьому проекту Україна отримає не лише ефективну єдину інформаційну освітню мережу, яка забезпечить якісне навчання та підготовку фахівців, необхідних країні, але й інтеграцію нашої освітньої системи в світовий освітній простір. При таких умовах освіта може стати успішним та ефективним елементом державної економічної системи, що сприяє її розвитку та стабільності.

Література

1. Гуржій А. М. Взаємозв'язок інформатизації суспільства й системи освіти. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 8. С. 5-9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2015_8_3.
2. Калініна, Л. М., et al. "Інформатизація освіти. Стан та перспективи впровадження." *Директор школи* 9.826 (2018): 7-16.
3. Осадчий В. В. Сучасні реалії і тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 48, вип. 4. С. 47-57. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_48_4_6.

УДК 355. 359 (477) (079)

КУРСОВИЙ ПРОЄКТ ЯК РІЗНОВИД НАУКОВОЇ РОБОТИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*Беценко Т.П., д.філол.н., проф,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка, м. Суми*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка військовослужбовців, майбутніх науково-педагогічних працівників передбачає виконання курсових робіт. Означений різновид навчальної діяльності орієнтує на розвиток у майбутніх фахівців креативності, пізнавальності, інтересу до наукових студій. Крім того, він слугує ґрунтом для вироблення власного наукового стилю, набуття практики у користуванні науковою мовою, також духовно збагачує особистість військовослужбовця. Тому є потреба у загостренні уваги на методиці організації роботи з підготовки проєктів у ЗВО військового профілю.

Актуальність теми зумовлена потребою загострити увагу на узагальненні підходів до виконання курсових робіт як самостійних, творчих науково-дослідних проєктів у ЗВО військового профілю.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні у вітчизняній науці є низка розвідок, що сприяють ефективності здійснення студій з підготовки наукових робіт. У працях таких учених, як Артемчук Г. І., Горошкіна О. М., Курило В. М., Кочерган М. П., Кушніренко Н. М., Корнієнко І. А., Нікітіна А. В., Попова Л. О., Спіцин Є.С., Шейко В. М. та ін. розглянуто специфіку написання курсових робіт.

Мета роботи: інтегрувати, типізувати і узагальнити матеріал з методики організації підготовки та написання самостійних наукових робіт у процесі навчання майбутніх військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Курсова робота є обов'язковим, передбаченим навчальним планом складником процесу науково-методичної й фахової підготовки студентів у ЗВО. Це одна із форм самостійної творчої роботи. Курсова робота дає можливість, поглибити й розширити як теоретичну, так і практичну підготовку майбутнього фахівця, перевірити його вміння самостійно працювати з науково-довідковою літературою, досліджувати, аналізувати, узагальнювати науковий досвід, упорядковувати зібраний матеріал, формулювати гіпотези, формує здатність здійснювати наукові студії з означеної проблематики під керівництвом викладача. Підготовка курсових робіт сприяє систематизації здобутих теоретичних знань, створює можливості для перевірки їх якості, орієнтує на вироблення вмінь науково і креативно мислити, розвивати пізнавальну діяльність, аналізувати та зіставляти різні підходи щодо розв'язання певної проблеми. Крім того, у ході написання курсової роботи майбутній військовослужбовець набуває умінь чітко і логічно викладати думки, стилістично вправно будувати висловлення.

Мета курсової роботи полягає у різнобічному вивченні проблеми, означеної у назві дослідження; у систематизації, узагальненні та розширенні обсягу теоретичних знань з фахових дисциплін; в умінні застосувати теоретичні положення з певної галузі у процесі реалізації самостійного наукового пошуку; в ознайомленні з методами наукових досліджень та виробленні навичок їх практичного аргументованого використання; в оволодінні вміннями наукового обґрунтування та доказовості у процесі викладу результатів курсового дослідження; у формуванні власного наукового стилю, культури писемної мови; у розвитку в студентів потягу, інтересу до науково-дослідних студій.

Основними завданнями курсової роботи є:

- закріплення, систематизація і поглиблення теоретичних знань з фахових дисциплін;
- засвоєння відповідної термінології, правильне (точне) її використання;
- розвиток умінь знаходити нерозв'язані проблеми з обраної теми дослідження;
- розвиток навичок практичного застосування теоретичних знань;
- формування умінь послуговуватися різними прийомами пошуку, добору, відбору, класифікації, групування та узагальнення лінгвістичної інформації з визначеної теми;
- формування умінь самостійно організовувати, планувати та здійснювати наукове дослідження, аналізувати і узагальнювати отримані теоретичні та практичні результати;
- ознайомлення з методами та методикою проведення наукового дослідження;

• оволодіння методами теоретичного пізнання, методами емпіричного дослідження та універсальними (загальнологічними) методами дослідження у військовій галузі

• формування навичок виконання емпіричної науково-дослідницької діяльності;

• засвоєння сутності факту як особливого роду емпіричного знання; розуміння смислу та специфіки проблеми, ідеї, гіпотези в науці, особливостей їх формулювання;

• розвиток творчого підходу у застосуванні знань при розв'язанні практичних завдань в галузі військової справи;

• набуття досвіду проведення наукового дослідження з фахових дисциплін та обробки його результатів.

• вироблення індивідуального наукового стилю у процесі викладу матеріалу;

• виявлення наукових здібностей і кола наукових інтересів студентів та заохочення їх до дослідницької роботи з військової проблематики;

• орієнтація на практичну науково-дослідну діяльність майбутнього військовослужбовця; плекання особистості майбутнього військового;

• формування у студентів культури виконання наукових досліджень із спеціальних дисциплін, потреби у здійсненні науково-пошукових студій;

• розвиток у здобувачів вищої освіти військового напряму мовного чуття.

У результаті підготовки курсової роботи студент повинен:

знати: алгоритм підготовки курсової роботи, вимоги до написання та оформлення курсової роботи, етапи роботи над курсовим дослідженням, вимоги академічної доброчесності, структуру курсової роботи, порядок захисту курсової роботи, методи наукового дослідження, фундаментальні наукові праці з основ наукових досліджень;

вміти: формулювати актуальність, предмет, мету, завдання курсової роботи; визначати і формулювати наукові гіпотези, наукові концепції; продукувати нові ідеї, означувати наукові проблеми з галузі військової справи; добирати і впорядковувати бібліографію з теми курсового дослідження, працювати з першоджерелами; збирати і обробляти ілюстративний матеріал; формулювати назви розділів та підрозділів курсової роботи; виявляти, аналізувати, класифікувати, систематизувати мовні факти (явища, закономірності), спостережені у процесі здійснення наукового дослідження; здійснювати виклад матеріалу у науковому стилі; володіти методами та прийомами наукового дослідження, доречно їх застосовувати у конкретних випадках аналізу фактів; робити висновки, узагальнення.

Виконання курсової роботи зазвичай складається з трьох основних етапів: підготовчого, етапу роботи над змістом, завершального.

Підготовчий етап роботи над курсовим проектом передбачає:

• вибір теми, ознайомлення з проблематикою теми, обґрунтування її актуальності;

• з'ясування об'єкта, предмета, мети і завдань курсового дослідження;

• підготовка джерелознавчої бази (пошук, опрацювання, систематизація наукових джерел з теми курсової роботи); робота в каталогах бібліотек, в архівах (за потребою); складання бібліографії.

Етап роботи над змістом тексту курсової роботи охоплює:

• конспектування літератури з теми курсової роботи;

- складання плану-проспекту роботи як обов'язкової форми контролю за виконанням курсової роботи; обговорення плану-проспекту з науковим керівником для подальшого його удосконалення;

- проведення теоретичного або експериментального дослідження; добір власне мовного матеріалу для аналізу (виписування з першоджерел прикладів, їх систематизація, класифікація, опис); формулювання розділів і підрозділів курсової роботи;

- виклад змісту роботи за планом на основі доказовості;

Завершальний етап роботи над курсовою роботою передбачає:

- підготовку вступу та висновків (при потребі - пропозицій);

- оформлення списку літератури;

- оформлення додатків;

- редагування тексту, уточнення окремих положень, дефініцій;

- подання роботи науковому керівникові для перевірки та рецензування;

- доопрацювання роботи в разі потреби з урахуванням зауважень наукового керівника;

- підготовку ілюстративного матеріалу (додатків, презентації);

- оформлення чистового варіанта роботи;

- подання роботи на захист;

- захист курсової роботи.

Підготовка курсового проекту повинна ґрунтуватися на принципах академічної доброчесності, креативності, новизни, самостійності.

Керівник роботи зобов'язаний пам'ятати, що виконання курсової роботи – це перший крок студента у самостійний світ наукових досліджень. Добре, коли студент захоплюється розробкою курсового дослідження, підходить неформально до його виконання.

Особливу увагу треба приділити формуванню в студента наукового стилю викладу матеріалу, прагнення до самовдосконалення, саморозвитку, до вироблення мовного чуття. Потрібно культивувати потяг до науково-дослідних студій, до пошуку, повсякчасного прагнення до новизни, відкриттів у сфері науки. Багаторічний досвід роботи засвідчує, що написання курсової роботи є своєрідною перевіркою правильності вибору особистістю майбутнього фаху.

Висновки. Підготовка курсової роботи у процесі навчання військовослужбовців є важливим етапом, що дає змогу майбутнім фахівцям набути відповідних умінь і навичок організовувати самостійно науково-дослідні студії. Виконання курсової роботи інтелектуально збагачує особистість, орієнтує на креативність, пошуковість, розвиток пізнавальних інтересів. У ході науково-дослідних студій перед студентами відкриваються обрії незвіданого, перспективи нових звершень.

Література

1. Беценко Т. П. Курсова робота з української мови: методичні рекомендації. Суми, 2021.

2. Беценко Т. П. Курсовая работа по лингвистическим дисциплинам в высших педагогических учреждениях (некоторые методические обобщения). *Лингвистика, лингводидактика, лингвокультурология: актуальные вопросы и перспективы развития: материалы V Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 18–19 марта 2021 г.* / Белорус. гос. ун-т; редкол.: О. Г. Прохоренко (гл. ред.) [и др.]. Минск: БГУ, 2021. С. 298-303. URL:

<https://elib.bsu.by/handle/123456789/258071/simple-search?filterquery=Беценко%2C+Т.+П.&filtername=author&filterty>

3. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011.

4. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2003.

5. Романов Ю. О. Науковий стиль мовлення . Харків : НТМТ, 2012. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/21148>

УДК 004.032.6:37:316.28-047.22

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

*Панченко М.Г., викладач,
КЗ КОР «Білоцерківський
гуманітарно-педагогічний фаховий
коледж», м. Біла Церква*

В умовах модернізації національної освіти в контексті європейської інтеграції ключового значення набуває поняття професійної компетентності сучасного педагога. Компетентність фахівця у будь-якій галузі суспільного життя розглядається як його спроможність кваліфіковано провадити відповідну діяльність, виконувати роботу або завдання [9, с. 188-189].

Компетентність – це *підготовленість* (теоретична та практична), *здатність* (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єкта) і *готовність* (професійна, особистісна, психологічна тощо) особи, як суб'єкта діяльності, до певного її виду. Серед ключових компетентностей педагога, які сьогодні визначені орієнтиром для виявлення результативності освітнього процесу, є: навчальна, соціальна, комунікативна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, економічна, загальнокультурна, оздоровча та громадянська компетентність [7].

У педагогічній літературі комунікативну компетентність педагога розглядають як:

– «здатність до ефективного спілкування у межах професійних обов'язків, що передбачає вміння обмінюватися інформацією, сприймати співрозмовника, усвідомлювати його потреби, розуміти його почуття і психологічні стани, досягати взаєморозуміння» [1, с. 11];

– «систему внутрішніх ресурсів ефективного розв'язання фахових завдань, а саме: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок, що певним чином пов'язано з цілісністю особистості» [4, с. 99];

– «здатність індивіда налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, як сукупність знань, умінь і навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування» [5, с. 196].

Сутнісно комунікативну компетентність розглядають як інтегральну рису особистості, яка формується в процесі її соціального та професійного становлення. На думку І. Черезової, комунікативна компетентність є системою внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей,

стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Авторка стверджує, що «кожна людина, незалежно від рівня особистого розвитку та професійних обов'язків, лише тоді може вважати себе повноцінною особистістю, коли досягне досконалості у сфері міжособистісної взаємодії, а успішність міжособистісної взаємодії пов'язана з такими поняттями, як спілкування і комунікативна компетентність» [11, с. 103].

У сучасному світі більшість комунікативних завдань в освітньому процесі розв'язуються педагогами за допомогою або під впливом засобів масової інформації, що перетворює освітній простір на медіаосвітній, у якому формується культура спілкування та медіакомпетентність особистості: сукупність її знань, умінь, здібностей, що сприяють відбору, застосуванню, критичному аналізу, інтерпретації, оцінюванню, створенню й передачі медіатекстів у різних видах, формах і жанрах [10].

Сфера медіа безпосередньо і нерозривно пов'язана з процесами комунікації, вона виконує у соціумі важливі функції: збирає, зберігає, передає, поширює різноманітну інформацію. Одним із головних завдань медіасфери вважають необхідність навчити громадян мислити самостійно, критично, порівнювати, піддавати сумніву інформацію, перевіряти інформаційні джерела, створювати власні медіа-повідомлення, а отже – бути медіаграмотним.

Таким чином, в умовах інформаційно-пропагандистських та психологічних війн, які розгортаються у світовому медіа-просторі, проблема формування медіаграмотності педагогів як складової комунікативної компетентності набуває надзвичайної актуальності.

Людина, яка погано орієнтується у сфері масової інформації, може стати об'єктом маніпулювання більшою мірою, ніж інші, саме тому, що вона не здатна сприйняти значну частину аудіовізуальної інформації через власну невідповідність до цього, не знає, яким чином захистити себе від потужного інформаційного впливу, а часто навіть не усвідомлює, що потребує такого захисту. Слід зауважити, що «медіатекст, на відміну від звичайного тексту, – є витвором масово-інформаційної діяльності та масової комунікації, що має на меті вплинути, переконати. А це означає, що медіатекст можливо потлумачити як особливий різновид інформаційного і впливового дискурсу» [8]. Для підготовки компетентних у сфері комунікацій педагогів необхідно сформувати у них розуміння питань медіаграмотності та медіакомпетентності.

Термін «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність», використовуються також поняття «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» та інші [6, с. 10]. Основне завдання розвитку медіаграмотності та медіаосвіти педагогів як працюючих, так і майбутніх, – навчання та виховання активної та грамотної людини, яка має здатність правильно сприймати інформацію, отриману з різних джерел (Інтернет, телебачення, радіо, друковані видання тощо), створювати, аналізувати й оцінювати медіатексти, мати навички фактчекінгу та використовувати зазначене у особистісній та професійній комунікативній взаємодії.

О. Барішполець, Л. Найдьонова, Г. Мироненко та ін. у своїх роботах відзначають, що «медіаграмотність – це комплекс навичок та вмінь не лише користуватися технікою мас-медіа та спілкуватися з її допомогою, а насамперед розрізняти першорядну й другорядну інформацію, абстрагуватися від надлишкової, сповна сприймати зміст, «прочитувати» підтекст і тлумачити його» [2, с. 37].

У «Дорожній карті з медіаосвіти і медіаграмотності» (2016), яку розміщено на порталі «Медіаосвіта і медіаграмотність» Академії Української Преси зазначається, що «медіаграмотність – це активне чи пасивне сприйняття і використання матеріалів медіа, включаючи їх критичне сприйняття й усвідомлену оцінку, розуміння методів, які використовують медіа та їх вплив [3].

Отже, розуміння поняття медіаграмотності як складової комунікативної компетентності педагога тісно пов'язується не лише зі сприйняттям різноманітної інформації та роботою з медіа, а й зі здатністю особи здійснювати комунікаційну взаємодію, у тому числі й професійну, зокрема, педагогічну.

Медіаграмотність сприяє виробленню у педагогів, як споживачів різноманітної інформації, активну позицію щодо її особистісного сприйняття, формування власних медіатекстів та медіаповідомлень, використання їх у повсякденній та професійній комунікативній взаємодії. При цьому фахівці розуміють як знаходити баланс між теоретичними знаннями та практико-зорієнтованими вміннями для формування необхідного рівня компетентності та використовують відповідні знання у професійній діяльності.

Література

1. Ашиток Л. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. *Молодь і ринок*. 2015. Вип. 6. С. 10–13.
2. Баришполец О. Т., Голубева О. Є., Климчук Н. В., Мироненко Г. В., Найдьонова Л. А. Медіакультура особистості : соціально-психологічний підхід : навч.-метод. посіб. / за ред. Л. А. Найдьонова, О. Т. Баришполец. Київ : Міленіум, 2009. 440 с.
3. Дорожня карта з медіаосвіти і медіаграмотності України. *Академія української преси* : вебсайт. URL: https://www.aup.com.ua/ml/Media_Literacy_Road_Map_AUP_2016.pdf
4. Кравченко-Дзондза О. Е. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкової школи у змісті фахової підготовки. *Молодь і ринок*. 2016. Вип. 6 (137). С. 98–102.
5. Мамчур Л. І. Мовна і комунікативна компетентність особистості: суть і характерні ознаки. *Педагогічні науки*. 2006. Вип. 4. С. 193–197.
6. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. : В. Іванов, О. Волошенюк ; за наук. ред. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2013. 352 с.
7. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. Київ : К.І.С., 2003. С. 13–39.
8. Попкова О. Мовна економія як запорука успішної медіаграмотності. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/9581/%d0%9c%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b0%20%d0%b5%d0%ba%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%bc%d1%96%d1%8f%20%d1%8f%d0%ba%20%d0%b7%d0%b0%d0%bf%d0%be%d1%80%d1%83%d0%ba%d0%b0%20%d1%83%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%88%d0%bd%d0%be%d1%97%20%d0%bc%d0%b5%d0%b4%d1%96%d0%b0%d0%b3%d1%80%d0%b0%d0%bc%d0%be%d1%82%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d1%96.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
9. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків : Прапор, 2009. 672 с.
10. Сулім А. А. Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти. *Вісник Харківського Національного університету ім. В. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації*. Харків, 2011. Вип. 3 (968). С. 26–29.
11. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2014. Вип. 1 (1). С. 103–107.

МЕДІАОСВІТА В ІНФОРМАЦІЙНИХ ХАБАХ

*Балан Т.Р., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ*

*Прокопенко Л.І., кандидат культурології,
доцент, Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ*

Сучасний світ характеризується швидким розвитком медіатехнологій та зростанням ролі медіа в житті суспільства. Медіаграмотність є важливою складовою громадянської компетентності, яка дозволяє людям критично мислити, розуміти медіатексти та використовувати медіа для власного розвитку.

Медіаосвіта є процесом формування медіаграмотності. Вона спрямована на розвиток вміння критично мислити, аналізувати інформацію, розпізнавати пропаганду та маніпуляції, створювати власний медіаконтент [1].

Ключове місце у напрямку діяльності інформаційних хабів посідає медіаосвіта. Інформаційні хаби є центрами поширення інформації та знань, вони мають потенціал та кваліфікованих фахівців для надання відвідувачам якісної медіаосвіти [2].

Дослідженням медіаосвіти присвячено багато праць українських та іноземних вчених. Серед українських науковців, які займаються дослідженням медіаосвіти, можна відзначити таких: Бруй О., Козицька Т., Мацієвська Г., Моїсеєва С., Осюхіна М., Шевченко І. Зарубіжні вчені: Базелгет К., Маклюен М., Мастерман Л., Мейер М., Тайнер К., Шейбе С.

Наразі реалізація Національної програми інформатизації відбувається повільно, оскільки чинний Закон України «Про Національну програму інформатизації» є застарілим. Його технічна термінологія та механізми не відповідають сучасним реаліям і не узгоджуються з новими законами щодо цифровізації [5].

У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України схвалив проект закону, який передбачає внесення змін до чинного законодавства. Нові зміни мають на меті прискорити цифрову трансформацію України в цілому та реалізацію Національної програми інформатизації [5].

Бібліотеки, як інформаційні хаби відіграють важливу роль у розвитку медіаосвіти. Вони мають доступ до різноманітних медіаресурсів та надають користувачам якісні медіаосвітні послуги.

У 2020 році Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація (ВГО УБА) разом із Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Міністерством цифрової трансформації України та Інтернет Асоціацією України підписали меморандум про співпрацю. Метою меморандуму є сприяння розвитку цифровій освіті населення України на базі бібліотек [3].

Українська бібліотечна асоціація з 2020 року співпрацює з Міністерством цифрової трансформації України у рамках проєкту «Дія. Цифрова освіта». На сьогодні створена мережа з понад 6000 хабів по всій Україні. Найбільше мережа представлена саме бібліотеками [4].

Українські бібліотеки є важливим партнером Міністерства цифрової трансформації України у реалізації програми «Дія. Цифрова освіта». Бібліотеки забезпечують доступ до цифрових освітніх ресурсів для всіх верств населення, незалежно від віку, рівня освіти та соціального статусу. Крім того, бібліотеки популяризують освітні серіали та ігри, які розвивають цифрові навички. У хабах також організують навчання для своїх користувачів, щоб допомогти їм оволодіти цифровими навичками, необхідними для успіху в сучасному світі.

Отже, медіаосвіта у інформаційних хабах є необхідною умовою для розвитку критичного мислення та медіаграмотності в суспільстві. Інформаційні хаби мають унікальну можливість надавати доступ до різноманітних медіа ресурсів та проводити освітні заходи з медіаграмотності. Така освіта є особливо важливою в умовах сучасного інформаційного суспільства, де молоді люди отримують інформацію з різних джерел, часто не перевіряючи її на достовірність.

Література

1. Академія Української преси. Медіаосвіта. URL: <https://www.aup.com.ua/mediaosv/istorija-proekta/> (дата звернення: 16.11.2023).
2. Бібліотеки і цифрова грамотність. Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/news/4667-biblioteku-i-tsyfrova-hramotnist> (дата звернення: 16.11.2023).
3. ВГО Українська бібліотечна асоціація підписала 4-сторонній меморандум про цифрову освіту на базі бібліотек. Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/news/4582-vho-ukrainska-bibliotечna-asotsiatsiia-pidpysala-4-storonni-memorandumpro-tsyfrovu-osvitu-na-bazi-bibliotek>. (дата звернення: 17.11.2023).
4. «Дія. Цифрова освіта» – Українська бібліотечна асоціація. ВГО Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/pro-nas/proiekty/4488-diia-tsyfrova-osvita> (дата звернення: 18.11.2023).
5. Повідомлення про оприлюднення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації»». Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-oprilyudnennya-proektu-zakonu-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacionalnu-programuinformatizaciyi>. (дата звернення: 17.11.2023).

УДК 378.1

МОТИВАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*Велика К.І., асистент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Здобувачі вищих навчальних закладів самостійно обирають свій майбутній фах, послуговуючись власними міркуваннями та цілями. Відповідно при вступі вони вже мають певну сформовану мету та особисте відношення до навчання. Однак, сучасне покоління проходить у процесі навчання занадто багато випробувань у формі дистанційного навчання та умов воєнного стану. Вагомі фактори значною мірою негативно впливають на мотивацію студентів, здатність до засвоєння навчального матеріалу та здобуття професійних навиків.

Підтвердженням такої поведінки студентів можна знайти у піраміді потреб А. Маслоу [5]. Коли людина в першу чергу для самозбереження покриває базові людські потреби, а потім з відчуттям безпеки переходить на вищу сходинку потреб для вирішення задач, навчання, творчості.

Питання мотивації у навчанні також вивчали Л. Божович, Л. Виготський, В. Вилюнас, О. Коваленко, Г. Костюк, Й. Лінгардт, С. Максименко, В. Семиченко, О. Скрипченко, Д. Узнадзе, Х. Хекхаузен, П. Якобсон та ін.

Метою більшості проведених досліджень було визначення основних механізмів мотивації та оптимізації підготовки майбутніх спеціалістів.

Таким чином, з'ясовано, що основною мотивацією у навчанні є здобуття фаху. Наступним за значенням мотивом може бути соціальне явище, коли за допомогою освіти можна досягнути певних матеріальних благ і посад. Існує бажання уникати невдач у навчанні, прагнення до комунікації і налагодження партнерських зв'язків із учасниками навчального процесу. Незначній кількості студентів просто подобається навчатися. На останньому рівні мотивації виявилась престижність професії [1].

Однак, чим вищий рівень мотивації, тим більших результатів у навчанні можуть досягти студенти. Мотивування до навчання є різноманітним та вимагає від викладача правильно підбирати зміст навчального матеріалу; організовувати колективні та навчальні форми діяльності, змінювати черговість у виконанні завдань, оцінювати навчальну діяльність [3].

Вміло організоване навчання краще заохочує і мотивує студентів до здобуття знань завдяки поєднанню ігрових, рольових, пізнавальних, ситуаційних вправ із здоровою конкуренцією [2].

Щоб з'явилась спрага до навчання потрібно не змушувати розуміти матеріал, а задіяти увагу і вразити інформацією здобувача освіти. Цінні ті майбутні спеціалісти, що потребують знань, а не слухняності [4].

Тому, для заохочення у навчанні використовують мозкові штурми, проблемні завдання та ситуації, які розвивають мислення, уважність, спостережливість.

Особиста активність людини розглядається ключовим фактором для мотивації студентів західними психологами Р. Райна і Є Десі. Вони вважають, що щаслива особистість розвивається за умови можливості свободи вибору сфери інтересів та діяльності [4].

Спонування до живого спілкування і набуття життєвого досвіду на заняттях з англійської мови реалізується завдяки моделюванню, програванню та обговоренню різних ситуацій. Така мотивація сприяє набуттю навичок роботи в колективі та розвиває критичне мислення [2].

Отже, освітній процес в стані війни зазнав значних змін і негативно вплинув на пізнавальну діяльність студентів, їхню мотивацію до навчання. Існує потреба у формуванні мотиваційної сфери особистості студентів з метою покращення результатів навчання. Педагог у свою чергу є ключовим фактором у організації навчального процесу, що відволікає від реальності і переключаче увагу, сприяє зацікавленості у здобутті знань, заохоченням у навчанні.

Література

1. Бурмас Н.І., Бойко Л.А., Бекус І.Р., Кирилів М.В. Дослідження навчальної мотивації у студентів першого курсу Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. *Медична освіта*. 2016. № 4. С. 31 - 33. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/276622274.pdf>.

2. Гнатюк О.В. Шляхи формування мотивації до навчання в учнів сучасної початкової школи. URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/722411/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).

3. Микола Москалюк, Наталія Москалюк. Підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання під час військових дій. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/663/580>. DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-14 (дата звернення: 15.11.2023).

4. Мотивація до навчання під час війни для викладачів і студентів. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/motyvacziya-do-navchannya-pid-chas-vijny-dlya-vykladachiv-i-studentiv/> (дата звернення: 15.11.2023).

5. Психологер. URL: <https://psychologer.com.ua/piramida-maslou/> (дата звернення: 10.11.2023).

УДК 37.013:376

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ШКОЛИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

*Висіцька А.Е., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква
Ратушинська А.С., канд..пед.н.,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква*

Згідно Конституції України, освіта є обов'язковою, загальною та доступною для кожної людини. До обов'язків держави, які мають юридичне підґрунтя, належить гарантування, забезпечення і долучення кожної людини до навчального процесу без присутності будь-якої соціальної нерівності чи дискримінації. Належна система освіти повинна базуватися не тільки на рівноправних стосунках її учасників, незважаючи на їхні індивідуальні особливості, вона повинна здійснювати аналіз відмінностей та підлаштовуватися під них.

Забезпечити виконання всіх необхідних завдань допомагає інклюзивна освіта, яка є новітньою технологією в сучасній педагогіці. Інклюзивна освіта керується принципом захисту права людини на освіту, а також принципом рівноправного та справедливого суспільства, сприяє реалізації всіх необхідних умов для якісного та комфортного освітнього процесу, учасниками якого є діти з особливими потребами, у тому числі діти з інвалідністю та маломобільні діти.

Визначають сферу завдань інклюзивної освіти її складові:

- як і навчання, інклюзія є процесом, який шукає способи соціальної адаптації людини з особливостями;
- інклюзія покликана усувати перешкоди у проявах потенціалу особистості та подоланні труднощів;
- стимулює до активності в процесі навчання та визначає його результати;
- організовує контроль та підтримку груп, які цього особливо потребують [1, с.11-14].

Важливим завданням інклюзивної освіти є забезпечення матеріально-технічних умов для навчання дітей з ООП. Особливо цього потребують діти, що мають порушення опорно-рухового апарату. Адміністрація закладів загальної середньої освіти, керуючись державними документами у сфері освіти, які визначають і контролюють інклюзивний аспект навчально-виховного процесу, зобов'язана адаптувати навчальне приміщення до зручного перебування дітей у ньому. Зміни шкільного приміщення залежать від індивідуальних порушень у дітей.

Педагогічні працівники, які займаються інклюзивною освітою, вважають реалізацію універсального дизайну в навчально-виховному закладі запорукою продуктивної навчальної діяльності учнів з ООП.

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм і послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну. Універсальний дизайн освітнього закладу відповідає за:

- зручне потрапляння в освітній заклад;
- фізичну безпеку під час здобуття освіти та пересування в закладі освіти і його прилеглих територій;
- доступ до ознайомлення з інформацією про заклад освіти та вільне орієнтування у ньому [3, с.107].

Заклад загальної середньої освіти, який пристосований до потреб дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, має конкретно визначені елементи внутрішнього та зовнішнього дизайну. Кожна архітектурна деталь повинна відповідати стандартам та вимогам.

Зовнішній простір школи. Подвір'я школи має рівне, асфальтоване покриття та пішохідні доріжки. Для зручного пресування на інвалідному візку мають бути похилі спуски, які обмежені бордюрами.

Вхід до школи. Сходи до входу мають бути невисокими, пологими, з поручнями. Невід'ємною частиною облаштування школи є пандус – похила доріжка, що з'єднує дві площини різного рівня і полегшує пересування ними маломобільних дітей. Вхідні двері мають бути широкими, розрахованими на ширину різних інвалідних візків та зручними для їхнього відчинення.

Шкільний гардероб. Гардероб має обслуговуватися відповідним працівником, який убезпечуватиме дітей від травмувань. Висота шафок чи полиць для верхнього одягу має відповідати їх комфортному застосуванню дітьми, що використовують засоби для пересування.

Шкільна їдальня. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату відвідують їдальню разом з однокласниками, але за кожним із них закріплене індивідуально адаптоване місце.

Коридори та вбиральні. За інженерної можливості в школі має бути ліфт, який значно полегшить пересування дітей поверхами закладу. Шкільні коридори мають бути просторими, підлога рівною. Висота стелів та стінних оголошень повинна бути досяжною для ознайомлення малорухомими дітьми. Вбиральні також не повинні обмежуватися в просторі та буди облаштованими під всі індивідуальні особливості маломобільних дітей. Освітній заклад повинен мати спеціальні медичні підйомні пристрої для дітей, які не можуть самостійно пересуватися.

Класні кімнати. Кімнати для класних занять просторі, кожен учень має своє робоче місце. Усі меблі в класі є мобільними. Робоче місце дитини з порушенням опорно-рухового апарату має бути комфортним, коригуватися відповідно до зросту дитини та положення її тіла. За необхідності мають

використовуватися спеціальні столи, сидіння, подушечки, мішки-крісла, що забезпечуватимуть правильне положення тіла і голови. Присутнє правильне освітлення, що відповідає санітарним нормам, вчитель чи інший кваліфікований працівник захищає дітей від прямого потрапляння сонячних променів.

Під час навчально-виховного процесу та дозвілля, дитина, яка не може самостійно пересуватися, має попереджатися про зміну положення її тіла за допомогою вчителя чи іншого кваліфікованого працівника.

Додаткові куточки, допоміжні та сучасні технології. Класна кімната повинна містити додаткові інтерактивні зони, де учні з порушенням опорно-рухового апарату можуть розвантажитися після чи під час навчальних занять. Ресурсна зона чи кімната відповідає за застосування особистісно-орієнтованих методів навчання. Ресурсна зона має містити в собі зручно розміщені побутово-практичний та навчально-пізнавальний куточки. Другим пристосувальним варіантом є медіатека. Вона являє собою модернізовану бібліотеку, яка має як друковані книжки, так і мультимедійні засоби. Медіатека застосовується для розробки ігор, групових чи парних занять, дозвілля. Вона є чудовим засобом для соціалізації малорухомих дітей.

Не менш важливо подбати про можливість користування дітьми з порушенням опорно-рухового апарату сучасними технологіями класних кімнат. Комп'ютери, інтелектуальна дошка, монітор та інші гаджети повинні забезпечувати комфортне, швидке та безпечне навчання.

Доступ до кабінетів спеціалістів. Адміністрація школи повинна забезпечити вільний доступ до спеціалізованих фахівців для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, а саме: ортопедагога, соціального педагога, практичного психолога. Діти повинні мати постійний доступ до кімнати психологічного розвантаження та кабінету корекційних занять [2, с.37-38], [3, с.114-115].

Отже, інклюзивна освіта – невід'ємна частина всієї системи освіти, яка забезпечує право дітей з ООП на здобуття знань та гідне ставлення до них. Універсальний дизайн у сфері освіти є важливою умовою здобуття якісних та рівноправних знань учнями з ООП, до яких належать і діти з порушеннями опорно-рухового апарату. Адміністрація зобов'язується організувати всі належні умови універсального дизайну для зазначеної групи дітей.

Література

1. Колупаєва А. Інклюзивне навчання: досвід упровадження : кн. Київ : Вид. група «Шкільний світ», 2015. 200 с.
2. Ночовка В., Головка В., Тимошук О. Організація інклюзивного навчання у школі : кн. Київ : Шк. світ, 2014. 128 с.
3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

*Тимова Л. О., фахівець навчального відділу
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Сьогодні суспільство вимагає від системи вищої освіти професійної підготовки майбутніх фахівців, що володіють фундаментальними знаннями, вміннями та навичками, здатних творчо підходити до вирішення неординарних питань, бути конкурентоспроможними на ринку праці. Тому одним із основних завдань сучасної вищої освіти є питання впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку студентів. Основна увага акцентується на компетенціях, що сприяють адаптації фахівців до мінливих умов сучасного ринку праці й бурхливого розвитку науки й техніки. Сьогодні компетентнісний підхід стає невід'ємним складником освітньої галузі.[1].

Актуальними є змістовні трансформації у системі професійної підготовки фахівців, зокрема це стосується пошуку інноваційних форм, нових методик, інтерактивних технологій навчання на всіх етапах освітнього процесу у вищій школі.

На основі аналізу професійної компетентності та її ключових компетенцій щодо випускників закладів вищої освіти як майбутніх фахівців можна виокремити базові компетенції, що їх мають формувати педагоги вищої школи в процесі професійної підготовки, а саме:

- *мотиваційна компетенція* – усвідомлення учнем мотивів до якісного здійснення майбутньої професійної діяльності, а отже, набуття ними необхідних знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей, що забезпечать можливість виконання ними професійних обов'язків певного рівня;

- *когнітивно-творча компетенція* – здатність учнів творчо набувати професійні знання, уміння і навички, мати творчий потенціал самоосвіти і саморозвитку, що визначає їх спроможність до творчості у майбутній професії, успішність майбутньої професійної діяльності;

- *комунікативна компетенція* – це орієнтованість особистості у різних ситуаціях спілкування, здатність ефективно брати у них участь, що базується на знаннях і відчуттях досвіду особистості, здатності ефективно взаємодіяти з іншими завдяки розумінню самої себе та інших при постійній зміні психічного стану, міжособистісних відносин та умов професійної та соціальної сфер.

Аналіз численних наукових праць з проблеми досліджень компетентності призводить до розуміння поняття «компетенція» як сукупності взаємопов'язаних якостей особи (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, і необхідних для якісної продуктивної діяльності відносно них.[4].

«Компетентність» – це особистісна якість людини, яка характеризує її здатність самостійно приймати оптимальні рішення та ефективно реалізовувати їх у конкретних життєвих ситуаціях або у певних галузях діяльності.

Виокремлено концептуальні положення підготовки майбутніх фахівців на засадах компетентнісного підходу:

1. професійна компетентність є мірою та головним критерієм професійної підготовленості майбутніх фахівців;

2. професійна компетентність майбутніх фахівців – це не лише знання, уміння, навички, а й творче ставлення до справи, позитивні нахили, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати певний досвід, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці, в конкретній професійній ситуації;

3. професійна компетентність визначається здатністю суб'єкта праці мобілізувати знання, уміння та досвід в конкретній соціально-професійній ситуації і якісно виконувати професійні функції відповідно до посади, яку він обіймає;

4. професійна компетентність інтегрує зміст, пов'язаний з майбутньою професійною діяльністю, актуалізуючи набуті знання і уміння в потрібний момент задля використання їх у процесі професійної діяльності;

5. професійна компетентність майбутніх фахівців цілеспрямовано формується з урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку сфери послуг, а також соціально-психологічних, етичних, правових норм, усталених в суспільстві;

6. модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців містить низку послідовних етапів: мотиваційний (професійна спрямованість і мотивація), когнітивний (система знань про майбутню професійну діяльність та вміння їх застосовувати), діяльнісний (система фахових умінь і навичок, формування яких забезпечується змістом, формами і методами виробничого навчання) та оцінно-контрольний (діагностика, аналіз, коригування навчальних досягнень учня та рефлексія суб'єктів педагогічної взаємодії); кожен з цих етапів має відповідне змістовне й організаційно-управлінське наповнення;

7. формування професійної компетентності майбутніх фахівців можливе завдяки реалізації таких педагогічних умов:

- впровадження інноваційних педагогічних технологій формування професійної компетентності;

- акцент на діяльнісний, практико-орієнтований етап формування професійної компетентності;

- підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців під час виробничих практик;

- впровадження якісного організаційно-методичного забезпечення формування професійної компетентності;

- ціннісно-орієнтована спрямованість формування професійної компетентності майбутніх фахівців;

- організація підготовки інженерів-педагогів до формування професійної компетентності фахівців.

Застосування осучасненого змісту та педагогічних інновацій сприяють досягненню високих навчальних показників та дають змогу випускникам вищої школи виходити на ринок праці, володіючи високим рівнем сформованості професійної компетентності.

Професійна освіта повинна бути спрямована на створення умов для забезпечення особистісно-професійного зростання майбутніх фахівців, розвитку їхньої здатності самостійно вирішувати професійні проблеми. Сучасний етап розвитку професійної освіти характеризується процесом

модернізації, сутність якого полягає в орієнтації студентів із репродуктивного рівня засвоєння знань на рівень формування компетенцій.

Література

1. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
2. Шевчук С.С. Реалізація сучасних освітніх практик у професійну підготовку фахівців сфери обслуговування: Навчально-методичний. Біла Церква: БІНПО ДВНЗ «УМО» НАПНУ. 2018. 139с.
3. Шевчук С.С., Кулішов В.С. Дидактика професійної освіти: практико-зорієнтований аспект: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 212 с.

УДК 378.37.091

РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БІОЛОГІЧНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ГАЛУЗЕЙ

*Мехед О.Б., д.пед. н., професор,
Національний університет "Чернігівський
колегіум імені Т.Г.Шевченка, м. Чернігів*

Освіта представляє собою ключовий ресурс для соціально-економічного, культурного і духовного прогресу суспільства. Вона сприяє покращенню благополуччя людей, забезпеченню національних інтересів та зміцненню міжнародного авторитету та іміджу нашої країни [6].

У контексті модернізації освіти експериментальна та інноваційна діяльність виділяються як ключовий фактор, який суттєво змінює педагогічний процес у різних типах освітніх закладів. Дослідно-експериментальна діяльність та інноваційні підходи у закладах вищої освіти виділяються як результативні форми модернізації освітнього середовища, спрямовані на впровадження нової методології, методик та методичних прийомів у освітній процес.

Провідною формою провадження експериментальної діяльності в освітніх закладах є наукові та педагогічні експерименти, здійснення яких відбувається на різних рівнях від рівня закладу через регіональний, державний до міжнародного. На рівня закладу вищої освіти експериментальна діяльність регламентується відповідними Положеннями, наказами тощо. На загальнодержавному рівні науково-дослідницька та експериментальна діяльність підлягає Законам України «Про освіту» [4], «Про вищу освіту» [2], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3]. Ці та інші нормативні акти потребують утворення інноваційної системи національної освіти, яка має здатність задовольняти різноманітні освітні потреби особистісного розвитку людини відповідно до її індивідуальних потреб, здібностей та суспільних вимог.

Експериментальна діяльність у закладах вищої освіти на сьогоднішній день має величезну актуальність із кількох ключових поглядів [5]. По-перше це інновації в освіті, які полягають в тому, що експерименти дозволяють впроваджувати новаторські методи та підходи в навчанні, що розвиває та адаптує освітній процес до сучасних вимог та технологічних досягнень [6]. По-друге експериментальна діяльність у ЗВО сприяє підвищенню якості освіти,

оскільки експерименти дозволяють викладачам застосувати ефективні методи та стратегії, що сприяють покращенню рівня навчання та засвоєння матеріалу здобувачами освіти [1]. По-третє експериментальна діяльність забезпечує якісний особистісний розвиток студентів, оскільки створює можливості для студентів розвивати креативність, критичне мислення, аналітичні та комунікативні навички, що є прогресивними для подальшого професійного та особистісного росту [8]. Також потрібно зауважити на роль експериментальної діяльності для розвитку наукової сфери в руслі того, що вказаний вид діяльності у закладах вищої освіти сприяє розвитку наукової бази та співпраці між науковцями, що робить систему більш відкритою для наукових досліджень та інновацій. І, нарешті, експериментальна діяльність дає адекватну відповідь на виклики сучасності - зміна соціокультурного та економічного середовища вимагає постійної адаптації освіти, а експериментальна діяльність має змогу швидко та ефективно впроваджувати зміни, необхідні для відповіді на виклики часу [9].

Заклади вищої освіти виходять на новий рівень конкурентоспроможності у міжнародному вимірі завдяки науковим дослідженням. Вони відображаються у важливому інструменті розвитку міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва із закордонними закладами освіти, науковими установами та підприємствами. Міжнародна наукова співпраця допомагає позиціонуванню ЗВО на світовому освітньому та науковому ринку, а також отриманню конкурентоздатних результатів досліджень у глобальному масштабі [7].

Дослідницька компонента є необхідною складовою освітніх та науково-дослідницьких програм, сприяючи формуванню інтегральних, загальних та спеціальних компетентностей. Елементи наукового пошуку та наукової творчості стають необхідною частиною навчання на різних рівнях вищої освіти [11].

Проведення наукових досліджень у вищих навчальних закладах є обов'язковою передумовою для створення системи підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів. Наприклад, утворення тимчасових вчених рад у закладах вищої освіти, які проводять фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є важливим елементом цієї системи. Крім того, видання наукових фахових журналів є необхідним елементом підготовки кадрів та важливим кроком у розвитку дослідницької інфраструктури [10].

Отже, експериментальна діяльність у ЗВО є ключовим інструментом для створення динамічного та адаптованого освітнього середовища, що відповідає потребам сучасного суспільства. З огляду на це тема роботи є актуальною і має практичну значущість.

Література

1. Аравін П. А., Мехед О. Б. Використання біологічного експерименту, як засобу організації науково-пізнавальної діяльності, з метою здійснення еколого-валеологічного виховання молоді. *Біологічні, медичні та науково-педагогічні аспекти здоров'я людини*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. Пилипенка С.В. Полтава: Астроя, 2020. С. 93
2. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII, чинний, поточна редакція Редакція від 28.05.2023, підстава - 3062-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України № 848-VIII, чинний, поточна редакція, редакція від 03.09.2023, підстава 3272-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
4. Про освіту : Закон України зі змінами 2023 рік №2145-VIII від 05.09.2017, редакція від 21.11.2021. URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu

5. Кузьменко О. Сутність та напрямки STEM-освіти. *Наукові записки*, випуск 9, Сер. «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Час. КДПУ, 2017. С. 188–190.
6. Марцин В. С., Міценко Н. Г., Даниленко О. А. та ін. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. Львів: Ромус-Поліграф, 2022. 128 с
7. Мехед Д. Б., Мехед О. Б., Скребець В. О. Визначення рівня понятійного мислення школярів при вивченні природничо-математичних дисциплін у класах різних профілів. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 56. Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. С. 72–75.
8. Мехед О. Б. Основні аспекти формування готовності майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до інноваційної професійної діяльності. *Інновації в освіті: закономірності, тренди, потреби*: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. 28 березня 2023 року / редкол. І. О. Кучинська та ін. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С. 229–233.
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. Зб. / Відп. За випуск Л. Г. Луценко. Держкомстат. Київ, 2002. 316 с.
10. Носко М., Мехед О. Науково-дослідницька робота студентів як складова частина підготовки до соціально-педагогічної діяльності. *Наука і освіта*. 2022. №2. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2022-2-6>
11. Chystiakova, I.A., Ivani, O.M., Mekhed, O.B., Nosko, Y.M., Khrapatyi, S. PhD Training Under Martial Law in Ukraine *Journal of Higher Education Theory and Practice* this link is disabled, 2022, 22(15), pp. 151–163

УДК 37.011

САМОПЛАГІАТ - ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ?

**Зошак Л.М., ст. викладач,
Івано-Франківська філія Університету
«Україна», м. Івано-Франківськ**

Свій шлях академічна доброчесність в українських теренах науки розпочала з прийняття Етичного кодексу вченого України, на загальних зборах відділень Національної академії наук України у квітні 2009 р. [2]. В даному Кодексі зазначено загальні принципи роботи науковця, підкреслюючи, що «учений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства, збереження природи та духовнокультурної спадщини...» [2]. Вже пройшло майже чотирнадцять років з дня прийняття проекту Етичного кодексу вченого України і за цей період відбулися зміни й у законодавстві. Відтак, поняття «академічна доброчесність», посіло чільне місце у ст. 42 Закону України «Про освіту»: «академічна доброчесність» — це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання й/або наукових (творчих) досягнень [3]. Законодавча система також визначає, що за порушення академічної доброчесності можна вважати: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання [2].

Абсолютно нове поняття у Законі України «Про освіту» — «самоплагіат».[3] Визначення, звісно, є, але питання студентів і молодих

вчених не зникають. Проаналізувавши поняття, визначені у тлумачних словниках української мови та інших законодавство розвинених країн світу, а також думки науковців, опишемо: «Плагіат — привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора» [1]. Юридичне визначення та закріплення цього терміна з'явилося в нормативних-правових актах України, зокрема, у Законі України «Про авторське право і суміжні права» [4]. Так, ст. 50 цього Закону зазначає, що «плагіат - оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору». Проте ні в Законі України «Про авторське право і суміжні права», жодному тлумачному словнику немає поняття «самоплагіат». [4].

Розглядаючи суть визначення «самоплагіат», можна дійти висновку, що мається на увазі власне порушення принципів академічної доброчесності під час дублювання публікації. Очевидно, що це питання стосується, насамперед повторного використання вже опублікованих даних, які відображаються в повторюваній публікації, як нові дані.

Самоплагіату можна дати означення як підвид плагіату, в якому автор перевидає роботу в повному об'ємі або її частину, використовуючи раніше написаний текст, як свою нову роботу. Отже, автор порушує принципи академічної доброчесності публікацій та, як результат, вводить в оману суспільство. Автори часто стверджують, що вони є авторами, тож вони можуть використовувати роботу; тобто запозичати інформацію в самих себе. Проте суперечки тривають і триватимуть, адже визначення плагіату не регламентують поняття самоплагіату, моменти пов'язані з повторним використанням або перепрофілюванням текстів [5].

Отож всі працівники незалежно від сфери, в якій вони працюють, повинні дотримуватися законів академічної доброчесності та правил цитування. Цитування своїх попередніх опублікованих робіт з посиланням є абсолютно нормальною практикою. Цитування має використовуватись у всіх випадках, коли в роботі використані дані, взяті зі сторонніх джерел, а не отримані чи створені безпосередньо автором роботи або опубліковані автором раніше [5].

Порушення вказаних нижче правил і їх недотримання в більшості наукових видань розцінюється як плагіат:

- якщо визначення чи слова автора наводиться дослівно, то її необхідно взяти в лапки;

- якщо цитується великий уривок тексту, то він може не братися в лапки, натомість, а виділяється або відбивається від решти тексту певним способом (набирається іншим кеглем, шрифтом, накресленням, відбивається від основного тексту більшими абзацними відступами тощо);

- допускається скорочення цитати, яке не веде до викривлення думки автора. Місце скорочення має бути відзначене в цитаті квадратними дужками з трикрапкою всередині;

- допускається перефразування цитати, зміна словоформ або відмінків певних слів. У такому разі цитата в лапки не береться, але в квадратних дужках обов'язково ставиться посилання на джерело (його порядковий номер зі списку використаної літератури, доданого до роботи);

- у списку використаної літератури завжди потрібно вказувати навіть ті джерела, які використовувалися під час підготовки роботи та вивчення теми, навіть якщо прямих посилань або цитувань цих джерел у роботі немає [7].

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. С. 977.
2. Етичний кодекс вченого України. URL: <https://www.znu.edu.ua/etychnyjkodex-uchenogo-Ukrajiny.pdf>.
3. Про освіту: Закон України / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст.380. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print>.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 13. Ст.64. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/print1443097366893420>.
5. Теорія і практика інтелектуальної власності. URL: https://inprojournal.org/wp-content/uploads/2017/6_2017/3.pdf
6. Словник іншомовних соціокультурних термінів. URL: <http://slovopedia.org.ua/39/53392/260673.html>.
7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : Наказ МОН України від 12.01.2017 р. № 40. / Офіційний вісник України. 2017 р. № 20. ст. 576. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>.

УДК 37.018.43.043.5(477.82)

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ – НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Зелінська В.А., асистент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Дистанційна освіта вже багато десятиліть є невід’ємною частиною освітнього процесу багатьох країн. Технологічний розвиток зумовлює постійне збільшення кількості освітніх платформ та закладів, що пропонують навчання онлайн. Особливу популярність дистанційна освіта здобула після 2019 року, коли у вільному доступі з’явилося більше 10 тисяч онлайн курсів, як були викладені близько 800 провідними університетами світу – більшість безкоштовно, а деяку за помірну плату. Також на популярність дистанційного навчання вплинула пандемія коронавірусу, коли весь світ змушений був масово і швидко знаходити нові і зручні шляхи організації онлайн-навчання. Отже, представники дистанційних освітніх ресурсів та розробники навчальних матеріалів змушені були переглянути і переосмислити практики, які традиційно пов’язані з розробкою та наданням такого роду освітнього навчання. Дійсно, загальна доступність мультимедійних засобів комунікації, таких як електронна пошта, дошки оголошень, конференц-системи, чат-системи, дошки, чати і відеоконференції, впливають на освітні програми, навчальні матеріали та методи навчання. Змінюються навіть характеристики учнівської аудиторії. Учні тепер часто не належать до однієї однорідної вікової чи соціальної групи, а також не бажають продовжувати отримувати інформацію пасивно, з мінімальною взаємодією та мінімальним зворотнім зв’язком. Більше того, з урахуванням останніх подій та глобальних проблем, що спричинили ізоляцію багатьох людей, кардинально змінилося поняття «робоче місце» і це дедалі більше вимагає гнучкості та нових навиків від працівників, як обізнаної робочої сили, яка може співпрацювати, часто з іншими підрозділами та/або компаніями – навіть через континенти та океани. Крім того, Інтернет, ще десятиліття тому безповоротно змінив принципи доступу до інформації, і те,

який обсяг інформації кожен може мати, - всесвітня мережа вже давно слугує засобом взаємодії між людьми, способом соціальної комунікації. Завдяки інтернету онлайн навчання набуло небаченої популярності, адже воно дозволяє здобувати освіту, перебуваючи практично в будь-якій точці світу. Через постійне удосконалення і розвиток технологій, інтеграцію штучного інтелекту, постійне вдосконалення програмного забезпечення, завжди існує необхідність переосмислювати, як здобуваються знання і навички, як відбувається навчання в таких умовах, як онлайн навчання впливає на взаємодію та співпрацю в процесі здобуття знань.

В процесі дистанційної освіти – ефективність навчання є життєво важливою складовою. Різкий перехід до онлайн-навчання під час пандемії Ковід-19 викликав занепокоєння щодо якості навчання, ефективності, результатів навчання та задоволеності студентів. Онлайн-навчання надає викладачам достатньо часу для підготовки лекцій, однак при цьому відчувається брак взаємодії між викладачем і студентом. Свон [4] зазначає, що ефективність навчання в онлайн середовищі має на меті перевершити ефективність навчання за допомогою інших методів, зокрема, очного навчання та навчання в аудиторіях. В умовах війни в Україні всі ці проблеми постали ще в більшому світлі, адже до загальновідомих труднощів додалися ще стреси, які отримують студенти та викладачі від пострілів, вибухів, повітряних тривог, поганого сну та невизначеності стосовно завтрашнього дня. Зруйновані міста та навчальні заклади, необхідність переїзду за кордон в пошуках безпечного середовища, пригнічений психологічний стан, від втрат рідних, домівок, майна і т.д.

У дистанційному навчанні як ніколи важливим аспектом є можливості для взаємодії та дискусій, адже це є ключовою частиною навчання у вищій школі. Ту і Корі (2002) вважають, що в спільноті онлайн-навчання життєво важливими є три аспекти: навчання, соціальна взаємодія та технологія. Взаємодія є центральним ядром навчального досвіду і фактором позитивного результату навчання. Взаємодія допомагає здобувати знання та розширювати можливості учнів, а також пропонує платформу для членів суспільства, які представляють спосіб спільного життя, щоб ділитися своїми цінностями та інтересами один з одним [5].

Середовище онлайн-навчання вимагає залучення студентів до онлайн-системи. Додатки онлайн систем надають багато можливостей, підтримуюючи процес обміну, узгодження та обговорення, як і при тому, що відбувається під час очних занять. В онлайн-режимі учні також можуть створювати спільний навчальний процес. Більше того, вчителі, які використовують соціальні програмні інструменти, повинні робити це не лише для того, щоб здаватися обізнаними з ними, але й для того, щоб забезпечити інтеграцію цих інструментів з обґрунтованими педагогічними стратегіями для сприяння автентичному обміну та діалогу з учнями та між ними.

Ефективність, якість, результати навчання та задоволеність студентів були в центрі уваги багатьох минулих досліджень. Програми та курси онлайн-навчання були повністю сплановані та розроблені для студентів, які віддають перевагу навчанню в Інтернеті, а не в традиційних аудиторіях, незалежно від причини. Різкий перехід до онлайн-навчання відкрив дискусійні питання щодо підготовленості учнів та ефективності навчання. Взаємодія між учнями та вивладачем, який проводить заняття, виявилася життєво важливою як для онлайн, так і для офлайн-середовища. В онлайн-середовищі ця взаємодія має більше значення, оскільки учні відчувають себе ізольованими і далекими від

соціального існування класу. Однак до цього часу така ізоляція була запланованою і очікуваною в онлайн-курсах. Пандемія Ковід-19 змусила навчальні заклади по всьому світу призупинити роботу в класі і продовжити навчальну діяльність онлайн. Це вперше, коли більшість викладачів отримали досвід роботи в такому середовищі, тому необхідно дослідити ефективність цього нововведення в онлайн-навчанні. Результати свідчать про те, що брак соціальної взаємодії негативно впливає на соціальну взаємодію, створюючи бар'єри у спілкуванні, що перешкоджають ефективному навчанню. Це означає, що соціальна взаємодія все ще має важливе значення для ефективного онлайн-навчання, що узгоджується з висновками багатьох дослідників цього питання[2,3,4]. Під час карантину люди були змушені залишатися вдома і, таким чином, були відірвані від соціальної взаємодії із зовнішнім світом. Онлайн-навчання давало можливість учням спілкуватися зі своїми однолітками, студентами та викладачами, а отже, було важливою частиною навчання. Одним з недоліків онлайн-навчання є те, що учні не мають приватного простору зі своїми однолітками, що може перешкоджати розширенню соціальної взаємодії. На щастя, платформа Zoom, яка використовується більшістю організацій в Інтернеті, має кімнати для переговорів, які можуть надати учням простір для обговорення та обміну ідеями. Викладачі повинні використовувати можливості платформи Zoom для посилення соціальної взаємодії в онлайн-класі, що в кінцевому підсумку призведе до підвищення ефективності онлайн-навчання. Соціальне дистанціювання стало новою нормою до того часу поки спалах ковіду не вдалося призупинити за допомогою вакцин. Сприйняття дотримання соціальної дистанції є дуже важливим для її впровадження. Результати свідчать про те, що сприйняття дотримання соціальної дистанції зменшує вплив відсутності соціальної взаємодії на бар'єри, що перешкоджають ефективності онлайн-навчання.

Аналіз статей Х.Бебер , Д.Б. Ласфето, та С. Ульфа [1,2] щодо соціальної взаємодії та вивчення ефективності соціальної взаємодії та її тісний зв'язок з готовністю студентів до онлайн навчання показали , що вони в своїх дослідженнях стверджують, що в середовищі онлайн-навчання студенти залежать від себе і можуть мати можливість досягти більших академічних успіхів. Для того, щоб включити належну стратегію навчання для задоволення потреб студентів, університет повинен крім всього іншого, оцінювати їхні академічні навички шляхом відбору (особливо нових студентів) в онлайн-навчанні.

Проведені ними дослідження [1,2] виявили взаємозв'язок між самостійним навчанням та соціальною взаємодією студентів в онлайн-навчальному середовищі. Дослідження показало, що існує значний взаємозв'язок між самокерованим навчанням та взаємодією студентів в онлайн-навчальному середовищі, а також значні відмінності у взаємодії студентів в онлайн-навчальному середовищі залежно від рівня їхньої готовності до самокерованого навчання. Таким чином, готовність до самоспрямованого навчання рекомендується вважати одним із факторів, що сприяють підвищенню академічної успішності в середовищі онлайн-навчання. Врахування готовності до самостійного навчання в процесі онлайн-навчання може бути корисним для досягнення студентами успіху в середовищі онлайн-навчання.

Підсумовуючи, необхідно відмітити, що відсутність соціальної взаємодії є однією з перешкод для ефективного онлайн-навчання, тому викладачі повинні забезпечити інтерактивне середовище в класі. Це не тільки робить онлайн-навчання ефективним, але й знімає тривогу соціальної ізоляції. Однак помірний

ефект сприйняття збереження соціальної дистанції знижує вплив соціальної взаємодії на ефективність онлайн-навчання. Студенти вважають, що соціальна взаємодія менш важлива для ефективного навчання, коли вони бояться підхопити інфекцію на вулиці, а продовження навчання онлайн є більш важливим. Майбутні дослідження можуть зосередитися на розумінні різних видів діяльності, які можуть сприяти взаємодії в онлайн-середовищі. Викладачі повинні творчо підходити до вибору тем, які можуть допомогти студентам взаємодіяти один з одним і одночасно навчатися самостійно.

Література

1. Baber, H. Social interaction and effectiveness of the online learning – A moderating role of maintaining social distance during the pandemic COVID-19. *Asian Education and Development Studies*. Vol. 11 No. 1, pp. 159-171. URL : <https://doi.org/10.1108/AEDS-09-2020-0209>
2. Lasfeto, D.B., & Ulfa, S. (2020). The relationship between self-directed learning and students' social interaction in the online learning environment. *Journal of e-Learning and Knowledge Society*, 16(2), 34-41. URL : <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135078>
3. Robert M. Bernard, Beatriz Rojo de Rubalcava & (2000): Collaborative online distance learning: Issues for future practice and research, *Distance Education*, 21:2, 260-277
4. Swan, K. (2003), "Learning effectiveness online: what the research tells us", *Elements of Quality Online Education, Practice and Direction*, Vol. 4 No. 1, pp. 13-47.
5. Tang, H.H.H. and Tsui, C.P.G. (2018), "Democratizing higher education through internationalization: the case of HKUSPACE", *Asian Education and Development Studies*, Vol. 7. No. 1, pp. 26-41.

УДК 378.37.091

STEM-ОСВІТА ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ

*Мірошник В.І., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет "Чернігівський
колегіум" імені Т.Г.Шевченка, м.Чернігів*

STEM-освіта – це низка курсів або програм навчання, що готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи та вимагає більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять. Головний акцент зроблено на вивченні природничих та точних наук [2].

STEM-освіта поєднує в собі точні науки з креативним підходом. Саме тому навчальний матеріал засвоюється учням більш ефективно. Учні вчаться мислити оригінально, не шаблонно; розуміють матеріал для вивчення комплексно, формуються навички критичного мислення, вміння приймати рішення, застосування базових знань в житті [1]. В свою чергу педагогам STEM-освіта дозволяє відходити від звичайних систем оцінювання та використовувати нестандартні підходи та методи навчання.

Розвиток STEM-освіти у закладах освіти забезпечується на певних рівнях:

початковий – стимулювання допитливості та підтримка інтересу до навчання і пошуку знань, мотивація до самостійних досліджень, створення простих приладів, конструкцій, науково-технічна творчість;

базовий – формування стійкого інтересу до природничо-математичних предметів, набуття технологічної грамотності та навичок розв’язання проблем, залучення до дослідницької, винахідницької та проектної діяльності, що дасть змогу збільшити відсоток тих, хто хоче обрати науково-технічні або інженерні професії;

спеціалізований – поглиблене оволодіння комплексом знань і навичок STEM-освіти методами дослідження та реалізації інноваційних проєктів;

вищий/професійний – підготовка за різними науковими, технологічними та інженерними спеціальностями на базі закладів вищої освіти, а також підвищення професійної майстерності викладачів із впровадження нових методів навчання, відповідних курсів та реалізації інноваційних проєктів.

Система вимог щодо впровадження STEM у викладання дисциплін природничо-математичного циклу має забезпечити науковість навчання з використанням STEM, що окреслить правильність та наукову достовірність викладання змісту, засновану на особливостях понятійного мислення здобувачів освіти [3]; доступність навчання, яке здійснюється з використанням інформаційних технологій; проблемний характер навчання, що визначається сутністю і характером навчальної діяльності [5]; наочність і достовірність навчання, що забезпечується поєднанням необхідності врахування сенсорного сприйняття об’єктів і використання контрольно-вимірювальних систем для визначення правильності засвоєння теоретичного матеріалу; свідомість навчання, самостійність, активізація діяльності здобувача освіти, що передбачає забезпечення STEM самостійних дій щодо вилучення навчальної інформації при усвідомленні цілей і завдань навчальної діяльності [8]; системність і послідовність роботи при використанні інформаційних технологій; єдність освітньої, розвивальної та освітньої функцій при використанні STEM, що включає гармонійне поєднання сучасних досягнень комп’ютерної техніки та педагогіки [7].

Розвиток STEM-освіти забезпечується шляхом співпраці з представниками закладів освіти та науково-дослідних установ, дослідницьких центрів, музеїв науки, природничих центрів, підприємств, громадських та інших організацій, у тому числі із залученням їх до створення освітнього середовища закладів освіти [4].

STEM-освіта може допомогти учням отримати практичні навички, які можуть бути корисними у роботі в майбутньому, а також збільшити їх шанси на успішне працевлаштування в галузях, пов’язаних з наукою, технологіями, інженерією та математикою. Для ефективного викладання STEM-освіти необхідно використовувати інноваційні методики та забезпечити доступ до сучасних технологій та інструментів [6].

Отже, для ефективного розвитку STEM-освіти найголовнішим завданням є: впровадження сучасних засобів навчання, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників; розширення мережі дослідницьких центрів; проведення наукових досліджень; виявлення проблем та прогнозування майбутніх тенденцій впровадження напрямів STEM-освіти.

Література

1. Аравін П. А., Мехед О. Б. Використання біологічного експерименту, як засобу організації науково-пізнавальної діяльності, з метою здійснення еколого-валеологічного виховання молоді. *Біологічні, медичні та науково-педагогічні аспекти здоров’я людини*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. Пилипенка С.В. Полтава: Астрія, 2020. С. 93
2. Кузьменко О. Сутність та напрямки STEM-освіти. *Наукові записки*, випуск 9, Сер. «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Час. КДПУ, 2017.

С. 188–190.

3. Мехед Д. Б., Мехед О. Б., Скребець В. О. Визначення рівня понятійного мислення школярів при вивченні природничо-математичних дисциплін у класах різних профілів. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск 56. Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. С. 72–75.

4. Мехед О. Б. Особливості структури STEM-середовища в закладах освіти. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2023. № 3(55). С. 161–165.

5. Мехед О. Б. Реалізація STEAM-проектів як складова сучасної природничої освіти. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: збірник матеріалів XV-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції присвяченій / Відп. ред. М. І. Садовий. Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023. С. 42-43

6. Мехед О. Б., Мехед Д. Б. Використання технологій STEM/STEAM-освіти з метою популяризації наукової діяльності серед здобувачів освіти. *Інноваційні практики наукової освіти* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 15–19 грудня 2022 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 658-664

7. Носко М. О., Мехед О. Б. Впровадження освітніх практик здоров'язбереження при підготовці STEM фахівців. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 20 (176) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2023. С. 194-199

8. Gregory Griban, Serhii F. Kudin, Hanna I. Zhara, Andrii V. Kuzhelnyi, Tamara V. Mazur, Yuliya M. Nosko, Olha B. Mekhed (2023) Formation and Preservation of Students' Mental Health in the Process of Studying at Pedagogical Universities *Acta Balneologica*, 2023. VOL. LXV NUMBER 1 (173). 55-61 doi: 10.36740/ABAL202301110

УДК 378.147:355.48

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНІСТЬ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕАЛІЙ

*Цвид-Гром О.П. к.філол.н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Європейські та національні нормативні документи у сфері вищої освіти (Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015), Паризьке комюніке (2018), Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні (2019), Довідник користувача ЄКТС (2015) тощо регламентують студентоцентроване навчання як обов'язкова умова забезпечення й постійного підвищення якості вищої освіти.

Відповідно до Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [1], визначено основні пріоритети системи вищої освіти, стратегічні цілі та ключові завдання. Також МОН України презентовано проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. Незмінними пріоритетами залишаються: забезпечення сталості та безперервності освіти; створення безпечних умов для навчання та викладання; психологічна підтримка учасників освітнього процесу; відновлення освітньої інфраструктури в найближчому майбутньому; продовження реформ та якісних трансформацій на всіх рівнях освіти. Реалізація ЗВО цих завдань допоможе уникнути освітніх втрат та забезпечить стійкість української освіти у нелегкий для країни час. Одним із завдань, відповідно до Стратегії, є дотримання

підходів до студентоцентрованого навчання в організації освітнього процесу. Відповідно до Стратегічної піраміди розвитку вищої освіти на 2022 - 2032 рр «Студентоцентроване навчання дає змогу сформувати власні набори компетентностей здобувачам вищої освіти, освіта дорослих є усвідомленою необхідністю розвитку» [2].

Реалізація студентоцентрованого підходу у освітньому середовищі потребує комплексу взаємопов'язаних ресурсів ЗВО: інтелектуально-комунікативних, організаційних, навчально-методичних, інформаційних, технологічних, матеріально-технічних. Засадничими шляхами його реалізації є формування індивідуальної освітньої траєкторії та компетентнісний підхід.

Студентоцентрований освітній процес є вагомим чинником у контексті забезпечення надання якісних освітніх послуг. При студентоцентрованому підході, провідними стають відповідальність і активність студентів, їх певна незалежність у формуванні структури та обсягу навчальної інформації, вибору форм набуття знань та видів академічного контролю; участь у студентському самоврядуванні, наукових радах та внутрішніх комісіях закладу освіти тощо. Власне, ЗВО визнає індивідуальні цілі та потреби здобувачів, а тому необхідним елементом якісної вищої освіти є надання можливості для студентів обрати курси, дисципліни, програми, форми та методи навчання.

Сучасні освітні можливості дають змогу здобувачам отримувати неформальну/інформальну освіту з можливістю зарахування її результатів у відповідних освітніх компонентах. Змінюється роль викладача в освітньому процесі, він стає фасилітатором, який формуює освітнє середовище, створює комфортні умови для набуття компетентностей.

Формами реалізації студентоцентрованого навчання як такого, є двальна освіта – поєднання академічного навчання і навчання на робочому місці; індивідуальні навчальні плани, у яких деталізуються графіки, навчання, вибіркові компоненти, практична підготовка тощо. В основі такого навчання – діалог студента й викладача, взаємоповага та довіра, комунікація, де суб'єкти освітнього процесу є рівноправними. Організація такого навчання вимагає застосування інноваційних методів та технологій навчання і оцінювання. Запровадження принципів студентоцентрованого освітнього середовища має бути направлене на зміну ролі викладача – з традиційної – на формат лідера-хелпера. Роль «Викладання, консультативна підтримка студентів» охоплює такі здатності викладача, як: проводити навчальні заняття й забезпечувати досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб студентів; консультувати студентів відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб; здійснювати індивідуальний супровід студента (наставництво, менторство) під час навчання [3].

Таким чином, освітній процес, організований на засадах студентоцентрованого підходу, є вагомим чинником забезпечення якості освіти в умовах сучасних освітніх реалій.

Література

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 18.11.2023)
2. Стратегічна піраміда розвитку вищої освіти на 2022-2032 рр. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehichna.piramida-23.02.22.pdf> (дата звернення: 18.11.2023)
3. Рябовол Л. Т. Організація студентоцентрованого навчання як складник професійної діяльності викладача ЗВО. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. Вип.205. 2. С. 54-58.

**ТРУДНОЩІ ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ:
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

*Резнік В.Г., старший викладач,
Білоцерківський національний аграрний
Університет, м. Біла Церква*

Будь-яка мова складається із слів і граматичних правил, згідно з якими слова не тільки з'єднуються, але й отримують певне значення, або уточнюється їх поточне значення. Без знання лексики оволодіння та вивчення іноземної мови та спілкування цією мовою абсолютно неможливі. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти (CEFR) лексична компетенція розуміється як «знання словникового запасу мови, який складається з лексичних і граматичних елементів, і вміння ним користуватися» [7;111].

Доведено, що лексична компетенція відіграє ключову роль у справжньому досягненні міжкультурної комунікативної здатності. Проте, як широко поширені відгуки викладачів-практиків, так і наукові дослідження процесів сприйняття та засвоєння словникового запасу тих, хто вивчає іноземну мову, показують, що існують глибокі розриви між законною претензією на міцні лексичні навички та фактичним розвитком цих навичок. Можливо, орієнтація на компетентність у викладанні іноземних мов призвела до надмірного акценту на функціональних комунікативних навичках, водночас нехтуючи лексику [8]. Однак, як справедливо наголошує Brown, лінгвістичні навички досягаються лише тоді, коли людина має необхідний словниковий запас. Більше того: вона здатна розуміти іноземну мову на високому рівні та вміти вільно, диференційовано та доречно висловлюватися нею. Іншими словами: здатність діяти між культурою значною мірою залежить від словникового запасу, наявного у відповідний момент [6].

Враховуючи компетентнісний підхід, навчання іноземної мови сьогодні не може лише передавати декларативне знання окремих слів чи граматичних структур, а й має забезпечувати їх реалізацію, тобто – стежити за процедурними знаннями та навичками. Тому має сенс і надалі розвивати поширені форми словникової роботи з урахуванням лексичної та лексико-граматичної компетенції [2]. У центрі уваги лексичної компетенції мають бути не лише окремі слова, а перш за все багатослівні поєднання різної складності (сполучення, фразеологізми, словосполучення тощо). Такий фокус пояснюється тим фактом, що до 80% мови складається з багатослівних комбінацій, що було добре доведено аналізом величезних обсягів мовних даних і корпусів [9]. Тому компетентне використання мови характеризується інтенсивним використанням лексичних «заготовлених компонентів» (принцип ідіоми). У цьому сенсі лексична компетентність є стрижнем міжкультурної комунікативної здатності. Тому їй необхідно надати статус, на який вона заслуговує у викладанні та вивченні іноземних мов [5].

Наразі можна окреслити кілька проблемних областей, що рівною мірою торкаються теми лексичної компетенції в науковій та педагогічній практиці:

- багато учнів, а також багато студентів і вчителів не мають достатньої лексичної компетенції, необхідної для рівня володіння іноземною мовою, якого вони прагнуть;

- лексична компетентність зазвичай розвивається в школах і університетах не ефективним способом;

- стратегії систематичного розвитку лексичної компетенції майже не викладаються під час підготовки вчителів;

- відбір лексики зазвичай інтуїтивний, суб'єктивний і недостатньо орієнтований на реальне використання мови;

- існує значний дефіцит досліджень: а) лексикології учнів (зокрема емпірично перевіреного словникового запасу) і б) лексичної компетентності в цілому [1], [3].

Отже, лексична компетенція входить до складу лінгвістичної, яка в свою чергу передбачає знання засобів, за допомогою яких можна перетворити лексичні одиниці в осмислені висловлювання. Успішне формування лексичної компетенції у студентів-філологів залежить не лише від відмінно розвинутих навичок використання вивченого набору лексики, але й від засвоєння структурних, граматичних, орфографічних особливостей вживання тієї чи іншої лексичної одиниці на письмі та в усному мовленні [4].

Література

1. Гоцинець І.Л. Методика формування німецькомовної лексичної компетенції студентів. *Молодий вчений*. 2019. № 4.2 (68.2). С. 48-52.

2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студ. клас., пед. і лінгвіст. ун-в / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін.; за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.

3. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій : навч.-метод. посіб. для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр» / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецько та ін.; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2011. 344 с.

4. Резнік В.Г. Навчальні стратегії формування лексичної компетенції студентів-філологів у процесі навчання німецької мови як другої іноземної / В.Г.Резнік, М.М.Носенко. *Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Білоцерківський інститут економіки та управління Університету „Україна”, 20-21 грудня 2022 р.)*. Біла Церква, 2022. С. 27-29.

5. Aguado, K., 2004. Evaluation fremdsprachlicher Wortschatzkompetenz: Funktionen, Prinzipien, Charakteristika, Desiderate. In. *Fremdsprachen Lehren und Lernen* 33, 231–250

6. Brown, A. (2009). Students' and Teachers' Perceptions of Effective Foreign Language Teaching: A Comparison of Ideals, *The Modern Language Journal*, 93 (i), 46-60.

7. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren beurteilen. 2001. Europarat. Rat für kulturelle Zusammenarbeit, Berlin / München / Wien / Zürich / New York: Langenscheidt.

8. Küster, Lutz; Plikat, Jochen; Wieland, Katharina (2012): „VIVALDI – eine reiche Fundgrube für Lehramtsstudierende? Fremdsprachen- und hochschuldidaktische Überlegungen“. In: Köhler, Carola; Tosques, Fabio (Hrsg.): (Das) diskrete Tatenbuch. Digitale Festschrift für DIETER KATTENBUSCH zum 60. Geburtstag. Berlin. [Online] <http://www.festschrift-kattenbusch.de/kwp-vivaldi-didaktik.html>

9. Siepmann, Dirk (2007): „Wortschatz und Grammatik: zusammenbringen, was zusammengehört.“ In: *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung* 46, 59–80.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

*Дика Л.Л., канд. філол. н., доцент,
Хмельницький інститут соціальних
технологій Університету «Україна»,*

м. Хмельницький

*Дика О.Б., учитель I категорії
Олешинської гімназії Хмельницької
міської ради, м. Хмельницький*

На сучасному етапі розвитку суспільства неабиякого значення набуває компетентнісний підхід в освіті, що розглядається багатьма науковцями як такий, що сприяє формуванню у людини життєво важливих компетентностей, надає їй можливість стати активним представником сучасного глобалізованого світу [1, с. 10].

Питання формування компетентності розглядали у своїх наукових працях такі дослідники, як: Н. Ашиток, О. Гаврилюк, М. Забродський, І. Зимня, В. Нароліна, Є. Філатова та ін. На їхню думку, компетентність людини у певній сфері діяльності є «структурованим (організованим) набором знань, умінь, навичок і ставлень, що набувається в процесі навчання» [2, с. 90].

Формування компетентності, у тому числі й комунікативної, здобувачів освіти названі вище учені розглядають у контексті компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі, тобто спрямованості освітнього процесу на формування й розвиток компетентностей особистості різного виду, і як результат – на формування загальної компетентності людини [1, с. 11].

На наш погляд, комунікативну компетентність можна визначити як здатність до ефективного спілкування в певній ситуації, що передбачає вміння обмінюватися інформацією, сприймати співрозмовника, усвідомлювати його потреби, розуміти його почуття і психологічні стани, досягати взаєморозуміння.

До складових комунікативної компетентності належать:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;

- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин, умов соціального середовища;

- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера ситуації;

- готовність й вміння будувати контакти з людьми;

- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;

- знання, вміння і навички конструктивного спілкування;

- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [4, с. 2].

Зважаючи на зазначені вище складові, вважаємо, що формування комунікативної компетентності потребує системного підходу

Так, процес формування комунікативної компетентності в здобувачів

освіти, як зазначає Н. Ашиток, можна поділити на чотири етапи:

- діагностичний, на якому з'ясовують наявність комунікативних здібностей у здобувачів освіти, їхній комунікативний потенціал, ступінь початкової мовної сформованості, що набутий ними на попередньому етапі навчання, актуальність для здобувачів освіти компетенцій, які вони можуть набути в обраному ними навчальному закладі;

- теоретично-навчальний, що передбачає засвоєння здобувачами освіти комунікативних знань, які являють собою узагальнений досвід людства у сфері комунікативної діяльності, відображення у свідомості носіїв знань комунікативних ситуацій з їх причинно-наслідковими зв'язками і відношеннями. Цей етап передбачає формування комунікативної компетентності під час викладання не лише дисциплін, спеціально орієнтованих на повідомлення знань, а й предметів іншого спрямування, адже комунікативний компонент присутній як необхідний при викладанні будь-якої дисципліни;

- практично-навчальний, що спрямований на формування комунікативних навичок – автоматизованих свідомих дій, які сприяють швидкому відображенню у свідомості особистості комунікативних ситуацій, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу й відповідного впливу на нього у процесі соціально-педагогічної комунікації, та комунікативних умінь – комплексу дій, які базуються на теоретичній і практичній підготовленості, що дає змогу творчо використовувати комунікативні знання та навички для відображення й перетворення дійсності;

- контрольно-рефлексивний, на якому проводяться різні форми перевірки знань здобувачів освіти (співбесіди, колоквиуми тощо), здійснюється аналіз набутої комунікативної компетентності, оцінюється успішність педагогічної роботи [1, с. 12].

О. Щеглова розглядає досліджуваний феномен як комплексну, особистісну якість, котра формується в процесі професійної підготовки на основі толерантності, що характеризується свідомістю власної багатокультурної ідентичності, що й проявляється в здатності розв'язку професійних завдань конструктивної взаємодії [6].

Включення здобувачів освіти у розв'язання певних ситуацій комунікативного типу сприяє розвитку у них варіативного мислення, установки на постійний діалог, закладаються основи для розвитку власної комунікативної інтуїції, необхідної для вирішення тих чи інших завдань.

Задля ефективності формування комунікативної компетентності в здобувачів освіти використовують різноманітні засоби і методи, серед яких неабияку роль, на нашу думку, відіграють активні методи навчання. Саме формування активного навчання здобувачів освіти – один із засобів розвитку пізнавальної діяльності. Активне навчання являє собою таку організацію та ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів [3, с. 17].

На нашу думку, результативному формуванню комунікативної компетентності сприяє активне навчання, яке знаменує собою перехід від переважно регламентуючих, алгоритмізованих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу до розвиваючих, проблемних, дослідницьких, пошукових, що забезпечує народження пізнавальних мотивів та інтересів, умов для творчості в навчанні.

Технологія активного навчання передбачає використання активних методів навчання (метод проектів, моделювання професійних ситуацій, рольові та ділові ігри, проведення «круглих столів» тощо), орієнтованих на особистість здобувача освіти, на його активну участь у саморозвитку, отримання якісних знань, професійних умінь, творче рішення конкретних проблем.

Активні методи навчання, окрім того, що дозволяють ефективно сформуванню комунікативну компетентність майбутніх фахівців педагогічної діяльності, мають ще ряд позитивних моментів, а саме покликані:

- розвивати мислення студентів;
- сприяють їх залученню до вирішення проблем, максимально наближених до реальних виробничих ситуацій;
- розширюють і поглиблюють професійні знання, розвивають практичні навички та вміння;
- сприяють активізації навчального процесу, спонукають студентів до творчої участі в ньому і забезпечують розвиток і саморозвиток особистості студента на основі виявлення його індивідуальних особливостей і здібностей;
- сприяють розвитку вміння рефлексувати, що допомагає студентам знайти індивідуальний стиль професійної діяльності, дозволяє досягти адекватної професійно-особистісної самооцінки, прогнозувати й аналізувати результати своєї діяльності, підвищує рівень самоорганізації [5, с. 54].

Отже, педагогічними умовами формування комунікаційної компетентності в здобувачів освіти є формування у них ціннісного ставлення до комунікативного процесу; використання при вивченні певних дисциплін діалогічних форм і методів роботи, активних методів навчання, системи комунікативних ситуаційних завдань, соціально-психологічних тренінгів, які ефективно сприяють формуванню комунікативних умінь.

Література

1. Ашиток Н. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. *Молодь і ринок*. 2015. № 6 (125). С. 10-13.
2. Вторникова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць*. 2011. С. 88–94.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 320 с.
4. Заброцький М. М. Комунікативна компетентність вчителя: екопсихологічний вимір. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. № 6. С. 1-4.
5. Когут І. В. Методика формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя : дослідно-експериментальна робота. *Молодий вчений*. 2015. № 7 (22). Ч. 2. С.53–56.
6. Соколова І. В. Формування полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів URL : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum. (дата звернення: 01.11.2023).

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*Волинець І.М., канд.педаг.н., доцент,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква*

Актуальність проблеми. Формування мовленнєвої культури майбутніх учителів початкових класів – це важлива складова професійної підготовки вчителів. Мовленнєва культура включає в себе не лише правильне володіння мовою, а й вміння ефективно спілкуватися, будувати відносини та створювати позитивне мовленнєве середовище в класі. Ось деякі аспекти, які можуть бути враховані в процесі формування мовленнєвої культури:

Метою роботи є розгляд питання розвитку мовленнєвої культури майбутніх учителів початкових класів як складової професійної культури фахівців у процесі їх підготовки.

Стан дослідження проблеми. Успішне опанування педагогічної професії неможливе без опанування культури мовлення і культури спілкування. На сьогодні проблема володіння вільним, справді культурним словом є особливо актуальною і важливою для тих, хто користується словом як основним інструментом своєї професії, в першу чергу для педагогів, чиє мовлення не тільки головна зброя у професійній діяльності, але й зразок свідомо чи несвідомо засвоєний, який сприймається учнями чи студентами. Це питання було предметом дослідження провідних вітчизняних учених, таких як В. Сухомлинський, Л. Мацько, С. Караман, І. Юшук, О. Пономарів, М. Плющ та ін.

Погоджуємося з думкою Л. В. Барановської, яка вбачає специфіку мовномовленнєвої підготовки фахівців у зміцненні мовно-функціональної основи професійної сфери, розвитку професійної лексики, вдосконаленні спеціальної термінології, подоланні ускладнень, зумовлених існуванням двомовності, копіюванням термінів з російської мови [2].

Культура мовлення передбачає вибір мовцем найбільш доцільних мовних засобів для даної конкретної мовленнєвої ситуації. Слово може возвеличити людину й образити. В українській лексиці, фразеології, синтаксисі міститься багатий арсенал одиниць з оцінним значенням, головне для культури мовлення те, щоб будь-яке слово, будь-який вислів вживався відповідно до ситуації спілкування і не виходив за межі дозволеного.

Успішне професійне спілкування ґрунтується на знанні й дотриманні певних норм, які передбачають ввічливість, тактовність, адекватність обраного стилю. Отже, мовномовленнєвий компонент професійного спілкування майбутніх фахівців, який формується насамперед на заняттях з української мови за професійним спілкуванням, включає:

1. *Чіткість і ясність мовлення.* Педагог повинен висловлювати свої думки чітко і зрозуміло, використовуючи належний обсяг термінів, але уникати занадто важкої або непотрібної технічної лексики.

2. *Емпатія і вміння слухати.* Педагог повинен бути спроможним відчувати почуття учнів і враховувати їхні потреби; бути уважним слухачем, враховувати думки та ідеї інших.

3. *Адекватне використання мовленнєвих засобів.* Володіння різними стилістичними рівнями мовлення залежно від ситуації, використовуючи відповідний тон, ставлення та формулювання залежно від аудиторії.

4. *Відсутність агресії та конструктивність.* Уникати агресивного мовлення, вміти конструктивно висловлювати свої ідеї та давати зворотний зв'язок.

5. *Використання невербальних засобів комунікації.* Мовлення педагога включає не лише слова, але і невербальні елементи, такі як жести, міміка, поза. Важливо, щоб ці елементи підкреслювали інтонацію та смисл висловлювань.

6. *Розуміння культурних особливостей.* Учитель має бути свідомим культурних різниць та уникати мовленнєвих засобів, які можуть бути неприйнятними або образливими для представників різних культур.

7. *Розвиток власного мовленнєвого потенціалу.* Педагог повинен постійно вдосконалювати своє мовлення, вивчати нові слова, вдосконалювати свою граматику і стиль мовлення.

Досягнення науки не знімають з порядку денного питання про культуру мовлення вчителя початкових класів. Тому доцільним буде звернення багатьох педагогів до надбань провідних вчених-мовознавців з метою піднесення рівня мовленнєвої культури сучасного вчителя, що є особливо актуальним у наш час. Адже так важливо, щоб сьогодні саме вчителі були носіями високої мовної культури.

Етикетна лексика використовується педагогами для ввічливого та поважного спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами та іншими учасниками навчально-виховного процесу. Це важлива складова комунікації, яка сприяє побудові позитивних відносин та створенню дружби. Ось кілька прикладів етикетної лексики для педагога:

1. Вітання та прощання: *Доброго ранку! Добрий день! Добрий вечір! До побачення! До зустрічі!*

2. Подяки: *Дякую за вашу увагу. Спасибі, що ви так старанно працюєте. Висловлюю подяку за вашу участь. Дякую за допомогу.*

3. Вибачення: *Вибачте за будь-які непорозуміння. Вибачте мене за затримку. Вибачте, якщо я вам завдав якусь неприємність.*

4. Запитання: *Чи є у вас які-небудь питання? Можете поділитися своїми думками? Як я можу вам допомогти? Чи все з вами в порядку?*

5. Висловлення поваги: *Ваш внесок дуже важливий для нас. Я дуже поважаю ваші зусилля. Ваші думки для нас важливі. Ми вдячні вам за співпрацю.*

6. Вирази підтримки: *Ми віримо в вас. Ви здатні до великих речей. Ваші досягнення не залишають байдужими. Ми пишаємося вашою роботою.*

7. Привітання: *З прийдешніми святами! Вітаємо вас із здобутими досягненнями! Щиро вас вітаємо! Вітаємо з перемогою!*

Важливо використовувати ці вирази зі щирістю та відкритими почуттями, щоб вони були ефективними в побудові добрих відносин і взаєморозуміння в навчальному середовищі.

Вплив на рівень розвитку мовно-мовленнєвого компонента професійного спілкування з метою його підвищення можна здійснити за допомогою системи завдань, розроблених для використання на заняттях і спрямованих на:

- збагачення словника;
- засвоєння граматичних структур та практичне їх використання;
- коригування фонетичних похибок (зокрема диференціація українського й російського варіантів вимови схожих лексичних одиниць);

- адекватність використання мовних засобів;
- стильову відповідність висловлювання;
- чітке структурування монологічного та діалогічного говоріння;
- побудову логічної послідовності висловлювання;
- засвоєння мовленнєвих засобів аргументування власної позиції;
- оволодіння нормами мовленнєвого етикету [3].

Загалом, мовленнєва культура педагога є важливою для побудови позитивних відносин у навчальному процесі, ефективного спілкування та створення сприятливого середовища для навчання та розвитку учнів.

Рівень професіоналізму майбутніх педагогів безпосередньо пов'язаний з рівнем культури професійного спілкування в цілому і з таким її аспектом, як культура мовлення зокрема. То ж організація цілеспрямованої роботи з розвитку культури мовлення у процесі підготовки вчителів початкових класів – важливою і невід'ємною складовою якісної професійної підготовки майбутніх фахівців.

Література

1. Александрова В.О. Мовленнєва культура сучасної молоді. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (ч. 2). С. 7–11. 2.
2. Барановська Л. В. Навчання студентів професійного спілкування: монографія. Біла Церква, 2002. 256 с.
3. Козинець І.І. Культура мовлення як показник загальної культури особистості. *Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2015. № 2 (10) С. 141– 145.
4. Савич Л. Культура мовлення вчителя: аналіз наукових розвідок О. М. Біляєва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 2. С. 209-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2010_2_35. (Дата звернення 15.11.2023).

УДК 377.012

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА БІЛА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

*Пахомов І.В., старший викладач,
Білоцерківський інститут неперервної
професійної освіти ДЗВО «Університет
менеджменту освіти» НАПН України,
м. Біла Церква*

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень щодо формування професійних компетентностей фахівців (Т. Березнюк, І. Зошій, В. Кулішов, І. Матійків, Н. Панчук, Н. Шетеля, С. Шевчук та інші) свідчить, що цей процес повинен постійно коригуватися відповідно до вимог ринку праці. Якщо здобута професія чи спеціальність не є актуальною на ринку праці, рівень сформованості професійних компетентностей не буде впливати на професійне становлення особистості. Тому метою нашого дослідження є аналіз формування професійних компетентностей фахівців відповідно до вимог ринку праці м. Біла Церква (Київська область).

Біла Церква має значні можливості для формування професійних компетентностей здобувачів освіти за різними професіями та спеціальностями, бо є найбільшим містом у Київській області, значним економічним, культурним та освітнім центром Київщини, розташованим за 80 км на південь від Києва. Близькість до Києва, зручне транспортне сполучення, розвинута соціально-економічна інфраструктура в поєднанні з природними умовами надають місту значної інвестиційної та туристичної привабливості.

Населення міста складає понад 200 тис. осіб, з них більшість (60%) – працездатного віку, які потребують формування та розвитку професійних компетентностей. Рівень їх проявляється під час професійної самореалізації, яку ці особи можуть здійснити на одному з підприємств, організацій та установ міста різної форми власності. Так, у місті є близько 2 тис. малих підприємств, на яких працюють 24 тис. осіб (20% осіб працездатного віку) та понад 10 тис. підприємців фізичних осіб (8% осіб працездатного віку).

Також професійні компетентності можна застосувати на одному з великих підприємств міста: ПрАТ «Росава», ТОВ «Інтер-ГТВ», ТОВ «Білоцерківський завод Трібо», ПАТ «Білоцерківський завод залізобетонних конструкцій», ТОВ «Білоцерківський домобудівельний комбінат», КП «Білоцерківбуд», ТОВ «Валтекс», ТОВ НВП «БілоцерківМАЗ», ДП «Білоцерківський завод Еталон», ПАТ НВФ «Ферокерам», ТОВ «СП Укрінтерм», ТОВ «Завод пакувального обладнання Термо-Пак», ТДВ «Білоцерківський кар'єр», ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», ТОВ «Біофарма», ТОВ «Маревен Фуд Європа», ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», ПАТ «Білоцерківський консервний завод», ДП ПАТ «Білоцерківський хлібокомбінат», КП «Білоцерківхлібопродукт», ПАТ «Білоцерківський вантажний авіаційний комплекс (КП БВАК)».

Крім промислових підприємств, можливості застосування професійних компетентностей є і у державних організаціях та установах різних відомств: органах державної влади та місцевого самоврядування, установах Міністерства оборони України (насамперед у військових частинах), Міністерства юстиції України (управлінні юстиції, РАГСі, виправній колонії та органі пробації), Міністерства внутрішніх справ (органах поліції), Міністерства освіти та науки (25 закладах загальної середньої, 46 – дошкільної, 5 – позашкільної, 6 – вищої, 6 – фахової передвищої та 5 – професійної (професійно-технічної) освіти), Міністерства охорони здоров'я (12 закладах охорони здоров'я), інших міністерств та відомств. Цікаво, що багато органів та установ обласного підпорядкування розташовані саме у Білій Церкві, що дозволяє ставити питання щодо надання місту статусу адміністративного центру Київської області.

Звичайно, така кількість роботодавців створює значну кількість вакансій, на які варто орієнтуватися, обираючи власний шлях формування професійних компетентностей. Згідно інформації Білоцерківської філії Київського обласного центру станом на 01.09.2023 року роботодавці Білої Церкви проінформували центр зайнятості про наявність 488 вакансій, що становить лише 4% від загальної кількості вакансій по Київській області.

У структурі вакансій за видами економічної діяльності майже третина їх (28%) пропонувалася на підприємствах промисловості, значна частина – у системі охорони здоров'я (12%), торгівлі (8%) та на транспорті (6%). Незначна частина (3%) вакансій – у сфері державного управління.

У професійному розрізі найбільше вакансій пропонувалося для робітників з обслуговування та експлуатації устаткування та машин (13%): швачка (6%), верстатник (4%), оператор (2%), машиніст важкої техніки (1%).

Значна частка вакансій належать до сфери охорони здоров'я (12%): лікарі (7%), реабілітологи (2%), медсестри (3%). Також багато вакансій пропонувалася для кваліфікованих робітників з інструментом (11%): електромонтер (4%), автослюсар (3%), слюсар-інструментальник (2%), токар (2%).

Деяку частка вакансій пропонували для працівників сфери торгівлі та послуг (6%): продавець (4%), вантажник (2%); працівників автотранспорту: водій (6%); працівників пенітенціарної служби: молодший інспектор відділів нагляду та охорони виправної колонії (3%); інженер (2%); кухар (2%). Інші вакансії займали менше 1% від загальної кількості вакансій по місту.

Таким чином, найбільше перспектив отримати роботу є у сфері промисловості, охорони здоров'я, торгівлі та транспорту. Здобути професії та спеціальності, які користуються попитом на ринку праці міста, можна у численних закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Так, у 5 закладах професійної (професійно-технічної) освіти міста здобувачі можуть здобути наступні професії, які допоможуть досягти професійного розвитку у сфері промислового виробництва (верстатник, електромонтажник, токар, верстатник широкого профілю, електрогазозварник, фрезерувальник, машиніст важкої техніки), будівництва (маляр, штукатур, столяр, муляр, плиточник) та сфері обслуговування (кухар, кондитер, офіціант, бармен, радіомеханік, автоелектрик, слюсар-електрик, автослюсар, водій).

У 6 закладах фахової передвищої освіти міста бажаючі також можуть здобути професії та спеціальності, які мають відношення до промисловості (технолог легкої промисловості, технолог м'ясо-молочного виробництва, електроенергетик, слюсар-ремонтник, зварювальник, оператор холодильно-компресорних установок), сфери обслуговування (поліграфіст, перукар, кравець, швачка, манікюрник, електромонтер, бухгалтер, автослюсар), сфери охорони здоров'я (медсестра, фельдшер, акушер, зубний технік, молодший ветеринар), сфери освіти (вчитель начальних класів, вихователь закладу дошкільної освіти, викладач образотворчого мистецтва, соціальний працівник).

Значні можливості для професійного розвитку отримують і здобувачі вищої освіти. Її можна здобути у 6 закладах вищої освіти міста за спеціальностями: викладач закладу вищої освіти, психолог, менеджер, бібліотекар, архіваріус, юрист, економіст, страховий агент, соціальний працівник, аудитор, агроном, спеціаліст з садово-паркового та лісового господарства, геодезист та землевпорядник, ветеринарний лікар, електроенергетик, технолог харчового виробництва, еколог, гідробіолог, філолог, біотехнолог, маркетолог, ресторатор-готельєр.

Таким чином, у місті Біла Церква створені значні можливості для формування та розвитку професійних компетентностей фахівців за різними професіями та спеціальностями. Застосування цих компетентностей можливо в процесі професійного саморозвитку у численних державних, комунальних та приватних підприємствах, організаціях та установах різної форми власності, які пропонують бажаючим близько 0,5 тис. вакансій. Здобути професії та спеціальності, які користуються попитом на ринку праці міста, можна у численних закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

СЕКЦІЯ
**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА,
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

УДК 005:930.25

АРХІВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

*Шпак Є.Д., здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Безугла Ж.С., к. н. із соц. ком.*

В умовах інформаційного суспільства, динамічних євроінтеграційних процесів і впровадження електронного адміністрування в Україні та світі на національному та місцевому рівнях висувуються нові, значно вищі вимоги до архівного управління. Практична реалізація цих вимог, наукове осмислення методу, теорії та практики ведення архівної справи в умовах її інформатизації (оцифрування) набувають особливої актуальності на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Викликано це необхідністю впровадження архівного менеджменту та розробки рекомендацій щодо узагальнення вже набутого досвіду і підвищення його ефективності у майбутньому.

Архівний менеджмент це – сукупність дій, спрямованих на реалізацію завдань та цілей програми діяльності архівістів, архівних організацій, забезпечення їх необхідними для цього ресурсами та оцінки ефективності; опис стратегічних концепцій, завдань, напрямів розвитку, розстановки пріоритетів та планування повсякденної роботи архів, її продуктивність у загальному контексті роботи установи; грамотне використання наявних можливостей задля досягнення необхідного ефекту у виконанні архівістами своїх обов'язків[2].

Отже, архівний менеджмент спрямований на оптимізацію організації архівної галузі, ефективну роботу її установ та злагоджену роботу всіх служб та співробітників. Управлінська діяльність в архівній справі охоплює всі рівні відносин (по горизонталі та вертикалі) між архівними установами та працівниками, діловодними службами та підприємствами, архівними відділами установ, організацій, районними державними адміністраціями та міськими радами, центральними та державними архівами, Науково-дослідним інститутом української наукової архівної справи та документознавства і Державної архівної служби України (Держархів), що є спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сфері архівної справи та діловодства. [4].

Популяризація архівної справи, як архівний бренд – менеджмент впливає із комплексу заходів, спрямованих на формування статусу архіву як культурного та наукового центру [1]. Вона здійснюється за допомогою онлайн-методів і є ефективним напрямком архівного менеджменту, адже це і заохочування спонсорів, батьків, донорських організацій, їхня участь у розбудові архівної системи України та сприяння фінансовим притокам, які можна спрямувати на розвиток цифровізації архіву[3].

Сьогодні вітчизняні та зарубіжні дослідники часто використовують поняття «електронний менеджмент», який визначає його як науку та практику управління людьми та процесами документування, заснованими на максимальному використанні сучасних інформаційних технологій, особливо починаючи із супутнього програмного забезпечення та технічних пристроїв (Microsoft Excel та сучасні системи керування базами даних: MySQL, PostgreSQL, Oracle тощо). Все це так чи інакше торкається трансформації й архівного менеджменту з урахуванням теорії і практики електронного урядування та електронного менеджменту [5].

Тому вдосконалення організаційного процесу архівного управління, інтеграція українських архівів у світову спільноту – це процес створення ефективних механізмів надання якісних інформаційних послуг у чинній системі архівного управління. Важливо, щоб інформаційні організації здійснювали управління якістю з метою гармонізації відносин між користувачами, персоналом та суспільством. Впровадження інтегрованих систем архівного управління та електронного урядування є ефективним важелем підвищення конкурентоспроможності та поступового вдосконалення професійної діяльності інформаційної галузі.

Література

1. Артеменкова О. Нормативно - правове забезпечення впровадження інформації їх технологій у діяльність архівних установ України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип. 10. С. 62 – 68.
2. Бездрабко В. В. Архівний менеджмент в освітній системі України. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Bezdrabko_Valentyna/Arkhivnyi_menedzhment_v_osvitnii_systemi_Ukrainy.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
3. Василенко Д. П., Бутко Л. В. Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 32–38.
4. Калакура Я. С. Психолого-педагогічні засади архівного менеджменту. *Статті та повідомлення*. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26424/02-Kalakura.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.11.2023).
5. Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Статті та повідомлення*. URL : https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/stat_kovtanyuk.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

УДК 930.25

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

*Безугла Ж.С., канд. н. із соц. комунікацій,
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ*

Важливим аспектом під час глобальних трансформацій у світі є ідентичність народу, його національна пам'ять, яка відіграє активну роль у процесі формування національної самосвідомості, зміцнює суспільство і надає можливість реалізувати свій потенціал сьогодні та у майбутньому. Архіви відіграють важливу роль у збереженні, а головне передачі наступним поколінням архівних документів в яких відображається культура, традиції та духовні цінності українського народу. Сьогодні популяризація джерел

національної пам'яті є одним із найважливіших завдань архівних установ будь-якої країни світу.

Під національною пам'яттю розуміється свідомий та безперервний процес відбору, запам'ятовування, збереження та передачі майбутнім поколінням ідей, знань і ціннісних оцінок значущих фактів, подій та історичних особистостей [2].

Формування соціокультурного і духовного простору національної пам'яті можна розглядати як сукупність умовних блоків, а саме:

- 1) люди, ідеї, оповідальні комплекси, журнали;
- 2) монументально-символічний простір (пам'ятники, архітектура, назви вулиць, парків, скверів);
- 3) університети, центри духовності та культури;
- 4) архіви, бібліотеки, музеї;
- 5) живопис, музика, театр [1].

Збереження історико-культурної спадщини визначає спільність основної соціальної функції та соціальної місії архівів, бібліотек та музеїв. Архіви, будучи однією з ознак державності щодо збереження офіційних документів, здебільшого виконують законні вимоги держави та соціальні запити суспільства, забезпечують документальне підтвердження законних прав та соціальних гарантій громадян, задовольняють потреби історичної науки. А в роботі музеїв та бібліотек як установ, що розповсюджують історичну пам'ять, переважають культурно-просвітницька, а також науково-пізнавальна функції. [4].

Сучасним прикладом форм популяризації національної пам'яті є робота американських архівістів, що займаються публікацією збірок (серій) історичних документів (зокрема мікрофільмів, цифрових видань, повнотекстових баз даних); підготовкою архівних каталогів (зокрема електронних); представленням оригіналів або копій документів на виставках (у тому числі в Інтернеті на сайтах архівів, бібліотек, університетів, історичних товариств); публікацією архівних матеріалів у ЗМІ (зокрема електронних); створенням віртуальних музеїв та архівних установ; організацією роботи зі школярами, викладачами та студентами у школах, музеях, президентських бібліотеках та в архівних установах; просуванням волонтерських програм та залученням волонтерів до роботи в архівах; проведеннях щомісячних, щотижневих, архівних днів та інше [3].

Отже, національна пам'ять встановлює системи цінностей чи підтверджує їх, надаючи можливості створення моделей і прикладів для наслідування. Тоді як спотворена структура пам'яті може призвести до ворожості та розриву між поколіннями. Моделі національної пам'яті повинні будуватись із використанням різних методів, процедур та стратегій, що найбільш ефективно впливають на свідомість і формують сутнісні ідентичності. Роль установ пам'яті: архівів, бібліотек і музеїв є безсумнівною в цьому процесі. Потрібно виховувати шанобливе ставлення до цих установ та їх працівників, адже саме вони є осередком духовного, культурного та інтелектуального розвитку нації і збереження її пам'яті.

Література

1. Буряк Л. І. Соціокультурний та духовний часопростір національної пам'яті: проблема структурування. *Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять* : зб. наук. праць. Вип. 4. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети». 2012. С. 43;46.

2. Калакура Я. С. Національна пам'ять: історіографічний контекст. *Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять* : зб. наук. праць. Вип. 4. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети». 2012. С. 37.

3. Левченко Л. Л. Популяризація джерел національної пам'яті у США: шлях у два століття. *Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять* : зб. наук. праць. Вип. 4. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети». 2012. С. 115–116.

4. Матяш І. Б. Установи пам'яті : поняття, місія, тенденції. *Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять* : зб. наук. праць. Вип. 4. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети». 2012. С. 7–18.

УДК 321.022: 008:004

БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ: НОВІ ПІДХОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ

*Ткаченко Ф.В., здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ
Науковий керівник: Дніпренко В.І., доцент
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ*

Сучасний світ, насичений потоком інформації та культурних впливів, безпека національного інформаційно-культурного простору надзвичайно висока для забезпечення стійкості та самобутності країни. Це стає не лише завданням технічного захисту, але й важливим аспектом національної безпеки, який визначає місце України в сучасному геополітичному контексті. Національний інформаційно-культурний простір є унікальним, оскільки він втілює в собі багатогранність історії, мовної різноманітності, національних традицій та культурних цінностей. Забезпечення безпеки цього простору передбачає врахування усіх цих аспектів та розробку стратегій захисту, які відображають унікальний характер країни.

Специфіка національного інформаційно-культурного простору в контексті безпеки України сягає далеко за межі лише матеріальних аспектів захисту. Це не лише завдання кіберзахисту чи фізичної безпеки об'єктів культурної спадщини, але й виклик, пов'язаний із забезпеченням цілісності та сутності національної ідентичності в умовах глобалізації. Захист національного інформаційно-культурного простору передбачає активну роль держави в створенні та впровадженні стратегічних політик, спрямованих на підтримку та розвиток культурних цінностей. Зокрема, це може бути реалізовано через фінансову підтримку культурних проєктів, створення сучасних центрів культури та забезпечення вільного доступу до культурної спадщини. Однак ключовим викликом є відстеження та протидія інформаційній війні, спрямованій на зміну історичного нарративу та дестабілізацію суспільства.

Здійснення ефективної комунікації, яка покликана запобігти дезінформації та фейковій інформації, стає надзвичайно важливою у цьому контексті. Забезпечення безпеки національного інформаційно-культурного простору також пов'язане із створенням інфраструктури кіберзахисту та вдосконаленням

законодавчої бази в цій сфері. Сучасні технології та ефективна правова підтримка дозволяють вчасно виявляти та запобігати можливим загрозам для цілісності інформаційного простору.

Україна має унікальний шанс використовувати свій інформаційно-культурний простір як плацдарм для зміцнення національної єдності та просування власних цінностей в світі. Захист національного інформаційно-культурного простору стає важливою ланкою національної безпеки, яка вимагає узгоджених та інноваційних підходів для забезпечення його стійкості та зростання. Сучасні технології та глобалізація створюють нові можливості, але також приносять виклики та загрози. Кібератаки, дезінформація та культурний імперіалізм можуть порушити стійкість інформаційного простору та викликати загрози національній безпеці. У сучасному світі, де інформаційні та культурні обміни переплітаються в глобальному танці ідей і цінностей, Україна стикається зі складними викликами та серйозними загрозами, що розгортаються в контексті захисту свого національного інформаційно-культурного простору. Ці виклики не лише ставлять під сумнів національну безпеку, а й підкреслюють важливість збереження та розвитку унікальної ідентичності країни. Однією із ключових загроз є інформаційна війна, яка направлена на спотворення фактів, перекручення історії та створення маніпулятивних образів. Захист від цього явища вимагає не лише технічної сильності, але і підвищення рівня медіаграмотності громадян, щоб кожен міг аналізувати інформацію та розрізняти факти від фейків.

Кіберзагрози, включаючи кібератаки та хакерські атаки, є ще однією серйозною небезпекою. Захист інформаційно-технологічної інфраструктури та ефективна кіберзахист стають пріоритетним завданням для уряду та кіберспецслужб країни, оскільки вони можуть загрожувати як політичній, так і економічній стійкості України.

Нерозривна залежність інформаційного простору від політичної та економічної безпеки створює нові виклики. Зовнішні впливи, спрямовані на зміну національного нарративу та підриг довіри громадян до власної держави, стають завданням не тільки для захисту інформаційного, а й політичного простору.

Україна, пристосовуючись до цих викликів, повинна активно впроваджувати нові стратегії захисту, розвивати кіберзахист, вдосконалювати медіаграмотність та сприяти національній єдності через збереження та підтримку свого унікального інформаційно-культурного простору. Лише через взаємодію усіх секторів суспільства можна забезпечити не лише безпеку інформаційного простору, але і стійкість національної ідентичності в умовах сучасного інформаційного вирію.

Ефективна стратегія захисту національного інформаційно-культурного простору України передбачає поєднання технічних заходів, правових механізмів та розвитку культурної освіти. Кіберзахист, законодавчий контроль та підтримка культурної творчості сприятимуть створенню стійкої системи захисту. Стратегії захисту національного інформаційно-культурного простору України в умовах сучасних викликів та загроз вимагають інноваційних та комплексних підходів, спрямованих на збереження і розвиток національної ідентичності, культурної спадщини та інформаційної стійкості.

1. Медіаграмотність та Освіта: Заснована на розвитку критичного мислення та уміння аналізувати інформацію, стратегія медіаграмотності є основною складовою. Це включає в себе підвищення рівня освіти щодо розуміння суті культурних цінностей та вміння розпізнавати дезінформацію.

2. Кіберзахист та Кібербезпека: Розбудова сучасних систем кіберзахисту та кібербезпеки є невід'ємною частиною стратегії. Це включає регулярне оновлення програмного та апаратного забезпечення, ефективні системи виявлення та відповіді на кіберзагрози, а також навчання користувачів основам кібербезпеки.

3. Інформаційна Війна та Дезінформація: Однією з основних стратегій є взаємодія з громадськістю та міжнародним співтовариством для протидії інформаційній війні. Створення та підтримка об'єктивних інформаційних ресурсів, розробка інструментів перевірки достовірності інформації, а також розширення глобального партнерства для спільного контролю за дезінформацією.

4. Цифрова Культурна Дипломатія: Залучення доцільних стратегій цифрової культурної дипломатії сприяє не лише захисту, але й просуванню національного інформаційно-культурного простору в світі. Це включає розвиток власних культурних проєктів, цифрових експозицій, та сприяння обміну культурними цінностями.

5. Партнерство та Співпраця: Співпраця з міжнародними партнерами, в тому числі іншими країнами та міжнародними організаціями, стає важливою стратегією. Обмін досвідом, технологічними та інформаційними партнерства сприяють впровадженню кращих практик у сфері захисту національного інформаційно-культурного простору.

Ці стратегії є невід'ємною частиною цілісного підходу до захисту національного інформаційно-культурного простору України, спрямованого на збереження та розвиток культурної спадщини та національної ідентичності в умовах сучасного інформаційного середовища.

Національна безпека України залежить від успішної імплементації інноваційних технологій, розвитку культурного обміну та збереження культурної ідентичності. Завдання перед країною полягає в пошуку балансу між відкритістю до світу та збереженням власної культурної спадщини. Україна визначає свій шлях в умовах інформаційного віку, де забезпечення безпеки національного інформаційно-культурного простору виступає не лише як важлива задача, але й як стратегічна необхідність для збереження та розвитку нації.

Література

1. Брижко В. До питання сучасної інформаційної політики. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 2. С. 27-47.
2. Котух Є.В. Кібербезпека у публічному секторі. Харків: Колегіум, 2021. 271 с.
3. Твердохліб О.С. Європейський підхід до розроблення інформаційної політики держави. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 429-435.
4. Цимбалюк В.С. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації. *Науковий вісник академії ДПС України*. 2007. № 4. С. 174-178.

ВИКОРИСТАННЯ СОЦМЕРЕЖ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ ЧИТАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*Єрмакіна Н.В., головний бібліотекар,
Національна бібліотека України
імені Ярослава Мудрого, м. Київ*

Повномасштабна війна внесла корективи в пріоритети та звички українців. Нам довелося прилаштуватися жити в умовах, що склалися. Це стосується і бібліотек.

Значна частина книгозбірень в перші місяці не мала можливості відкрити свої приміщення для читачів, але незважаючи на це продовжувала свою роботу у онлайн форматі. Саме зараз, як ніколи людям потрібно мати місце де хоч не надовго можна переключитись з жорстокої реальності.

Тому особливої актуальності набули заходи з промоції книги та читання. Наприклад, щорічний конкурс читацьких відгуків «Книголюб», який ініціює Одеська національна наукова бібліотека у партнерстві з ГО «Ротарі клуб “Одеса-Рішельє”»; літературний конкурс «Вільний степ» оголосила Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека разом з Департаментом культури та інформаційної політики Запорізької обласної військової адміністрації; дитячий фестиваль у рамках програми літнього відпочинку дітей «Будь на часі з бібліотекою» (Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький) тощо [1].

Читання книжок може стати розрадою. Воно відволікає від подій, які відбуваються навколо та допомагає хоч ненадовго забути про війну.

З метою вивчення впливу російської збройної агресії на роботу публічних бібліотек України в частині просування читання та задоволення запитів користувачів на книжкові видання Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого у 2023 році проведена соціологічне дослідження «Читання під час війни: інтереси, потреби, можливості».

Аналіз показав, що акаунт на фейсбук мають всі бібліотеки, чий досвід вивчався. Інформація на сторінках розміщується досить оперативно. Це – анонси, новини, інформація про проведені заходи, буктрейлери, віртуальні виставки, рекомендації книг тощо.

Наприклад, Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека, крім, вище перерахованого веде рубрики «Книга тижня» та «Філологічна середа» (про правильне написання та вживання тих чи інших слів чи словосполучень).

Волинська обласна бібліотека для дітей опублікувала на своїй сторінці роботи учасників обласного літературно-мистецького онлайн-конкурсу «О, мово моя – співоча душа України».

Варто зазначити, що на сторінці Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки значна частина публікацій присвячена рекомендаціям книг.

Порівняно з попереднім дослідженням «Роль публічних бібліотек у промоції читання» проведеним Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого у 2021 році практично всі бібліотеки мають свій канал на ютуб. Книгозбірні тут розміщують відео про свої новини, інформацію про проекти, віртуальні екскурсії, буктрейлери, відеопрезентації, віртуальні виставки (часто у вигляді презентацій), вебінари тощо.

На каналах бібліотек можна, крім вище перерахованого, знайти відео з історією книгозбірень (Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека), навчання з вивчення мови жестів (Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека), флешбуки (Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека) тощо.

Цікаву рубрику на своєму каналі веде Одеська обласна універсальна наукова бібліотека. Вона має назву «Альтернативна анотація». Мета цього проекту – популяризація української книги та шедеврів світової літератури завдяки оригінальному підходу. А саме – повернути до читання за допомогою гумору, а також нестандартної асоціації назв книг та неофіційних свят.

Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека веде рубрику «Бібліотека рекомендує», де в кожному відео розповідається про одну книгу.

Варто зазначити, що на каналі Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький) досить значна частина відео присвячені саме промоції читання. Це – презентації книг та наукових видань; буктрейлери, творчі зустрічі; літературні читання; віртуальні книжкові виставки; етнологічні читання, поетичні читання тощо.

Сторінку в інстаграм має досить значна частина бібліотек. Більшість з них розміщують пости з інформацією про проведені заходи (вебінари, семінари, засідання клубів, презентації книг тощо), публікації присвячені окремій темі (наприклад, про легендарні замки України, топ-10 найдорожчих скульптур у світі, день поета, топ-3 аудіокниги тощо), з рекомендацією книги або автора.

На сторінці Харківської обласної універсальної наукової бібліотеки розміщено пости в основному з рекомендаціями книг (в попередньому дослідженні «Роль публічних бібліотек у промоції читання» публікації були присвячені лише рекомендації книг).

Сторінку у твітері мають 2 бібліотеки. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека (розміщені пости переважно повторюють контент з сторінки бібліотеки у фейсбук) та Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека (остання публікація була 4 квітня 2022 року).

Порівнюючи з попереднім дослідженням «Роль публічних бібліотек у промоції читання», ми бачимо, що у частини бібліотек з'явився канал у телеграмі. Це Волинська, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека.

В основному тут, також, розміщено анонси та звіти про проведений захід, новини, посилання на віртуальні виставки, інформація про книжкові виставки у приміщенні бібліотеки, рекомендація книг, публікації присвячені окремій темі (день пасічника, день матері тощо).

Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що соціальні мережі, відіграють важливу роль у промоції читання під час війни. Вони не тільки ілюструють діяльність бібліотеки, але й надають можливість для роботи з читачами за будь яких умов, в тому числі дистанційно. Таким чином ведення сторінок у соцмережах наразі є актуальною, сучасною та необхідною формою обслуговування користувачів.

Аналіз виявив, що до найбільш використовуваних соцмереж для промоції читання бібліотеки фейсбуку та ютубу додався ще й інстаграм.

Дослідження показало, що бібліотекарі для популяризації читання на своїх сторінках у соцмережах продовжують використовувати різні засоби: віртуальні виставки, буктрейлери, відеогляди, рекомендації книг, відеопрезентації, флешбуки, літературні вікторини тощо.

Соціальні мережі є не тільки майданчиком для спілкування бібліотечних працівників з користувачами, а й дають можливість для вивчення інтересів та запитів наявної аудиторії. Що в свою чергу допомагає покращити роботу бібліотек.

Також, для просування своїх сторінок потрібно враховувати принципи роботи тих чи інших соцмереж. Наприклад, фейсбук краще просуває пости з відео, а це говорить про те, що їх побачить більше відвідувачів. Щоб розміщений матеріал був корисний та подобався аудиторії потрібно звертати увагу на певні нюанси. Це, наприклад, використання звукового супроводу, відео має мати певний часовий інтервал (до 1 хв у інстаграм і до 3 хв у фейсбук).

Отже, представництво бібліотек у соцмережах допомагає створити образ сучасної установи, яка здатна працювати у будь яких умовах, мати швидку та результативну комунікацію з читачами, що в свою чергу дає можливість для ефективної промоції читання [2].

Література

1. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів [Текст] / С. Сердюк, С. Герасимова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. — 2022. — № 3(29). — С. 9—14. — Режим доступу: http://odnb.odessa.ua/img/novini_2016/645/serdyuk.pdf (дата звернення: 10.11.2023)

2. Яворська Т. Соціальні мережі бібліотек як ефективний інструмент промоції книг і читання / Тетяна Яворська // Вісник Книжкової палати. — 2023.— № 4 (321). — С. 21–27. — Режим доступу: http://libkor.com.ua/storage/php/periodic_theme_files/socialni_merezhi_bibliotek.pdf (дата звернення: 14.11.2023)

УДК 002:004.01

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ

*Шевченко О.І., асистент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Впровадження сучасних програм ведення електронного документообігу, в сучасних реаліях повномасштабного вторгнення РФ в Україну, здатен значно полегшити життя вітчизняним підприємствам. Через те що, багато працівників мігрувало або мають статус ВПО, але не звільнилися і продовжують працювати віддалено і для того, щоб вони могли якісно комунікувати з іншими службами підприємства, постає важливе питання використання ЄЦП (єдиного електронного підпису) або використання інших засобів, якщо ЄЦП не має.

У вітчизняних підприємств виникають також інші проблеми, наприклад обмін документами, які підписані в різних системах електронного документообігу, загрузка і збереження їх, погіршення договірної роботи з контрагентами, виникають проблеми з обміном документів з іноземними партнерами. Водночас впровадження електронного документообігу дозволить прискорити і впорядкувати діловодство підприємств.

Очевидно, що електронний документообіг в порівнянні з паперовим дозволяє вивести планування діяльності підприємства, облік та контроль на всіх етапах управління на новий рівень – комплексного підходу, системного аналізу та прогнозування. А це, в свою чергу, підвищує стійкість підприємства в умовах частих криз та знижує ризики в умовах невизначеності. Але цінність процесу полягає ще в кількох питаннях. [1]

На сьогоднішній день зроблено певні кроки і з боку уряду і з боку розробників відповідного програмного забезпечення, але в сучасних умовах необхідний подальший розвиток цього питання.

Система електронного документообігу (СЕД) - це автоматизована, розрахована на багато користувачів система для зберігання, систематизації та організації спільної дистанційної роботи з різними електронними документами.

Умовно весь документообіг підприємства можна поділити на: внутрішній і зовнішній. До внутрішніх належать документи, які готуються, оформлюються і виконуються в межах тієї установи, де вони були складені. До зовнішніх відносять ті документи, які отримані організацією ззовні (вхідні) або направлені нею за свої межі (вихідні).

Програмний продукт виконує ті ж завдання, які необхідні для звичайного документообігу: формування документів, реєстрація, відправка. Наявність ЕДО значно спрощує і прискорює роботу підприємства. [2]

Звичайно до електронних документів ставляться свої вимоги. Це чіткість викладення інформації; можливість обробки різними системами; наявність цифрового підпису для надання документу юридичної сили.

Робота самої СЕД дуже проста:

1. Співробітник формує електронний документ.
2. Підписує його і пересилає адресату.
3. Контрагент отримує документ, підписує його. Після цього в

компанію-відправник приходить повідомлення про те, що документ підписаний двома сторонами. [2]

Ринок програмних продуктів України пропонує різноманітні програмні рішення для підприємств щодо впровадження або вдосконалення електронного документообігу – як внутрішнього, так і зовнішнього. Існують безкоштовні сервіси, створені з урахуванням всіх вимог українського законодавства. [1]

Розглянемо деякі з них:

1. М.Е.Дос - простий сервіс для обміну звітністю в електронному вигляді, який використовує тільки актуальні форми бланків та має широкий набір функцій для використання компаніями з різною організаційною формою.

2. СОТА - зручний мобільний сервіс для електронної звітності та документообігу, створений для підприємств з будь-якою системою оподаткування. Дозволяє легко відправляти та отримувати документи в електронному вигляді без встановлення додаткових програм, а для початку роботи потрібен лише КЕП та доступ до інтернету.

3. Сервіс «Paperless» сервіс для компаній та підприємців з обміну документами між собою в електронній формі. Це безкоштовний сервіс, який працює коректно з ЕЦП усіх основних Акредитованих Центрами Сертифікації Ключів України, включаючи ключі, видані Державною фіскальною службою України, Міністерством юстиції тощо. Для користування ним не потрібно встановлювати додаткове програмне забезпечення. Щоб коректно використовувати його, необхідно лише встановити додаток для браузера та зареєструватися. [3]

4. Вчасно - сервіс миттєвого обміну електронними документами, що дозволяє підписувати, надсилати, отримувати та зберігати документи онлайн. Це онлайн сервіс, тому ніякого спеціального програмного забезпечення не потрібно, лише браузер та доступ до мережі Інтернет.

5. Document.Online - сервіс підтримує роботу з усіма Акредитованими Центрами Сертифікації Ключів України та позиціонується як єдина платформа для внутрішнього та зовнішнього документообороту. Система дозволяє завантажувати та створювати електронні документи з готових шаблонів. Крім цього, є можливість переглядати завантажені створені та підписані документи з відображенням інформації про підписанта.

Отже, як ми бачимо на ринку України на сьогодні представлено безліч різних програмних продуктів для ведення електронного документообігу. І саме в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, ведення документообігу в електронному вигляді набуває пріоритетності. Адже знищення підприємств, обмеження виробництва, руйнування дорожньої та складської інфраструктури, масове переселення - усе це завдало значного удару для бізнесу і держави в цілому.

Паперові архіви – це 100% втрата документів у разі вогненебезпеки, тому для того щоб вберегти свої документи мають створюватися електронні архіви. Електронні документи більш захищені, вони легітимні та мають юридичну силу. В умовах війни перехід на електронні документи є ще зручнішим та безпечнішим. У нас в країні дуже нестабільна ситуація і можуть виникати різні форс-мажори, тому бізнесу вже варто задуматися щодо того, щоб зберігати документи в електронному форматі.

Література

1. Електронний документообіг в Україні: як він працює URL: <https://buduysvoe.com/publications/elektronnyy-dokumentoobig-v-ukrayini-yak-vin-prasyuye> (дата звернення 17.11.2023)

2. Що таке системи електронного документообігу URL: <https://aktiv.ua/ua/materials/articles/sistemy-elektronnogo-dokumentooborota> (дата звернення 17.11.2023)

3. Найпопулярніші сервіси електронного документообігу URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/naupopulyarnishi-servisi-elektronnogo-dokumentoobigu.html> (дата звернення 16.11.2023)

УДК 736.3

ЕЛЕКТРОННА КНИГА У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО КНИЖКОВОГО РИНКУ

*Завалін В.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Безугла Ж.С., к. н. із соц. ком.*

За роки незалежності відбувся бурхливий розвиток науки та техніки. Завдяки розвитку технічного прогресу та міжнародному співробітництву, виникають нові способи зв'язку, разом з ними з'являються нові засоби

отримання корисної інформації. Електронні видання - це продукти, кількість яких зростає з кожним днем і попит, відповідно, швидко збільшується теж. Інтеграція бібліотек у глобальний комунікаційний простір призвела до перетворення бібліотеки на масштабний інформаційний центр. Збереження документів та публікацій в електронному вигляді дозволяє організувати електронні бази даних із чіткою структурою. Полегшує процес пошуку необхідної інформації.

Для оцінки ефективності бібліотек необхідний пошук системи показників та наукового обґрунтування їхніх послуг з дистанційного обслуговування користувачів. Складність цього методу показників забезпечується зручністю та ефективністю роботи з сайтом, змістом і наповненням контенту для користувача [4].

Електронні видання відрізняються від друкованих видань способом представлення інформації споживачеві. Електронним виданням є електронний текст, який пройшов редакційну обробку і може містити музичні, графічні, відео і фото фрагменти, що разом становлять цілісний продукт, що містить інформацію, надану в електронній формі і призначений для тривалого зберігання та багаторазового використання [1].

Основними перевагами електронної книги у порівнянні з паперовою є:

- 1) компактність та оперативність (в одному пристрої, який менше та легше паперової книги, можуть зберігатися тисячі книг);
- 2) налаштування зображення (за бажанням можна змінювати вид, розмір шрифту та формат виводу);
- 3) додаткові можливості (електронна книга дозволяє не тільки читати тексти, але й відтворювати анімовані картинки, мультимедійні кліпи тощо);
- 4) вартість тексту (в електронному вигляді тексти зазвичай безплатні або дешевші, ніж в паперовому);
- 5) доступність (електронні тексти в будь-який час доступні для завантаження з мережі Інтернет) та інші [2].

Поруч із перевагами електронної книги, маємо і завдання, що потребують нагального вирішення. Адже в умовах відсутності сильного ринку українських електронних книг держава, по суті, залишає своє молодше покоління (їх освіту, формування світогляду) широкій культурно-гуманітарній сфері впливу інших держав, зокрема Російської Федерації, адже здебільшого електронні книжки, що зберігаються в електронній базі, російською мовою. Основним опором цьому є активна участь держави у формуванні українського книжкового (друкованого та цифрового) ринку. Держава зможе вжити суттєвих кроків щодо розширення секторів B2C (електронні книги для приватного використання) та B2B (електронні книги для громадського використання): розширення, закупівлі, захисні заходи (законодавчі, адміністративні, медійні, соціальні) для підтримки українських видавців електронних книг. Лише масоване наповнення ринку якісним продуктом, а також закупівля державою таких е-текстів для потреб шкіл, університетів, бібліотек, інтернатів тощо може закласти фундамент для формування повноцінного ринку українських е-книжок [3].

Отже в умовах бурхливого розвитку комп'ютерних технологій та впровадження електроніки нові інформаційні та комунікаційні інструменти не повинні замінювати існуючі, перевірені часом. Інформаційні форми та тісна взаємодія з ними дає можливість поліпшити та підвищити ефективність роботи людини, залишивши при цьому нішу для друкованих книг. Тим не менш не можна заперечувати зростаючий попит саме на електронні книжки серед користувачів. Комунікація виходить на новий рівень, що відповідає інноваціям

та розвитку технологій, для покращення повсякденного життя українців зберігаючи при цьому і традиційні підходи. Держава повинна приймати безпосередню участь у формуванні українського книжкового друкованого і цифрового ринку, надавати необхідну підтримку українським видавцям електронних та друкованих книг.

Література

1. Городенко Л. М. Інтерактивна книга. *Інформаційне суспільство*. 2010. № 12. С. 16–19.
2. Мізіна О. Електронна книга в сучасному суспільстві. URL : <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolntNTU/11858/1/%2B74-%D1%82%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%A2.2-237-239.pdf> (дата звернення: 14.11.2023).
3. Формування ринку української електронної книжки: проблеми і перспективи. *Аналітична записка*. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/formuvannya-rinku-ukrainskoi-eletronnoi-knizhki-problemi-i> (дата звернення: 12.11.2023).
4. Чен Я., Соляник А. А. Індикатори оцінки ефективності функціонування бібліотек в електронному комунікаційному просторі. URL : https://ij.kubg.edu.ua/images/Zbirnyk_KUBG_stud2017_3.pdf (дата звернення: 14.11.2023).

УДК 004:35.07

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

*Бондаренко В.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Романченко І.Г., к.і.н., доц.*

Досвід розвинених країн свідчить, що ефективним інструментом встановлення партнерських ділових відносин між суспільством і владою є інформація та інформаційні технології. Це цілісна система взаємозалежних елементів, де особливе місце посідає інформаційне забезпечення органів державної влади та управління за допомогою комп'ютерних та інформаційних технологій. Органи державної влади та управління намагаються за допомогою інформаційних технологій оптимізувати свою роботу за рахунок зменшення витрат на власну діяльність: автоматизувати роботу, використовуючи новітні електронні технології.

Клименко А. В., Гбур З. В. виділяють наступні етапи процесу інформаційного забезпечення діяльності органів державної влади та управління:

1. Постановка завдань відповідних інформаційних зв'язків та цілей формування.
2. Створення реєстру та сховища даних.
3. Обробка інформації та її систематизація.
4. Визначення оптимального режиму використання усіх форм і засобів поширення, обміну та отримання інформації.

5. Надання інформації за допомогою спеціальних форм і засобів [2, с. 83].

Сьогодні інформаційне забезпечення органів державної влади та управління відбувається за допомогою електронного урядування.

Електронне урядування являє собою пакет інформаційно-комп'ютерних технологій і набір супутніх організаційних заходів нормативно-правового забезпечення для організації електронної взаємодії між органами державної влади, громадянами, організаціями та іншими суб'єктами економіки. Електронне урядування передбачає ефективний спосіб надання інформації про діяльність органів державного управління, надання державних послуг громадянам, бізнесу, іншим гілкам державної влади при якому особиста взаємодія між чиновником і заявником мінімізована, проте максимально використовуються можливості, надані інформаційно-комунікаційними технологіями та мобільними технологіями на основі Інтернет [1, с. 119].

Електронний документообіг держава нині регламентує наступними законами: «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги» та «Закон про бухгалтерський облік та фінансову звітність». Законодавче забезпечення наглядно демонструє зацікавленість української держави у впровадженні інформаційних технологій у державне діловодство, у переводі документообігу державних установ та організацій на електронне документування управлінських процесів.

Таким чином, у процесі поетапного впровадження інформаційного забезпечення органів державної влади та управління головним завданням є застосування системи електронного урядування, яка є необхідною для взаємодії органів державного управління із структурами бізнесу та громадянського суспільства.

Література

1. Болдуєв М. В., Болдуєва О. В., Ісіков С. М. Стан та перспективи розвитку електронного урядування в публічному управлінні України. *Economics Bulletin*. 2020. № 3. С. 118-125.

2. Клименко А. В., Гбур З. В. Інформаційне забезпечення органів публічної влади України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 5. С. 80–87. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.5.80

УДК 681.3.06:004

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ЗАХИЩЕНОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В УСТАНОВІ

*Веклич Ю.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Романченко І.Г., к.і.н., доц.*

Чинні нормативно-правові акти у сфері інформаційного розвитку суспільства в Україні сформулювали принципи регулювання відносин, пов'язаних із створенням інформаційних електронних ресурсів, захистом прав інтелектуальної власності на інформаційні електронні ресурси, процедури впровадження суспільно необхідних інформаційних, електронних систем

адміністрування, електронного документообігу, захисту інформації. Перш за все, це Закон України «Про концепцію Національної програми інформатизації», Закон України «Про Національну програму інформатизації», закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Концепція розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації.

Впровадження в діяльність підприємств системи електронного документообігу дозволяє значно прискорити обробку інформації в підрозділах, підвищити якість і скоротити терміни прийняття управлінських рішень, посилити контроль за їх виконанням, покращити взаємодію між посадовими особами і керівництвом, органами місцевого самоврядування та ін. Електронний документообіг дозволяє громадянам реалізувати своє право на доступ до інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Впровадження електронного документообігу в організаціях і установах є складним процесом, але на промислових підприємствах і в медичній сфері цифровий документообіг більш складний.

З огляду на стрімкий розвиток інноваційних технологій забезпечити захист інформації в системах електронного документообігу з кожним роком стає все складніше. Крім того, процес ускладнюється зацікавленістю конкурентів з витоку інформації з компанії чи організації. Саме тому створюються сервіси для контролю конфіденційних документів, їх руху та зберігання в організації. Зловмисники за допомогою організаційних і технологічних каналів можуть створити потенційну або реальну загрозу несанкціонованого доступу до документів, що може привести до крадіжки та неправомірного використання, зміни, підміни, фальсифікації, знищення цінної документаційної інформації. Злочинцями можуть бути як недобросовісні конкуренти, так і особи, які діють у особистих корисливих інтересах (агенти іноземних спецслужб, промислово-економічного шпигунства, злочинних структур, окремі кримінальні елементи, психічно хворі тощо) [1].

Електронний документообіг як об'єкт захисту – це сукупність каналів (мережі) передачі конфіденційної інформації, яка фіксується клієнтам у процесі управлінської та виробничої діяльності. Рух записаної інформації не подається як механічне переміщення документів між інстанціями, акт поштової доставки кореспонденції адресатам. В основному особливістю такого руху є його технічна складність, тобто об'єднання в єдиний комплекс адміністративно-ділових і поштових функцій, які в сукупності визначають зміст руху документів. Переміщення записів (у тому числі електронних) між інстанціями створює потенційні можливості для втрати цієї інформації через розширення кількості джерел, що містять цінну інформацію.

Таким чином, основним напрямком захисту електронного документообігу від усіх видів загроз є створення захищеного електронного документообігу, що забезпечує збереження інформації на будь-яких носіях. Завдяки цьому є можливість контролювати будь-яку, в тому числі і конфіденційну інформацію в її джерелах і каналах поширення.

Література

1. Цілина М. М. Сучасні технології захисту й опрацювання конфіденційної документної інформації в організаціях і установах різних форм власності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 15–23.

КНИГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В ОН-ЛАЙН ПРОСТОРИ

*Герасик В.Я., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Романченко І.Г., к.і.н., доц.*

Ступінь впливу інформації на суспільство суттєво збільшило розгортання нових видів протистоянь на глобальному рівні, зокрема інформаційних воєн, основне завдання яких – отримати перевагу чи деморалізувати противника, узаконити агресивні дії, виправдати перемогу у конфлікті з відповідною дискредитацією противника, а також зміну кордонів держав без застосування реальної зброї. В книгах часто використовують технології маніпулювання громадською думкою для збільшення свого впливу на ухвалення ключових стратегічних рішень.

Поняття «інформаційна війна» часто інтерпретується в межах емоційно забарвлених, метафоричних афоризмів. Згадуються висловлювання китайського військового діяча Сунь-Цзи: «Здобути сотню перемог у боях – це не край мистецтва. Підкорити суперника без бою – ось вінець мистецтва»; Наполеона Бонапарта: «Чотири газети зможуть принести ворогові більше зла, ніж стотисячна армія»; М. Маклюєна: «Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації». Користувачі мереж люблять наводити також приписуваний то Н. Ротшильду, то В. Черчиллю афоризм: «Хто володіє інформацією, той володіє світом» [1, с. 28-29].

Першим варіантом інформаційної війни можна визнати пропаганду. Вся холодна війна базувалася на механізмах пропаганди, бо механізми гарячої війни не застосовувалися. До речі, потреба пропаганди в холодній війні надала суттєвий поштовх розробці теорії комунікації, бо виникла велика кількість суто прикладних завдань у галузі комунікації. Французський соціолог Жак Еллюль запропонував розрізняти вертикальну та горизонтальну пропаганди (Ellul J. Propaganda. The formation of men's attitudes. – New York, 1965). Вертикальна – це класичний варіант пропаганди, як ми всі собі її уявляємо, інформаційний потік згори до низу з пасивним реагуванням аудиторії. Горизонтальну пропаганду Еллюль називає новим винаходом. Вона зветься горизонтальною, бо реалізується в групі [4].

Дмитро Золотухін – заступник міністра інформаційної політики України в 2018 році анонсував видання – «Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014-2018» – це хрестоматія інформаційних спецоперацій, які Міністерство інформаційної політики фіксувало протягом останніх років. Книга складається з підбірки фейків російської пропаганди, спрямованих на підлив територіальної цілісності України. Вона яскраво демонструє, які теми найбільш часто використовувалися в інформаційних атаках проти України. Книга структурована у вигляді набору «серіалів» з «сезонами», адже кожний масштабний нарратив російської дезінформації можна порівняти з «серіалом», який поділяється на «сезони» – складні комплекси ідей всередині нього. Кожна окрема «серія» зображує одну конкретну ситуацію, яка відповідає сценарній лінії і сезону, і серіалу. Загалом у книзі описано 10

«серіалів». Фейки не були винайдені Росією, не були винайдені російськими спецслужбами. Політики брешуть по всьому світу, не тільки в Росії і не тільки в питаннях, що стосуються геополітичних конкуренцій між Росією та іншим світом. Проблема полягає в тому, що тільки РФ близько 2013 року зробила з цього індустрію [2].

У зв'язку з розвитком інтернет-технологій на перший план виходить інформаційна онлайн мережева війна (ІОМВ). Остання, в свою чергу, має три ключові технологічні аспекти: хай-тек (телебачення, радіо, Інтернет, месенджери, стільниковий зв'язок, супутниковий зв'язок), хайх'юм (SMM, SEO, таргетинг, контекстна реклама, медіа-віруси та ін.) та хай-сенсоро (соціальна психологія, прикладний психоаналіз та НЛП). Кожен із зазначених аспектів напрямків має свої методологічні складові та прикладні інструменти, що в комплексі формують сучасну систему управління інформаційно-комунікаційними процесами, в форматі економічних, політичних, військових, культурних та громадських конфліктів [4].

Таким чином, в умовах інформаційної війни в Україні книги, ЗМІ, різні онлайн платформи використовують для реалізації сценаріїв як українських, так і російських інформаційних атак. Дезінформаційна кампанія Кремля, спрямована проти України, характеризується широким спектром технологій і різноманітних тактик (ЗМІ, ток-шоу, преса, соціальні мережі). Серед багатьох технологій маніпулювання, зокрема в соціальних мережах, широко використовуються публікація замовних матеріалів, ботформ, ботрамів, використання так званої технології LOM post, використання іноземних комерційних інтернет-сайтів тощо.

Література

1. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. 356 с.

2. Презентація проекту «Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014-2018» 2 квітня о 15:00, для студентів вищих навчальних закладів. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2665230-bila-kniga-specialnih-informacijnih-operacij-proti-ukraini-20142018-prezentacia-proektu.htm> (дата звернення: 15.11.2023).

3. Сенченко О. Книга як інструмент інформаційних війн ХХ століття. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 1. С. 15-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2018_1_4. (дата звернення: 15.11.2023).

4. Яковчук В., Малець Б., Борзов Ю. Інформаційні війни в сучасному світі. Інформаційна безпека та інформаційні технології: збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених, студентів і курсантів, м. Львів. 2020. С.75-78. URL: <http://edu-mns.org.ua/img/ibit.pdf> (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 02:32

ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕКАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

*Онуфрієв В.Д., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Романченко І.Г., к.і.н., доц.*

Виконання місії національних бібліотек в рамках державної політики щодо формування інформаційних ресурсів включає відбір та збереження інформації,

важливої для розвитку нації, розширення доступу до бібліотечних фондів. В умовах поширення електронних технологій у цих аспектах перед національними бібліотеками відкриваються нові можливості, але водночас виникають нові завдання. Можливості пов'язані з роботою бібліотечних сайтів та оцифруванням фондів, що дозволяє забезпечити доступ не лише до бібліографії, повнотекстової, мультимедійної інформації, а й до інформації, яка доступна традиційно.

Яскравим прикладом у цьому контексті є проєкт Бібліотеки Конгресу США «Американська пам'ять» (American Memory), яка забезпечує вільний доступ через Інтернет до письмових творів, звукозаписів, зображень, відео, карт та нот – документальних документів, що висвітлюють творчість американської нації, американську історію та її народів.

Мережеві інформаційні ресурси є частиною соціально значимого активу кожної країни та народу. Тому внесення цієї інформації до національних фондів інформаційних ресурсів є особливим завданням. Сьогодні ми вже маємо великий закордонний досвід формування інформаційних ресурсів. Так, Бібліотека Конгресу США завершила проєкт з архівування всіх повідомлень Twitter, опублікованих на сьогоднішній день. Вся база даних становить близько 133 терабайт, кожне повідомлення супроводжується 50 додатковими полями з різними метаданими (включаючи географічне розташування користувача, його ідентифікатор та іншу інформацію). Після створення бази вона доповнюється новими твітами

Ряд зарубіжних національних бібліотек автоматично архівують цілі розділи інтернет-простору через тематичні (наприклад, Бібліотека Конгресу), доменні (національні) (Британська бібліотека, Бібліотека та архіви Канади, Королівська бібліотека Швеції, Королівські бібліотеки Данії тощо). Так, проєкт «Веб-архіви Бібліотеки Конгресу» з відбору та збереження веб-сайтів, започаткований Бібліотекою Конгресу США у 2000 році, набув широкого поширення (Веб-архів Бібліотеки Конгресу. Мінерва). Архіви організовані тематично з таких тем, як вибори в США, війна в Іраку, події 11 вересня 2001 р. і т. д., а доступ до них здійснюється через веб-сайт бібліотеки. Бібліотека Конгресу також виконує функції секретаріату. Національний альянс зберігачів цифрових даних (NDSA), місія якого полягає в управлінні цифровим контентом для поточного та майбутнього використання, забезпечуючи можливість збереження цифрових ресурсів США на благо поточних та майбутніх потреб майбутніх поколінь.

В рамках проєкту 1995 року під егідою Ради Європи створено «Bibliotheca Universalis» («Універсальна бібліотека») глобальну мережу електронних бібліотек. Основна функція «універсальних бібліотек» – зробити її загальнодоступною. Аудиторія Всесвітньої культурної спадщини працює за допомогою Інтернет та мультимедійних технологій. «Універсальна бібліотека» має сприяти покращенню роботи книгозбірні, поліпшити електронний доступ світової спільноти до ресурсів: бібліографічних документів, текстів, графіки, схем, аудіо та відеоматеріалів. У рамках «Bibliotheca Universalis» передбачено створення мережевого ресурсу обсягом у декілька мільйонів документів, а тому проєкт є одним із найфундаментальніших у світовій системі.

Значних успіхів у сфері створення електронних інформаційних ресурсів досягли французькі інституції, насамперед Національна бібліотека Франції та деякі наукові книгозбірні країни. За допомогою технології сканування книг фахівці Національної бібліотеки Франції оцифрували найцінніші та

найважливіші документи колекції з естетичної та наукової точки зору. До електронної бібліотеки «Галліка» вхід вільний.

Таким чином, основним джерелом доступу до глобальних інформаційних ресурсів є бібліотеки, котрим характерні власні напрями вивчення простору знань, що визначаються як характером обслуговування, так і специфікою ресурсів. Політика формування інформаційних ресурсів сьогодні – це невід’ємна частина бібліотечної справи. Цифрові колекції, насамперед зумовлені зростанням обсягу інформації в електронній формі та її розповсюдженням.

Література

1. Копитко Тетяна. Сучасні напрями оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 4. . 21-24.

2. Провідні світові відкриті архіви наукових статей Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища: монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. С. 91–104.

УДК 021.4:028(477)"364"

РОБОТА КЛУБІВ ТА ЧИТАЦЬКИХ ОБ’ЄДНАНЬ У БІБЛІОТЕКАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*Швачка Т.О., головний бібліотекар,
Національна бібліотека України
імені Ярослава Мудрого, м. Київ*

Сьогодні бібліотеки стають центрами суспільного й культурного життя громади, розвиваються, урізноманітнюють свою роботу, стають місцями креативних й освітніх новацій, центрами творчості та спілкування. Однією з важливих форм диференційованої роботи бібліотек з різними групами користувачів, які мають спільні інтереси та об’єднуються для вільного спілкування, поглиблення знань та навичок у тій чи іншій галузі мистецтва, науки, літератури, є клуби та об’єднання за інтересами.

У клубах можуть реалізовуватись організаторські й творчі здібності користувачів, задовольнятися їхні потреби у змістовному відпочинку та культурно-просвітницькій діяльності. У рамках роботи клубів можуть проводитися різноманітні за формою масові заходи: літературно-музичні та тематичні вечори, усні журнали, вечори запитань і відповідей, творчі конкурси, зустрічі з діячами культури, презентації книг за участю їхніх авторів, читацькі конференції, семінари, диспути тощо.

Клуби об’єднують певні вікові й соціальні категорії відвідувачів. З урахуванням цього їх можна класифікувати на дві групи: вікові клуби та клуби за інтересами. Вікові клуби поділяються на клуби для людей похилого віку, сімейні клуби, молодіжні клуби, клуби для дітей і підлітків. До другої групи читацьких об’єднань належать літературні та літературно-музичні клуби, клуби книголюбів, клуби природничого та краєзнавчого спрямування. На базі бібліотек також діють клуби з вивчення іноземних мов, розмовні клуби, кіноклуби тощо.

Володіння іноземною мовою є однією з ключових навичок, що дає нові можливості у спілкуванні, навчанні і у сфері професійного розвитку. Клуби з вивчення іноземних мов та розмовні клуби є досить популярними серед читачів. Клуби з вивчення *англійської* мови продовжують працювати при відділах літератури іноземними мовами у Закарпатській ОУНБ ім. Ф. Потушняка («English Speaking Club»); Кіровоградській обласній бібліотеці для юнацтва ім. Є. Маланюка «SpeakUp, Сумській ОУНБ («Англійська для початківців»); Тернопільській ОУНБ («Англійська мова для туристів», «Клуб розмовної англійської»); Черкаській ОУНБ імені Тараса Шевченка («English for Beginners» та «Sing and Learn») та ін.

При бібліотеках для читачів різних вікових категорій також функціонують клуби з вивчення *німецької* (Рівненська ОУНБ, клуб для дітей молодшого віку «Deutsch mit Hans Hase»; ОУНБ ім. Дмитра Чижевського, курси з вчення німецької мови для дітей), *польської* (Тернопільська ОУНБ, розмовно-культурний клуб «POLONISTA», «Польська для початківців», «Польська по суботах», «Курс підготовки до вступу в польські вузи для підлітків»; Хмельницька ОУНБ, «Клуб з вдосконалення навичок польської мови»), *французької* (Хмельницька ОУНБ, клуб любителів французької мови та літератури «Франсуаза», метою якого є вдосконалення знань французької мови, ознайомлення з історією, культурою і літературою Франції) та *корейської* мови (Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка).

Повномасштабна війна росії проти України назавжди змінила життя, сенс існування та бачення майбутнього кожного українця. Війна вплинула на діяльність, форми роботи та нові функції, які взяли на себе бібліотеки, враховуючи запити та потреби громад.

Російська агресія спричинила стрімке зростання попиту на вивчення української мови і читання українських книг. Публічні бібліотеки активізували роботу в цьому напрямі й допомагають вивчати рідну мову. Вінницька ОУНБ ім. Валентина Отамановського на базі відділу художньої культури та мистецтв організувала розмовний клуб «Українське слово» (2022). У Закарпатській ОУНБ ім. Ф. Потушняка діє клуб «Говори українською». В рамках розмовно-пізнавального «Українського клубу» Тернопільській ОУНБ відбуваються безкоштовні курси з вивчення та вдосконалення української мови для внутрішньо переміщених осіб. При Рівненській ОУНБ цікаво проходять заняття з вивчення практичної та покращення розмовної української мови у мовному клубі «Єдині» (2022). З травня 2022 р. у Хмельницькій ОУНБ діє клуб української мови «Скажи мені українською». Сумська ОУНБ запрошує всіх бажаючих удосконалювати свої знання української мови в клубі «Мовне коло» (2023).

Після 24 лютого 2022 р. зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, для яких бібліотека стала не лише локацією, яка надає доступ до безкоштовного користування літературою, але, в першу чергу, місцем нових знайомств, навчання та відпочинку. Вінницька ОУНБ спільно з ГО «Інноваційна дія» створили клуб «Зустріч» для людей поважного віку та внутрішньо переміщених осіб. В Тернопільській ОУНБ створено батьківський клуб «Щасливі разом» – це допомога батькам, а іноді й педагогам у вихованні дітей різного віку. Безкоштовні консультації проводять найкращі фахівці у своїй галузі: психологи, лікарі, юристи та ін.

Упродовж останнього року активізувалася робота сімейного клубу толерантності «Разом», який з 2014 р. працює для внутрішньо переміщених осіб при читальному залі гуманітарного профілю Хмельницької ОУНБ.

Ініціаторами створення клубу виступили обласна бібліотека та благодійний фонд «Ксена». Мета роботи клубу – надання інформаційної підтримки, правової та психологічної допомоги, створення умов для полегшення адаптації населення до нової соціально-економічної ситуації. Бібліотека пропонує членам клубу можливість пройти курси комп'ютерної грамотності, вивчати іноземні мови та спілкуватися з носіями мови у дискусійних клубах, отримати доступ до правової безоплатної вторинної допомоги, брати участь у соціальних та культурно-дозвіллевих проєктах.

У обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький) проходять засідання «*Батьківського клубу*» в межах проєкту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) у партнерстві з благодійним фондом «Безпечне майбутнє». Тематика засідань клубу дуже різноманітна: «Вплив читання на розвиток дитини», «Позбавляємось залежності від гаджетів», «Що робити з емоціями?», «Про інформаційну безпеку», «Перша домедична допомога» тощо.

З початком повномасштабної війни у читачів зріс інтерес до вивчення історії України. Цьому сприяють *клуби та історичні студії*, які діють при бібліотеках. У Дніпропетровській ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія діє клуб «*Ріднокрай*». В Івано-Франківській ОУНБ ім. І. Франка у відділі літератури з мистецтва – «*Лемкоclub*». Він створений у 2014 р. з метою відродження духовності, звичаїв, традицій, культури, мови лемків; для обміну інформацією, розширення знань про лемківську культуру, виховання молоді у дусі лемківських звичаїв та традицій. При відділі краєзнавства Хмельницької ОУНБ діє клуб дослідників історії краю «*Краєзнавець*», метою якого є популяризація літератури з історії та культури Поділля, виховання любові та поваги до особливостей краю. У Хмельницькій ОУНБ з червня 2022 р. на базі читального залу гуманітарного профілю почали діяти історичні студії «*Україна крізь віки*». Заняття проводять кваліфіковані історики та науковці.

Під час воєнного стану в суспільстві підвищується попит на психологічну підтримку, безпечне дозвілля та доступ до правдивої інформації. Усе це забезпечують сучасні бібліотеки тилкових регіонів як осередки культурного та суспільного життя громад. При багатьох бібліотеках на волонтерській основі працюють психологи, які надають фахову психологічну допомогу громадянам, насамперед дітям, оскільки вони є найвразливішою категорією, яка потребує найпильнішої уваги.

В умовах воєнного часу Вінницька обласна бібліотека для юнацтва відновила роботу психологічної студії «*Інсайт*», де відбуваються зустрічі, що приносять соціальній та психологічній адаптації вимушених переселенців. У Луцькій центральній бібліотеці для дорослих заснували літературний клуб «*Читаюча молодь*», який веде переселенка з Миколаєва психологиня Аліна Іванова. Щомісяця учасники клубу обирають для прочитання та обговорення твори художньої літератури українською мовою. У Полтавській ОБЮ ім. Олесь Гончара проходять терапевтичні заняття за участі психологів для внутрішньо переміщених осіб (дітей) з використанням іграшки Хібукі в межах «Тижня бібліотечних активностей». У Сумській ОУНБ в рамках проєкту «Бібліотека_з_тобою» проходять засідання психологічного клубу «*Просто про складне*», основною метою якого є допомога у подоланні стресів воєнного часу, а також приємне спілкування, нові знайомства та особистісний розвиток.

Користувачі об'єднуються у клуби за різними інтересами та захопленнями, але інтерес до книги є спільним і важливим для них елементом, тому традиційно на зустрічах членів клубу бібліотекарі заохочують до читання: інформують відвідувачів про нові книги й журнали, організують обговорення та дискусії тощо.

Бібліотекам нелегко пристосовуватися до нових реалій. Попри великі труднощі, книгозбірні продовжують втілювати сміливі ідеї та реалізовувати цікаві проєкти, створювати нові клуби та читацькі об'єднання. Діяльність клубів у бібліотеках допомагає користувачам організувати якісне дозвілля, сприяє розвитку творчих здібностей, популяризації книги та читання, формуванню єдиного інформаційно-освітнього та культурно-дозвіллевого простору.

Література

1. Соколов В. Ю. Бібліотека-клуб. *Українська бібліотечна енциклопедія* / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. Дата оновлення: 07.11.2017. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Бібліотека-клуб> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Швачка Т. О. Клуби та читацькі об'єднання у соціокультурній діяльності бібліотек та промоції читання. *Короленківські читання 2021. «Бібліотеки, архіви, музеї у структурі сучасного соціуму: стратегії цифрової модернізації»*: XXIV Всеукр. дистанційної наук.-практ. конф. Харків, 212–22 жовт. 2020 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури. Харків. 2021. URL: https://padlet.com/nmr_hdnb/pfdltqtnw2q0 (дата звернення: 18.11.2023).

УДК 02:004

ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕКАМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЗНАННЄВИХ ПОТРЕБ СУСПІЛЬСТВА

*Герасик Н.Я., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Романченко І.Г., к.і.н., доц.*

Поняття «інформаційний простір/сфера» утворилося в результаті еволюції сфер геополітичного виміру, що мають властивості й дають змогу розглядати їх як самостійні простори зі своїми ресурсами, структурою, межами та особливостями діяльності. Саме через те, що інформаційний простір є динамічним, він швидко адаптується до проблем розвитку сучасного суспільства, стає захисником інтересів держави. Інформаційний простір – це середовище, в якому відбувається такий порядок змін і процесів, як взаємодія у процесі спільної діяльності, конкуренція.

Найсуперечливішою є ситуація з визначенням таких понять, як дані, інформація, знання. Ця суперечність, на нашу думку, виникає передусім за умов того, що кожне з них залежно від ситуації та проблем, у контексті яких воно розглядається, може виконувати роль іншого: дані – бути інформацією, інформація перетворюватися на знання, знання – на дані для подальших інтелектуальних побудов [2].

Специфіка діяльності бібліотеки як соціального інституту передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій відповідно до її потреб, цілями і завданнями. Зокрема, в даний час бібліотеки для збереження своїх книжкових фондів і раритетних колекцій використовують різні матеріальні носії, в тому числі і активи сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Інформаційна функція сучасної бібліотеки реалізується не тільки через забезпечення доступу до інформаційних ресурсів суспільства, все більш тісно вона сполучається з ресурсно-оціночним і ресурсно-орієнтованим аспектами процесу моделювання інформаційного простору. Інструментарій її діяльності націлений на організацію і управління психологічними масивами, т. е. цільове структурування різноманітних контекстів, їх інтерпретацію, фільтрацію і трансляцію, в тому числі мережеву [1].

Формування електронних бібліотек (ЕБ), що повною мірою розкривали б українську історико-культурну спадщину, віддзеркалювали сучасний етап розвитку держави, а також український погляд у майбутнє, нині є одним із вагомих завдань щодо розгортання національного гуманітарного інформаційного простору. В умовах широко-масштабної збройної агресії РФ формування ЕБ в Україні має розглядатися як питання державної ваги та внесок у зміцнення української національної ідентичності. Втілення проєкту створення Національної електронної бібліотеки України сприятиме піднесенню патріотичного самоусвідомлення українців, швидшій реалізації політики національної пам'яті, тіснішій згуртованості громадянського суспільства [3].

Наразі необхідно розробити уніфіковану методику створення електронних бібліотек, яка ґрунтується на координації зусиль та співпраці, адже загальноукраїнський електронний ресурс має формуватися як розподілений, із взаємним посиленням на ресурси колег, на основі єдиної технічної підтримки. Широка представленість українського суб'єкта у світовому інформаційному просторі надає великого значення утвердженню національної інтелектуальної традиції нашої держави, сприяє збагаченню сприйняття міжнародною спільнотою України як важливого суб'єкта поступу глобальної цивілізації.

Література

1. Гуралюк А. Бібліотека в інформаційному суспільстві: онтологічний підхід. *Адаптивне управління: теорія і практика* : електронне наукове фахове видання «Серія «Педагогіка» 2020. Вип. 8 (15). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/192/210> (дата звернення: 05.10.2023).
2. Лобузін К. В. Бібліотечні технології як засіб управління документальними інформаційними ресурсами суспільства. *Вісник*. Вип. 38. 2012. С. 155-164.
3. Чумак Є. Електронні бібліотеки як вагомий складник національного інформаційного простору України. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 5. С. 16-23.

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ,
ПІДПРИЄМНИЦТВА, ФІНАНСІВ ТА СТРАХУВАННЯ»

УДК 656.1.012.12

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ
РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

*Брунда Н.С., викладач,
відокремлений структурний підрозділ
ЗВО «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
Тернопільський фаховий коледж, м. Тернопіль*

На сучасному етапі розвитку ресторанного бізнесу процесу прийняття рішень належить провідне місце в управлінні підприємствами, тому що рішення, запропоновані керівником визначають не лише рівень ефективності його діяльності, але й забезпечують стійкий розвиток об'єкта управління та утримання ним позицій на світовому ринку. При цьому керівникам доводиться приймати обгрунтовано-об'єктивні рішення в ситуаціях виключної складності й непередбачуваності. Компетентність визначається рівнем ефективності прийнятих ним рішень, вмінням їх реалізувати й контролювати процес виконання. Колективна раціональна діяльність на основі професійного управлінського рішення є запорукою досягнення високої організаційної культури суб'єктів сучасного ресторанного бізнесу. Найважливішими рисами керівника нової формації є: професійна компетентність, високий рівень підготовки у сфері менеджменту, обізнаність в теоретичних питаннях економіки й права, вміння самостійно й оперативно приймати вірні рішення з урахуванням інноваційних процесів та новітніх тенденції розвитку бізнесу. Досить важливими вважаються також організаторські здібності керівника: цілеспрямованість, вміння підбирати й ефективно використовувати кадри, визначати їхні функції відповідно до набутого рівня знань, делегувати їм певний обсяг повноважень. Керівник повинен чітко визначати й використовувати можливості й здібності працівників, виявляти турботу про умови їх праці і побут, створювати позитивний соціально-психологічний клімат у колективі.

Менеджмент як наукова теорія виник і розвивається у зв'язку з необхідністю дослідження і пояснення таких явищ як процвітання або банкрутство організацій, визначення та застосування певних методів управління для забезпечення їх успішної діяльності. Менеджмент — це інтеграційний процес, за допомогою якого професійно підготовлені управлінці створюють підприємства й управляють ними шляхом визначення певної мети й віднайдення способів її досягнення. Кінцевою метою менеджменту є забезпечення прибутковості підприємства.

В сучасних умовах наша країна зробила великий крок вперед у розвитку ресторанного бізнесу. Практично все населення будь-якого міста пов'язане з функціонуванням ресторанного бізнесу в тій чи іншій мірі. Сучасний ритм життя спонукає людину на споживання послуг ресторанного бізнесу,

неможливо уявити життєві чи професійні події без їх організації та проведення у ресторані чи кафе. Значна кількість виробничих підприємств та інші компанії звертаються до послуг ресторанів чи кафе, або інших організацій ресторанного бізнесу майже кожного робочого дня. Останнім часом все більша кількість населення регулярно звертається до ресторанів різного рівня задля проведення їхніх заходів. Все частіше започатковують власний бізнес нові підприємства харчування із різноманітними видами послуг.

Введення воєнного стану в Україні 2022 року дуже вплинуло на організацію діяльності всіх підприємств. Закладам ресторанного бізнесу доводиться буквально виживати в умовах, що склалися. Деякі ресторани та кафе були змушені припинити свою діяльність або зменшити кількість надаваних послуг та планувати свою діяльність в кардинально нових умовах. Прогнозування розвитку є одним з найважливіших елементів управління підприємницькою структурою, діяльність якої характеризується високим рівнем інновацій, високим ступенем ризику і вмінням адаптуватися до швидких змін зовнішніх умов. Тому в сучасних реаліях необхідно досліджувати питання управління на підприємствах ресторанного бізнесу та розробляти рекомендації щодо прийняття оптимальних рішень в цій сфері. Тому що, ресторани вважаються основним і найбільш розповсюдженим видом громадського харчування та відпочинку. Проте, на жаль, якість надання послуг у них недосконала. Порівнюючи рівень обслуговування в інших країнах світу, Україна знаходиться далеко від лідируючих позицій.

Аналізуючи результати досліджень та досягнень європейських стандартів, одним із дієвих інформатизаційних рішень оптимізації управління бізнесом є застосування програмних засобів CRM (Customer Relationship Management) як ефективного інструменту автоматизації бізнес-процесів і накопичення структурованої інформації про клієнтів, ефективність роботи з ними підрозділів і спеціалістів. До того ж CRM – це стратегія бізнесу, яка дає змогу підвищити якість обслуговування, стабілізувати обсяги продажу та підвищити конкурентні позиції компанії на ринку. Відомо три рівні CRM:

1. Оперативний. Цей клас систем забезпечує оперативний доступ до інформації на основі контакту з клієнтом у процесі продажу та обслуговування. Функціональність оперативного CRM охоплює маркетинг, продаж і сервіс, які відповідають стадіям залучення клієнтів, виконання угоди (транзакції) і після продажного обслуговування.

2. Аналітичний. Такий тип CRM-систем відповідає за сумісний аналіз даних, які характеризують діяльність як клієнта, так і фірми, одержання нових знань, висновків, рекомендацій та ін.

3. Колаборативний. Цей клас систем дає змогу клієнтові брати безпосередню участь у діяльності фірми, впливаючи на процеси розроблення і виробництва продукту, на сервісне обслуговування.

Успішний процес запровадження CRM-стратегії в сфері готельно-ресторанного бізнесу має складатися з таких етапів:

- 1) визначення основних цілей та напрямів діяльності;
- 2) розроблення планів для досягнення цих цілей, включно з вибором програмних засобів;
- 3) впровадження вибраного програмного забезпечення;
- 4) мотивація й навчання працівників компанії;
- 5) оцінювання рівня досягнення результату.

До ринкових переваг, які отримують компанії, що запроваджують у себе CRM-системи, можна віднести такі:

1. Менеджери перебувають у єдиному інформаційному полі, що дає змогу забезпечити компанію від втрати частини клієнтської бази, пов'язаної з рухом кадрів на підприємстві;

2. Коректне ведення маркетингового обліку в межах системи сприятиме чіткому усвідомленню результатів проведених акцій: акційних заходів, рекламних кампаній, виставок тощо, щоб визначити відносну ефективність підприємства.

3. Топменеджери фірми чітко відслідковують аналітику ефективності роботи персоналу. Зокрема, можна вести деталізований облік витрат стосовно одного менеджера щодо кількості продажів чи укладених угод, грошовий вираз доходів конкретного працівника та інше.

Досвід свідчить, що за умов запровадження CRM-системи в рамках цієї компанії ефективність бізнесу зростає як з погляду активізації роботи з клієнтами, так і в сфері оптимізації витрат на персонал. Для цього слід забезпечити регулярний оперативний і стратегічний контроль над проектом призначивши куратора. Ним може стати керівник одного із підрозділів, що найбільш зацікавлений у реалізації такого інноваційного проекту.

Із розвитком ринкових відносин підприємці щоразу більше усвідомлюють важливість використання інноваційних засобів ведення бізнесу. Джерелом інвестування інноваційної діяльності у сфері послуг залишаються власні кошти підприємств та залучені ззовні. Проте, відсутність сприятливого інвестиційного клімату та недосконала нормативно-правова база не стимулює компанії реалізовувати інноваційні проекти. Засобом подолання цих перепон можуть стати сприятлива політика уряду щодо залучення іноземних інвесторів у сферу інноваційності бізнесу.

З вище викладеного можна підсумувати, що CRM системи для ресторанів – це потужні інструменти, як дозволяють вивести бізнес на новий рівень та обійти конкурентів, надати клієнтам найкращий сервіс. Правильне використання технологій дозволить автоматизувати процеси, вирішувати багато завдань бізнесу та підвищувати дохід. Особливо якщо впроваджуються кастомні інструменти, які створюються з урахуванням ваших потреб. Це лише базові переваги системи CRM для ресторанів. Даний інструмент можна впроваджувати як до мережевих закладів, так і до невеликих кафе. А індивідуальна технологія дозволить зробити інвестиції максимально рентабельними - отримати гостро необхідний функціонал, з можливістю подальшого розвитку бізнесу.

Література

1. Давидова О. Ю., Ліннік В. Ю. Концептуальні фактори розвитку готельно-ресторанної галузі України. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Сер. Економіка : зб. наук. пр. Одеса. 2015. Т. 20, вип. 6. С. 36–40.

2. Давидова О. Ю. Формування системи адаптивного інноваційного управління розвитком підприємств готельно-ресторанного господарства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг* : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ. 2019. вип. 1(29). С. 195–207.

3. Що таке CRM-система та як вона працює? / Creatio : веб-сайт. URL: <https://www.creatio.com/page/uk/definition-crm>

АНАЛІЗ АКТИВІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

*Валько І.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету “Україна”, м. Біла Церква*

Активи банківської системи вимагають детального дослідження, оскільки виступають основним кредитним та стабілізаційним ресурсом для населення, економіки та уряду країни. Наприклад, за рахунок активів банків відбувається покриття фінансових потреб населення (споживчі кредити), підприємств (кредити на підтримку і розвиток бізнесу), уряду (фінансування дефіциту бюджету переважно через придбання облігацій внутрішньої державної позики).

За даними Національного банку України [1] можна дослідити активи комерційних банків. Важливим показником є відношення активів комерційних банків до ВВП, що вказує на ступінь проникнення банківських послуг і банківського сектору в економіку країни.

Відношення активів комерційних банків України до ВВП:

$$\text{АктивиКБ/ВВП}_{2020} = \frac{1\,822\,841}{4\,194\,102} = 43,46\% \quad (1)$$

$$\text{АктивиКБ/ВВП}_{2021} = \frac{2\,053\,232}{5\,459\,574} = 37,61\% \quad (2)$$

$$\text{АктивиКБ/ВВП}_{2022} = \frac{2\,353\,939}{5\,191\,028} = 45,35\% \quad (3)$$

Отже, активи комерційних банків України не перевищували половини ВВП. Такі показники вказують на недостатність обсягів активів банківського сектору та обмеженість його ресурсів. Наприклад, у Євросоюзі активи комерційних банків становили 618,5% ВВП [2], тобто перевищували ВВП у шість разів. За країнами маємо країни, коли показники відношення активів банків і ВВП не перевищують 100%: Хорватія – 94,1%, Польща – 58,9%, Туреччина – 53,6%. В інших країнах має місце перевищення: Бельгія – 470,1%, Болгарія – 101,7%, Чехія – 142,4%, Данія – 401,9%, Німеччина – 870,4%, Естонія – 181,6%, Ірландія – 304,7%, Греція – 165,5%, Іспанія – 212,4%, Франція – 370,8%, Італія – 189,7%, Кіпр – 951,7%, Латвія – 138,1%, Литва – 116,2%, Люксембург – 17 765,5%, Угорщина – 346,2%, Мальта – 1996,1%, Нідерланди – 1119,9%, Австрія – 243%, Португалія – 175,9%, Румунія – 240,7%, Словенія – 133,6%, Словаччина – 127,9%, Фінляндія – 339,4%, Швеція – 335,1%, Норвегія – 494,2% та ін. [2].

За даними табл. 1 видно, що активи банків склалися переважно з кредитів, наданих суб`єктам господарювання (41,1% всіх активів у 2020 р., 38,7% у 2021 р., 34,0% у 2022 р.), вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції (переважно облігацій внутрішньої державної позики) (43,4% у 2020 р., 40,4% у 2021 р., 43,4% у 2022 р.), кредитів, наданих фізичним особам (10,9% у 2020 р., 11,8% у 2021 р., 8,9% у 2022 р.), кореспондентських рахунків, що відкриті в інших банках (9,7% у 2020 р., 8,4% у 2021 р., 13,4% у 2022 р.). Особливостями вітчизняної банківської системи України є високий рівень доларизації, відкритої валютної позиції та валютної залежності.

Таблиця 1. Активи комерційних банків України

Показники	2020		2021		2022	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Активи	1 822 841	100,0	2 053 232	100,0	2 353 939	100,0
активи в іноземній валюті	585 493	32,1	583 133	28,4	731 544	31,1
Готівкові кошти	73 174	4,0	75 375	3,7	74 760	3,2
Кошти в Національному банку України	37 615	2,1	34 973	1,7	82 485	3,5
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	176 041	9,7	172 868	8,4	315 085	13,4
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	50 376	2,8	60 096	2,9	51 010	2,2
строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам в іноземній валюті	47 458	2,6	57 373	2,8	49 764	2,1
строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам в національній валюті	2 919	0,2	2 723	0,1	1 246	0,1
Кредити надані клієнтам	960 597	52,7	1 065 347	51,9	1 036 213	44,0
кредити, що надані органам державної влади	11 641	0,6	26 973	1,3	24 809	1,1
кредити, що надані суб'єктам господарювання	749 335	41,1	795 513	38,7	801 413	34,0
кредити, що надані фізичним особам	199 561	10,9	242 633	11,8	209 943	8,9
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	791 373	43,4	829 887	40,4	1 022 646	43,4
з них: ОВДП	588 307	32,3	605 244	29,5	532 692	22,6

Джерело: дані Національного банку України [1]

Отже, стабільна, ефективна, надійна та прозора банківська система – це запорука фінансової міцності всієї держави. На жаль, у 2020-2021 рр. банківська система України мусила функціонувати в умовах пандемії COVID-19, карантинних обмежень та у 2022 р. банківська система України мусить функціонувати в умовах війни, що значно позначається на результаті її функціонування. Активи комерційних банків України не перевищували половини ВВП. Такі показники вказують на недостатність обсягів активів банківського сектору та обмеженість його ресурсів. Наприклад, у Євросоюзі активи комерційних банків становили 618,5% ВВП, тобто перевищували ВВП у шість разів. За показниками відношення активів комерційних банків до ВВП можна визначити необхідність розширення банківського сектору та збільшення присутності в економіці.

Література

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 10.11. 2023).
2. Financial balance sheets - annual data. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NASA_10_F_BS__custom_6440294/default/table?lang=en (дата звернення: 10.11. 2023).

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

*Жукова О.А., старший викладач,
Вінницький соціально-економічний інститут
Університету «Україна», м. Вінниця*
*Євась Т.В., старший викладач,
Вінницький соціально-економічний інститут
Університету «Україна», м. Вінниця*

В умовах економічних змін та викликів обумовлених Covid 19, російським вторгненням в Україну, інтенсивного розвитку інформаційних технологій підсилюється роль інформації і знань для прийняття рішень, що забезпечують конкурентні переваги суб'єктам господарювання в глобальному середовищі функціонування.

Більшість науковців сходяться на думці що, стратегія залежить від вміння раціонального та виваженого прийняття управлінських рішень щодо напрямків розвитку підприємства, форми та методів мобілізації фінансових ресурсів, програми щодо усунення негативного впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. З погляду на це, при розробці стратегії необхідним інструментом є економічний аналіз господарської діяльності.

Дослідженням аналізу господарської діяльності в системі управлінських рішень присвячено праці вітчизняних та закордонних вчених, а саме: М.І. Баканова, Ф. Бутинця, Н.Г. Гончаренко, В.М. Івахненко, Я.О. Ізмайлова, М.Я. Коробова, Є.В. Мниха, Г.В. Савицької, В.В. Сопка, М.Г. Чумаченка та інші.

Підприємство являє собою відкриту систему, що може функціонувати за умови активної взаємодії із навколишнім середовищем. Система управління підприємством складається із системи, якою управляють та інформаційної системи [1, 2, 6].

Функціонування підприємств в умовах змін потребує економічно грамотного управління діяльністю, яке багато в чому визначається умінням аналізувати. За допомогою аналізу вивчають тенденції розвитку, глибоко і системно досліджують фактори зміни результатів діяльності, обґрунтовують плани та управлінські рішення, здійснюють контроль за їх виконанням, виявляють резерви підвищення ефективності виробництва, оцінюють результати діяльності підприємства, виробляють економічну стратегію його розвитку.

Різноманітність сфер матеріального виробництва певною мірою визначає особливості економічного аналізу господарської діяльності, які впливають зі специфіки відповідних галузей. Проте в рамках кожної із цих галузей зберігаються основні методичні засади, які забезпечують комплексний підхід до вивчення суб'єктів господарювання.

У процесі управління економічний аналіз є елементом як прямого, так і зворотного зв'язку між керуючою і керованою системами. Економічний аналіз в управлінні не виконує свою роль автоматично. Він взаємопов'язаний з іншими функціями управління, впливає на розвиток і удосконалення їх, а під впливом вимог інших функцій розвивається і сам [3] (табл. 1).

Зв'язок економічного аналізу з функціями управління

Функція управління	Характеристика зв'язку
Планування	Процес планування визначає напрям і зміст діяльності підприємства, його структурних підрозділів та працівників. Вибір складових впливає на проведення та результати проведеного аналізу.
Організація	Організація як процес, організація як прояв будови та взаємодії між структурними ланками на підприємстві потребує постійного аналізу та оцінювання діючих організаційних структур з метою їх удосконалення. та визначення порядку організації діяльності підприємства в майбутньому
Мотивація	Запровадження мотиваційних засобів потребує аналізу щодо їх доцільності для підвищення ефективності праці та всього виробничого процесу в цілому. Отримані результати економічного аналізу відображають картину діяльності підприємства та спонукають працівників до підвищення продуктивності праці
Контроль	Контроль на підприємстві неможливий без економічного аналізу ефективності використання ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових) суб'єкту господарювання.
Координація	Координація або регулювання робіт в тій чи іншій мірі передбачає використання форм і методів економічного аналізу, а також тісно пов'язана з оперативним аналізом зробленого. Чітко організована аналітична робота є одним з основних факторів, який впливає на ефективне виконання поставлених завдань такої функції управління як координація

Вивчення важливих напрямів господарської діяльності відповідно до завдань управління, тобто дослідження динаміки, темпів, напрямів, причинних зв'язків і залежності економічних явищ і процесів на підприємстві визначається сукупністю методів економічного аналізу. Зміст аналізу господарської діяльності залежить від ситуації, що і визначає сукупність методів. У результаті формується достовірна інформаційна база, яка є основою розвитку соціального обліку, економічного аналізу, аудиту, за допомогою яких і контролюється виконання вимог національного законодавства і суспільства в цілому.

Вітчизняні науковці по-різному розглядають процес прийняття рішень щодо підвищення ефективності управління господарською діяльністю підприємства. Їх погляди різняться в кількості етапів, що відрізняються ступенем деталізації, складністю суб'єкта господарювання і характером самого напряму розвитку[4, 5].

На підставі проведеного дослідження поглядів науковців, нами запропоновано власну модель прийняття управлінського рішення щодо управління господарською діяльністю, яке ґрунтується на комплексному аналізі фінансового стану та передбачає послідовність певних етапів (рис. 1).

За допомогою запропонованої моделі управлінський апарат має можливість визначати сильні та слабкі сторони у фінансово-господарській діяльності підприємства і розробляти заходи щодо їх покращення, які впливатимуть на стабільний розвиток та поліпшення усіх показників життєдіяльності суб'єкта господарювання[4, 5, 6].

Прийняття управлінського рішення, що ґрунтується на результатах аналізу господарської діяльності підприємства залежить від системи його забезпечення,

вона включає: фінансове, нормативно-правове, інформаційне, методичне, кадрове та технічне забезпечення

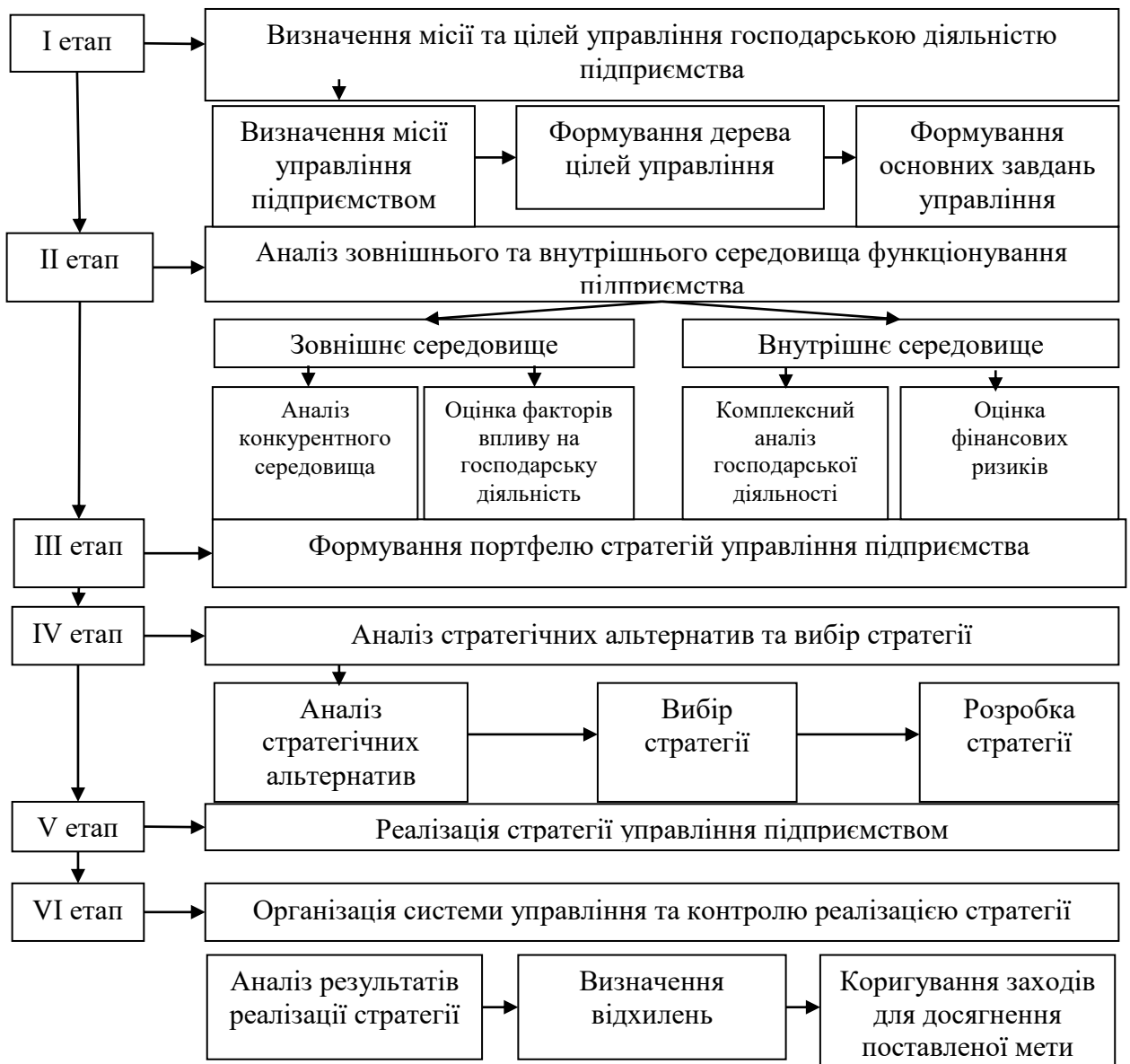

Рис. 1. Модель прийняття управлінських рішень

Процес прийняття рішення стосується усіх рівнів управління суб'єктом господарювання. Вибір конкретного рішення здійснюється на основі аналізу результатів діяльності за допомогою заздалегідь встановлених показників. Підготовка альтернатив здійснюється в системі управління за допомогою прийомів, що дозволяють ідентифікувати необхідну аналітичну інформацію для прийняття рішень.

Отже, застосування аналізу господарської діяльності в системі управління підприємством дозволить забезпечити ефективність функціонування суб'єкта господарювання в умовах викликів, ризиків та небезпек. Саме комплексне вирішення запровадження аналізу господарської діяльності на всіх етапах прийняття управлінських рішень сприятимуть якості загальної системи управління підприємством.

Література

1. Чорна Л.О., Жукова О.А., Гачковський О.М. Аналіз господарської діяльності підприємства як інструмент прийняття управлінських рішень. *Подільський науковий вісник*. 2023. №1(25). С. 13-17. URL : https://pnv.in.ua/images/Magazine/1_2023/Chorna_Zhukova.pdf (дата звернення: 18.11.2023).
2. Бреус С.В, Семченко Є.О. Методи та моделі прийняття управлінських рішень.. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 24. С. 117-122. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/24_2018_ukr/22.pdf (дата звернення: 18.11.2023).
3. Райковська І.Т. Економічний аналіз в системі управління суб'єкта господарювання. *Економічні науки. Вісник ЖДТУ № 2(44)* – URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/download/95334/91833>
4. Гончаренко Н.Г. Прийняття обґрунтованих управлінських рішень на підставі економічного аналізу господарської діяльності підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск № 30. С. 52-54. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/30_2020ua/12.pdf (дата звернення: 18.11.2023).
5. Крупельницька І.Г., Євась Т.В., Жукова О.А. Теоретичні аспекти бізнес-адміністрування як складової системи управління підприємством. *Приазовський економічний вісник*. 2017. №3(03). С. 50-53. URL : <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-3-03> (дата звернення: 18.11.2023).
6. Євась Т.В., Жукова О.А. Основні чинники, аспекти та завдання розвитку системи менеджменту підприємства в умовах глобалізації // *International Scientific Conference From the Baltic to the Black Sea: the Formation of Modern Economic Area: Conference Proceedings, August 19th, 2017. Riga, Latvia: Baltija Publishing. P. 104-106.*

УДК 338.24

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТОВ «КИЇВСЬКИЙ М'ЯСОКОМБІНАТ»

*Бухенська М.С., старший викладач,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Махаринський М.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Аналіз фінансової безпеки ТОВ «Київський м'ясокомбінат» передбачає визначенням індексу фінансової безпеки підприємств за підходом Левковець Н., Ільченко В., Масалітіна В., Теслюк Н. та ін. [1]. Оскільки індекс фінансової безпеки підприємств складається з шести складових (індекс ліквідності, індекс фінансової стійкості, індекс ефективності, індекс ділової активності, індекс боргового навантаження, індекс податкового навантаження [1]), то в логічній послідовності визначимо рівень фінансової безпеки ТОВ «Київський м'ясокомбінат» за складовими і загалом.

Аналіз фінансової безпеки ТОВ «Київський м'ясокомбінат» за напрямом ліквідності та платоспроможності підприємства: коефіцієнт покриття, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт ліквідності грошового потоку.

Зміни у стані ліквідності та платоспроможності підприємства. Коефіцієнт покриття у 2020-2021 рр. вказував на нестабільний тип фінансової безпеки,

оскільки оборотних активів не вистачало для покриття поточних зобов'язань. У 2022 р. за рахунок зростання оборотних активів їхнє відношення до поточних зобов'язань становило 9,64, що відповідає абсолютному типу фінансової безпеки [3].

Аналіз фінансової безпеки ТОВ «Київський м'ясокомбінат» за напрямом фінансової стійкості підприємства: коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності, коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу.

Фінансова стійкість ТОВ «Київський м'ясокомбінат» мала особливості формування окремо у 2020-2021 рр. та 2022 р. У 2020-2021 рр. підприємство не мало власного капіталу, оскільки накопичені збитки від діяльності не покривалися зареєстрованим капіталом, а інших видів власного капіталу (додатковий капітал, резервний капітал) у підприємства не було [2].

Покращення фінансової стійкості відбулося у 2022 р. до абсолютного стану фінансової стійкості через збільшення зареєстрованого капіталу та нерозподіленого капіталу на 32864,50 тис. грн та 154597,00 тис. грн, відповідно.

Недоліком діяльності ТОВ «Київський м'ясокомбінат» була відсутність власного оборотного капіталу у 2020-2021 рр., що стала наслідком відсутності власного капіталу взагалі. Недолік діяльності через відсутність власного оборотного капіталу свідчить про внутрішні проблеми підприємства та основні конкуренти і інші підприємства галузі мали достатній власний оборотний капітал. У 2022 р. оборотних активів вистачало, щоб покрити поточні зобов'язання з надлишком у розмірі 164 798,90 тис. грн.

Наступний напрям аналізу фінансової безпеки – аналіз ефективності (результативності, рентабельності, прибутковості чи збитковості) діяльності на основі трьох відносних показників: рентабельність активів, рентабельність продажу, коефіцієнт реінвестування прибутку. Аналіз ефективності діяльності ТОВ «Київський м'ясокомбінат» за даними Балансу, Звіту про фінансові результати наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз ефективності діяльності ТОВ «Київський м'ясокомбінат»

Показник/тип безпеки, значення	2020	2021	2022
Рентабельність активів (K_7), %	-74,93	6,93	72,08
тип безпеки	кризовий	абсолютний	абсолютний
значення, що присвоюється	0	1	1
Рентабельність продажу (K_8), %	-7,66	1,10	56,09
тип безпеки	кризовий	допустимий	абсолютний
значення, що присвоюється	0	0,75	1
Коефіцієнт реінвестування прибутку (K_9)	0,00	1,00	1,00
тип безпеки	кризовий	абсолютний	абсолютний
значення, що присвоюється	0	1	1

Джерело: складено за даними фінансової звітності ТОВ «Київський м'ясокомбінат» [3]

У 2020 р. діяльність підприємства можна вважати неефективною, оскільки збитковість була за всіма напрямками: на 1 грн вкладену в активи підприємство отримувало 0,75 грн або 74,93% збитків; на 1 грн чистого доходу від реалізації продукції підприємство отримувало 0,08 грн або 7,66% збитків. Коефіцієнт реінвестування у 2020 р. дорівнював нулю, оскільки ТОВ «Київський м'ясокомбінат» не отримало прибутку та не мало підстав збільшувати власний капітал. За даними Держстату України у 2020 р. збитковість активів суб'єктів

господарювання за видом діяльності 10.1 «Виробництво м'яса та м'ясних продуктів» становила 3,1% [1], що значно менше від рівня збитковості ТОВ «Київський м'ясокомбінат».

Таким чином, у 2022 р. стан фінансової безпеки ТОВ «Київський м'ясокомбінат» потенційно покращився за всіма напрямками: збільшення активів та капіталізація, збільшення доходів підприємства, забезпечення прибутковості та формування достатнього власного капіталу через спрямування до його складу повної суми чистого прибутку.

Наступний напрям аналізу фінансової безпеки – аналіз ділової активності. До складу відповідного індексу включають лише один коефіцієнт – коефіцієнт співвідношення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей, проте ділова активність може бути значно розширена показниками оборотності та термінами одного обороту.

Отже, – індекс ділової активності ТОВ «Київський м'ясокомбінат» дорівнював значенню коефіцієнта співвідношення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей: $I_{BA2020} = 0$, $I_{BA2021} = 0,75$, $I_{BA2022} = 0$.

Останній напрям аналізу фінансової безпеки підприємства – аналіз податкового навантаження за показниками: коефіцієнт податкового навантаження доходів від реалізації продукції, коефіцієнт податкового навантаження із податку на прибуток. Коефіцієнт податкового навантаження доходів від реалізації продукції ТОВ «Київський м'ясокомбінат» немає підстав розраховувати, оскільки підприємство належить до малих та не оприлюднило Звіт про рух грошових коштів. Податкове навантаження ТОВ «Київський м'ясокомбінат» формувалося з податку на додану вартість (свідоцтво платника ПДВ від 01.07.2019, індивідуальний податковий номер: 241552408221), податку на доходи фізичних осіб та військового збору, податку на прибуток підприємства або єдиного податку, плати за землю, екологічного податку тощо.

Отже, визначено рівень фінансової безпеки для ТОВ «Київський м'ясокомбінат»: збільшення вартості основних засобів та збільшення виробничих потужностей з виробництва м'ясної продукції, зменшення податкових ризиків та ймовірності податкових перевірок, покращення ліквідності та оборотності активів, економія на управлінських (адміністративних) витратах та інших (загальновиробничих) витратах, спрощення ланцюгів постачання для підприємств, які спеціалізуються на оптовій та роздрібній торгівлі м'ясними виробами, зменшення витрат на придбання сировини.

Література

1. Levkovets N., Ilchenko V., Boiko S., Masalitina V., Tesliuk N. Risk-Oriented Approach to Financial Security of Motor Transport Enterprises. *Explore Business, Technology Opportunities and Challenges after the Covid-19 Pandemic*. Lecture Notes in Networks and Systems. Edited by B. Alareeni and A. Hamdan. Cham: Springer. 2023. Vol. 495. pp. 1078–1094
2. Діяльність підприємств. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2023)
3. Фінансова звітність ТОВ «Київський м'ясокомбінат». URL: https://clarity-project.info/edr/24155241/finances?current_year=2022 (дата звернення: 09.11.2023)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В ОПЕРАЦІЙНУ СИСТЕМУ ПІДПРИЄМСТВА

*Ляшенко В.В., доцент,
Відокремлений структурний підрозділ
ЗВО «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
Миколаївський інститут розвитку
людини, м. Миколаїв*

Основою економічного розвитку підприємства виступає інноваційний процес, який формує якісні та кількісні зміни у системі матеріального виробництва. Прискорення темпів економічного розвитку і забезпечення його стійкості стає одним з пріоритетних завдань, що стоять перед вітчизняними підприємствами. На сьогодні успішне вирішення даного питання безпосередньо залежить від швидкого становлення на інноваційний шлях розвитку.

На сучасному етапі серед актуальних напрямків наукових досліджень набувають усе більшого значення проблеми вдосконалення систем управління на макро- та мікрорівнях.

Більше того, на сучасному етапі постає необхідність узгодження дій між різними суб'єктами господарювання, які входять в один технологічний цикл: постачальниками, підрядниками, оптовими продавцями, роздрібними продавцями і споживачами, що приведе до необхідності управління не тільки своєю організацією, але й потреби брати участь в управлінні єдиним ланцюжком цінностей.

Назріла необхідність системної розробки та обґрунтування механізмів операційного менеджменту для того, щоб стала можливою практична реалізація мети підвищення економічної ефективності діяльності, конкурентоспроможності за допомогою збільшення задоволеності клієнтів.

Такий механізм може бути реалізований шляхом впровадження інновацій в операційну систему підприємства [1].

Таким чином, під інноваціями слід розуміти процес створення і комерціалізації підприємства нової техніки, технології, товарів, методів управління, тощо, які викликають (спрямовані) покращення якості та ефективності виробничого, управлінського, комерційного та інших процесів, а також призводять до розвитку економіки в цілому [2].

Щодо операційних систем, то під інноваціями варто розуміти будь-які істотні зміни умов у їх структурі і функціях. Логічно в розвитку інноваційного процесу стосовно операційних систем виділити п'ять аспектів.

По-перше, проблема управлінського забезпечення інновацій виникає, якщо зміни порушують сформований рівень координації й інтеграції підрозділів ланок і функцій. Якщо ж зміни в окремих ланках не породжують таку проблему, то система здатна само адаптуватися до них і, отже, ліквідувати пряму необхідність в управлінському втручанні.

Потреби в контролі і регулюванні впливають тільки тоді, коли не забезпечено належного рівня цілісного поведіння операційної системи без управлінського втручання.

Решту процесів варто аналізувати і спостерігати на предмет виявлення можливої неузгодженості. Пряме ж втручання в них недоцільне, бо призводить

до перевантаження управлінського апарата, не дає можливості йому сконцентруватися на дійсно важливих і невідкладних діях.

Другий аспект керування інноваціями пов'язаний із запасом мінливості операційної системи, тобто її здатністю асимілювати в собі нововведення екзогенного характеру - ті нововведення, які нею не виробляються і які в окремих істотних компонентах не відповідають характерові системи.

Формування запасу мінливості системи підпорядковується визначеним граничним умовам зовнішнього і внутрішнього характеру.

Потенціалом запасу мінливості є: галузева приналежність; тип впровадженої технології; характер організації операційної системи.

Прийнято вважати, що найбільший запас мінливості в системах, де основним чинником є людина; найменші запаси мінливості - у галузях з капіталомісткими технологіями.

Третій аспект характеризується тим, що нововведення виступає як об'єкт планування, проектування, створення і використання в операційній системі, у межах якої здійснюється розподіл ресурсів і реалізується загальна місія організації.

Четвертий аспект пов'язаний з розробкою, функціонуванням і розвитком новації як самостійної системи, використовуваної для досягнення цілей операційними системами.

Реально всі інновації в операційному менеджменті можна поділити на три групи: сприятливі (позитивні); нейтральні; небезпечні (негативні).

Ефективна операційна система повинна максимально використовувати позитивні інновації, надавати в міру можливого сприятливий характер нейтральним інноваціям і ізолюватися, хоча б частково, від негативів - п'ятий аспект.

Запас мінливості і поточна ефективність дуже часто рухаються в протилежних напрямках, тобто через запас мінливості - менш ефективно використання ресурсів і поточних можливостей.

Мистецтво керування визначеними інноваціями полягає в компромісі між запасом мінливості і поточною ефективністю.

Інновації в операційному менеджменті найчастіше носять характер змушених адаптацій і пристосувань, обумовлених істотними змінами в граничних умовах.

Конфліктна природа інноваційних повноважень іноді виявляється в управлінських структурах особливого роду, коли усередині операційних систем створюються спецвідділи або підрозділи, що відповідають за інновації в самому цьому рівні: бюро раціоналізації і винахідництва, різні варіанти гуртків якості, матричні і проектні підрозділи операційних систем. Досвід останніх десяти років показав, що таке розв'язання інноваційних завдань не є ефективним. Недостатня ефективність власних операційних інноваційних структур обумовлена орієнтацією операційної системи на переважно досконалі інновації, а спецвідділи дуже часто виходять на рівень принципів змін операційної діяльності.

Конфліктність такого організаційного рішення полягає в тому, що операційна система починає пригнічувати інноваційну діяльність цих відділів; більшість європейських і американських фірм у 90-ті роки відмовилися від створення інноваційних структур усередині операційної системи.

Подальші дослідження доцільно проводити у напрямку моделювання системою операційних інновацій організації, що суттєво сприятиме підвищенню продуктивності операційних систем.

Література

1. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: Навчальний посібник. За ред. В.О. Василенка. Київ: ЦУЛ, 2003. 532 с.
2. Василенко В.О., Шматько В.Г. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. За ред. В.О. Василенка. Київ: ЦУЛ, 2005. 440 с.

УДК 336.144.2

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Півторак М.В., канд. екон. н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
управління «Університет» Україна», м. Біла Церква
Чухлєбова О.О., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління «Університет» Україна», м. Біла Церква*

В основі зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання лежить повний ступінь самостійності у виборі стратегії зовнішньоекономічного співробітництва, держава виступає регулятором у системі зовнішньоекономічних відносин.

Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності здійснюється у вигляді: митно-тарифного регулювання; нетарифного регулювання; заборон та обмежень зовнішньої торгівлі послугами та інтелектуальною власністю; заходів економічного та адміністративного характеру, що сприяють розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Незважаючи на створені умови розвитку зовнішньоекономічної діяльності, податкові та митні преференції, організація зовнішньоекономічного співробітництва для багатьох сільгоспвиробників регіону носить фантастичний характер.

Це зумовлює потребу в оцінці зовнішньоекономічного потенціалу агропромислового комплексу, під яким розуміється сукупність факторів виробництва, здатних брати участь у виробництві конкурентоспроможної продукції та її експортної реалізації, забезпеченої розвиненістю системи державної підтримки зовнішньоекономічної діяльності. Потенціал регіонів значною мірою залежить від галузевої спеціалізації регіональних господарств та конкурентоспроможності економіки регіону.

Зовнішньоекономічний потенціал агропромислового комплексу регіону формується на основі сукупності цілого ряду складових, до яких можна віднести: природні ресурси, виробничі, кадрові ресурси, інноваційний, маркетинговий потенціал [1, с. 247].

Система показників зовнішньоекономічного потенціалу обумовлюється характеристиками факторів, що його наповнюють.

Характеристика елементів, що формують експортний потенціал, характеризує сукупність можливостей становлення зовнішньоекономічних зв'язків у регіоні.

Загалом у регіоні сприятливе середовище для розвитку зовнішніх зв'язків, є адміністративна підтримка, але немає досвіду співпраці у сфері експорту сільськогосподарської сировини та продовольства.

Література

1. Аграрна політика та земельні відносини / Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с.

УДК 332.146.2

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*Якимюк Ю.П., канд.н. із соц. комунікацій,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Для ефективного розвитку інноваційного підприємства корисною є економічна оцінка ефективності впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій організація виробництва. Особливої актуальності впровадження інновацій у виробництво набуває нині, щоб вижити у жорсткому новому конкурентному середовищі і постійної російської агресії.

В процесі вивчення практики інноваційного підприємства ТОВ «Білоцерківхлібопродукти» нами встановлено, що впровадження інноваційних технологій здійснюється трьома основними способами (рис. 1).

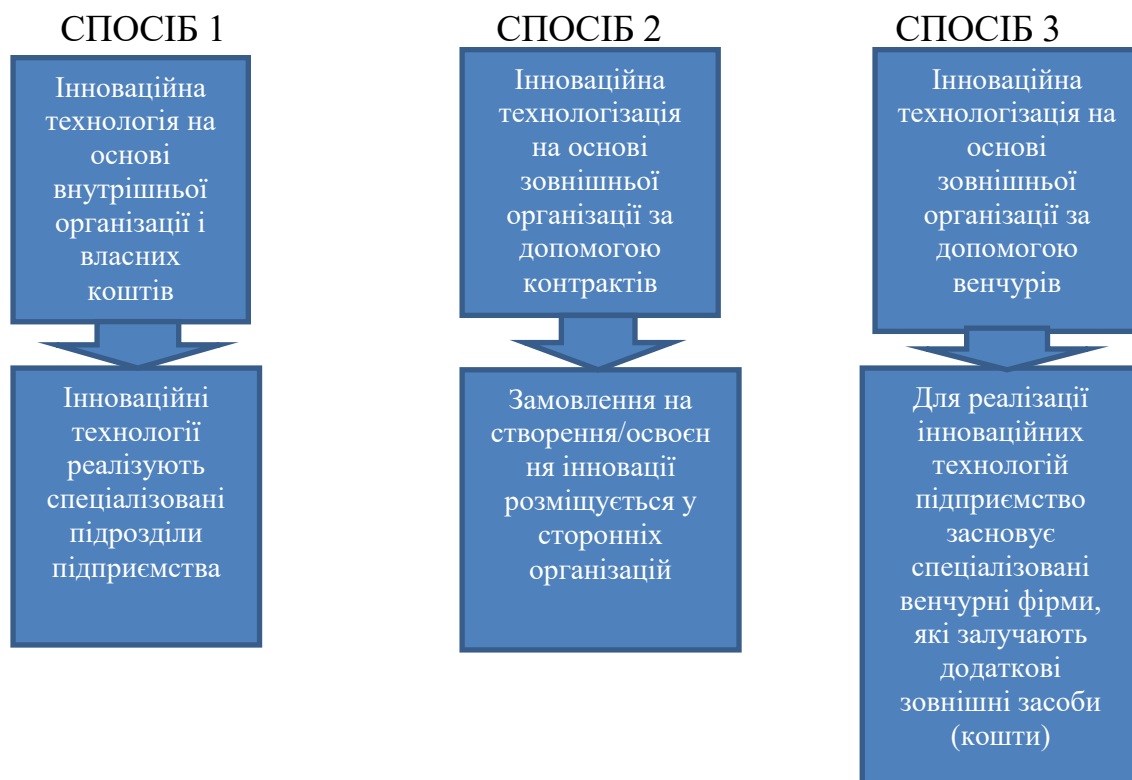

Рис. 1 – Способи впровадження інноваційних технологій ТОВ «Білоцерківхлібопродукти»

Джерело: складено на основі вивчення досвіду роботи даного підприємства.

На сьогодні вказане підприємство використовує переважно перший спосіб. Проте вибір будь-якого з цих способів організації інноваційної діяльності підприємства залежить від масштабу бізнесу, фінансових можливостей, рівня інтеграційних процесів, рівня розвиненості інноваційної інфраструктури даного регіону. І тут важливо відмітити, що найбільшу ефективність у розвитку даного підприємства дали впроваджені інноваційні технології. На досліджуваному нами підприємстві від втілення інноваційних технологій у виробництві хлібопродуктів (високоякісної муки, пшеничних і гречаних круп) підприємство отримало економічний ефект в 3 рази більший чим від організаційної інновації структури підприємства рис. 2.

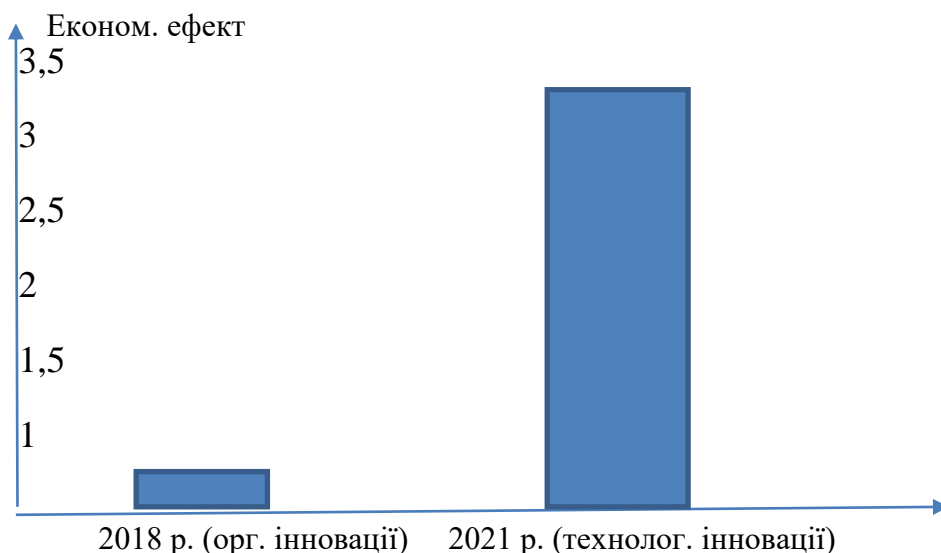

Рис. 2 – Економічний ефект від організаційної та технологічної інновації ТОВ «Білоцерківхлібопродукт».

Джерело: складено автором на основі фінансових звітів підприємства.

Даний приклад дає підстави зробити висновок, що для успішного розвитку підприємства, незалежно від галузі функціонування, більш ефективною є саме технологічна інновація, яка в сучасних умовах є основою і розвитку, і досягнення відповідної конкурентоспроможності. Результати втілення інновацій на підприємствах ТОВ «Білоцерківхлібопродукт» є підтвердженням того, що тільки стратегічні і креативні підприємства направлені на інноваційну діяльність можуть успішно функціонувати в новому конкурентному середовищі.

Так як ТОВ «Білоцерківхлібопродукти» взяло напрямок на реалізацію інноваційних технологій та впровадження ефективної логістичної діяльності, то основними елементами реалізації інноваційної стратегії стали:

- лідерство керівника (уміння залучати таланти і розвивати їх, будувати соціальні мережі, ділитися своїм досвідом, формувати відносини довіри у своєму колективі);
- залучення працівників у процес обговорення та реалізації інноваційного проекту технологізації виробництва;
- створення клієнтської бази для нового виду послуг на інноваційній основі;

Економічна ефективність від реалізації інноваційної технології у виробництво ТОВ «Білоцерківхлібопродукти» – це отримання додаткового прибутку від виробничої діяльності (майже в тричі), соціальний ефект – створення нових робочих місць (додатково залучено 12 фахівців), екологічний ефект – участь в програмі «Чиста Україна» (надання послуг та вирощування сільськогосподарської продукції за інноваційною зеленою технологією), рис. 3.

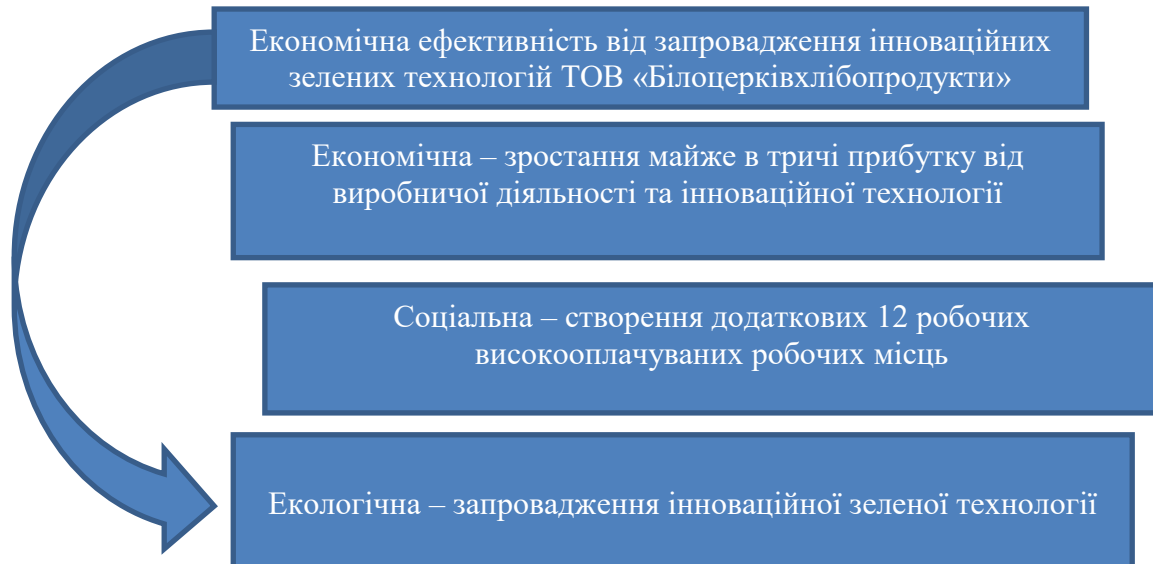

Рис. 3 – Ефективність впровадження інноваційної зеленої технології надання послуг ТОВ «Білоцерківхлібопродукти»

Джерело: складено автором на основі даних підприємства.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що сучасна економічна політика держави шляхом стимулювання впровадження інноваційних технологій всіяко має сприяти конкурентоспроможності інноваційних підприємств на ринку шляхом стимулювання їх до застосування новітніх і прогресивних технологій швидкого оперування інформацією. Лише тоді вони зможуть виробити продукцію високої якості, організувати стабільний збут продукції і отримати високий прибуток.

УДК 332.72(477)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ЗАГРОЗИ

*Дума З.Є., ст. викладач,
Івано-Франківська філія
Університету «Україна», м. Івано-Франківськ*

З 1 липня 2021 р. відповідно до закону, прийнятого у березні 2020 р., в Україні має запрацювати ринок землі. Ця подія, безумовно, стане дуже важливим кроком у подальшому соціально-економічному розвитку нашої Вітчизни, а тому ставлення до неї у суспільстві є дуже неоднозначним.

Так, 22 травня цього року партія "Батьківщина" разом з фермерськими та аграрними асоціаціями і профспілками провела ініціативні збори, на яких

визначила 11 тисяч активістів, що мають зібрати 3 млн. підписів, необхідних для всеукраїнського референдуму з питанням: "Чи підтримуєте ви заборону продажу сільськогосподарських земель будь-кому, крім держави Україна?".

Цього ж дня голова ВРУ Дмитро Разумков заявив, що влада не перешкоджатиме проведенню референдуму. Він зазначив, що за даними соціологічних опитувань, "70% українців висловили побоювання щодо відкриття ринку землі".

А 3 червня Конституційний суд України розглядатиме справу щодо конституційності закону про обіг земель сільськогосподарського призначення. Як відомо, до цього суду надішли вже 3 конституційні подання народних депутатів, які стверджують, що цей закон підриває основи суверенітету України та вважають цю "земельну реформу" можливою тільки після схвалення її на всеукраїнському референдумі. Але влада досі погоджувалася лиш на те, щоб у найближчі 3 роки провести референдум виключно щодо продажу землі іноземцям.

Тому будь-який варіант остаточного вирішення проблеми вимагає, на нашу думку, ретельного і всебічного аналізу усіх переваг і загроз, причин і можливих наслідків.

Що, передусім, має враховувати держава і суспільство? Як відомо, конституційне право громадян бути власниками землі впродовж десятиліть обмежувалось щодо права розпоряджатися нею, бо з 2002 р. діяв мораторій на продаж землі, і лише 31 березня 2020 р. був прийнятий закон про обіг земель сільськогосподарського призначення.

Розглянемо позицію прихильників (передовсім - влади) цього закону. Найголовніший їх аргумент - ущемлення прав 7 млн. власників земельних паїв і те, що Україна втрачає щороку мільярди доларів через "тіньове" землеволодіння та незаконні операції в агро-промисловому секторі. Із зареєстрованих 33 млн. гектарів сільськогосподарських земель податки сплачуються лише з 22 млн., а 80% земель знаходяться в оренді, яка, окрім повсюдного порушення законних прав селян-орендодавців, дуже часто породжує неефективне і хижацьке землекористування. Незахищеними є також особисті селянські господарства, що володіють 3 млн. гектарів землі.

Заступник голови Всеукраїнської аграрної ради Михайло Соколов заявив, що "з 2017 р. у нас вкрадено приблизно 5 млн. гектарів землі на суму 10 млрд. доларів. Вони ніби-то були роздані в рамках безкоштовної приватизації, але чомусь багато людей не змогли отримати належні їм 2 гектари. Спрацювала схема з оформленням землі на підставних осіб і подальшим її перепродажем за заниженою ціною..." Тому не дивно, що з 13 офіційно визнаних українській (вірніше - антиукраїнських!) олігархів 127 тис. гектарів належать Ренату Ахметову, 120 тис. - Петру Порошенку, 85 тис. - Ігорю Коломойському, 83 тис. - Віктору Тігіпку.

Але очевидним є те, що вирішення цієї проблеми (в тому числі - і через референдум) має враховувати також аргументи опонентів, їх застереження про можливі загрози та негативні наслідки продажу землі.

Як політично нейтральні і неупереджену варто навести позицію авторитетного експерта з країни, де земля не є і ніколи не буде у приватній власності. Ізраїльський фахівець Соломон Манн пояснив наполегливість, з якою західні партнери України (Міжнародний народний фонд, а нещодавно - навіть посольство США) вимагають від України відкритого ринку землі. Продаж сільськогосподарських земель у приватну власність на його думку, "означає, що надії на відродження України з боку агропрому можуть виявитися

нереальми. Причина проста: землі будуть масово скуповуватися агрохолдингами та іноземцями - садівці і турки вже відклали великі суми на це. Але курочку, яка може нести золоті яйця, можна продати лише раз".

Вочевидь, нові власники не займатимуться агропромисловим виробництвом, а просто володітимуть землею як нерухомістю і здаватимуть її в оренду. Це призведе до того, що замість малих і середніх підприємств в Україні з'являться гіпер-латифундії, від яких користі державі буде дуже мало. Але влада (та ще й в умовах московської агресії) остаточно втратить підтримку озлобленого сільського населення, що дестабілізує ситуацію у суспільстві.

На нашу думку, зарубіжний інтерес до української землі зрозумілий: за прогнозами ООН, людство відчуватиме дедалі гострішу потребу в продуктах харчування - у 2021 р. лише обсяг споживання зерна у світі досягне рекордних 2 трильйони 777 мільйонів тон. При цьому ціни на землю становлять в Україні прилижно 30 тис. грн. за 1 гектар, а в Німеччині, наприклад, 50-60 тис. євро за 1 гектар.

То ж яким має бути оптимальне запровадження ринку землі? На нашу думку - лише через вдосконалення нормативно-правової бази земельної реформи і створення надійних механізмів захисту інтересів українського селянства як визначального чинника продовольчої безпеки держави. Певні кроки у цьому напрямку вже зроблені. Так, 28 квітня 2021 р. ВРУ прийняла закон про земельну децентралізацію (тобто передачу земель місцевим громадам). Дуже важливим є законпроект №2195 про обов'язковість електронних аукціонів з продажу та оренди землі. Набрання чинності цим законом дозволить зробити торги прозорими, захистити власників паїв рейдерства та махінацій з ціною землі і порядком її придбання. Чекає свого розгляду важливий законопроект № 3205 "Про фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві".

Держава має вдосконалити процедуру складання документації із землеустрою, спростити доступ громадянам і підприємствам до земельних ресурсів. Для тих громадян, що мають земельні ділянки на праві постійного користування треба, на нашу думку, надати право оренди до 50 років та права викупу її з розтермінуванням виплан впродовж 30 років.

Вкрай необхідною є державна матеріально-фінансова підтримка агросектору економіки - в зарубіжних країнах він отримує її у необхідних обсягах, а в Україні заледве на рівні 4-5 млрд. доларів.

А всі українські правники, експерти і фахівці мають усвідомити моральний обов'язок перед нашим селянством щодо консультативно-інформаційної та просвітницької роботи. Адже більшість людей, що працюють у сільському господарстві - це звичайні люди, які не знають ні земельного законодавства, ні навіть своїх законних прав. Тому ринок землі в Україні буде успішним лише за вмови, що селяни знатимуть, як розпорядитися землею і працювати на ній для блага всієї нації та держави.

Література

1. Ґрунтові ресурси України: сучасний стан, деградація, охорона. *Гаряча агрополітика*. 2019. URL: <https://agropolit.com/infographics/view/93>
2. Діброва А. Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектору економіки. *Економічна теорія*. 2007. № 1. С. 76-84
3. Дроздук Т. М. Правове регулювання ринку земель: світовий досвід та його використання для розвитку ринку земель в Україні. *Економіка і право*. 2015. Вип. 27. С 238-244.
4. Зінчук Т.О. Європейський досвід формування ринку сільськогосподарських земель. *Економіка АПК*. 2016. Вип. 12. С 84-92.

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

*Домашенко А.Л., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Юхименко П.І., д.е.н., професор,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Не менш важливими в розвитку аграрного сектора економіки є організаційні інновації. Зокрема, сучасною тенденцією інтегрованої підтримки інноваційних процесів у аграрному підприємстві є *кластеризація*, що зводиться до правила «чотириох К»: концентрація агровиробників в одному географічному районі; кооперація з високим рівнем розвитку; підвищення конкурентоспроможності продукції; завоювання й утримання клієнтів. Кластерна модель організації розвитку агропромислового виробництва передбачає формування на певній території замкнутих циклів «виробництво – зберігання – переробка – реалізація сільськогосподарської продукції», що діють на засадах інтеграції та кооперації, для забезпечення ефективного функціонування кожного з учасників агрокластера, виробництва конкурентоспроможної продукції та максимізації прибутку [5].

В умовах децентралізації і завершення адміністративної реформи організаційну структуру агрокластера в межах регіону (або територіального утворення) становлять:

1. Виробники сільськогосподарської продукції на місцях, тобто господарства населення, що беруть безпосередню участь у реалізації господарського процесу в межах кластера. Їх діяльність має базуватися на принципах спеціалізації та кооперації виробництва і праці.

2. Органи місцевого самоврядування на регіональному і локальному рівнях, основне завдання яких у межах кластера полягає у розробленні стратегічних програм розвитку кластерної моделі аграрного регіонального ринку та стимулювання інвестиційної підтримки і розвитку агровиробників. Контрольна та регуляторна функції покладаються на державні органи влади.

3. Підприємницький сектор — головний учасник агрокластера.

4. Громадські організації, діяльність яких безпосередньо впливає на підтримку та розвиток комунікаційного середовища в межах агрокластера, надання інформаційно-консультаційної підтримки його учасникам, а також моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування.

5. Науково-дослідні установи — університети, інститути, наукові центри та лабораторії, що безпосередньо генерують ідеї щодо впровадження інноваційних екологічно чистих продуктів в межах кластера [2].

Основні завдання створення кластерних структур на рис. 1.

Рис. 1 – Основні завдання створення кластерних структур на сільських територіях
Джерело: сформовано на основі [1].

Роль і значення кластерних систем у підтримці інноваційного аграрного продукту полягають у наступному: учасники кластера орієнтуються на позитивний кінцевий ефект; уможливується ефективніший розподіл наукових знань і винаходів, формується більш прогресивна техніко-технологічна політика розвитку на ґрунті кращих інноваційних технологій; на основі синергетичного ефекту підвищується конкурентність вітчизняної аграрної продукції; розвиваються процеси децентралізації та створюються самодостатні сільські територіальні громади; згладжуються протиріччя між потребою підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств, збільшення їх рентабельності та внеском цих підприємств у розвиток сільських територій; створюються можливості для розвитку прямих зв'язків між аграрними підприємствами і власниками сортових ресурсів на засадах взаємовигідної спільної діяльності [4]. Організація кластерної моделі розвитку аграрної сфери також потребує відповідної державної аграрної політики стимулювання до створення. Кластерна модель розвитку аграрної сфери подана на рис.2.

Джерело: сформовано на основі [3].

Роль і значення кластерних систем у підтримці інноваційного аграрного продукту полягають у наступному: учасники кластера орієнтуються на позитивний кінцевий ефект; уможливується ефективніший розподіл наукових знань і винаходів, формується більш прогресивна техніко-технологічна політика розвитку на ґрунті кращих інноваційних технологій; на основі синергетичного ефекту підвищується конкурентоспроможність вітчизняної

аграрної продукції; розвиваються процеси децентралізації та створюються самодостатні сільські територіальні громади; згладжуються протиріччя між потребою підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств, збільшення їх рентабельності та внеском цих підприємств у розвиток сільських територій; створюються можливості для розвитку прямих зв'язків між аграрними підприємствами і власниками сортових ресурсів на засадах взаємовигідної спільної діяльності [4].

Навіть невеликий досвід створення і функціонування кластерних мереж свідчить про краще фінансове забезпечення технологізації виробничої діяльності, формування сучасної інноваційної інфраструктури та підвищення рівня інвестиційної привабливості регіону.

Література

1. Коробка С.В. Особливості формування та розвитку кластерних структур на сільських територіях. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 75-79. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/>
2. Кудак К. М. Інноваційні напрями розвитку аграрного сектора економіки регіону на засадах кластеризації. *Регіональна економіка*. 2014, №4. С. 172–179
3. Надвичиний С.А. Формування кластерів в аграрній сфері національної економіки в умовах глобалізації. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 2. С. 30-35. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/d>
4. Саблук П.Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. Серія : Економіка та менеджмент. 2016. № 9. С. 34–42.
5. Чорнодон В. І. Кластеризація як чинник інноваційного розвитку промислового садівництва. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2010. Вип.154. Ч. 2. С. 54–61.

УДК 338.5

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Янович Н.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква,
Приходько Т.В., асистент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Вживання в умовах сучасних ринкових відносин є ключовим питанням для багатьох вітчизняних підприємств. Пандемія та війна внесли значні корективи в організацію бізнесу. Проблема управління витратами є актуальною для всіх суб'єктів господарювання не залежно від форми господарювання, розміру тощо. Вдале розв'язання цієї проблеми може забезпечити розвиток та конкурентоспроможність підприємства, формування прибутків для розширення виробництва і підвищення рівня мотивації і стимулювання праці персоналу.

Скорочення (оптимізація) витрат має за мету досягти результату запланованого прибутку, а також ефективно працювати. У першому випадку – необхідно лише визначити зайві витрати, без яких можна продовжувати

діяльність і позбутися від них, тоді як у другому, мається на увазі більш глибока теорія зменшення витрат під час діяльності. У будь-якому випадку об'єктом виступають відтоки грошових коштів та їх типізація.

Серед багатьох класифікацій витрат і зокрема витрат операційної діяльності, особливої уваги заслуговують витрати, які є результатом прийнятих менеджментом управлінських рішень. Це витрати, якими можна і потрібно управляти. Як не приймати неефективних рішень – ключове питання для сучасного бізнесу. [1].

Перед сучасними підприємствами постає необхідність раціонального формування витрат та визначення умов діяльності, за яких є можливість мінімізувати витрати виробництва та збільшити обсяг випуску продукції з метою максимізації прибутку підприємства. За таких умов підприємствам необхідно розробити систему управління витратами.

Управління витратами – це динамічний процес, який включає управлінські дії, мета яких полягає у досягненні високого економічного результату діяльності підприємства, система цілеспрямованого впливу на структуру, склад і поведінку витрат та їх чинники на всіх етапах формування й розподілу витрат. Воно не зводиться лише до зниження затрат, а поширюється на всі елементи управління [2].

Метою управління витратами є мінімізація витрат на одиницю виробленої продукції, зменшення частки непродуктивних витрат у загальних витратах підприємства тощо.

Згідно з П(С)БО 16, витратами звітного періоду визнаються як зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [3].

Процес оптимізації витрат – це безперервний процес планування, аналізу, обліку й контролю витрат, а також прийняття рішень щодо подальшої економічної стратегії та політики підприємства. Планування здійснюється з метою визначення необхідного рівня витрат для забезпечення ефективної роботи підприємства, а також обчислення прибутку, який буде отримано за певного рівня та структури витрат. Аналіз забезпечує визначення ступеня раціональності витрат та оцінки впливу відповідних факторів на їх рівень.

Сучасні методи оптимізації витрат мають бути гнучкими, простими у використанні, інформативними. Головними напрямками оптимізації витрат на підприємстві є: впровадження ресурсозберігаючих технологій, усунення непродуктивних витрат, диверсифікація виробництва, зменшення управлінських витрат, підвищення технічного рівня виробництва, оптимізація використання активів та капіталу, підвищення продуктивності праці [4]. Тільки комплекс означених заходів щодо зниження витрат, а не окремі дії, забезпечать підприємству максимальний ефект.

До сучасних методів оптимізації витрат відносять: таргет-костинг, кайзер-костинг, метод збалансованості, оперативно-заявочна кампанія, функціонально-вартісний аналіз, LCC-костинг, EVA-костинг, XYZ – аналіз, Just-in-time, ABC – аналіз, аутсорсинг, бюджетування. Вибір методу оптимізації часто залежить від розуміння необхідності застосування оптимізації витрат, фінансових та технічних можливостей, наявного кадрового забезпечення. Використання одного із названих методів не принесе бажаного результату, адже жоден із них не є універсальним. Саме комплекс запропонованих заходів може забезпечити

підприємству оптимізацію витрат та можливість досягнення бажаного результату.

Література

1. Тадеєва Н. Оптимізація витрат як метод досягнути бажаного прибутку. URL: <https://eba.com.ua/optymizatsiya-vytrat-yak-metod-dosyagnuty-bazhanogo-prybutku/>
2. Давидович І. Є. Управління витратами: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 320 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999. № 318.
4. Омельниченко О.С. Напрями оптимізації витрат в системі управління. Ефективна економіка. 2016. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4901>

УДК: 005.941:658.114

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА

*Хахула Б.В., доктор філософії
в галузі економіки, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Важливою умовою ефективного розвитку вітчизняних організацій є пошук результативних управлінських методів. Одним із головних інструментів сучасного менеджменту є формування та розвиток корпоративної культури, про що свідчать успіхи організацій у всьому світі, які декларують основні норми, принципи, постулати та правила корпоративної культури, визнаючи її ключовим фактором розвитку та конкурентоспроможності. Досвід багатьох успішних підприємств показує, що використання принципів корпоративної культури дозволяє отримати високу ефективність виробництва, підвищити конкурентоспроможність і підібрати ефективні важелі управління персоналом.

Як показує практика, в Україні корпоративна культура найчастіше залишається поза увагою керівників підприємств. Один із найменш витратних і водночас досить ефективних інструментів управлінського впливу використовується на дуже низькому рівні. Такий важливий фактор гармонізації виробничих відносин у вітчизняних підприємствах поки що не працює належним чином, і одна з головних причин цього полягає в тому, що теоретичні дослідження в галузі корпоративної культури не набули системного характеру.

Сьогодні значення корпоративної культури у розвитку будь-якого підприємства визначається певними обставинами. Зокрема, вона забезпечує співробітникам організаційну ідентичність і визначає внутрішнє сприйняття підприємства та його основних цінностей, є важливим джерелом стабільності. Вона формує у співробітників почуття надійності, сприяє встановленню почуття соціальної захищеності. Також, знання основних принципів корпоративної культури підприємства допомагає новим працівникам швидко адаптуватися та включитися в ефективну роботу, правильно інтерпретувати явища, що відбуваються на підприємстві, виявляючи все найголовніше і значуще. Окрім того, корпоративна культура найбільше стимулює свідомість і відповідальність співробітників, спонукає до виконання поставлених завдань.

Слід відзначити, що організаційна культура характеризується низкою параметрів, таких як: цілісність, системність; еволюційний розвиток; соціальна основа, що відбиває соціальні інтереси, зв'язки домінуючої групи людей; формування ритуалів, традицій, символів.

Узагальнення досвіду показує, що корпоративну культуру можна трактувати як інструмент у сфері управління, який дозволяє керувати персоналом, підвищувати конкурентоспроможність підприємства, ступінь довіри до корпоративних прав, забезпечувати захист власників корпоративних прав, покращувати якість продукції та задовольняти запити споживачів. По суті, корпоративна культура постає як правила ведення бізнесу, ухвалення управлінських рішень, делегування повноважень, організації процесу комунікації, підвищення якості, створення соціального клімату тощо.

Здатність підприємства створити ключові цінності, що об'єднують результати всіх структур того чи іншого підприємства, є одним з найглибших джерел його процвітання у той час, як орієнтація колективу на зміни неможлива без відчуття спільної мети та її спрямування на основі чітко визначеного бачення, а також місії, цілей та завдань.

Нині послідовно відбувається зсув акцентів у керуванні підприємством до сфери управління персоналом із багатьма зв'язаних з цим процесом аспектів. Як наслідок, сучасним підприємствам властива чітко виражена соціальна орієнтація. У повсякденну практику організацій увійшло надання соціального пакета, організація заходів, орієнтованих на покращення неформальних внутрішньофірмових комунікацій.

Ефективний розвиток корпоративної культури на підприємстві можливий за умови застосування налагодженого процесу її формування. У процесі дослідження механізмів формування корпоративної культури окреслюється реалізація відповідних етапів: визначення цінностей корпоративної культури; формування колективної поведінки працівників; здійснення ефективної діяльності підприємства та забезпечення інтересів усіх учасників його діяльності.

Результати наукових досліджень впливу системи корпоративних цінностей на діяльність організації дозволили переконатися, що в динамічних умовах ведення господарської діяльності лише надійна система цінностей здатна створити ефективний механізм партнерських відносин між членами колективу організації. Тому система корпоративних цінностей є одним з основних інструментів гармонізації соціально-трудових відносин і підвищення ефективності діяльності організації.

Отже, впровадження та застосування ефективних систем корпоративної культури у вітчизняних підприємствах дозволить вирішити існуючі проблеми управління персоналом і приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Література

1. Музиченко-Козловська О. В. Модель управління організаційною культурою підприємства. *Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка"*. Пробл. економіки та упр. 2010. № 6. С. 347-351.
2. Ліфінцев Д.С. Вплив корпоративної культури на мотивацію персоналу. *Актуал. пробл. економіки*. 2006. № 2. С. 154-158.
3. Тютлікова В. В. Організаційна культура як фактор конкурентоспроможності організації в умовах економіки знань. *Економіка та упр. п-вами машинобуд. галузі: пробл. теорії та практики*. 2012. № 1. С. 59-67.

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСПОРТНОЇ КОМПАНІЇ

*Півторак М.В., канд. екон.н., доц.,
Білоцерківський інститут економіки та
управління «Університет» Україна», м. Біла Церква*

Аналіз конкурентоспроможності транспортної компанії можна провести за допомогою наступних кроків:

1. Визначення основних конкурентів компанії. Для цього необхідно дослідити ринок і визначити компанії, які надають схожі послуги.
2. Вивчення основних параметрів конкурентів. Необхідно дослідити цінову політику, якість послуг, територію обслуговування, технічні можливості та інші параметри конкурентів.
3. Оцінка власної конкурентоспроможності. Для цього можна проаналізувати свою цінову політику, якість послуг, покриття території обслуговування, рівень технічного обладнання та інші параметри, що впливають на конкурентоспроможність компанії.
4. Визначення сильних та слабких сторін компанії. Це можна зробити за допомогою SWOT-аналізу, в якому необхідно оцінити сильні та слабкі сторони компанії, а також можливості та загрози, що впливають на її розвиток.
5. Визначення напрямів розвитку компанії. На основі результатів аналізу можна визначити напрямки розвитку компанії, що дозволять їй зберегти свою конкурентоспроможність та підвищити її.
6. Розроблення стратегії розвитку компанії. На основі попередніх кроків можна розробити стратегію розвитку компанії, яка дозволить їй стати більш конкурентоспроможною та успішно працювати на ринку[1].

Важливо пам'ятати, що аналіз конкурентоспроможності є постійним процесом, і його необхідно проводити регулярно для того, щоб компанія могла адаптуватися до змін на ринку та підтримувати свою конкурентоспроможність. Також важливо бути відкритим до змін та інновацій, оскільки це дозволить компанії не лише зберегти свої позиції на ринку, але й розвиватися та розширювати свій бізнес.

Наприклад, компанія може зосередитися на поліпшенні якості своїх послуг, запровадженні нових технологій та систем управління, розширенні свого покриття території обслуговування, зниженні витрат на виробництво та транспортування, а також на залученні нових клієнтів та партнерів.

Окрім того, важливо враховувати особливості ринку, на якому працює компанія. Наприклад, у транспортній галузі можуть бути визначені різні сегменти ринку, такі як перевезення вантажів або пасажирів, міський або міжміський транспорт, а також можуть існувати регулятивні обмеження, такі як ліцензування, обмеження на швидкість руху та інші [2].

Отже, аналіз конкурентоспроможності транспортної компанії є важливим процесом, що дозволяє компанії зрозуміти своє місце на ринку та розробити стратегію, спрямовану на збереження та підвищення своєї конкурентоспроможності.

Література

1. Aggregated LPI 2012-2023. URL:
<https://lpi.worldbank.org/international/aggregated-ranking>. Date of access: 20.03.2023.

2. Connecting to Compete 2017: trade logistics in the global economy : the logistics performance index a. its indicators / J.-F. Arvis [et al.]. Washington : The World Bank, 2017. URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTTLF/Resources/lpireport.pdf>. Date of access: 20.03.2023.

УДК: 331.103

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Загороднюк О.В., канд. екон. н., доцент,
Уманський національний університет
садівництва м. Умань*

Управлінська праця – переважно розумова праця. Вона є видом суспільної праці, основним завданням якого є забезпечення цілеспрямованої, скоординованої діяльності як окремих учасників спільного трудового процесу, так і трудових колективів в цілому. Управлінська праця, хоча безпосередньо і не виступає творцем матеріальних благ, є невід’ємною частиною праці сукупного працівника [1]. Тому не випадково оцінка діяльності керівників і, насамперед, вищого керівництва, пов’язана з результатами діяльності підприємства, а ефективність діяльності організацій великою мірою залежить від кадрового управління.

До кадрів управління належать працівники, які виконують функції управління або беруть участь в їх виконанні, інакше кажучи, працівники, що професійно виконують процеси управління і входять до апарату управління. Кадри управління поділяють на три основні категорії: керівники, спеціалісти, допоміжнотехнічний та обслуговуючий персонал. Кожна категорія характеризується специфічним місцем у системі управління, особливостями трудової діяльності, системою професійної підготовки і перепідготовки [2].

Під організацією управлінської праці розуміють порядок, правила службової поведінки в апараті управління, спрямовані на виконання поточних та перспективних завдань керівниками, фахівцями та іншими працівниками управління відповідно до діючих посадових інструкцій та положень про структурні підрозділи [3]. На організацію управлінської праці впливають стиль роботи, форми й методи управління людьми, рівень керівництва, а також сучасні технічні засоби та інформаційні технології.

Організація праці в апараті управління ґрунтується на розробці комплексу регламентів, які визначають місце і роль кожного структурного підрозділу апарату управління і кожного працівника в системі управління, порядок взаємозв’язків між ними, норми взаємовідносин усередині апарату управління, форми впливу на діяльність об’єкта управління, способи контактів з навколишнім середовищем. Організація управлінської праці як система є результатом упорядкованої діяльності і невід’ємною складовою частиною управління.

У сільськогосподарському виробництві організація управлінської праці здійснюється під прямим та опосередкованим впливом різних факторів, пов’язаних з характером розвитку суспільно-політичного ладу, формами власності, галузевою специфікою аграрного сектора економіки. Методологія її дослідження в АПК повинна враховувати специфічні особливості сільського господарства, які безпосередньо впливають на кількісні та якісні параметри

управлінських циклів як об'єктивні чинники: непередбачений вплив природних явищ, сезонність технологічних процесів у рослинництві, наявність живих організмів з притаманними їм біологічними законами розвитку, значна тривалість окремих технологічних процесів, просторова розосередженість виробничих об'єктів, багатогалузевий характер виробництва, недосконалість техніки і технологія, низький рівень соціально-побутової сфери [4]. Істотною особливістю управлінської праці в аграрному виробництві також полягає в тому, що вона пов'язана з перетворенням інформації як специфічного предмета праці, тоді як діяльність працівників виробничих спеціальностей спрямована на численні предмети праці і пов'язана з перетворенням предметів праці у продукти споживання. Праця в сфері менеджменту потребує спеціалістів більш високої кваліфікації і характеризується більшою складністю. Потрібно раціонально розподіляти управлінські роботи за складністю відповідно до кваліфікації виконавців, щоб одна людина не займалася справою, яку може виконувати інший, менш кваліфікований працівник, що займає менш оплачувану посаду. Управлінська праця як різновид розумової праці характеризується слабкою фізичною енергоємністю і водночас високим рівнем використання енергії блоків пам'яті людини і психічною напруженістю [4]. Тому слід більше приділяти уваги умовам, за яких відбувається процес управлінської праці, механізувати й автоматизувати її процеси. Особливістю організації управлінської праці в сільськогосподарського виробництва є також її специфічно виражений творчий характер, пов'язаний з постійним пошуком і розв'язанням завдань, на які не завжди можна знайти відповіді, керуючись тільки досвідом.

Література

1. Балабанова Л.В. Сардак О.В. Організація праці менеджера: навчальний посібник. Київ: ВД Професіонал, 2004. 304 с.
2. Виноградський М.Д. Виноградська А.М. Менеджмент організацій: навч. посіб. для студ. екон. спец. Вузів / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.В. Шканова. К., Кондор, 2002. 654 с.
3. Виноградський М.Д. Виноградська А.М. Організація праці менеджера: навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів К.: Кондор, 2002. 518 с.
4. Шевельова С.О. Аграрний менеджмент. Тернопіль, 1999. 219 с.

УДК 631.1

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Длугоборська Л.В., викладач,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

Планування в аграрних підприємствах має специфічний характер, зумовлений необхідністю комплексно враховувати особливості відмінні від інших галузей економіки. Дамо коротку їх характеристику.

До біологічних особливостей відносять біологічні цикли виробництва, захист рослинного і тваринного світу, карантинні правила, потреба в агрокліматичному потенціалі, видові та сортові вимоги та ін.

Технологічні особливості у сільському господарстві надзвичайно диференційовані й диверсифіковані та залежать від природно-економічних

умов, технічної оснащеності виробництва, фінансових можливостей виробника та ін..

Технічні особливості обумовлені необхідністю застосовувати в агропідприємствах широкий асортимент технічних засобів, що використовуються протягом обмеженого проміжку часу та часто не уніфіковані, експлуатаційні й витратні матеріали не є взаємозамінними.

Екологічні особливості обумовлені тісним зв'язком аграрного виробництва з природним середовищем, тому дотримання правил екологічної безпеки є обов'язковим. Виробничі процеси не мають ставити під загрозу екологічну безпеку регіону, місцевості, конкретного ландшафту. Екологічне ведення господарської діяльності покращує соціальний імідж підприємства, полегшує співпрацю з громадськістю, місцевими органами влади, що в сумі дає економічну вигоду.

Соціальні особливості проявляються в обмеженні у працівників сільської місцевості можливості вибору сфер прикладання своєї праці, адже часто в населеному пункті агропідприємство є чи не єдиним. Тому створення позитивного соціально-психологічного клімату, врахування місцевих традицій, потреб і настроїв працівників, членів їх сімей має набагато більше значення, ніж у містах. У сільських населених пунктах значно більша питома вага людей пенсійного віку (33,5 % проти 23,8 % у містах), які мають потребу у соціальному захисті.

Економічна особливість проявляється у низькій економічній ефективності аграрного виробництва у світі в порівнянні з іншими галузями економіки, тому воно дотується. Отримання результату є пролонгованим у часі і має великий ступінь ризику.

Організаційна особливість проявляється у розпорошеності виробництва практично по всій території України. Це зумовлює значні додаткові витрати, що пов'язані зі створенням великих транспортних, інженерних та інших комунікацій, складністю управління, зв'язку тощо.

Поряд з особливостями аграрного господарювання існують об'єктивні та суб'єктивні фактори, що обмежують можливості планування на виробництві. До об'єктивних причин відносять невизначеність ринкового середовища, витрати на планування, масштаби діяльності підприємства. Повністю усунути невизначеність неможливо, адже це означало б усунути сам ринок з його різноманітністю інтересів і дій суб'єктів ринку, які не збігаються. А зменшити ступінь невизначеності на практиці допомагає планування [1].

Витрати на планування проявляються у додаткових витратах на організацію підрозділу з планування, залучення додаткового персоналу, дослідження затрат часу. Визначення ефективності витрат на планування має бути правилом будь-яких витрат: додаткові кошти мають бути витрачені тільки в тому разі, якщо вони утворять додатковий позитивний ефект. Мінімальні витрати на планування забезпечують виживання підприємства, а додаткові витрати – забезпечувати його розвиток. Складність полягає в тому, що за допомогою кількісних методів не можна визначити дохід від планування. Ефект планової діяльності може визначити досвідчений менеджер, використовуючи якісні (об'єктивні) та суб'єктивні методи оцінки.

Вплив фактору масштабу діяльності підприємства на його планування проявляється у більших фінансових можливостях на великих агропідприємствах. Вони мають висококваліфікований персонал і спроможні також залучати спеціалістів зі сторони. Попри всі труднощі здійснення планування на малих підприємствах, воно їм необхідніше ніж на великих.

Друга група причин включає суб'єктивні обмежуючі фактори для здійснення ефективного планування: пріоритет короткострокових завдань та інтересів над довгостроковими, слабкі навички управлінців у плануванні та природа особистості спеціаліста в галузі планування.

У кожного підприємства є багато невідкладних завдань, які вони намагаються вирішувати в максимально короткий проміжок часу, однак це не завжди найважливіше. Як правило, важливішими є стратегічні плани підприємства, його головні цілі, довготермінові завдання. Тому менеджеру слід виховувати в собі вміння зосереджуватися на дійсно важливому та вміти реагувати на термінове, поточне.

Слабкі навички управлінців у плануванні проявляються у природі особистості управлінців. Досягши високих посад завдяки енергійності й підприємницькій обдарованості, завжди змушені робити все швидко і рішуче, утім не привчені до дисциплінованого, систематичного мислення [2]. Тому є обов'язковою участь менеджерів у систематичному плануванні і за поступового накопичення досвіду дає позитивні результати.

Природа особистості спеціаліста в галузі планування відрізняється від управлінця. Перші добре володіють методами планування, але віддають перевагу теоретичним підходам до проблем. Їм часто не вистачає практичних навичок реалістичної оцінки «політики» фірми. Взаємодія менеджерів і плановиків у процесі планової діяльності та обговоренні загальних питань роботи фірми буде ефективною як для одного так і для іншого.

Планова діяльність для агропідприємств є необхідною функцією менеджменту. Менеджер має знати всі обмежуючі фактори планування на його підприємстві та розуміти шляхи їх подолання.

Література

1. Макалюк І. В., Місяйло О. В. Особливості планування діяльності сільськогосподарських підприємств, що займаються рослинництвом. The 3th International scientific and practical conference "Topical issues of the development of modern science" (November 13-15, 2019). Publishing House "ACCENT", Sofia, Bulgaria. 2019. 493 p. (P. 144-149).
2. Алексеева М. М. Планування діяльності фірми: навч.-метод. посібник. Алексеева. К.: Фінанси і статистика, 2011. 248 с.

УДК: 316.42:334.012.2

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ

*Хахула Л.П., канд. пед. наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Сьогодні усвідомлення суспільством цінності людського життя, важливості всебічного і гармонійного розвитку кожної особистості, її фізичних, моральних і духовних здібностей, а також необхідності створення умов для самореалізації людського потенціалу є важливим питанням щодо визначення основних стратегічних напрямів і пріоритетів соціального розвитку України.

В Україні проблеми соціального розвитку підприємств є складними для дослідження, оскільки наука про управління соціальним розвитком як самостійний науковий напрям ще не сформувалася повністю. Основні причини сказаного пов'язані з тим, що практичне управління в українській економіці не визнає необхідності пріоритетності соціальних цілей і завдань по відношенню до економічного, стереотипного бачення соціальних проблем як суб'єкта державного управління. А глобальна соціалізація цивілізованого суспільства, в тому числі економіки, яка відбувається на основі сучасних технологічних змін, вимагає від економічних суб'єктів вирішення соціальних проблем суспільства, кінцевих цілей, які пов'язані з функціонуванням цих утворень, а також можливість використання соціальних результатів на додаток до економічних факторів зростання [1].

Управління соціальним розвитком відіграє важливу роль у розвитку співробітників і підвищенні ефективності їх праці. Соціальний розвиток організації передбачає зміни на краще її соціального середовища - матеріальних, соціальних і духовно-моральних умов, в яких працюють співробітники організації, живуть зі своїми сім'ями, де діляться і витрачаються дари. Таке відбувається, коли складаються об'єктивні відносини, зв'язки між індивідами, які знаходять вираження їх морально-етичних цінностей.

У загальному розумінні під соціальним розвитком розуміється зміна соціального середовища організації, яка є обов'язковим об'єктом управління організацією та складовою управління персоналом. Управління соціальним розвитком орієнтоване на людей, створення належних умов для роботи та побуту працівників організації, поліпшення умов праці. Основні цілі соціального розвитку: удосконалення соціальної структури персоналу, його професійно-кваліфікаційного складу, регулювання чисельності працівників, підвищення їх освітнього рівня; поліпшення умов праці, підвищення безпеки та гігієни праці працівників; забезпечення соціального захисту, соціальних прав і гарантій працівників; стимулювання через матеріальне заохочення; створення та підтримання здорової морально-психологічної атмосфери; підвищення рівня життя працівників та їх сімей. Управління соціальним розвитком – це сукупність методів, способів і процедур, що дозволяють вирішувати соціальні проблеми на основі наукового підходу, знання законності соціальних процесів, аналітичних розрахунків і соціальних стандартів [2].

В сучасних умовах основними функціями соціальної політики підприємства є:

- мотивація персоналу на підвищення продуктивності праці;
- зменшення конфліктів, створення сприятливого клімату;
- розвиток і навчання персоналу, підвищення його професіоналізму;
- підключення співробітників до компанії (зменшення плинності кадрів);
- залучення нових кваліфікованих працівників;
- створення сприятливого іміджу компанії в очах громадськості [3].

Управління соціальним розвитком підприємства під час здійснення господарської діяльності має враховувати наявний стратегічний ресурс, який складається з інтелектуального, людського та соціального капіталу, раціональне та ефективне використання якого дозволить підприємству бути конкурентоспроможним на ринку. Соціальні цілі підприємства повинні бути пов'язані з визначенням вибору орієнтирів і спрямованості соціальних процесів, пов'язаних з умовами, якістю і рівнем життя працівників, задоволенням соціальних потреб та інтересів його суб'єктів. Їх можна досягти шляхом

вирішення проблем матеріального добробуту, соціальної підтримки та захисту персоналу. Цілі управління соціальним розвитком як для персоналу, так і для суспільства визначаються сукупністю факторів, що характеризують характеристики компанії та її внутрішнього та зовнішнього середовища [4].

Отже, завданнями політики соціального розвитку в організації є: створення умов для розвитку та відтворення трудового потенціалу; забезпечення раціональної зайнятості населення; удосконалення системи винагороди як основи його ефективної мотивації; розвиток системи соціального партнерства; забезпечення сприятливих умов для розвитку населення; соціальна інтеграція та утвердження соціальної солідарності.

Література

1. Литвиненко А. В. Островерхова Г. В. Заходи соціального розвитку підприємства: оцінка ефективності та управління. *Бізнес Інформ*. 2014. № 5. С. 215-219.
2. Міцкевич Н. В. Сучасні проблеми управління соціальним розвитком трудових колективів промислових підприємств. *Бізнес-навігатор*. 2011. № 3. С. 152-158.
3. Судомир С. М. Методологія формування результативного управління розвитком соціально-економічних систем. *Агросвіт*. 2020. № 2. С. 3-9.
4. Чупир О. М. Дослідження системи управління соціальними процесами на підприємстві та стратегії управління соціальним розвитком його колективу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 418- 421.

УДК 339.138

ПЕРСПЕКТИВНІ ГАЛУЗІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.

***Півторак М.В.**, канд.екон.н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
Управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Вереденко В.І., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
Управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Виходячи з оцінки потенціалу зовнішньоекономічної діяльності в розрізі галузей, можна зробити висновок, що три з них мають добрі перспективи для формування та реалізації зовнішньоекономічних відносин.

Свинарство і птахівництво на сьогоднішній день є галузями, що розвиваються, з щорічним приростом валової продукції і можуть становити інтерес для продовольчих ринків країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Ринки свинини та м'яса птиці Китаю та Південної Кореї є одними з найбільш перспективних експортних напрямків для збуту продукції тваринництва.

Сільське господарство може успішно розвиватися за умови створення сприятливих економічних умов. Здійснювана активна державна підтримка сприяє формуванню позитивних тенденцій у галузі, але залишаються неохопленими питання розвитку ринку та ринкових відносин, у тому числі і зовнішніх [1, с. 107].

Основними напрямами, що сприяють становленню зовнішньоекономічної діяльності в агропромисловому комплексі регіону, на перспективу повинні

стати: посилена підтримка галузей, що мають потенціал для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, розвиток сільгоспвиробництва з орієнтацією на експорт, впровадження інновацій та передового досвіду.

Тому на сьогоднішній день регіону необхідний координаційний центр розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у сільському господарстві, який надаватиме всебічну підтримку становленню зовнішніх відносин у галузі. При створенні необхідних умов аграрний сектор економіки може ефективно розвиватися та нарощувати обсяги виробництва. Кілька років тому розвиток виробництва на основі маркетингу було нереальною і нездійсненою умовою підвищення ефективності виробництва. Сьогодні ж маркетинг динамічно розвивається, підвищується конкурентоспроможність продукції, розширюється її асортимент та торговельні мережі. У цій ситуації необхідно створити умови на основі вдосконалення адміністративних важелів та економічних стимулів.

Література

1. Томілін О.О. Диверсифікація аграрних підприємств як дієва стратегічна орієнтація в агропромисловій сфері. *Збірник наукових праць ВНАУ*. Серія: Економічні науки. № 3 (69). 2012. С. 205 - 211.

УДК 331.103

ПЛАНУВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ МЕНЕДЖЕРА З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ

*Загороднюк О.В., канд.екон.н., доцент,
Уманського національного університету
садівництва м. Умань
Горбатюк М.І., здобувач третього рівня
(доктор філософії) вищої освіти,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

Час є визначеним обмеженим та невідновним ресурсом, що визначає розвиток як бізнесу, так і особистого розвитку працівників, в тому числі менеджерів. В сучасних умовах ведення бізнесу відбувається нерациональне використання робочого часу через відсутність ефективного планування робочого часу, відсутність мотивації та контролю, відсутність або низький рівень самоорганізації, шкідливі звички, професійне вигорання, зниження якості роботи, зайва комунікабельність та відволікання на спілкування в соціальних мережах, месенджерах тощо. Проблематика раціонального та ефективного використання робочого часу актуалізувалася з поширенням пандемії COVID-19 та війни в Україні, оскільки більшість менеджерів та працівників почали працювати за межами офісів, контроль за використанням робочого часу частково втрачений. Тому актуальності набуває покращення планування робочого часу менеджера з урахуванням класичних викликів та модернізації роботи з урахуванням популяризації дистанційної роботи.

Під тайм менеджментом слід розуміти сукупність дій суб'єктів забезпечення тайм менеджменту та співробітників, спрямованих на

організацію, планування та контроль робочого часу з метою досягнення стратегічних та тактичних цілей підприємства. В основі тайм менеджменту як і будь-якої іншої управлінської діяльності покладено базові функції менеджменту: планування, організація, мотивація та контроль, що актуалізує дослідження особливостей, методів та інструментів планування робочого часу відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства. Організаційно-економічний механізм планування робочого часу менеджера у авторській редакції передбачає обґрунтування таких елементів як: мета і завдання, суб'єкти і об'єкти, нормативно-правове регулювання, інструментарій та ін.

Метою планування робочого часу менеджера є забезпечення ефективності індивідуальної праці менеджера, його особистісного розвитку в умовах нестабільності зовнішнього та внутрішнього середовища при прийнятті управлінських рішень.

Завдання планування робочого часу менеджера можна групувати за напрямками:

- оптимізація процедури прийняття рішень та узгодження їх з планами робочого часу;
- забезпечення делегування завдань відповідно до планів робочого часу менеджера та його підлеглих, створення інтегрованої системи планів робочого часу;
- встановлення норм та нормативів продуктивності праці та вартісного виміру ефективності праці менеджерів;
- встановлення цілей особистісного розвитку із зазначенням тривалості та кроків їх реалізації;
- мотивування до ефективного використання робочого часу та його економії;
- збільшення прибутку підприємства завдяки підвищенню ефективності праці менеджера тощо.

Планування робочого часу менеджера повинно відбуватися самим менеджером під контролем топ-менеджерів підприємства та інших суб'єктів, наділених контрольними повноваженнями.

Об'єктами планування робочого часу менеджера є робочий час як провідний об'єкт, додатково – витрати на оплату праці, таблиць робочого часу, бюджет витрат на оплату праці, діаграма Ганта тощо. Методичне забезпеченням планування робочого часу менеджера базується на сукупності відповідних методів і інструментів.

До програмного забезпечення планування робочого часу належать велика чисельність комп'ютерного програмного забезпечення та мобільних додатків для планування часу та виконання додаткових управлінських функцій. Популярністю також користуються такі програмні продукти як Alfred, Asana, Avaza, Basecamp, Bigtime, Bric, Clickup, Clockify, Doodle, Dropbox, Everhour, Evernote, Focus Booster, Focus Keeper, Focus@Will, Forest, Freckle, GoodSync, Google Keep, Harvest, Hubstaff, MindNode, MLO (MyLifeOrganized), Monday.com, Notion, 1Password, Paymo, Pocket, Quire, Rescue Time, SaneBox, Smartsheet, Teamwork Projects, Time Doctor, TIME Planner, Time Tracking Tools, TimeCamp, TimeTree, TMetric, Todoist: To-Do List and Task Manager, ToggI Time Tracker, Tomato Timer, Trello, Wrike та інші. Основним функціональним завданням програмного забезпечення планування робочого часу є допомога у плануванні та контроль за виконанням запланованих завдань, контроль за ефективністю використання робочого часу, формування рахунків на оплату

відпрацьованого часу, а також вистежування часу, проведений на різних веб-сайтах і соціальних мережах (Hubstaff).

Таким чином, для забезпечення ефективності індивідуальної праці менеджера, його особистісного розвитку в умовах нестабільності зовнішнього та внутрішнього середовища при прийнятті управлінських рішень доцільно застосовувати планування робочого часу менеджера.

Література

1. Холодницька А. В. Застосування технологій тайм-менеджменту в управлінні підприємством. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2013. № 4. С. 261–268.

2. Крикун О. Ключові моменти тайм-менеджменту для досягнення успіху в бізнесі. *Галицький економічний вісник*. 2019. Том 59. № 4. С. 90–97.

3. Хитра О. В. Ефективний тайм-менеджмент як невід’ємний складник системи управління персоналом підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 26, ч. 2. С. 101–110.

4. Водянка Л. Д., Тодорюк С. І., Карп А. Г. Тайм-менеджмент як техніка планування робочого часу персоналу. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 119–123.

УДК 338.4(477)

ПОТЕНЦІАЛ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Півторак М.В., канд.екон.н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
Управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Лоскутов А.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

У сучасних умовах, коли суб’єкти України все більше набувають економічної самостійності, важливою складовою в їх розвитку є ефективна реалізація свого економічного потенціалу на зовнішніх ринках шляхом розширення зовнішньоекономічних зв’язків.

Зовнішньоекономічні відносини — це сукупність господарських зв’язків між країнами та регіонами, а також сукупність форм, методів та засобів торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва. Зовнішньоекономічні відносини передбачають обмін товарами, спеціалізацію та кооперацію виробництва, науково-технічне співробітництво, економічне та технічне сприяння, створення спільних підприємств [1, с. 134].

Сутність зовнішньоекономічних відносин як економічної категорії проявляється в їх функціях: організація та обслуговування міжнародного обміну природними ресурсами і результатами праці в їхній речовій і вартісній формі, міжнародне визнання споживчої вартості продуктів міжнародного поділу праці, організація міжнародного грошового обігу [2, с. 127].

В даний час Київська область - промислово розвинений регіон України, що володіє значним економічним потенціалом. Найважливішою складовою економіки Київської області є зовнішня торгівля, що обумовлено отриманням статусу особливої економічної зони [3].

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності області зумовлено необхідністю зовнішньої торгівлі через нерозвиненості окремих галузей у регіоні, необхідністю розширення виробництва, регіональними, кліматичними і транспортними обмеженнями.

Сьогодні у регіоні розвиваються сфери експортно-імпортних відносин, зростає кількість спільних підприємств, позитивними аспектами діяльності яких є створення нових робочих місць, залучення іноземного капіталу, ефективне використання природних ресурсів.

Підприємства Київської області набувають багатого досвіду роботи з іноземними партнерами за різними напрямками діяльності, такими як: видобуток корисних копалин та придбання необхідного обладнання для експлуатації родовищ, а також створення товарно-збутових систем продуктів, товарів народного споживання, техніки виробничого призначення; організація спільних транспортних систем і засобів зв'язку [1, с. 135].

Враховуючи унікальність природних умов Київської області, підприємства агропромислового комплексу можуть вести зовнішньоекономічну діяльність, не пов'язану з продукцією, що виробляється, наприклад, займатися організацією туристичних поїздок або будівництвом рекреаційних об'єктів за участю іноземного капіталу на своїй території.

Література

1. Бурачек І.В., Михайленко Н.В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 21. 2018. С. 134—137.

2. Аграрна політика та земельні відносини / Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с.

3. Сільське господарство України: статистичний збірник. 2023. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf (дата звернення: 2.11.2023).

УДК 336.2

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

*Геник А.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Бойко С.В., канд. екон. н., доцент,
Національний університет харчових
технологій, м. Київ*

Податкова стабільність – категорія, що з'явилася у фінансовій науці у контексті розвитку податкового менеджменту та менеджменту публічних фінансів. Податкова стабільність визначає стан податкового навантаження та податкового адміністрування на різних рівнях. Ієрархія податкової стабільності наведена на рис. 1.

Рис. 1. Ієрархія податкової стабільності
Джерело: [1]

Як видно з рис. 1 податкова стабільність підприємства базується на основі – податковій стабільності податкової системи загалом та податковій стабільності певного виду економічної діяльності.

Стабільність податкової системи України визначається через відношення податкових надходжень бюджетів до ВВП. Частка податкових надходжень бюджетів до ВВП в Україні коливалася від 23,16% до 27,78%, в тому числі у 2012 – 25,67%, 2013 – 24,16%, 2014 – 23,16%, 2015 – 25,53%, 2016 – 27,28%, 2017 – 27,78%, 2018 – 27,70%, 2019 – 26,91%, 2020 – 26,92%, 2021 – 26,67%, 2022 – 25,88%. Кількісний показник податкової стабільності в Україні слід вважати задовільним, оскільки стандартне відхилення частки податкових надходжень бюджетів до ВВП становило 1,46, а коефіцієнт варіації частки податкових надходжень бюджетів до ВВП становить 5,59%.

Якісна сторона податкової стабільності податкової системи характеризується змінами у податковому законодавстві та податковому адмініструванні. Реформування податкового адміністрування в Україні відбувається з впровадженням застосування ризик-орієнтованого підходу та присвоєння статусу ризиковості окремим платникам податків, які повинні докладати зусилля для уникнення такого статусу. За Постановою Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 року № 1165 зі змінами від 16.06.2023 року визначено податкові ризик-маркери та їх критичні значення, наприклад, суб'єкти господарювання повинні дотримуватися критичних значень обсягів постачання, вартості основних засобів, площа земельних ділянок для сільськогосподарських підприємств, чисельність працюючих та середній рівень оплати праці, сума сплачених сум єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків і зборів.

Література

1. Boiko S, Nehrey M, Davydenko N, Karbivskiy V. Tax Sustainability in Ukraine: A Case of Agricultural Companies. *Economies*. 2023. № 11(1). URL: <https://doi.org/10.3390/economies11010006> (дата звернення: 15.11. 2023).

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

*Півторак М.В., канд.екон.н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
Управління Університету «Україна», м. Біла Церква.
Яровенко О.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківського інституту економіки та
управління «Університет» Україна», м. Біла Церква*

Зовнішньоекономічні відносини АПК - це частина зовнішньоекономічних зв'язків країни, що виникають із приводу виробництва та обміну продукцією та послугами галузей АПК. Зовнішньоекономічні відносини виступають інструментом для економічної системи держави та її суб'єктів, що здійснюється через механізм зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність у АПК - це процес реалізації зовнішньоекономічних відносин, що виникають із приводу виробництва та обміну продукцією та послугами АПК [1].

При цьому учасниками зовнішньоекономічних відносин є юридичні та фізичні особи, а держава виступає переважно як регулятор їх взаємовідносин.

Проблеми та перспективи формування зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу дотепер залишалися невивченими через те, що в аграрному секторі економіки поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків ускладнюється економічною та технологічною відсталістю виробництва, відсутністю сучасного погляду на управління та розвиток виробничої діяльності. Сьогодні у розвитку сільського господарства зберігаються стагнаційні тенденції.

Проблеми та перспективи формування зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу дотепер залишалися невивченими через те, що в аграрному секторі економіки поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків ускладнюється економічною та технологічною відсталістю виробництва, відсутністю сучасного погляду на управління та розвиток виробничої діяльності.

Стан аграрного сектора економіки вимагає перегляду практичних основ формування стійкого і конкурентоспроможного виробництва, в тому числі і за рахунок становлення та розвитку зовнішньоекономічних відносин, які є частиною зовнішньоекономічних зв'язків країни та її суб'єктів і виникають з приводу виробництва та обміну продукцією та послугами галузей АПК. Зовнішньоекономічні відносини виступають інструментом економічної системи держави та її суб'єктів, що здійснюється через механізм зовнішньоекономічної діяльності. Ефект від розвитку зовнішньоекономічних відносин аграрного сектора економіки може виявлятися у виробничій (модернізація технологічної та виробничої бази при імпорті обладнання, організація спільних підприємств), інвестиційній (за рахунок припливу іноземних інвестицій та збільшення вітчизняних), бюджетній (за рахунок припливу митних та збільшення податкових платежів), соціальній (за рахунок збільшення зайнятості при нарощуванні виробництва, відкриття спільних підприємств) сферах.

Зовнішньоекономічні відносини є важливим фактором розвитку національної та регіональної економіки, сприяючи економічному зростанню та інтенсифікації виробництва.

Література

1. Сільське господарство України: статистичний збірник. 2023. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf (дата звернення: 27.10.2023).

УДК 339.5:339.9:631.1:658.8:061.1

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

*Смолій В.О., здобувач
третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти (доктор філософії),
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

Агропромисловий комплекс України є важливою складовою економіки країни, охоплюючи всі аспекти виробництва, логістики та переробки сільськогосподарської продукції. Він також включає галузі, які забезпечують

виробництво необхідних засобів праці, надають послуги та займаються зберіганням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції. Сьогодні експорт української сільськогосподарської продукції має значну вагу, становлячи 53% від загального експорту країни і оцінюється на рівні 23 млрд доларів [1]. Це свідчить про значний потенціал та конкурентоспроможність українських аграрних виробників на світовому ринку.

З початком військових дій в Україні експорт сільськогосподарської продукції тимчасово зупинився. Унаслідок широкомасштабної збройної агресії РФ на тривалий час заблоковано українські чорноморські порти – основний канал експортних поставок вітчизняної агропромислової продукції (до вторгнення РФ понад 90% зернових та олійних культур експортувалося саме морським шляхом). Поступове відновлення експорту відбувалося за допомогою альтернативних маршрутів: автомобільного та залізничного транспорту до країн Європи, а також використання річкових портів на Дунаї в містах Рені та Ізмаїл.

У перші п'ять місяців війни, коли морські перевезення були недоступні, експортери продукції зосереджували свої зусилля на використанні річкових портів через Дунай, залізницю та автомобільний транспорт. Дослідження каналів реалізації сільськогосподарської продукції на експорт та альтернативних способів її транспортування до зовнішніх ринків показало, що найбільшу частку займав експорт через річкові порти (рис. 1).

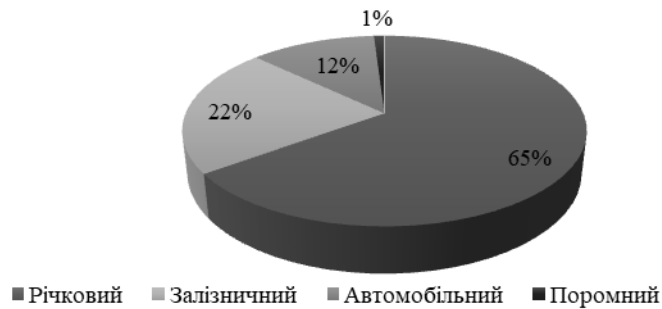

Рис. 1. Частка кожного виду транспорту в загальному обсязі експорту в 2022 р.

Джерело: розроблено автором на основі даних [1]

Залізниця стала другим найбільшим каналом експорту за обсягами, відправляючи основні потоки продукції через Польщу та Угорщину. Залізничний транспорт забезпечив досягнення значних показників експорту сільськогосподарської продукції, яких раніше не було в історії незалежної України. Щомісяця близько 1 млн тонн продукції вивозилося з допомогою залізниці. Крім того, завдяки автомобільному транспорту щомісяця було експортовано приблизно 400 тис. тонн сільськогосподарської продукції (табл.1).

Таблиця 1

Канали реалізації сільськогосподарської продукції на експорт за період березень-листопад 2022 року, тис. тонн

Вид продукції	Всього	Канали реалізації (тип транспорту)			
		Річкові порти	Залізничний	Автомобільний	Паром
Кукурудза	12313,5	7360,6	4219,7	768,7	18,5
Пшениця	7008,2	5780,0	738,6	477,7	11,9
Олія соняшникова	2797,5	1697,6	452,6	578,0	89,3
Ріпак	2788,2	1574,8	549,9	645,9	17,6
Насіння соняшнику	2375,3	1371,4	282,2	673,4	48,3
Шроти	1876,6	1089,6	565,8	156,5	64,7
Ячмінь	1517,8	1371,3	59,8	81,3	5,4
Соєві боби	1344,3	808,5	262,9	269,1	3,8
Олія соєва	176,6	-	86,3	76,8	10,7
Разом	32197,9	21053,8	7217,9	3727,3	270,2

Джерело: розроблено автором на основі даних [1]

Однак альтернативні шляхи транспортування продукції виявляються значно дорожчими для українських сільськогосподарських виробників, порівняно з морським зерновим коридором. Вартість альтернативних маршрутів становить до 200 доларів США за тону, що значно підвищує витрати на логістику та зменшує прибутки вітчизняних аграріїв. Експортована продукція через морський коридор має набагато менші логістичні витрати, орієнтовно 80-100 доларів США на тону [2].

Однозначним фактом є недостатня пропускна спроможність сухопутних та залізничних маршрутів. З урахуванням валового виробництва сільськогосподарської продукції українськими аграріями, яке очікується в обсязі приблизно 65 млн тонн у 2023 році, при внутрішньому споживанні на

рівні 20 млн тонн, можна припустити, що близько 45 млн тонн буде експортовано [3].

Однак жоден з альтернативних маршрутів не зможе впоратися з такими обсягами. Хоча можна спостерігати значний прогрес у розвитку сухопутних каналів експорту порівняно з періодом до війни, цього все ще недостатньо для забезпечення повного обсягу експорту сільськогосподарської продукції. Україна володіє близько 24 тис. зерновозів, тоді як на всій території Європи є приблизно 12 тис. зерновозів європейського стандарту. Однак, незважаючи на таку значну кількість вагонів-зерновозів, існують дві основні проблеми, що перешкоджають розвитку більших обсягів експорту з використанням залізничного транспорту: перша – різниця в ширині колій української та європейської мереж, яка може бути вирішена зміною залізничних візків на вагонах, щоб вони могли курсувати на території Європи; друга – більші розміри наших вагонів, які не можуть проїжджати по всіх територіях європейських країн.

Отже, незважаючи на значні втрати і перешкоди, з якими зіткнулася аграрна галузь через військову агресію, Україна все ж зберігає значний потенціал експорту сільськогосподарської продукції, що підтверджується експортом майже 51 млн тонн продукції АПК та харчової промисловості за 2022 р. Хоча цей показник зменшився на 16,7% порівняно з попереднім роком, його грошовий вираз становить 21,1 млрд доларів США, що на 13,7% менше ніж за попередній рік [1]. Враховуючи певне зменшення обсягів експорту та наявність значних обсягів сільськогосподарської продукції, вирощеної у поточному році, важливим є подальший розвиток аграрної логістики. Це може бути досягнуто шляхом будівництва нових та розширення існуючих транскордонних терміналів та перевалочних комплексів, а також розвитком нових транспортних коридорів, враховуючи розбіжності у ширині колії. Крім цього, активний розвиток річкових портів, які стали надійними альтернативами заблокованим морським портам, також відіграє важливу роль для вітчизняних аграріїв.

Література

1. Інфографічний довідник «Агробізнес України під час війни» за 2021-2022 роки. URL: https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2022/?utm_source=latifundist&utm_medium=news
2. Дяченко О., Галицький О., Хиленко Ю. Експортний потенціал аграрної галузі України в умовах воєнного стану. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2022. № 3. С. 18-32.
3. Бойко В., Бойко Л. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27>

УДК 369.032

РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

*Ладик О.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Бойко С.В., канд.екон.н., доцент*

Соціальне страхування в Україні присутнє у публічних фінансах з початку незалежності, проте відбувалися постійні структурні зміни та зміна місця

фондів соціального страхування. Розвиток інститутів соціального страхування в Україні наведено на рис. 1, де визначено належність фондів соціального страхування до державного бюджету до 2001 р., функціонування чотирьох окремих фондів соціального страхування до 2015 р., функціонування трьох окремих фондів соціального страхування до 2022 р.

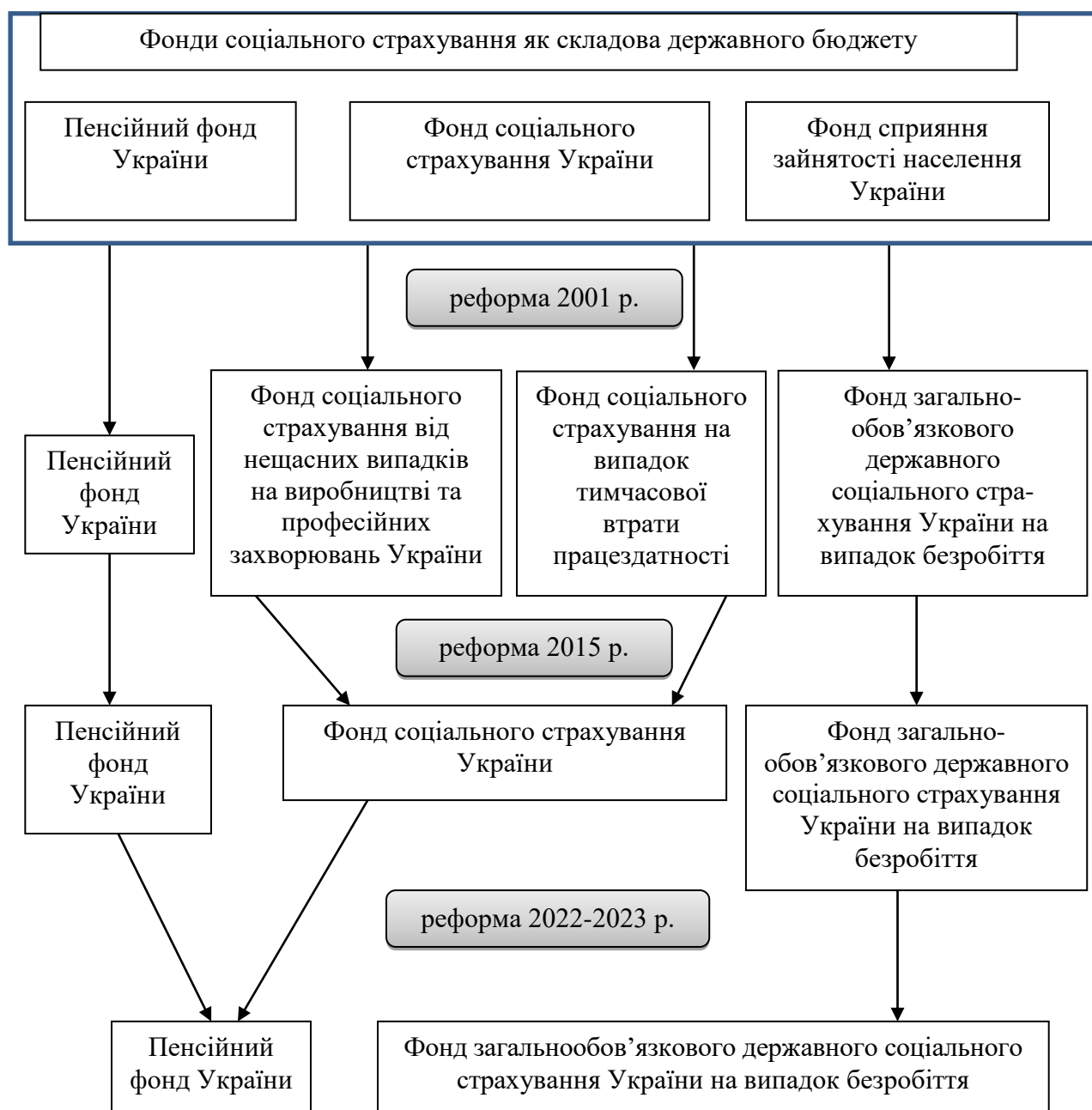

Рис. 1. Розвиток інститутів соціального страхування в Україні

Джерело: побудовано на основі опрацювання законодавства

У 2022 р. розпочалася реформа соціального страхування та його фінансового забезпечення із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 21.09.2022 року № 2620-IX [1].

Основний напрям визначеної реформи: функції та завдання Фонду соціального страхування України за загальнообов'язковим державним

соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку передаються Пенсійному фонду України. Фонд соціального страхування України розпочинає процедуру припинення.

Метою об'єднання Пенсійного фонду і Фонду соціального страхування є зміцнення фінансової стійкості та покращання надання страхових виплат в системі державного соціального страхування за рахунок:

- покращення адміністрування в системі загальнообов'язкового соціального страхування працюючих громадян внаслідок зменшення адміністративних структур управління. На думку експертів, економія може становити 1,6 млрд грн.;

- запровадження єдиної системи управління коштами та єдиної інформаційної системи;

- посилення державного контролю за використанням коштів соціального страхування.

Отже, у 2022 р. прийнято реформування системи соціального страхування та її забезпечення через об'єднання Пенсійного фонду і Фонду соціального страхування для покращення адміністрування в системі загальнообов'язкового соціального страхування працюючих громадян внаслідок зменшення адміністративних структур управління; запровадження єдиної системи управління коштами та єдиної інформаційної системи; посилення державного контролю за використанням коштів соціального страхування.

Література

1. Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: Закону України від 21.09.2022 року № 2620-ІХ. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2620-20#Text (дата звернення: 10.11. 2023).

УДК: 338.439:504

СІМЕЙНІ ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ

*Юхименко П.І., д.е.н., професор,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Очеретяна О.П., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Російська агресія не змінила структуру агропромислового комплексу України важливим елементом якої є особисті селянські господарств. Вони відіграють важливу роль у виробництві сільськогосподарської продукції і залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка компенсує зниження обсягів виробництва продукції сільського господарства на окремих аграрних підприємствах, забезпечує продовольчі потреби населення і формує грошові доходи селян.

Удосконалення інституціонального порядку розвитку фермерства, які були проведені після 2014 року певним чином спрямовані до євроінтеграційних

процесів, привели також до істотних змін фермерського законодавства. Законом України від 31 березня 2016 р. «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» було відмічено, що «фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи - підприємця і має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа - підприємець та члени її сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України» [1]. Цим законом було започатковано новий вид фермерських господарств – сімейні ферми у формі фізичної особи-підприємця, які мали у загальній архітектоніці ряд переваг.

по-перше, невеликі фермерські господарства, якщо говорити, наприклад, про рослинництво, мають можливість займатися виробництвом більш трудомістких, але ефективних культур - ягід, овочів тощо. Вони дають більш високий прибуток з гектара, ніж культури, які масово вирощують агрохолдинги - пшениця, соняшник, соя, кукурудза та ін.

по-друге, сімейне фермерство створює приріст самозайнятого населення. Це люди, які залишаються працювати за місцем свого проживання і в меншій мірі потребують різних видів державної допомоги. Завдяки фермерству в селі, нарешті, можуть з'явитися ресурси для відновлення і розвитку інфраструктури. Багато регіонів мають шанс вийти зі стану депресії, яке сьогодні здається вже перманентним. Сімейне фермерське господарство та його прерогативи подані на рисунку 1. Під час проходження практики виявлено, що основою села в Білоцерківському районі є сімейна ферма незалежно від її юридичного статусу.

Рис. 1 – Прерогативи сімейного фермерського господарства.
Джерело: запропоновано автором.

Розуміючи важливість розвитку малого фермерства для підтримки господарств з площею не більше 100 га. в Україні, у 2017 році Урядом було затверджено Концепцію розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 рр. [2] Такий підхід мав би охопити державною фінансовою підтримкою близько 70 % загальної кількості фермерських господарств, проте у 2021 р. рівень державних видатків на підтримку аграрного сектору України склав 4665 млн. грн, з них лише 120,79 млн. грн виділено на програму фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, що становить 2,6 % загальної суми фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників [3].

Важливою проблемою розвитку сімейного фермерського господарства стало цифровізація їх господарської діяльності. По перше, це новизна цифрових технологій в сільському господарстві, а по-друге, відсутність досвіду їх застосування. Фермери бояться поставити під загрозу існування ферми, якщо не зможуть працювати з цифровими технологіями коли це необхідно. Отже, щоб встановити довіру сімейні фермерські господарства і заохотити впроваджувати цифрові технології, провайдери повинні забезпечити доступність і надійність підтримки.

Важливою передумовою перспективного розвитку сімейних фермерських господарств є формування системи виробничих та обслуговуючих кооперативів у системі сільських територій з обов'язковим забезпеченням кваліфікованої інформаційної допомоги та сприяння з боку регіональних державних структур і органів самоврядування. Причому процес кооперативного будівництва в дрібнотоварному приватному секторі буде довготривалим та мати неоднозначний характер.

Отже, сімейні фермерські господарства, в яких наявний виробничий і підприємницький потенціал, є джерелом створення суб'єктів малого підприємництва, що підтверджується концентрацією землі, нарощуванням технічної озброєності, впровадженням нових технологій тощо. Формування досконалого інституціонального порядку розвитку сімейного фермерства відображає формування об'єктивних соціально-економічних передумов подальшого їх розвитку. У сучасних умовах однією з проблем, що стає на заваді розвитку кооперації в системі сімейних фермерських господарств, є неготовність переважної більшості селян приймати безпосередню активну участь у створенні і функціонуванні кооперативних об'єднань.

Література

1. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України 31 березня 2016 року № 1067-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19#Text>
2. Німеччина та Україна: порівняння АПК країн. latifundist 2022. URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/950-nimechchina-ta-ukrayina-porivnyannya-apk-krayin>
3. Financing from the State budget. The state of agro-industrial complex financing in 2021. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/finansuvann-ya-z-derzhavnogo-byudzhetu/stan-finansuvannya-apk-u-2021-roci>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ОБРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

*Тітов А.Є., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*
*Биба В.А., канд. екон. н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Підприємство у сучасній системі господарювання – складний і багатогранний організм, ефективна робота якого залежить від низки факторів і складових. Одним із складових елементів успішного функціонування підприємства є наявність в достатньому обсязі та відповідної структури оборотних активів. Оборотні активи відіграють важливу роль в діяльності кожного підприємства, оскільки за їхнього ефективного формування і використання підприємство забезпечує безперебійність своєї діяльності, підвищує свій економічний потенціал і як наслідок забезпечує отримання прибутку. Ефективність управління оборотними активами впливає на безперервний процес реалізації та виготовлення продукції, платоспроможність, конкурентоспроможність, ліквідність та фінансову стійкість підприємства.

Система управління оборотними активами є сукупністю пов'язаних між собою елементів, що забезпечують цілеспрямований вплив на об'єкт управління, шляхом реалізації функцій управління через використання комплексу методів управління з метою забезпечення належного рівня фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності підприємства.

Управління оборотними активами в першу чергу має передбачати визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина оборотних активів повинна з однієї сторони забезпечувати безперебійне ефективне функціонування підприємства, з іншої — мінімізувати наявність недіючих поточних активів. При низькому рівні оборотних активів можлива втрата ліквідності і, як наслідок, можливі перебої в роботі та втрата доходів. При зростанні величини оборотних активів ризик втрати ліквідності знижується. При деякому оптимальному рівні оборотних активів прибуток стає максимальним. Подальше зростання оборотних активів, приводить до того, що підприємство матиме в своєму розпорядженні вільні активи, утримання яких призводить до витрат і зниження прибутку.

Нестача грошових коштів, так і їх надлишок чинять значний вплив на роботу підприємства. Серед основних напрямів залучення грошових оборотних коштів можна виділити такі: формування знижок на великі партії продукції, що купується за готівку, всебічне рекламування продукції, пошук нових ринків збуту продукції, забезпечення часткової чи повної попередньої оплати за вироблену продукцію, залучення короткострокового, бюджетного чи податкового кредиту.

У практиці зарубіжних та вітчизняних підприємств застосовують різні методи управління оборотними активами. Серед них: коефіцієнтний метод, методи нормування, що можуть бути використані лише для оборотних

виробничих фондів, готової продукції на складі, а також відвантаженої продукції, метод АВС, метод оптимізації.

До основних напрямів управління оборотними активами можна віднести: управління грошовими коштами та поточними фінансовими; управління грошовими потоками; управління запасами; управління дебіторською заборгованістю; управління залишками грошових коштів та поточними фінансовими інвестиціями.

За твердженням В. І. Чобітка та К. С. Пятилокотової, для здійснення ефективного управління оборотними активами підприємства необхідно виконати такі заходи [2, с. 230-239]: 1) оптимізувати розмір грошових коштів через постійний контроль за розміром оборотних активів у грошовій, абсолютно ліквідній формі, а також через підтримання відповідної частини високоліквідних активів у формі поточних фінансових інвестицій та інших активів, які у разі необхідності можуть швидко перетворитися на грошові кошти, що дає можливість підтримувати платоспроможність підприємства на належному рівні; 2) оптимізувати структуру і склад оборотних активів за допомогою прискорення оборотності оборотних активів у цілому та окремих їхніх елементів; 3) оптимізувати структуру товарів шляхом зменшення випуску товарів із низькою рентабельністю та збільшити випуск товарів, що мають позитивну рентабельність та хороший рівень попиту; 4) оптимізувати запаси підприємства шляхом оцінки загальної потреби в сировині на плановий період, періодичного уточнення оптимальної партії замовлення сировини, регулярного контролю умов зберігання запасів; 5) оптимізувати рівень дебіторської заборгованості шляхом проведення контролю за станом розрахунків з дебіторами, оцінки платоспроможності та ділової репутації дебіторів, страхування ризиків тощо; 6) скоротити тривалість фінансового циклу шляхом прискорення обороту виробничих запасів та дебіторської заборгованості і некритичного уповільнення оборотності кредиторської заборгованості підприємства постачальникам; 7) підвищити рентабельність підприємства шляхом своєчасного використання тимчасово вільних залишків грошових активів для формування ефективного портфеля поточних фінансових інвестицій.

Ефективне управління оборотними активами створить умови для отримання підприємством ресурсів для формування прибутку та забезпечить ліквідність і платоспроможність, фінансову стійкість підприємства.

Література

1. Бланк І.О., Ситник Г.В. Фінансове забезпечення розвитку підприємств / За ред. проф. І.О. Бланка. К.: КНТЕУ, 2011. 344 с.
2. Чобіток В.І., Пятилокотова К.С. Управління оборотними активами підприємства: теоретичний аспект. URL : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2013_41/13cvieic.pdf.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

*Грисюк В.І., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Приходько Т.В., асистент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Сьогодення сформувало низку викликів для економіки України як в інституціональному, так і в практичному аспектах. У таких умовах суттєво змінюються умови функціонування і розвитку національного підприємства загалом і сільськогосподарського зокрема. Невирішеною лишається проблема низької конкурентоздатності як української продукції, так і вітчизняних підприємств у цілому. Перед вітчизняними підприємствами серед інших є вирішення проблеми пошуку шляхів формування конкурентних переваг підприємства, підвищення конкурентоспроможності агробізнесу.

У сучасних умовах господарювання сільськогосподарському підприємству необхідно в системі управління конкурентоспроможністю необхідно постійно займатися пошуком шляхів і методів забезпечення конкурентних переваг для забезпечення розвитку та досягнення перспективних цілей.

Щодо визначення сутності конкурентних переваг не існує єдиного підходу серед науковців, серед яких Іванов Ю., Петриквіва О., Боришкевич І., Шаповалова І. та інші. Іванов Ю. так трактує конкурентні переваги: «..позитивні відмінності підприємства від конкурентів в деяких або в усіх видах діяльності, які забезпечують підвищення соціально-економічної ефективності в короткостроковому періоді й виживання в довгостроковому за рахунок постійного пошуку нових можливостей і швидкої адаптації до навколишнього оточення та умов конкурентної боротьби, що змінюються»[1]. А. Левицька вважає, що конкурентними перевагами підприємства є сукупність комбінацій наявних у нього ресурсів (сировинних, просторових, трудових, управлінських, технологічних, інформаційних, маркетингових та ін.) та способів їх використання, які забезпечують йому ширші можливості виробництва і реалізації продукції порівняно з його конкурентами [2].

На нашу думку, конкурентні переваги підприємства є сукупністю ключових факторів успіху, які дозволяють забезпечити стійкі конкурентні позиції підприємства на ринку. При цьому такі ключові чинники повинні бути відмінними від переваг конкурента.

Характеризуючи конкурентні переваги, необхідно зазначити, що процес їх забезпечення має бути постійним та узгодженим із стратегічними цілями функціонування підприємства. Цей процес має узгоджуватись із конкурентоспроможним потенціалом підприємства. Для досягнення успіху у забезпеченні конкурентоспроможності на ринку, підприємство має сформувати і реалізувати ефективну систему управління конкурентними перевагами.

Формування конкурентних переваг та управління ними має відбуватись згідно певного алгоритму: 1) своєчасне виявлення факторів(переваг), 2) оцінка досягнутої конкурентної позиції підприємства, 3) виявлення відхилень від

вибраного ідеального варіанту розвитку, 4) встановлення причин виявлених відхилень, 5) коригування окремих напрямків діяльності підприємства. Детальний і всебічний аналіз чинників впливу на забезпечення конкурентних переваг має бути обов'язковим етапом процесу формування цих переваг, оскільки вагомість впливу кожного чинника може змінити достовірність оцінки конкурентоспроможності та конкурентних переваг.

Одним із найважливіших підходів у формуванні конкурентних переваг має бути адаптивність до мінливості сили впливу зовнішнього середовища на функціонування підприємства. Розроблений на підприємстві дієвий адаптаційний механізм, як складова механізму управління конкурентними перевагами, дозволить навіть несприятливі, на перший погляд, зовнішні умови використати для підприємства з певними вигодами. Конкурентні переваги підприємства є також основою забезпечення економічної безпеки, що дозволяє підприємству стійко функціонувати [4].

Які саме фактори необхідно розглядати при формуванні конкурентних переваг підприємства – єдиної думки серед науковців та практиків не існує. Більшість виділяє наступні: ресурсний потенціал виробництва, менеджмент підприємства, маркетинг, кадровий потенціал, результати-фінансово-господарської діяльності, імідж підприємства, інноваційний розвиток підприємства, економічна безпека підприємства та інші. Оскільки конкурентоспроможність підприємства поєднує в собі ефективне використання економічного потенціалу підприємства та здатність адекватно реагувати на зміни на ринку, то для її оцінки доцільно враховувати як внутрішні, так і ринкові можливості підприємства [5].

Література

1. Іванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. 352 с.
2. Левицька А.О. Конкурентні переваги підприємства: сутність та джерела формування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 4, Т. 1. С. 51–54
3. Шаповалова І.В. Конкурентні переваги підприємства: ретроспективний аналіз трактування термінів. *Економіка та суспільство*. 2017. Випуск № 10. С.427-432.
4. Пилипенко Н.М. Конкурентоспроможність як невід'ємна складова забезпечення економічної безпеки підприємства. *Стан та перспективи розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в умовах євроінтеграційних процесів* : Матеріали міжнародної наукової інтернет-конференції. URL : <http://www.reu.chteiknteu.cv.ua/?p=1283>
5. Пилипенко Н.М. Науково-практичні аспекти оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Вісник СНАУ*. 2016. №.1(67). С. 73-78

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Півторак М.В., канд.екон.н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
Управління Університету «Україна», м. Біла Церква,
Горlach І. А., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківського інституту економіки та
управління «Університет» Україна», м. Біла Церква*

Система управління оборотними активами автотранспортного підприємства є важливим елементом підвищення ефективності діяльності підприємства, оскільки розробка і впровадження раціональних підходів в управлінні оборотними активами забезпечують стійкість фінансового стану, кредитоспроможність, інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств.

На основі аналізу динаміки активів ПАТ «Броварське автотранспортне підприємство–13209» (2022 р. – 5499 тис. грн, у 2021 р. – 5343 тис. грн, у 2020 р. – 5158 тис. грн.), можна прослідкувати щорічне зменшення загальної вартості активів та зменшення, відповідно, економічного потенціалу підприємства [1].

Активи за внутрішнім складом містили нематеріальні активи, основні засоби, запаси, дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги та інша поточна дебіторська заборгованість, гроші та їх еквіваленти. Склад активів протягом досліджуваного періоду не змінювався. Узагальнюючи структуру оборотних активів ПАТ «Броварське автотранспортне підприємство–13209», можна відзначити, що близько половини оборотних активів – дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги; четверта частина – гроші та їх еквіваленти; сьома частина – запаси.

На основі визначення показників оборотності активів можна визначити наявність переваг та недоліків сучасного стану управління активами ПАТ «Броварське автотранспортне підприємство–13209». До переваг управління активами автотранспортного підприємства належить підвищення рівня оборотності активів та основних засобів, проте досягнення позитивного фінансового ефекту було досягнуто за рахунок збільшення доходу від реалізації продукції за умов одночасного збільшення вартості оборотних активів. Перевагами управління активами автотранспортного підприємства також було підвищення рівня оборотності активів та скорочення тривалості операційного циклу.

Основними напрямками вдосконалення управління активами на підприємстві є: забезпечення фінансової рівноваги, формування достатнього обсягу грошових потоків, оптимізація грошових потоків за видами і напрямками, максимізація чистого грошового потоку від операційної діяльності.

Отже, необхідно досягти рівня грошових коштів, що становитиме не менше 20% поточних зобов'язань; узгоджувати грошові потоки виробничих, інвестиційних та фінансових програм товариства; прискорити надходження та уповільнити виплати грошових коштів, не порушуючи при цьому вимогу платіжної дисципліни, збалансувати обсяги грошових потоків різних видів та посилити зв'язок між вхідними і вихідними грошовими потоками.

Література

1. Регулярна інформація Публічне акціонерне товариство "Броварське автотранспортне підприємство -13209" URL:<https://smida.gov.ua/db/prof/05538750> (дата звернення: 06.11.2023)

УДК 658.1

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

*Бухенська М.С., старший викладач,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету "Україна", м. Біла Церква
Резнік Є.С., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету
«Україна», м. Біла Церква*

Дослідження поняття «управління фінансовою безпекою підприємства» доповнює дослідження теоретичних та концептуальних основ, чому перебувало визначення сутності поняття «фінансова безпека підприємства». На думку Пойда-Носик Н., Черленяк І., управління фінансовою безпекою підприємства можна розглядати «як систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням захисту пріоритетних фінансових інтересів суб'єкта фінансових відносин від зовнішніх і внутрішніх загроз та спрямованих на створення умов для стабільного розвитку у майбутньому періоді» [3, с. 60].

Важливою складовою системи управління фінансовою безпекою є механізм управління фінансовою безпекою, основні компоненти якого зображені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Основні компоненти управління фінансовою безпекою підприємства

Джерело: побудовано за [3, с. 60]

Метою управління фінансовою безпекою підприємства може бути «гарантія стабільного фінансового стану підприємства на сучасному етапі часу та високого фінансового потенціалу розвитку у майбутньому» [3, с. 60] або «головну ціль, яка полягає в забезпеченні максимально ефективного та стійкого функціонування суб'єкта, що господарює» [2, с. 140]. На нашу думку, мета управління фінансовою безпекою підприємства повинна варіюватися залежно від фактичного стану фінансової безпеки та фінансового стану, проте кінцевий результат впровадження управління фінансовою безпекою є формування безпечного фінансового стану, що дозволить забезпечити діяльність у поточному періоді та сформує перспективи для розвитку у середньо- та довгостроковому періоді незважаючи на вплив реальних та потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз і ризиків.

Суб'єктами управління фінансовою безпекою підприємства можуть бути як внутрішні, так і зовнішні суб'єкти. Пойда-Носик Н., Черленяк І. до внутрішніх суб'єктів управління фінансовою безпекою підприємства відносить наступні: «власник, фінансовий директор, керівник служби (відділу) фінансово-економічної безпеки, керівники структурних підрозділів» [3, с. 60], до зовнішніх суб'єктів – «партнери з бізнесу, правоохоронні органи, державні органи влади, страхові організації, консалтингові фірми, ЗМІ» [3, с. 60]. Але, перелік суб'єктів управління фінансовою безпекою є індивідуальним та залежить від організаційно-правової форми господарювання та організаційної структури.

Об'єктами управління фінансовою безпекою підприємства можуть бути «параметри фінансово-економічної діяльності підприємства (фінансові ресурси, інвестиції, структура капіталу, фінансові ризики, грошові потоки тощо); інформація; персонал» [3, с. 60] або «продукція підприємства, інформаційні потоки, нематеріальні цінності, ноу-хау, трудовий потенціал, виробничі фонди, імідж підприємства» [6, с. 16]. Вважаємо, що фінансова безпека підприємства пов'язана з фінансовим станом підприємства, тому, об'єктами управління фінансовою безпекою може бути рівень ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності та ін., відповідно, вторинний рівень управління фінансовою безпекою формує вторинний перелік об'єктів управління фінансовою безпекою.

Критеріями управління фінансовою безпекою підприємства є «значення індикаторів, що кількісно визначають стабільність фінансового стану, здатність до розвитку та рівень фінансових ризиків; відсутність корпоративних конфліктів та ступінь гармонізації фінансових інтересів» [3, с. 61].

Принципи управління фінансовою безпекою підприємства визначаються з загальних та спеціальних принципів управління, які визначені у працях Вудвуд В., Батієвської О. [1, с. 92], Товпик Д., Дем'янчук О. [2, с. 140-141], Пойди-Носик Н., Черленяк І. [3, с. 61], Мельник С. [7]. Основні принципи управління фінансовою безпекою підприємства:

- системність та комплексний характер управлінських рішень щодо фінансової безпеки визначається внутрішньою складною будовою фінансової безпеки. Фінансова безпека підприємства складається з таких складових: «грошова безпека, кредитна безпека, інвестиційна безпека, бюджетно-податкова безпека» [5, с. 104];

- інтегрованість із загальною системою управління підприємством та економічною безпекою підприємства, що передбачає перевірку управлінськими рішеннями щодо кадрової, екологічної, технологічної, інформаційної, інтелектуальної, комерційної безпеки тощо.

- спрямованість на стратегічні цілі фінансово-економічного розвитку підприємства та узгодженість з потребами сталого розвитку підприємства;
- безперервність (неперервність) управління фінансовою безпекою підприємства, що пов'язане з постійними викликами та загрозами фінансовій безпеці;
- оперативність прийняття управлінських рішень щодо фінансової безпеки;
- варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень щодо фінансової безпеки або гнучкість управління;
- ефективність та результативність управлінських рішень щодо фінансової безпеки, що приймаються;
- плановість управлінських рішень та розробка планових показників значень фінансових показників,
- законність управлінських рішень, особливо у частині прийняття рішень за грошовою складовою та платіжною дисципліною, кредитною складовою, податковою складовою;
- стимулювання та відповідальність суб'єктів управління фінансовою безпекою (уповноважений персонал і керівництво).

До функцій суб'єктів управління фінансовою безпекою належать загальні функції управління (планування і прогнозування; облік і контроль; організація і регулювання; мотивація та стимулювання) та спеціальні: аналіз рівня фінансової безпеки підприємства; постійний моніторинг і аналіз умов, чинників, загроз та індикаторів фінансової безпеки; планування комплексу управлінських заходів і дій для забезпечення фінансової безпеки підприємства, мотивація прийняття ефективних, результативних управлінських рішень щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства, контроль за реалізацією прийнятих управлінських рішень у сфері фінансової безпеки підприємства.

Управління фінансовою безпекою підприємства можна розглядати як систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням фінансових інтересів суб'єкта фінансових відносин від зовнішніх і внутрішніх загроз та спрямованих на створення умов для сталого розвитку у майбутньому.

Література

1. Вудвуд В. В., Батієвська О. В. Фінансова безпека підприємства: сутність, цілі, принципи та шляхи забезпечення. *Підприємництво і торгівля*. 2019. Вип. 25. С. 89-93.
2. Товпик Д. В., Дем'янчук О. І. Теоретичні положення фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства. *Modern Economics*. 2022. № 36. С. 137-142.
3. Пойда-Носик Н.Н., Черленяк І.І. Управління фінансовою безпекою на макро- та мікрорівнях: теоретико-методологічні засади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2021. № 1(57). С. 59-67.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n3 (дата звернення: 08.11.2023)
5. Носова Є., Муг'єв К., Русінов В. Інформаційна складова у механізмі фінансової безпеки підприємства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки*. 2021. № 3. С. 98-107.
6. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 384 с.

УПРАВЛІНСЬКЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Хахула В.С., канд. с.-г. наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

В умовах здійснення широкомасштабної аграрної реформи виникла нагальна потреба у створенні ефективної системи розповсюдження сільськогосподарських знань та інформації в аграрному секторі економіки України, складовою якої є розвиток інформаційно-консультаційного обслуговування (дорадництва) сільськогосподарських товаровиробників і населення.

Виходячи зі світового досвіду інформаційно-консультаційна (дорадча) діяльність призначена допомагати людям і суспільству у вирішенні: професійних проблем і поліпшенні життєвого рівня; у підвищенні продуктивності праці; створенні нових видів продукції; захисті рослин від шкідників; сприяти здоров'ю людства та його харчування; зміцненню дітей, молоді і сімей; відродженню села; поширенню співробітництва з іншими країнами в отриманні найкращої ефективності від обмежених ресурсів.

Стратегія перетворень може бути як завгодно блискучою, але без підтримки знизу потрібні зміни навряд чи зможуть статися. Щоб ініціативи отримали підтримку, потрібно надати людям, яких вони стосуються, насамперед, можливість на них вплинути. З метою підвищення результативності роботи організації необхідно стати гнучкішою і навчитися краще задовольняти потреби клієнтів.

У компаній, які ефективно використовують підготовчі методи, є не просто план дій - вони мають людей, заряджених ентузіазмом і тих, хто вже почав рух до нової мети. Наступне завдання цих компаній – розширювати масштаб намічених заходів задля досягнення потрібних результатів.

Перетворення – це складне завдання. Переважна більшість реформ не досягають поставленої мети. Але ті керівники, які ставлять правильні питання, використовують перевірені способи, приділяють достатньо уваги і досягненню результатів, і зміцненню здоров'я організації, домагаються у результаті як короткострокового, так і довгострокового ефекту. Щоб розвинути у співробітників почуття відповідальності та мобілізувати їх на активну участь у реформах, керівництво компанії доцільно визначити «лідерів змін», які інформуватимуть решту співробітників про досягнуті успіхи.

Якість керівництва грає велику роль, але виявляється особливо важливою на етапі закріплення ефекту від перетворень. Вищий менеджмент повинен визначити цільові орієнтири перетворень, зокрема стосуються здоров'я організації, і подбати, щоб їх однаково розумів кожен менеджер на всіх рівнях управління [1].

Усі учасники програми змін повинні усвідомлювати, що саме потрібно змінити у своїй роботі та в самих собі для успіху проекту, одночасно допомагаючи колегам та мотивуючи їх бути кращими. Лише це дозволить компанії успішно реалізувати програму перетворень та зберегти здатність до оновлення.

Під час вивчення особливостей управлінського консультування при проведенні змін в організації, нами були зроблені висновки стосовно очікувань клієнта відносно консультанта:

1. Стабільно висока якість спілкування. Саме перше знайомство впливає на підписання першого контракту. Від того, як покаже себе консультант, свій професіоналізм, підхід, розуміння проблеми та потреб клієнта, залежатиме їх подальша робота.

2. Ретельність та організованість. Робочий процес консультанта має бути впорядкований, структурований, сам консультант бути зібраним, уважним до найменших деталей. Клієнт зазначає конкретні терміни виконання завдань; як правило, ці терміни завищені з його боку, але консультант повинен дотримуватися їх.

3. Відповідальність та комунікація. Клієнт, замовляючи послугу, хоче брати участь у процесі, і навіть бути поінформованим про етапи його виконання. Тому консультант повинен підійти до цього питання відповідально та надавати лаконічні, зрозумілі, інформативні звіти про виконану роботу. Акцентувати свою увагу на глобальніших проблемах і надавати кілька варіантів вирішення, щоб у клієнта був вибір.

4. Розуміння проблеми клієнта та готовність її вирішувати.

5. Об'єктивність, делікатність, запобігливість. Якщо клієнт звернувся за допомогою до консультанта, то він йому довіряє. Він бажає, щоб консультант підходив до бачення вирішення проблеми об'єктивно, був уважним, не зациклювався на дрібницях, але й приділяв їм достатньо уваги. Щоб був готовий до всіх питань клієнта, навіть щоб передбачав його бажання, думав, як він, прогнозував рішення. Клієнт має бути впевнений, що він та його проблема – це найважливіше для консультанта. Тому варто консультанту першому дзвонити, писати на e-mail, цікавитися, як справи, чи не з'явилася нова інформація, уточнення, можливо йому потрібна допомога.

6. Вміння визнавати свої помилки. Усі ми люди і можемо помилятися. Але треба вміти визнавати свої помилки, а не лише їх маскувати. І якщо припустилися помилки з боку консультанта, необхідно попередити замовника про неї. Не треба її приховувати, все одно рано чи пізно вона спливе і невідомо, які наслідки принесе. Тому важливо визнати помилку та запропонувати варіанти рішення – як із мінімальними втратами її ліквідувати. Правдива інформація найкраще показує реальний стан справ, допомагає правильно оцінити та прийняти ефективне рішення, оскільки ґрунтується на реальних, а не на вигаданих фактах [2].

Послуга - це взаємовигідні відносини замовника та консультанта, під час яких обидві сторони відіграють найважливіші ролі, оскільки обидві зацікавлені та задіяні. Замовник (клієнт) зі свого боку висуває вимоги до бажаного результату, а значить, робота консультанта ґрунтується на задоволенні потреб клієнта. Тому управлінське консультування полягає у спільній роботі консультанта з персоналом і керівництвом компанії-замовника. Дана взаємодія зводиться до розробки та впровадження рішень з оптимізації процесів в компанії, необхідних для досягнення конкретних цілей. Процес консалтингу та клієнтоконсалтингові відносини починаються з діагностики проблем і впливу на клієнта при купівлі консалтингової послуги. Успіх залежить від здатності консультанта розробити взаємовигідні відносини і сформулювати угоду, яка базується на усвідомленні необхідності у вирішенні проблеми, а також розумінні й довірі [3].

Отже, створення ефективної і надійної системи інформаційно-консультаційного обслуговування сільськогосподарських виробників є однією з найважливіших передумов стабілізації сільськогосподарського виробництва та подолання кризових явищ в аграрному виробництві.

Література

1. Коваль І.В. Агроконсалтинг як інструмент підвищення ефективності аграрного сектора та розвитку сільських територій Західного регіону України. *Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України*. 2013. Вип. 6 (104). С.281-291.
2. Саблук П.Т. Інформаційно-консультаційне забезпечення аграрних перетворень. *Інформаційні ресурси та їх використання в агропромисловому виробництві*. Збірник наукових праць, №2, К. ІАЕ. 2000. С. 4-15.
3. Хрипко А.В. Поняття та економічна сутність консалтингової діяльності. *Забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки: проблеми, пріоритети, перспективи*. Дніпро: Стандарт. 2021. 116 с.

УДК 339.5

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

*Півторак М.В., канд.екон.н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
Управління Університету «Україна», м. Біла Церква,
Агарков О.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківського інституту економіки та
управління «Університет» Україна», м. Біла Церква*

Функціонування будь-якої економічної системи чи економічних відносин відбувається під впливом різного роду факторів, внутрішнього та зовнішнього порядку, які впливають на перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в галузі та повинні оцінюватися на стадії формування зовнішньоекономічних зв'язків.

Деталізовану оцінку факторів розвитку зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі регіону можна провести на основі виявлення можливостей, ризиків та загроз з урахуванням тренду та проблемних ситуацій за допомогою SWOT-аналізу, який формує баланс можливостей та сил, що забезпечують позитивну динаміку, а також факторів що йому перешкоджають. Слабкі сторони акцентують наявні обмеження, на подолання яких мають бути спрямовані відповідні зусилля. Сильні сторони розглядаються як щось сформоване за допомогою управлінської ініціативи, або що склалося з інших об'єктивних обставин. Можливості - сприймаються як різного роду ресурси, які можуть і повинні бути практично використані; загрози - вказують на негативні фактори, які необхідно враховувати [1, с. 56]..

Результати SWOT-аналізу показують, що у галузі більше негативних характеристик, але наявність позитивних зовнішніх чинників створює передумови у розвитку зовнішньоекономічної діяльності у сільськогосподарському виробництві. Найбільш суттєві можливості

визначаються податковим стимулюванням, державним регулюванням та підтримкою розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Із сукупності факторів майже половина має достатній рівень для забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності в агропромисловому комплексі. Отже, формування зовнішньоекономічної діяльності має відбуватися у напрямі регулювання недостатніх факторів з метою зміцнення зовнішньоекономічного потенціалу галузі.

З позицій розвитку зовнішньоекономічної діяльності найперспективнішими є галузі, що поєднують у собі такі умови, як: тенденція зростання або, принаймні, стабільність обсягів виробництва; інвестиційна активність; позитивна рентабельність; активна інноваційна діяльність; зацікавленість географічних сусідів у продукції галузі.

Література

1. Бурачек І.В., Михайленко Н.В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 21. 2018. С. 134—137.

УДК 645.43:338.48

ФУДПЕЙРІНГ – СУЧАСНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ У СФЕРІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

*Брунда Н.С., викладач,
відокремлений структурний підрозділ
ЗВО «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
Тернопільський фаховий коледж, м. Тернопіль*

Закладам ресторанного господарства необхідно постійно розвиватися. Попит залежить не лише від маркетингу, а також від впровадження інноваційних технологій приготування кулінарної продукції. На сьогоднішній день, для задоволення потреб споживачів, існують технології, які одночасно забезпечують привабливі смакові характеристики та зовнішній вигляд кулінарної продукції. До таких технологій відносяться: *sous-vide* – спосіб термічної обробки продукції у вакуумі при постійній низькій температурі; молекулярна гастрономія – використовує знання з галузі хімії та фізики для отримання страв у незвичному для споживача вигляді; ф'южн-кулінарія – змішування стилів традиційних переваг Заходу та Сходу зі збереженням гармонії смаку; арт-візаж – кулінарне мистецтво професійного декорування страв.

Найбільш популярним напрямком в кулінарії є фудпейрінг. Фудпейрінг (FoodPairing) – це метод поєднання продуктів, що базується на хімічній формулі аромату кожного продукту. Відомо, що при поглинанні їжі у людини включені три основні функції: смаку, зору і нюху. Найбільшу частину вражень від їжі ми отримуємо саме за допомогою нюху – він і визначає 80% смакових відчуттів. Найчастіше цей термін використовують, коли говорять про створення пар «страва + вино», «страва + коктейль» тощо. Якщо все підібрано правильно, то і страва, і напій утворюють гармонію, певний «третій смак», який дає ще

більше вражень та насолоди. Поняття фудпейрінг (foodpairing) порівняно недавно увійшло в побут кулінарів, його почали розвивати на початку ХХІ століття. Foodpairing в буквальному значенні означає «правильне» поєднання продуктів один з одним. Основа – аналіз компонентів та ароматів. До основоположників теорії і методики Foodpairing можна віднести Хестона Блюменталья, шеф-кухаря ресторану «The Fat Duck» в Великобританії, одного із авторитетних розробників молекулярної кухні і нових технологій приготування їжі. Він досліджував поєднання білого шоколаду та чорної ікри. При їх детальному вивченні, Блюменталь виявив, що вони мають однакові ключові ароматичні характеристики. Бернар Лаусс, фуд-інженер, використовував науковий підхід, щоб вивчати та розвивати кулінарію. На основі ароматичних і смакових якостей різних продуктів, Бернар і його прихильники склали коло смаків, яке підняло гастрономію на новий рівень. Бернард Лаусс представив Інтернет-проект Foodpairing Tree, широко використовуваний кулінарами і міксологами при розробці нових страв. Він зі своєю експертною групою розробив комбінації продуктів, які добре поєднуються один з одним, і мають загальні ароматичні компоненти на основі зафіксованих даних аналізу великої кількості продуктів. Для кращої візуалізації в допомогу кухарям і барменам було складено древо фудпейрінга, в середині якого знаходиться продукт, який можна з чимось з'єднати. Навколо нього – інші продукти, які можна комбінувати з центральним. За його допомогою можна підібрати різноманітні продукти, ароматичні якості яких можуть доповнювати один одного. Методологія фудпейрінгу відкриває цілий новий світ можливих комбінацій продуктів. Смак, текстура, а тепер і запах потрапили під пильне око біологів, хіміків і фізиків – дослідників, чия любов до кулінарії веде вглиб гастрономічних пошуків і молекулярних експериментів. За останнє десятиліття область кулінарії розширила коло книг з рецептами, діставшись до наукових видань.

У дослідженні використано метод фудпейрінгу. Було розроблено технологічну карту і приготовлено десерт «Сфера». Обрано поєднання продуктів — шоколад, креветки, мандарини, свіжий розмарин, огірок, лайм, базилік, консервованний ананас, кокосове масло, гірчиця в зернах, бджолиний мед, ксантан, глісе, лемонграс сушений. Розроблена страва характеризувалась приємними органолептичними показниками якості.

Шоколад — сприяє підвищенню працездатності при розумових та фізичних навантаженнях, багатий на антиоксиданти, містить мікроелементи.

Креветки – потужне джерело провітаміну А, кальцій, хром.

Мандарини – органічні кислоти (лимонну і інші – до 0,6-1,1%), цукор, вітаміни (А, D, К, В4, тіамін, рибофлавін, аскорбінова кислота, рутин) та фітонциди. У шкірці виявлено до 1-2% ефірного (мандаринового) масла, помаранчеві і жовті пігменти, серед них каротин (провітавітамін А). Також в мандаринах містяться такі мінеральні речовини: калій, магній, залізо, фосфор, натрій, і кальцій.

Розмарин – джерелом заліза, кальцію та вітаміну В-6.

Свіжі огірки – містять велику кількість вітамінів та мінералів, вітаміни А, В та С, високий вміст калію.

Лайм – містить антиоксиданти, вітаміни А, Е і К, дієтичні волокна.

Базилік – вітаміни А, К, С, залізо, кальцій, фолієву кислоту та марганець, антиоксиданти та флавоноїди.

Ананаси консервовані – високий вміст клітковини, вітаміну С, магнію та вітамінів групи В.

Кокосове масло – містить безліч поживних жирів, амінокислот, мікроелементів.

Насіння гірчиці – містить безліч антиоксидантів, таких як кемпферол, каротиноїди і ізорафетин, багата омега-3 жирними кислотами.

Бджолиний мед – вміщує більшість елементів таблиці Менделєєва, насичений амінокислотами і багатьма іншими біологічно активними сполуками, незмінний продукт харчування.

Лемонграсс – наявність природного антиоксиданту – вітаміну А, жирні кислоти, вітаміни В і С, ніотинова кислота і ряд мікроелементів. Лемонграсс є натуральним антидепресантом.

Отже, фудпейрінг не базується на існуючих рецептурах, а ґрунтується на смакових сполученнях, підібраних дослідженнями. Головне у фудпейрінгу — просто почати експериментувати, їсти та пити трохи більш усвідомлено, відмічаючи власні враження та запам'ятовуючи найкращі поєднання. Фудпейрінг як наука набирає оберти даючи можливість розробляти нові рецептурні композиції з отриманням кулінарної продукції, яка володіє оригінальними органолептичними показниками якості. Розроблені страви за рекомендаціями фудпейрінгу дадуть змогу розширити асортиментний ряд кулінарної продукції у закладах ресторанного господарства.

Література

1. Завадинська О. Ю., Русавська В. А. Стратегії інноваційного розвитку підприємств ресторанного бізнесу. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 54. С. 94–98.

2. Дегустації та фудпейрінг в закладах Києва. *PostEat* : веб-сайт. URL: <https://posteat.ua/obzory/degustaci%D1%97-ta-fudpejringi-v-zakladaх-kiyeva-kudi-jti-ta-shho-obrati/>

3. Шоколад: користь та шкода. Буковинський державний університет: веб-сайт. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6867-shokolad-korist-ta-shkoda/>

4. Креветки. Вплив на організм. *Medfond.com* : веб-сайт. Здорове життя. URL: <https://medfond.com/korysni-produkty/krevetki-vpliv-na-organizm.html>

5. Мандарин - корисні властивості. *Гарбуз. Info* : веб-сайт. Світ рослин. URL: <https://www.harbuz.info/mandarin/>

6. Розмарин - корисні властивості і протипоказання. *Рівне1* : веб-сайт. URL: <https://rivne1.tv/news/105765-rozmarin-korysni-vlastivosti-i-protipokazannya>

7. Лікувальні властивості звичайних огірків. *Сонцесад.com* : веб-сайт. URL: <https://soncesad.com/statti/zdorovya/inshe/likuvalni-vlastivosti-zvichajnix-ogirkiv.html>

8. Чим корисний базилік. *Смак життя* : веб-сайт. URL: https://sz.lviv.ua/article/Laifkhaky_na_kozhen_den/Dodaite_pertsiu_Svoim_stravam/20140914_1859/

9. Користь кокосового масла. *Elfa. Shop*: веб-сайт. URL: <https://elfashop.ua/blog/korysni-poradi/koryst-kokosovogo-masla/>

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРОПІДПРИЄМСТВА

*Юхименко П.І., д.е.н., професор,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Карпенюк В. Ю., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Розкрито чинники впливу на інноваційний розвиток агропідприємства, зроблено їх систематизацію та обґрунтовано важливість врахування їх в період втілення інноваційних технологій, відображено специфічні чинники для агропідприємств.

Проаналізуємо цю проблему на конкретному підприємстві. Чинники, які вплинули на успішну реалізацію інноваційного проекту запровадження нових технологій на підприємстві ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ», то вони мають внутрішній і зовнішній аспект. Ґрунтовний їх аналіз показав, що вони доволі різноманітні за змістом, особливостями і напрямками впливу, що обумовлює доцільність їх класифікації (табл. 1). До внутрішніх чинників відносимо ті, які безпосередньо стосуються можливостей підприємства, обсягу та якості наявних ресурсів, організації його діяльності. До зовнішньої групи відносимо чинники зовнішнього середовища (екзогенні), які впливали на успішність реалізації проекту і не піддаються чи слабо піддаються контролю з боку підприємства, і воно повинно до них пристосовуватися.

Таблиця 1

Комбінації впливу чинників на реалізацію проекту інноваційної діяльності підприємства ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ»

Ендогенні чинники	Екзогенні чинники
Чинники що сприяли реалізації інноваційного проєкта підприємства	
<i>Мобілізація усіх ресурсів (фінансових, матеріально-технічних та інших), були використані для розробки та реалізації інновацій</i>	<i>Входження у нове конкурентне середовище, яке підштовхнуло до інноваційних розробок та впровадження новітніх технологій для здешевлення продукції</i>
<i>Схильність керівництва підприємства до змін, нововведень, прагнення до самореалізації</i>	<i>Наявність науково-технічних розробок в країні (галузі).</i>
<i>Наявність (джерело) отримання науково-технічних розробок (тісне співробітництво із фахівцями БНАУ)</i>	<i>Міжнародна досвід та науково-технічна кооперація фермерів</i>
<i>Впровадження механізму забезпечення необхідних умов та матеріальні стимули для творчої, продуктивної праці</i>	<i>Розвиток інноваційної інфраструктури регіону</i>
<i>Наявність власного напрацьованого алгоритму виконання</i>	<i>Державна підтримка інноваційної діяльності</i>

завдань з інноваційного розвитку	(часткова компенсація у придбанні техніки і будівництві нових корівників)
Чинники стримання інноваційної діяльності підприємства	
Не завжди достатність власних фінансових ресурсів для удосконалення підприємницької діяльності	Низька доступність кредитів і державної підтримки модернізації виробництва (часто бюрократичні чинники, корупція)
Недостатня орієнтація організаційних структур регіону на інноваційну діяльність, відсутня підтримка з боку керівних органів громади	Відчутна незбалансованість за напрямками науково-інноваційного потенціалу держави, не достатня розвиненість зв'язків з БНАУ (науки й бізнесу на регіональному рівні)
Опір змінам під час впровадження інновацій та нововведень (не бажання місцевих працівників проходити курси освоєння нових технологій)	Недостатня інтегрованість підприємства у міжнародне науково-технічне співробітництво
Відсутність достатності матеріальних стимулів та умов для творчої праці (особливо низової ланки працівників)	Відплив фахових спеціалістів та кваліфікованих працівників з країни (особливо вимушена міграція під час війни)
Недостатній рівень аналітично інформаційної бази підприємства	Нерозвиненість інформаційного забезпечення інноваційного процесу
Брак кваліфікованого ініціативного персоналу (особливо обслуговуючого персоналу)	Недостатня активність держави у формуванні інституційного середовища для інноваційного розвитку

Джерело: Складено автором на основі вивчення досвіду інноваційної діяльності підприємства ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ».

З досвіду діяльності підприємства ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ» можна зробити узагальнюючі висновки для розвитку інноваційних агропідприємств. Реалізація інновацій у сфері аграрної бізнес-діяльності у великій мірі обумовлена кліматичними особливостями регіону. Суб'єкти агробізнесу мають це враховувати під час планування бізнес-діяльності щодо введення в обіг відповідної інновації, розробки інноваційних бізнес-проектів. Відмітимо ці фактори впливів з досвіду підприємства ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ»:

1. Врахування природно-кліматичних умов регіону, природно ресурсного потенціалу, що впливає на вибір спеціалізації виробництва підприємства. Різноманітність видів вироблюваної сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки, впливає на вибір технології обробітку продукції, вирощування й годівлю тварин.

2. Наявність інфраструктури забезпечення різноманітності видів виробництва, існування специфіки архітектоніки агропідприємств за різними організаційно-правовими формами та формами власності, розмірами, спеціалізацією, підпорядкованістю, кооперацією тощо для можливого формування виробничого кластеру, що є важливим фактором розвитку;

3. Досвід впровадження інноваційних технологій підприємства ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ» засвідчив необхідність тісного спілкування з науковцями для підбору технології виробництва з врахуванням особливостей природно-

кліматичних умов, дорожно-транспортних мереж, віддаленості від постачальницьких центрів і ринків збуту продукції й інших чинників;

4. Для кореляції результатів інноваційних технологій з їх науково-обґрунтованими параметрами врахувати можливості сільськогосподарських товаровиробників для тісного спілкування з інформаційно-консультативними службами і організаціями, які виробляють науково-технічну інноваційну продукцію;

5. Наявність людського капіталу для забезпечення дієвості інноваційної технології (підприємству ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ» прийшлося налагодити транспортування фахівців для технологічного обслуговування тваринництва із Вінниччини і Тернопільщини);

6. Особливо на першій стадії впровадження інноваційної технології важливо налагодити і забезпечити організаційно-економічний механізм із розробниками технології, самовпевненість у своїх можливостях не завжди дає позитивний результат.

Власне подібні чинники впливів на ефективність втіленні інноваційних технологій на підприємствах аграрного сектора економіки обґрунтовують і науковці [2]. Тут важливе розуміння того, що інновації в агробізнесі – це результат реалізації об'єкта інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, нових сортів рослин тощо) у сфері агробізнесу, який спрямовано на отримання економічного, соціального, екологічного ефекту. Їх класифікація співвідноситься з об'єктами інноваційної діяльності, визначеними ст. 4 Закону України «Про інноваційну діяльність» [1]. Тому просто почув, почитав, познайомився у сусіда не завжди спрацьовує. Технологія вимагає обґрунтованих підходів і чіткості в їх дотримання елементів забезпечення дієвості, тому важливо налагодити зв'язки розробниками їх. Білоцерківський регіон має ці унікальні можливості, оскільки тут функціонує цент наукових розробок – БНАУ.

Досвід успішної реалізації інноваційного проєкту ТОВ «ОСТРІЙСЬКЕ» засвідчив, що одним із важливих чинників ендогенного впливу є наявність ресурсів (фінансових, матеріально-технічних, людських та інших), які можуть бути використані при впровадженні інновацій. Це постійно діючий чинник прямої дії, який можна регулювати. Наявність відповідних ресурсів визначає масштаби й результати інноваційної діяльності. При їх відсутності така діяльність стає практично неможливою.

Література

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

2. Сучасні підходи до соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку суб'єктів національного господарства: монографія: за ред. Л.М. Савчук, Л.М.Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2020. 520 с.

ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

*Ковальчук О.С., здобувач
третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти (доктор філософії),
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

За сучасних умов економічної діяльності, обумовлених розвитком глобалізаційних, інтеграційних та політичних процесів, виробники продукції постійно перебувають під ринковим тиском. Питання підтримки та підвищення конкурентного стану в цій ситуації є дуже актуальним для майбутнього розвитку підприємств. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства – це потенціал підприємства успішно конкурувати з іншими на зовнішньому ринку. Вона визначається ефективністю виробництва та здатністю до впровадження нових технологій, які забезпечують якість продукції, її конкурентоздатність та відповідність вимогам міжнародних стандартів.

Концепція міжнародної конкурентоспроможності базується на теоретичному обґрунтуванні та охоплює основні принципи, яких підприємства повинні дотримуватися для досягнення конкурентних переваг у міжнародному суперництві, а саме [1]:

1) конкурентна перевага формується на основі нововведень, удосконалень та змін;

2) конкурентна перевага виникає в результаті ефективного використання всіх компонентів системи створення цінності, яка містить в собі процес виготовлення товарів чи послуг, їх застосування, та охоплює стейкхолдерів підприємства (постачальників, покупців, посередників);

3) конкурентна перевага забезпечується шляхом постійної оптимізації;

4) зміцнення конкурентної переваги вимагає постійних удосконалень її джерел, що може виникнути на будь-якому етапі ланцюжка створення цінностей, починаючи зі створення товару чи послуги та завершуючи сервісним обслуговуванням;

5) підтримка переваги, пов'язаної з базуванням у своїй країні, потребує глобального підходу до стратегії, тому що підприємство неспроможне тривалий період часу зберігати конкурентну перевагу в міжнародній конкуренції, якщо не застосовує і не розширює свої переваги.

З урахуванням даних характеристик конкурентоспроможність підприємства може визначатись як інтегральна відносна характеристика підприємства, що показує його стан відносно конкурентів за певними критеріями та характеризує ступінь конкурентної переваги над ними за різними параметрами (або, навпаки, перевагу конкурентів) у певний проміжок часу. Така конкурентна перевага забезпечуватиме, з одного боку, спроможність підприємства протистояти на ринку іншим виробникам аналогічної продукції сьогодні та в майбутньому, а з іншого – характеризує ефективність виробничо-господарської діяльності [2].

Конкурентні переваги за формами виникнення поділяються на зовнішні, що формулюють ринкову перевагу підприємства у задоволенні потреб споживачів, та внутрішні, які базуються на функціональних сферах діяльності

підприємства. Репутація підприємства на ринку, співвідношення ціни та якості продукції, властивості сервісного обслуговування споживачів, сприйняття покупцями інновацій підприємства – це вираження зовнішньої конкурентної переваги фірми. Зі свого боку, внутрішні конкурентні переваги охоплюють управлінську, виробничу, маркетингову, фінансову, інвестиційну та інноваційну діяльність.

Забезпечення конкурентних переваг залежить від наступних чинників (рис. 1):

Рис. 1. Чинники забезпечення конкурентних переваг

Джерело: складено автором на основі джерела [2]

В умовах глобальної конкуренції конкурентна перевага підприємства забезпечується її діяльністю на всіх ринках. Водночас конкурентні переваги, які підприємство здобуло на внутрішньому ринку, доповнюються перевагами, які з'явилися під час здійснення міжнародних операцій.

Також важливо виокремити міжнародні чинники конкурентоспроможності підприємства, які залежать від зовнішніх умов, вимог міжнародних організацій, ситуації на світових ринках тощо:

1) загальноекономічні фактори місять у своєму складі етап циклу розвитку світової економіки, стан світових товарних ринків, зовнішньоекономічну політику інших країн, процес глобалізації конкуренції та світового господарства, зростання інтеграційних процесів у світовому економічному просторі, а також регіоналізацію міжнародної економічної взаємодії тощо;

2) науково-технологічні фактори включають технологічний протекціонізм, який передбачає захист вітчизняних технологій від закордонної конкуренції, технологічну стратифікацію країн, що полягає в розподілі країн на групи залежно від рівня розвитку технологій, звуження відкритого ринку технологій, тобто зменшення доступу до новітніх технологій та формування «технологічних мереж», які об'єднують країни з метою спільного розвитку технологій тощо;

3) військово-політичні фактори охоплюють політику закордонних країн, яка стосується соціально-економічних та політичних перетворень, політичний клімат в країні, рівень міжнародної економічної інтеграції та військово-політичні конфлікти в окремих регіонах світу тощо;

4) інституціонально-економічні фактори пов'язані з вимогами, які ставлять іноземні держави щодо рівня якості, безпеки та екологічності імпортованої продукції, а також з діяльністю міжнародних інституцій та організацій, які впливають на міжнародну економіку тощо.

В цілому, забезпечення конкурентоспроможності підприємств України вимагає комплексного підходу та впровадження відповідних стратегій та заходів. Необхідно забезпечувати якість продукції та послуг, ефективну

систему управління проектами, кваліфікований персонал та активну міжнародну співпрацю. Тільки так підприємства зможуть успішно конкурувати на міжнародному ринку та займати свої ніші у світовій економіці.

Література

1. Хачатрян В. В. Концептуальні засади забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. С. 30–34.
2. Мізюк С.Г., Коваленко Н.В. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: сутність, основні складові та джерела формування конкурентних переваг. *Науковий журнал Класичного Приватного Університету*. 2019. №2(13). С. 26-30.

УДК 338.2

ЩОДО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В ОПЕРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

*Герасимчук В.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Биба В.А., канд..екон. н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Складні умови функціонування підприємств вимагають посиленого контролю за витратами та дієвої системи управління ними. Облік витрат за різними групами створює важливу інформаційну базу для ефективного управління підприємством. Так, поділ витрат за елементами передбачає групування економічно однорідних витрат. Це дає змогу сформулювати інформацію про витрачання матеріальних, трудових, фінансових ресурсів та розрахувати показники, що характеризують рівень і ефективність їх використання як на мікро-, так і на макрорівні.

Основу витрат підприємств становлять операційні витрати, тому постійна оцінка їх величини і структури важлива для системи управління. Витрати операційної діяльності групуються за різними ознаками, яких в економічній літературі виокремлюють досить багато. Одним з критеріїв класифікації таких витрат є поділ за економічними елементами.

Метою створення системи управління витратами є набір елементів (складових), за допомогою яких здійснюється збирання та оброблення даних про витрати, а також надання інформації для прийняття управлінських рішень саме в той момент, коли вона може бути використана найефективніше.

Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування витрат за їх видами, місцями та носіями з метою постійного контролю рівня витрачання ресурсів і стимулювання економії. Встановлено, що від рівня операційних витрат істотно залежать ефективність функціонування підприємства та його конкурентоспроможність.

Управління витратами підприємства вимагає системного підходу до їхнього вивчення, метою якого є оптимальне використання ресурсів і забезпечення росту ефективності виробництва. Системний підхід є засобом вирішення складних проблем, може використовуватись у різних ситуаціях, в

його основі лежать наукові методи і він забезпечує одержання результатів відповідно до конкретної діяльності системи.

Управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій управління, тобто функції повинні реалізовуватись через елементи управлінського процесу: прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат. Виконання всіх функцій управління по всіх елементах – це взаємодія керуючої підсистеми (суб'єкт управління) на керовану підсистему (об'єкт управління). Суб'єктами управління витратами є керівники, менеджери, спеціалісти, бухгалтери підприємства, які беруть участь у виконанні окремих функцій або елементів управління витратами. Об'єктами управління є витрати на виробництво, реалізацію продукції (робіт).

Основними принципами управління витратами є: – застосування системного підходу до управління витратами; – взаємозв'язок окремих елементів підсистем із завданнями системи загалом; – відповідність системи обліку завданням управління витратами; – аналіз і виявлення альтернативних шляхів досягнення мети; – повнота і аналітичність інформації щодо рівня витрат; – застосування ефективних методів зниження витрат; – стимулювання і мотивація працівників до зниження витрат; – оцінка і контроль результатів діяльності підрозділів; – забезпечення та реалізація останніх досягнень економіки, математики та практики для подальшого удосконалення. Для здійснення будь-якої господарської діяльності необхідне застосування найдосконаліших методів і форм контролю для регулювання її результатів. [3]

В умовах динамічного стану економіки в країні, управляти підприємством, означає вміло оперувати інформацією про потреби ринку, швидко реагувати на зміну попиту споживача та управляти витратами. Тому управління витратами підприємства передбачає:

- проведення повного аналізу витрат за їх класифікаційними ознаками з ціллю встановлення доцільності понесення;
- прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі повної інформації про стан активів, зобов'язань і капіталу;
- формування плану рівня необхідних витрат для здійснення господарської діяльності;
- організація системи облікового відображення витрат та елементами та статтями їх понесення;
- розробки плану очікуваного прибутку підприємства на снові аналітичної попередньої оцінки обсягів витрат та зміни умов господарювання;
- розробки шляхів зниження витрат до обґрунтованого рівня, які не впливатимуть на зниження якості вироблених товарів, виконаної робіт чи наданих послуг;
- розробка методів мотивації працівників підприємства до зниження необґрунтованих чи понаднормативних витрат;
- здійснення контролю за рівнем понесення витрат;
- розробка системи дій, які сприятимуть зниженню величини понаднормативних витрат, втрат та браку на виробництві.[2]

Дієвий механізм управління витратами в операційній діяльності підприємства є запорукою розвитку підприємства, досягнення бажаних фінансових результатів та конкурентоспроможності підприємства.

Література

1. Адамовська В. С. Брітан Н. В. Удосконалення управлінського обліку витрат операційної діяльності як один з напрямів бізнес-адміністрування. *АГРОСВІТ*. 2015. № 8. С. 58–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2015_8_13
2. Фостолович В. А., Сімаков О. О. Місце управління витратами в сучасній системі управління підприємством. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 36–45. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.36
3. Ясінська, А. І. Сутність управління витратами на вітчизняних підприємствах. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. 14 (2007): С. 357-360

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 340.12 (477)

ВИНИКНЕННЯ СТРЕСУ В СУЧАСНОМУ ЖИТТІ: РОБОЧИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ СТРЕС

*Петреченко С.А., канд. юрид. н., доцент,
Філіпчук Л.І., старший викладач,
Відокремлений структурний підрозділ
ЗВО “Відкритий міжнародний
університет розвитку людини “Україна”
Хмельницького інституту соціальних
технологій, м. Хмельницький*

Життя в сучасному світі, наповнене шаленим ритмом та постійними темпами розвитку. Зміни в технологіях, соціальних стандартах, економіці та культурі призводять до того, що люди постійно адаптуються до нових умов і викликів. Зміни в різних сферах нашого існування призводять до того, що ми постійно знаходимося в стані адаптації до нових умов і викликів, а це може викликати значний психологічний тиск.

Постійний стрес і тиск може негативно позначитися на фізичному та психічному здоров'ї людини. Потрібно вміти знаходити способи боротьби зі стресом, зберігати емоційну стійкість і здатність адаптуватись до нових умов. Важливо знаходити час для відпочинку, займатися спортом, медитацією, зберігати позитивний настрій і прагнути до розвитку своєї внутрішньої енергії. Мати підтримку в родині, від друзів та у професійному оточенні, щоб не відчувати сильного стресу.

Ганс Сельє вперше ввів концепцію стресу в науку про життя у 1936 році. Він визначив стрес як негативну реакцію організму на будь-який вимушений вплив. Багато вчених займалися дослідженням робочого стресу та його впливом на здоров'я та ефективність праці.

Британський психолог Керрі Купер зробив значний вклад у розуміння психосоціальних аспектів робочого стресу [3].

Американський психолог Річард Лазарус, розробив теорію стресу та копінг-стратегій, які впливають на сприйняття та управління робочим стресом [2].

Ці дослідники внесли важливий вклад у розуміння природи робочого стресу, його факторів та можливих шляхів подолання. Їхні дослідження допомагають визначити стратегії управління стресом на робочому місці та підвищують усвідомленість про важливість забезпечення здорових та ефективних робочих умов.

Робота – це невід'ємна частина життя кожної людини. Відповідно, щодня ми стикаємося з різними стресовими ситуаціями. Робочий стрес – це вид стресу, який виникає у зв'язку із робочою діяльністю та умовами праці. Він може бути спричинений різними факторами, пов'язаними із сферою занять та організацією праці. Розглянемо основні причини виникнення стресових ситуацій на роботі:

- необізнаність у якійсь потрібній сфері;
- брак часу;
- конфліктні ситуації з колегами чи керівництвом;

- фізичні умови праці (незручний робочий графік, некомфортні умови в офісі або шкідливі умови для здоров'я;
- велике навантаження, термінові завдання;
- несправедливість або дискримінація;
- економічні труднощі компанії (наприклад, загроза звільнення або реорганізація в компанії може створити невпевненість та стрес серед працівників);
- відсутність особистого життя через роботу;
- невідповідність особистих і професійних цілей (якщо робота не відповідає особистим амбіціям та цілям працівника, це може призводити до стресу).

Ці причини можуть призвести до великого психічного та фізичного напруження. Комбінація цих факторів або інших обставин призводить до виникнення стресу на роботі. Розуміння цих факторів дозволяє роботодавцям та працівникам усвідомлювати можливі джерела стресу та розробляти стратегії для ефективного управління стресом.

Соціальний стрес – це вид стресу, який виникає у взаємодії з оточуючими людьми. Такий стрес може виникати в різних сферах життя, зокрема на роботі, в особистих стосунках, навчанні, оточенні тощо. Важливо пам'ятати, що соціальний стрес може бути тимчасовим, і з часом може збільшуватися або зменшуватися.

Стрес спричиняє такі проблеми, як високий кров'яний тиск, серцеві захворювання, слабкість і втому [1, с.94]. Також може призвести до емоційних проблем, таких як депресія, тривожність, роздратованість. Соціальний стрес може впливати на наші взаємини з оточуючими, призводячи до конфліктів, відчуття відчуженості та ізоляції. Таким чином, якщо вчасно не попереджати соціальний стрес, то можна серйозно погіршити якість свого життя, але вчасна реакція на симптоми стресу та пошук підтримки допоможе подолати його негативний вплив.

Складно справлятися із стресом, коли не має необхідних навичок. Людина може відчути в себе різкі перепади психоемоційних станів від надмірної активності до стану заціпеніння та відчуття повного безсилля. Розглянемо ефективні способи подолання стресу:

1. Подихайте глибоко і повільно – зосередьте свою увагу на диханні, дихаючи глибоко та повільно, щоб заспокоїти своє тіло та розслабити м'язи.
2. Скористайтеся методами медитації та йоги, які можуть допомогти заспокоїти вашу увагу та зменшити рівень стресу.
3. Спілкуйтеся з друзями та родичами – розмова з близькими людьми може допомогти переключити вашу увагу та відволіктися від проблеми.
4. Використовуйте позитивне мислення – спробуйте думати про позитивні речі та події, які ви пережили.
5. Оберіть собі певну дію, яку ви можете здійснити – спробуйте зосередитися на тому, що ви можете зробити, щоб покращити свою ситуацію, незалежно від того, яка складна вона може бути.
6. Дотримуйтеся режимів регулярного графіку сну, харчування, це допоможе зберегти ваше фізичне та психологічне здоров'я.
7. Спробуйте зосередитися на тих речах, які ви можете контролювати, і не звертайте увагу на ті, які знаходяться поза вашим контролем.

Зазвичай стрес шкодить людині, але не весь стрес має руйнівний характер. Невеликі стресові ситуації є корисним, оскільки можуть стимулювати наші реакції та допомагати адаптуватися до нових ситуацій. розуміти, що подолання

стресу це процес, який вимагає певного часу та зусиль, тому намагайтесь бути терплячим та працювати над собою, щоб покращити своє самопочуття. Якщо ви відчуваєте, що не можете впоратися самі зі своїми емоціями та психічним станом, не соромтеся звернутися за допомогою до професійного психолога чи психіатра. Вони допоможуть зрозуміти свої емоції та розвинути навички саморегуляції.

Отже, сучасне життя пов'язане зі значним стресом, як на робочому місці, так і в соціальних сферах. Невеликий стрес може бути корисним, адже він може стимулювати наші реакції та допомагати адаптуватися до нових ситуацій. Проте постійний стрес без відповідної підтримки та стратегій копінгу може призвести до серйозних проблем для нашого фізичного та емоційного здоров'я.

Для подолання соціального стресу важливо звертатися за допомогою до професіоналів, будувати підтримуючі взаємини з близькими людьми та практикувати релаксаційні техніки. Звертати увагу на фізичне здоров'я, збалансоване харчування, фізичну активність та відпочинок.

Розуміння причин та наслідків стресових ситуацій, є основою збереження нашого фізичного та емоційного благополуччя у житті.

Література

1. Литвиненко І. В., Шестакова, А. В. Стрес та його наслідки для людини. Миколаїв: Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомл., 2018. 180 с.
2. Негативні емоції теж бувають різними: про копінг-стратегії і безумовну любов навіть до самим похмурих думкам. URL: <http://surl.li/nfuye>.
3. Як почуватися щасливим на роботі: сім порад психолога. URL: <http://surl.li/nfuyx>.

УДК 159.9.07:159.942:331.105.2:336.71

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ БАНКІВСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ

*Алмаші С.І., ст. викладач,
Пасічний Н.С., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Дячук В.М. здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Мукачівський державний
університет, м. Мукачево*

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства актуалізується потреба в високопрофесійних і водночас креативних, ініціативних працівниках, здатних приймати нові, нестандартні рішення, швидко адаптуватись до змін і нововведень. Саме тому, головне завдання полягає у системному аналізі умов і особливостей професійної діяльності працівників банківської сфери, зокрема, емоційно-вольової сфери особистості.

Робота в банківській сфері характеризується високою стресогенністю. Серед банківських працівників спостерігаються випадки перевтоми, зниження працездатності внаслідок втоми та перевантажень. Висока відповідальність, особливі вимоги до злагодженості в роботі підрозділів банків, часті зміни інструкцій, «розмитість» юридичних норм - всі ці чинники створюють напруженість в діяльності будь-якого банку.

Питанням вивчення емоційної сфери особистості у контексті професіографії фахівців різних галузей займалися такі науковці як: С. Д. Максименко, Н. М. Сушко, М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, Л. М. Карамушка, О. А. Філь, М. М. Гаврилов, С. М. Миронець, О.В.Тімченко, В.І.Осьодло, Г.М.Ржевський та інші [1]. Аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових джерел показав актуальність аналізу діяльності працівників банківської сфери, оскільки вимоги до професійного працівника банківської сфери були розроблені ще в середині минулого століття. Причому, прямої постановки проблеми щодо дослідження емоційної сфери особистості виявлено не було. Очевидна актуальність проблеми й зумовила вибір теми дослідження.

Мета роботи полягає у дослідженні психологічних характеристик емоційної сфери банківських працівників. Для дослідження емоційної сфери банківських працівників нами було обрано методики, які, на нашу думку, можуть бути досить ефективними для застосування та одержання результатів. А саме: тест «Самооцінка психічних станів» (Айзенка), методика дослідження емоційно-вольових якостей (Тейлор, Айзенк, Роонг, Роттер обробка Кондратьєвої), методика К.Томаса «Діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки», адаптація Н.В.Гришиної та методика «Синдром «вигорання» в професіях системи «людина – людина».

Дослідження проводилося на базі Мукачівського відділення ПАТ КБ «ПриватБанк». В емпіричному дослідженні взяли участь банківські працівники в кількості 40 осіб з різним стажем роботи (від 3 до 15 років). Дослідження проводилося на двох групах досліджуваних. Перша група - банківські працівники, які мають стаж роботи до 3-х років (22 працівників), друга група - працівники, які мають стаж роботи більше 3-х років (18 працівників).

Результати та обговорення. На основі проведеного емпіричного дослідження психологічних характеристик емоційної сфери банківських працівників, можемо констатувати:

- Аналізуючи результати тесту «Самооцінка психічних станів» Айзенк, спостерігаємо виражені показники тривожності та агресивності у обох групах досліджуваних. Показники фрустрації та ригідності є менш вираженими у досліджуваних, однак з високими показниками середнього та високого рівнів, що вказує на певне звикання до роботи у досліджуваних та не готовності піддаватися професійним змінам. Виражені показники тривожності та агресивності у досліджуваних банківських працівників є тривожними, оскільки будь-яка непередбачувана ситуація може стати причиною виникнення стресу у досліджуваних, особливо в зоні ризику знаходиться II група досліджуваних.

- Аналізуючи отримані результати за методикою виміру емоційно-вольових якостей (Тейлор, Айзенк, Роонг, Роттер обробка Кондратьєвої), можна побачити закономірність: у працівників кожної з груп яскраво виражені показники імпульсивності, особливо у досліджуваних II групи. Особливу увагу слід звернути на показники шкал зовнішнього локусу контролю, соціальної бажаності та тривожності, які досить інтенсивно проявляються у досліджуваних працівників. Отримані результати потребують корекції з боку психологів, з метою вироблення у працівників вмінь в оптимальному спрямуванні емоцій.

- На основі отриманих результатів дослідження за методикою К.Томаса «Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки», адаптація Н.В.Гришиної, спостерігаємо, що у банківських працівників I групи середнє значення за показником суперництва складає – 6,95, співпраця – 5,88, компроміс – 7,08, уникнення – 6,99 та пристосування – 6,19. Тобто, найбільш вираженими є показники шкал компромісу, уникнення та суперництва. Отримані результати

вказують на прагнення більшості працівників даної групи перемагати і вступати у боротьбу, турбуючись тільки про власні інтереси. Однак, вони здатні уникнути конфліктної ситуації, не вступаючи в обговорення проблемних питань. Поведінка досліджуваних може бути спричинена бажанням до самовираження, готовності до конкуренції з метою професійної самореалізації. Часті конкуруючі конфлікти можуть призвести до виникнення стресових ситуацій. Аналізуючи отримані показники способів регулювання конфліктів II групи досліджуваних спостерігаємо виражені показники компромісу (сер. зн. – 6,88) та уникнення (6,70). Це можемо проінтерпретувати значним досвідом роботи досліджуваних, які не бажають конкурувати та характеризуються більш врегульованою емоційною стійкістю під час виникнення конфліктних ситуацій. Однак, слід зазначити на низьких показниках співпраці, як способу регулювання конфлікту в обох групах досліджуваних, зокрема, у досліджуваних I групи сер. зн. 5,88, у досліджуваних II групи – 5,76. Це негативна тенденція, яка, у свою чергу, може стати причиною виникнення стресових ситуацій.

- Отримані результати за методикою «Синдром «вигорання» в професіях системи «людина – людина»» дають можливість зробити наступні висновки:

- у банківських працівників I групи, зі стажем роботи до 3-х років, найбільше емоційне вигорання проявляється через компонент «редукція особистих досягнень» та «емоційне виснаження», а найменше – через компонент «деперсоналізація». Це свідчить про те, що дані працівники потребують психологічної допомоги, підтримки та проведення корекційної роботи;

- отримані результати високих балів за компонентами «емоційного виснаження» та «деперсоналізації» та низькі – за компонентом «редукції особистих досягнень». Банківських працівників II групи вказують на високий рівень вигорання. Це, у свою чергу, вказує на необхідність підтримки та регулювання емоційної сфери досліджуваних;

- серед досліджуваних обох груп спостерігаються високі показники емоційного вигорання, що вказує на необхідність проведення відповідної корекційної роботи з врегулювання емоційної сфери банківських працівників.

Висновки. Таким чином емоційна сфера досліджуваних банківських працівників характеризується вираженими показниками тривожності та агресивності, імпульсивності, особливо у досліджуваних II групи (стаж роботи більше 3-х років). Слід звернути увагу на високі показники шкал зовнішнього локусу контролю та соціальної бажаності. У досліджуваних обох груп прослідковуються низькі показники співпраці, як способу регулювання конфлікту. І, як наслідок, у досліджуваних банківських працівників найбільше емоційне вигорання проявляється через компонент «емоційне виснаження».

Отже, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів дослідження емоційної сфери банківських працівників. Подальша перспектива розробки окресленої теми полягає в необхідності визначення та розробки специфіки психологічного впливу на емоційну сферу банківських працівників.

Література

1. Кушніренко К. О. Професіограма спеціалістів банківської сфери системи «людина-людина». *Вісник Національного університету оборони України*, 2015. № 1 (44). С.122–126.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗДАТНІСТЬ ДО РОЗУМІННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЕМОЦІЯМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД

*Трофименко Н.Є., старший викладач,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Емоційний інтелект – це інтегральний ресурс, який допомагає особистості краще адаптуватися до умов, що змінюються, і багато в чому визначає і благополуччя, і успішність людини в майбутньому. Він є фундаментом успіхів у міжособистісних стосунках. Уміння керувати своїми емоціями підвищує усвідомленість, гнучкість, проактивність, ініціативність, дає впевненість у своїх силах. Людина з високим рівнем емоційного інтелекту ефективно діє в складних життєвих, кризових, конфліктних ситуаціях, витримує стресові напруження і залишається спокійною та зосередженою.

Емоційний інтелект – EQ – це показник нашої здатності до спілкування, вміння усвідомлювати свої емоції та розуміти почуття інших людей. EQ вважається емоційним еквівалентом пізнавального інтелекту (IQ) [2].

Здатність усвідомлювати та керувати власними емоціями в критичний момент, не піддаватись гніву, роздратуванню та розпачу безпосередньо впливає на успішність діяльності людини як в особистому, так і в професійному житті. Дослідження доводять, що ті, що управляють власними емоціями та розуміють чужі, – успішніші в усіх сферах діяльності. Вони підключають до розуму емоції, використовуючи його якомога ефективніше. Працівники, які не можуть контролювати свої емоції, постійно знаходяться в стані внутрішньої боротьби і, як наслідок, не можуть сконцентруватись на поставлених завданнях.

Поняття емоційного інтелекту відносно нове для психології: перші наукові розвідки сягають початку 1990-х рр., де поняття «емоційний інтелект» вживали як синонім поняття «інтелект соціальний» Власне, воно й виникло у процесі розробки проблематики соціального інтелекту Х. Гарднером як здатності вживатися/сходитися з іншими людьми, уміння ставити себе на місце іншого, критично оцінювати почуття, настрої іншої людини, мотивацію її вчинків тощо. Наприклад, Х. Гарднер у своїй концепції емоційного інтелекту виокремлює два його компоненти: *внутрішньоособистісний* (спрямований на власні емоції, які його утворюють: мотивація досягнень, самоконтроль, самооцінка, самосвідомість, рефлексія) та *міжособистісний* (спрямований на емоції інших; його компонентами є конгруентність, толерантність емпатія, комунікабельність, діалогічність, тощо) [10].

Існує концепція емоційного інтелекту та емоційної креативності в рамках якої здійснювали свої дослідження Т.П. Березовська, О. Власова, Д. Гоулман, Дж. Еверілл, В.В. Зарицька, Н.В. Коврига, Д.В. Люсін, Дж. Майер, М.А. Манойлова, Е.Л. Носенко, П. Саловей, О.П. Саннікова та інші.

Аналіз впливу емоційного інтелекту на лідерські якості, комунікабельність суб'єкта та менеджерські здібності вивчали такі науковці, як Т. Березовська, О. Білоконь, Д. Гастелло, Д. Гоулмен, М. Манойлова, А. Мітлош, А. Петрівська.

Суть та структури емоційного інтелекту особистості досліджували І. Андреева, Р. Бар-Он, В. Зарицька, Д. Карузо, Н. Коврига, Д. Люсін, Дж. Майер, Е. Носенко, П. Саловей та ін.

Дослідження процесу розвитку й удосконалення емоційного інтелекту індивіда були відмічені в роботах Г. Березюк, Г. Гарскової, В. Зарицької, О. Чебикіна, О. Філатова, М. Шпака);

Дослідники Ю. Бреус, Є. Карпенко, Л. Колісник, О. Милославська та ін. виявили в свої наукових роботах сугестивні, дидактичні та виховні можливості емоційного інтелекту людини [1, 3, 7].

Різні сторони емоційного інтелекту, його сутність, підходи до визначення, структурні компоненти і моделі емоційного інтелекту особистості та шляхи його розвитку досліджували Д. Векслер, Г. Гарднер, Е. Торндайк, американські психологи Д. Карузо, Дж. Майер, П. Саловей, до речі, саме їх вважають основоположниками концепції емоційного інтелекту, І. Андреева, Л. Виготський, С. Дерев'янка, М. Журавльова, О. Леонт'єв, О. Лящ, Н. Коврига, А. Костюк, Е. Носенко, Т. Попова, С. Рубінштейн, А. Четверик-Бурчак, М. Шпак та ін. [6]. Розглянемо деякі з них.

М. Манойлова розглядає емоційний інтелект як здатність людини до усвідомлення, прийняття та регуляції емоційних станів і почуттів інших людей і самої себе. Автор виокремлює 2 аспекти емоційного інтелекту:

–*внутрішньо-особистісний* (усвідомлення своїх почуттів, самооцінка, впевненість в собі, відповідальність, терпимість, самоконтроль, активність, гнучкість, зацікавленість, відкритість новому досвіду, мотивацію досягнення, оптимізм);

–*міжособистісний* (комунікабельність, відкритість, емпатія, здатність враховувати і розвивати інтереси іншої людини, повага до людей, здатність адекватно оцінювати і прогнозувати міжособистісні відносини, вміння працювати в команді) [5].

А. Г. Четверик-Бурчак в своєму дослідженні розкрила теоретичне і методологічне обґрунтування та здійснила емпіричну перевірку підходу до визначення психологічних механізмів впливу емоційного інтелекту, концептуалізованого через інтегральну властивість особистісної ідентичності, на успішність життєдіяльності людини. Життєвий успіх операціоналізовано у термінах ефективності вирішення людиною провідних життєвих задач: забезпечення власного суб'єктивного благополуччя, підтримування доброзичливих стосунків з оточуючими, професійної самореалізації та самовдосконалення [9].

Деніель Гоулман доводив, що успіх у бізнесі гарантував не когнітивний, а емоційний інтелект. Людей з розвиненим емоційним інтелектом він описував так:

–Вони добре розуміють власні емоції (самосвідомість).

–Вони добре керують власними емоціями (самоконтроль).

–Вони з емпатією ставляться до емоцій інших людей (соціальне розуміння).

–Вони добре справляються з емоціями інших людей (управління взаємовідносинами) [2].

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити такі функції емоційного інтелекту: стресозахисну, адаптивну, рефлексивну та регулятивну [8].

Таким чином, емоційний інтелект – це поняття, яке вражає своєю одночасною простотою та глибиною. Він охоплює всі сфери життя особистості, починаючи від фізичного здоров'я, де невміння керувати своїми емоціями може привести до серйозних захворювань; в школі чи на роботі людина, яка відчуває та слухає себе та своє тіло зможе долати перешкоди, бути лідером та розвивати свою професійну кар'єру, і, кінчаючи відносинами між людьми, де формується вміння відчувати емоції та почуття інших, бути у вирі всіх подій та не відчувати стан самотності. Всі схарактеризовані вище сторони життя людини доводять

велику цінність емоційного інтелекту та необхідність його розвитку, починаючи з раннього віку дитини.

Література

1. Амплєєва О. М. Аналіз дослідження емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 1. С. 11–16.
2. Емоційний інтелект і можливості його розвитку. URL : <https://www.empatia.pro/emotsijnyj-intelekt-i-shlyahy-jogo-rozvyu/> (дата звернення 14.11.2023)
3. Костюк А. В. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. С. 85–89.
4. Кузнєцов М. А., Діомідова Н. Ю. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту. Харків : «Діса плюс», 2017. 189 с.
5. Назарук Н. В. *Психологічний аналіз емоційного інтелекту. Теорія і практика сучасної психології*. 2018. Вип. 3. С. 61–65.
6. Наконечна О. В. Структура емоційного інтелекту соціальних педагогів та соціальних працівників. *Молодий вчений*. 2017. № 6 (46) С. 260–263.
7. Перспективи розвитку сучасної психології : збірник наукових праць. Випуск 9. Переяслав : УГСП, 2021. 276 с.
8. Шпак М. В. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1 (2) С. 282–287.
9. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості : дис. канд. психол. наук : 19.00.01. Дніпропетровськ, 2015. 187 с.
10. Gardner H. *Multiple intelligences: the theory in practice*. - New York : Basic Books, 1993. 304 p.

УДК 159.9-051:316.647.5/.77

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

*Пономаренко Т.І., доктор філософії
у галузі психології,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Комунікація є невід'ємною частиною життя кожного з нас. Ми постійно перебуваємо в безпосередньому та опосередкованому контакті один з одним. Останні десятиліття значного поширення набуло онлайн спілкування та асинхронне спілкування за участі ІКТ. Для більшості воно є і частиною професійної діяльності, зокрема, це стосується фахівців соціономічного профілю. А відтак, психологи не є виключенням, адже комунікація є провідним інструментом їх професійної взаємодії з клієнтами.

У зв'язку з цим, від якості спілкування залежить багато речей у житті людини, у тому числі і успішність її професійної діяльності. А тому, майбутні психологи мають мати не лише високий рівень комунікативної компетентності, але і вміння контролювати себе в ситуаціях спілкування та володіти навичками толерантної комунікації.

Аналіз літератури показав, що питання толерантності було і залишається актуальним і навіть набирає обертів. Її дослідженням займалися О. Асмолов, А. Басс, І. Бех, Г. Бардієр, В. Бойко, І. Гасанов, І. Гоян, Т. Гончарук, Є. Ільїн, Д. Колесов, Ю. Карпюк, С. Максименко, А. Маслоу, Г. Олпорт, М. Пірен,

К. Роджерс, Т. Устименко, Т. Холмс та ін. При цьому, питаннями комунікативної толерантності займаються Ф. Бацевич, Ю. Карпюк, Т. Пономаренко, О. Романчук, Т. Ханецька та ін.

Відомо, що в психології толерантність – це «індивідуальна якість, яка полягає у збереженні здібності до саморегуляції при дії фруструючих факторів; здібності до неагресивної поведінки відносно іншої людини на основі відкритості» [2, с. 190–191].

Разом з тим, комунікація є одним із найважливіших проявів соціалізації, безперервної взаємодії людей, в межах якої формуються, розвиваються, вдосконалюються, втілюються всі типи і форми поведінки людей, зокрема – толерантної. В таблиці 1 представлено підходи вчених до розуміння феномену комунікативної толерантності особистості.

Табл. 1

Підходи вчених до розуміння комунікативної толерантності

Науковець	Комунікативна толерантність – це
Сучасний тлумачний словник	«характеристика ставлення особистості до людей, що вказує на ступінь цього ставлення й терпимості до неприємних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів у взаємодії» [3, с.39].
Бацевич Ф.	«основа міжособистісної толерантності – комплексне поняття, яке включає в себе дотримання законів, правил, конвенцій, постулатів, максимум неконфліктного спілкування, культури мовлення, всіх складників категорії ввічливості та багатьох інших чинників міжособистісної інтеракції із застосуванням засобів мови» [3, с. 117]
Романчук О.М.	«індивідуально-психологічна властивість особистості, до якої відносяться особистісні якості (в т. ч. й професійні) та ставлення (до себе, до інших, до виконуваної діяльності)» «самоконтроль, який ґрунтується на здатності до рефлексії та регуляції власної емоційної сфери; рефлексію, яка сприяє осмисленню власних комунікативних установок та визначає прагнення до побудови конструктивних відносин із собою та з іншими, що базується на застосуванні технік спілкування» [6].
Карпюк Ю. Я.	особлива особистісна риса, яка відображає психологічну готовність людини до позитивної взаємодії з іншими людьми, які наділені іншими світоглядними установками та стилями поведінки, основними критеріями якої виступатимуть: терпимість, емпатія, інтелектуальна гнучкість, повага, самоконтроль. [4, с. 97]

Отже, проаналізувавши підходи вчених до розуміння феномену комунікативної толерантності, ми робимо висновок, що це – індивідуальна якість особистості, яка виражається в готовності людини до позитивної взаємодії з іншими і у контролі власних висловлювань. При цьому, комунікативна толерантність психолога – індивідуальна якість фахівця, що проявляється в здатності до комунікативного контролю в спілкуванні і з клієнтом та у поважному ставленні до нього.

Між тим, комунікативна толерантність психолога проявляється в [4, 5, 6]:

- поважному ставленні до клієнта;
- вмінні не перебивати і вислухати свого клієнта;
- вмінні контролювати свої висловлювання;

- вмінні говорити і розуміти «мову клієнта»;
- високому рівні культури спілкування;
- вмінні з розумінням ставитися до низької культури спілкування клієнтів;
- толерантному ставленні до розладів мовлення (гнусавість, заїкання, дислексія, алалія тощо) клієнта тощо.

Разом з тим, нами було проведене емпіричне дослідження серед студентів 3 – 4 курсів спеціальності «Психологія», Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна». Майбутнім психологам була запропонована методика В. В. Бойко «Діагностика комунікативної толерантності». Результати представлені на рисунку нижче.

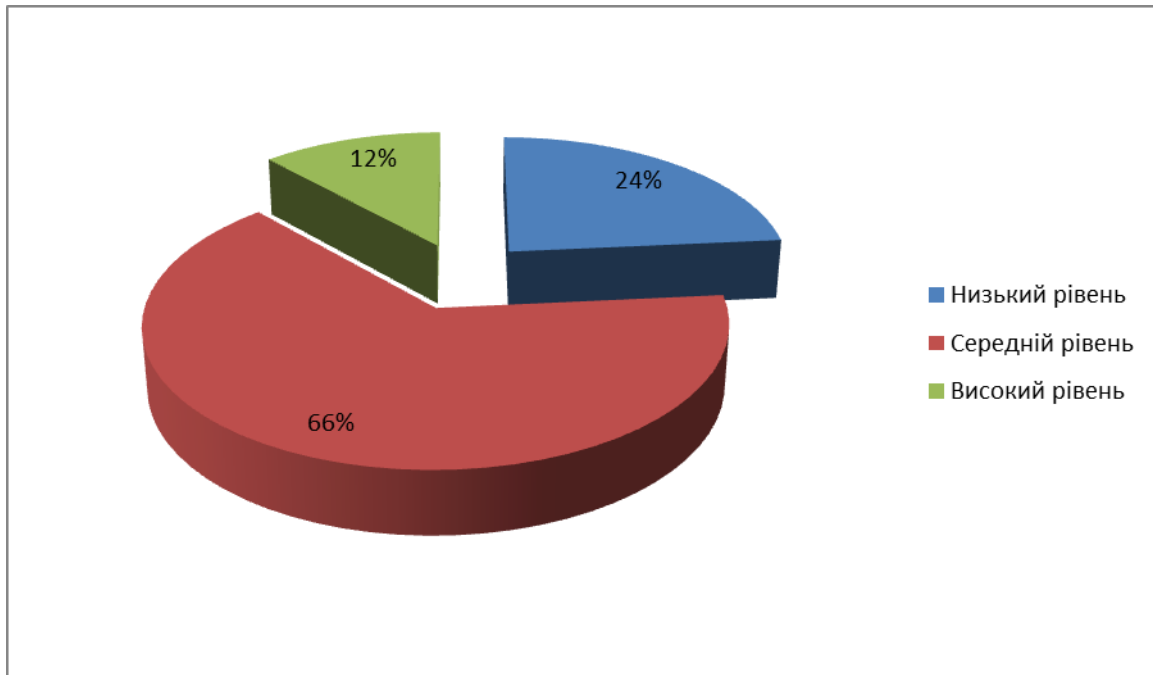

Рис. Комунікативна толерантність майбутніх психологів у %

З діаграми ми бачимо, що майже четверта частина студентів-психологів мають низький рівень комунікативної толерантності, 66% – середній і лише 12% – високий рівень. Студентам з низьким рівнем комунікативної толерантності складно контролювати свої висловлювання та емоційні прояви у процесі спілкування. Вони, іноді, дозволяють собі негативно висловлюватись в бік інших.

Таким чином, комунікативна толерантність психолога є частиною його професійної компетентності і детермінує успішність роботи з клієнтами. А відтак, виникає потреба у розвитку толерантної свідомості студентів в період їх професійної підготовки.

Література

1. Бацевич Ф. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. *Соціогуманітарні проблеми людини*, 2010. № 5. С. 108 – 119
2. Гончарук Т. Рівні сформованості міжособистісної толерантності підлітків та юнаків. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 2003. №3. С. 190–199.
3. Дубчинський В., Кусайкіна Н., Цибульник Ю. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів. Харків : ВД Школа, 2006. 1008 с
4. Карпюк Ю. Я. Комунікативна толерантність як детермінанта професійної компетентності сучасного психолога. *Теорія і практика сучасної психології*, 2019. № 5(1). С. 93 – 99

5. Пономаренко Т. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у медійному просторі : дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / Пономаренко Т. І. – Київ, 2022. – 281 с.

6. Романчук О.М. Розвиток комунікативної толерантності як умови екологічності професійної діяльності соціального працівника. *Актуальні проблеми психології*. 2007. №11(7). С. 277–287.

УДК 159.923: 005

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ В УМОВАХ ЗМІН У МЕНЕДЖМЕНТІ

Замерзляк Д.В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Копінг-стратегії можна розділити на конструктивні (адаптивні) та деструктивні (дезадаптивні) методи вирішення проблемних ситуацій. Конструктивні підходи спрямовані на активне та креативне вирішення ситуацій, подолання травмуючих обставин через рефлексію та осмислення цілей у важкі моменти. В результаті застосування конструктивних стратегій виникає почуття особистісного зростання та удосконалення власних можливостей, що призводить до посилення самосвідомості як суб'єкта життя.

Деструктивні стратегії, навпаки, спрямовані головним чином на часткове зняття внутрішньої напруги та, в основному, базуються на інфантильному поведінковому підході. Ці стратегії часто включають в себе прагнення зняти відповідальність за вирішення проблеми, знецінення або заперечення існуючої проблеми, а також вживання алкоголю та інших форм аддиктивної поведінки.

Важливо розуміти, що конструктивні стратегії дозволяють ефективно вирішувати проблеми та розвиватися, тоді як деструктивні можуть призвести до тимчасового полегшення, але не вирішують основних причин та можуть мати негативний вплив на загальний розвиток та благополуччя особистості.

Можна виділити три підходи до трактування психологічного змісту копінг поведінки. Перший – диспозиційний підхід, він зосереджує увагу на виявленні унікальних особистісних якостей, що визначають стратегії подолання труднощів. До цього підходу належить егоаналітична модель З. Фрейда, яка визначає стиль копінг-поведінки як стійке особистісне утворення, яке є передбачуваним предиктором подолання стресу [3].

Другий підхід – ситуативний чи динамічний, він базується на вивченні процесу подолання стресу та дослідженні конкретних стратегій у зв'язку зі змінами в окремих ситуаціях. Цьому підходу приписується когнітивна модель Р. Лазаруса, який вважає, що стиль подолання стресу визначається не лише особистісними якостями індивіда, але й самою стресовою ситуацією. Р. Лазарус визначає копінг як суму когнітивних та поведінкових зусиль, які виявляє особа для зменшення впливу стресу [4]. Ці зусилля включають динамічний процес когнітивної оцінки, переоцінки, емоційної регуляції та мінімізації негативних відчуттів [1].

Вчені стверджують, що стратегії копінг поведінки, спрямовані на подолання зовнішніх або внутрішніх труднощів, постійно змінюються і, як правило, перевищують особисті ресурси людини [2]. Р. Лазарус і С. Фолкман виділяють два шляхи боротьби зі стресом: проблемно-орієнтований, спрямований на вирішення стресової ситуації, і емоційно-орієнтований, який проявляється, коли ситуацію неможливо змінити. Оцінка ситуації як контрольованої або неконтрольованої впливає на вибір тієї чи іншої копінг стратегії. Проблемно-орієнтована стратегія надає можливість вирішити проблему, яка викликала стрес, тоді як емоційно-орієнтована стратегія регулює емоції та змінює ставлення до подій. Вона може включати агресивні зусилля, спрямовані на зміну ситуації, а також раціональні, цілеспрямовані зусилля для вирішення проблеми.

Третій підхід – інтегративний. Автори, які прихильні до цього підходу, вважають, що на вибір копінг-стратегій впливають як особистісні, так і ситуаційні аспекти [5].

Копінг-стратегії в контексті управління та роботи означають методи або прийоми, які працівники використовують для управління стресом, адаптації до змін та подолання труднощів. У контексті змін у менеджменті, де робоче середовище може піддаватися значним змінам, важливо мати ефективні копінг-стратегії для збереження працівників та підвищення їхньої продуктивності. Ось деякі ключові аспекти цієї теми:

Розуміння копінг-стратегій:

- Проблемно-орієнтовані стратегії: Орієнтовані на вирішення конкретних проблем, включаючи пошук альтернативних рішень та прийняття контрольованих дій.

- Емоційно-орієнтовані стратегії: Орієнтовані на зменшення емоційного дискомфорту та стресу, такі як релаксація, відпочинок та соціальна підтримка.

Специфічні копінг-стратегії в умовах змін у менеджменті:

- Адаптація до нового режиму роботи: Розвиток навичок та навчання для впорядкування з новими обов'язками та вимогами.

- Комунікація та співпраця: Здатність конструктивно взаємодіяти з колегами, лідерами та змінами в команді.

Важливість лідерства в управлінні змінами:

- Адаптивне лідерство: Лідери повинні бути готові адаптувати свій стиль керівництва до змін в організації, надаючи необхідну підтримку та відповіді на потреби працівників.

- Чесна та відкрита комунікація: Забезпечення відкритої обміну інформацією про зміни, їхні причини та можливі впливи.

Технологічні рішення для полегшення адаптації:

- Онлайн-навчання та розвиток: Використання цифрових платформ для навчання та підвищення кваліфікації.

Використання інструментів для збільшення ефективності: Впровадження технологічних рішень для полегшення виконання завдань та спілкування в команді.

Психологічна безпека та підтримка працівників:

- Програми здоров'я та добробуту: Забезпечення доступу до програм здоров'я, психологічної підтримки та ресурсів для підтримки фізичного та емоційного стану.

Вимірювання ефективності копінг-стратегій:

- Системи відстеження та оцінки: Розробка метрик та систем для відстеження ефективності копінг-стратегій та їхнього впливу на продуктивність.

Успішне впровадження копінг-стратегій в управлінні змінами може позитивно позначитися на робочому середовищі, забезпечити збереження та підвищення продуктивності працівників.

Ефективні копінг-стратегії в умовах змін у менеджменті:

Проблемно-орієнтовані стратегії:

- Аналіз ситуації та планування: Ретельний аналіз нових викликів, розробка конкретного плану дій та визначення пріоритетів для ефективного вирішення проблем.

- Навчання та розвиток: Активне залучення до навчання та розвитку нових навичок, які відповідають змінам в умовах роботи.

Емоційно-орієнтовані стратегії:

- Саморегулювання: Використання методів саморегулювання, таких як медитація чи глибокий дихальний вправи, для зменшення рівня стресу та покращення емоційного благополуччя.

- Соціальна підтримка: Звертання за підтримкою до колег, родини чи друзів для обговорення власних почуттів та отримання порад.

Лідерські стратегії:

- Чесна комунікація лідерів: Відкриті та чесні розмови від лідерів організації про зміни, їхні причини та спроби забезпечення підтримки працівникам.

- Залучення працівників: Врахування думок та ідей працівників при прийнятті рішень, що стосуються змін в організації.

Деструктивні копінг-стратегії в умовах змін у менеджменті:

- Відмова від вирішення проблем: Уникнення змін та проблемних ситуацій може привести до накопичення проблем та загострення ситуації.

- Ігнорування змін: Відмова визнати необхідність адаптації може призвести до втрати можливостей та загрозити стабільності в роботі.

Пасивне відношення:

- Бездіяльність та відмова від участі: Невзяття ініціативи у зміні ситуації може призвести до погіршення стану справ.

- Критика та конфлікти: Вираження негативних емоцій через агресивні висловлювання та конфлікти може призвести до погіршення атмосфери в колективі та загострення ситуації.

- Пошук "козлів отпущення": Винесення вини за зміни на окремих осіб або групи, що може призвести до виникнення конфліктів та розділення колективу.

Використання ефективних копінг-стратегій допомагає підтримувати працівників у періоди змін та сприяє підвищенню їхньої продуктивності, тоді як деструктивні стратегії можуть призвести до негативних наслідків для якості роботи та ефективності команди.

Література

1. Девид А.Вэттен, Ким С. Камерон. Развитие навыков менеджмента. 5-е изд. / пер. с англ. под ред. В. А. Спивака. Санкт-Петербург: Издательский дом «Нева», 2004. 672 с. С. 459–460.

2. Крюкова Т. Л. Человек «совладающий»: качества субъекта и его совладающее поведение // Совладающее поведение. Современное состояние и перспективы. 2008. С. 257–273.

3. Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции. Москва : Наука, 1989. 456 с.

4 . Lazarus R. S. From psychological stress to the emotions: A history of changing gutlooks // Annual Review of Psychology. 1993. Vol. 44. № 1. P. 1–21.

5. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York: Springer publishing company, 1984. 444 p.

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

*Стаднік Н.В., канд.педаг.н.,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква,
Панченко Т.Л., канд.псих. н.,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква*

Сьогодення вимагає від педагогів дошкільної освіти партнерської взаємодії з батьками. Це процес, який має бути безперервним, систематизованим, відповідальним. Дошкільному педагогу важливо встановити партнерські взаємовідносини з родинами вихованців, реалізовувати різні форми взаємодії з батьками з метою виховання здорової, соціально адаптованої, всебічно розвиненої особистості.

В умовах реформування освітньої галузі Української держави особливого значення набуває проблема організації партнерської взаємодії учасників освітнього процесу у групах раннього віку в закладах дошкільної освіти.

Питання взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти, форми й методи освітньої діяльності ЗДО з сім'єю розкрито у дослідженнях: Г. Борин, Н. Гавриш, Ю. Волинець, Л. Козак, І. Кондратець, О. Кононко, В. Котирло, Т. Кулікова, С. Ладивір, С. Михальської, О. Половіної, Т. Панченко, Н. Стаднік та інших.

Проблема партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та родини останнім часом потрапила в розряд найактуальніших. Зміни у сучасній сім'ї (фінансове і соціальне розшарування, велика кількість новітніх інформаційних технологій, більш широкі можливості отримання освіти) змушують шукати нові форми співпраці. Батькам необхідно пам'ятати, що ЗДО – тільки помічник у вихованні дитини і тому вони не повинні перекладати всю відповідальність на педагогів та усуватися від освітнього процесу. Партнерство вихователя та батьків дітей раннього віку повинно відповідати добровільним засадам, спрямовувати у зацікавленні вирішення конкретних задач, бо всі ми є рівноправними учасниками освітнього процесу закладу дошкільної освіти, відповідальними за загальний результат. Партнерство набуває важливого значення як вектор гуманного і творчого підходу до кожного учасника освітнього процесу. Новий зміст освіти щодо співробітництва вихователя орієнтує батьків на особистісний розвиток дитини, на поважне ставлення. Актуальність зазначеної проблеми досить очевидна, оскільки ЗДО повинен ініціювати новий зміст та форми використання партнерства, та глибше залучати родини до побудови освітньої траєкторії дитини, особливо раннього віку.

В системі дошкільної освіти ЗДО партнерська взаємодія учасників освітнього процесу у групах раннього віку – це система інститутів та механізмів такого узгодження інтересів усіх учасників освітнього процесу, що ґрунтується на рівноправній співпраці батьків, вихователів та дітей [4].

Діяльність партнерської взаємодії учасників освітнього процесу у групах раннього віку закладу дошкільної освіти має будуватися таким чином, щоб дитина ставала суб'єктом власної активності, щоб її цілеспрямована та усвідомлена діяльність слугувала основним засобом її власного розвитку, що

саме призведе до впровадження інноваційних форм здійснення освітнього процесу загалом, тобто – перегляд відносин дорослий – дитина.

Основними принципами організації партнерської взаємодії учасників освітнього процесу у групах раннього віку ЗДО є: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення до дитини; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зав'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [1].

Партнерська взаємодія є обов'язковою складовою освітнього процесу сучасного ЗДО, заснованою на рівних правах і обов'язках, спрямованою на досягнення спільної мети. Основною функціональною характеристикою партнерських відносин ЗДО є рівноправне щодо дитини включення дорослого до процесу діяльності. Дошкільна освіта є першою ланкою системи безперервної освіти в Україні, яка закладає підґрунтя розвитку особистості дитини, її успіху та самореалізації в подальшому навчанні та протягом життя. Від того, наскільки такі взаємовідносини будуть узгоджені, залежить успіх формування особистості дитини в цілому.

Саме взаємодія у виховному процесі сім'ї та закладу дошкільної освіти здатна здійснювати особистісно-орієнтований підхід, формувати індивідуальність, активізувати творчий потенціал не лише дитини, але і вихователя, і батьків. Батьки дітей мають право: вносити пропозиції щодо роботи вихователів ЗДО з дітьми раннього віку; отримувати безоплатні освітні послуги; заслуховувати звіти керівника про роботу ЗДО [3].

На заклад дошкільної освіти покладено повноваження здійснювати взаємодію з сім'ями. Батьки можуть долучатися до організації освітнього процесу, зокрема, у запровадженні додаткових освітніх послуг, організації та проведенні виховних та культурно-освітніх заходів. Заклади дошкільної освіти можуть узгоджувати з батьками гнучкий режим роботи закладу дошкільної освіти.

Сучасні підходи до організації освітнього процесу в Україні визначають партнерську позицію та партнерську діяльність вихователя з дітьми як основу безперервної безпосередньо-освітньої діяльності у ЗДО. Емоційне благополуччя дитини раннього віку, її впевненість у собі, почуття захищеності, настроїв та життєві успіхи багато в чому залежать від того, як складаються її взаємини не лише з оточуючими його однолітками, а й з дорослими. До основних складових партнерської діяльності відносимо: введення у ситуацію – запрошення до діяльності; організація простору діяльності у ЗДО; залучення вихователя ЗДО у активні форми роботи з дітьми раннього віку [5].

Таким чином, взаємодія дорослого та дитини відбувається переважно у двох соціальних інститутах – у сім'ї та у закладі дошкільної освіти, і здійснюється декількома способами. Перший – дитина безпосередньо включена до активних форм діяльності з дорослими; другий – дитина спостерігає за діяльністю дорослих; третій – дорослий передає знання та зразки культури у готовому вигляді, дитина пасивно їх сприймає.

Взаємодія педагогів з батьками дітей раннього віку передбачає взаємодопомогу, взаємоповагу та взаємодовіру, знання та врахування вихователем умов сімейного виховання, а батьками – умов освітнього процесу в ЗДО. Важливим є також взаємне бажання батьків та вихователів підтримувати контакти один з одним. Мета даної взаємодії – встановлення партнерських відносин учасників педагогічного процесу, залучення батьків до життя закладу

дошкільної освіти, забезпечення процесу самопізнання й самоствердження дитини, створення для неї умов простору для активної життєдіяльності на побутовому та культурному рівнях, забезпечення умов для набуття соціального досвіду взаємодії з однолітками та дорослими.

Зміст взаємодії з батьками реалізується через різноманітні форми роботи: інформаційно-просвітницькі; індивідуальні; групові (колективні); творчі та інформаційно-комунікаційні [2], які дають можливість взаємодіяти учасникам освітнього процесу в групах дітей раннього віку в ЗДО та сприяти формуванню компетентностей дитини [6].

Отже, успішний розвиток дітей раннього віку значною мірою залежить від дружної і узгодженої виховної роботи ЗДО та сім'ї. Цю істину повинні добре засвоїти не тільки вихователі, а й батьки. ЗДО допомагає сім'ї у вихованні дітей, але й батьки повинні допомагати закладу дошкільної освіти в реалізації завдань освітнього процесу.

Література

1. Запорожцева Ю.С. Основні принципи та критерії ефективного партнерства учасників освітнього процесу. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=77>.
2. Карагозлю Ф. Педагогічні умови взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 306 с.
3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
4. Стаднік Н., Панченко Т., Волинець Ю., Панченко М. Педагогічні умови формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37465/1/HYPERLINK> "https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37465/1/Y_Volynets_%20ПТNZ_2_%20IS.pdf" Y_Volynets_ ПТNZ_2_ IS.pdf.
5. Стаднік Н.В., Волинець Ю.О. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до партнерської взаємодії з батьками. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5320.
6. Цвіркун К., Волинець Ю. Сучасні підходи організації партнерської взаємодії учасників освітнього процесу у групах раннього віку в закладах дошкільної освіти. *XXXVI Міжнародна науково-практична конференція «The main prospects for the development of science in modern life»*. Варшава, Польща. 2022. С. 251-254.

УДК 159.942

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ З ЕМОЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВИМИ РОЗЛАДАМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

*Карпова О.О., соціальний педагог,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква,
Карпова К.О., директор
гімназії-початкової школи № 21,
м. Біла Церква*

Сутність арт-терапії полягає в терапевтичному та корекційному впливі на суб'єкт і проявляється в реконструкції психотравмуючої ситуації за допомогою художньо-творчої діяльності, виведенні переживань, пов'язаних з нею, у зовнішню форму через продукт художньої діяльності, а також створення нових

позитивних переживань, народження креативних потреб та способів їх задоволення.

Розглянемо використання методів арт-терапії в закладах, де перебувають діти із затримкою психічного розвитку; розумово відсталі діти; діти з порушеннями емоційно-вольової сфери; діти з поведінковими порушеннями; діти, що зазнали жорстокого поводження та насильства.

Основними завданнями арт-терапії у роботі з дітьми, що перебувають у притулках та центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, є:

1. Полегшення процесу корекції та реабілітації дитини.
2. Отримання конкретного матеріалу для інтерпретації та діагностичних висновків.
3. Виявлення і відпрацювання негативних думок та почуттів, які дитина звикла пригнічувати, ховати.
4. Налагодження комунікації та відповідної психологічно сприятливої атмосфери у групі дітей або ж між дитиною та психологом (вихователем).
5. Розвиток у дитини почуття внутрішнього контролю.
6. Концентрування уваги дитини на своїх відчуттях та почуттях.
7. Розвиток художніх здібностей дитини і підвищення її самооцінки.

Зупинимось на основних різновидах арт-терапії у роботі з вихованцями притулків для дітей та центрів соціально-психологічної реабілітації дітей [1].

1. Музикотерапія. Цей різновид арт-терапії являє собою метод, що використовує музику як засіб корекції. Музикотерапія активно використовується в корекції емоційних відхилень, страхів, рухових та мовних розладів, психосоматичних захворювань, відхилень у поведінці.

Сприйняття музики прискорює серцеві скорочення, впливає на дихальну систему, встановлює загальний настрій.

Музика є основним засобом занять з дітьми, основною метою яких є релаксація. Музикотерапія передбачає не лише прослуховування відповідно підібраних музичних композицій, а й активне самовираження засобами музичних інструментів [6].

2. Танцювальна терапія. Це терапія за допомогою танцю. Найчастіше використовується при роботі з дітьми, які мають емоційні розлади, порушення у спілкуванні та міжособистісній взаємодії. Танець може дозволити дитині висловити все, що вона не може вербалізувати, стимулює і надає форму прихованим образам та фантазіям. Завдяки тому, що танець відображає природну радість, енергію, ритм, які доступні майже всім, він сприяє розвиткові усвідомлення, розуміння своєї тілесності та власного «Я».

Танець дозволяє звільнити приховані почуття й дослідити невидимі на перший погляд конфлікти, які можуть бути джерелом напруги [2].

3. Імаготерапія (від лат. imago – образ) займає особливе місце серед видів арт-терапії. Її основою є театралізація психотерапевтичного процесу.

Імаготерапія може проводитись у різних формах: індивідуальна форма (використання переказу певного твору; імпровізований діалог на задану тему та із заданими персонажами), групова форма (драматизація казок, де дитина виконує «лікувальну» роль персонажа; театралізація спеціально поставленого для певної групи дітей твору, інсценування фрагментів класичної або сучасної п'єси).

Імаготерапія має різноманітні підвиди: лялькотерапія, образно-рольова драматизація, психодрама. Імаготерапія успішно використовується під час роботи з дітьми, у котрих є проблеми у спілкуванні, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають емоційні та поведінкові розлади.

4. Пісочна терапія. Гра дитини з піском дозволяє психологу зазирнути у внутрішній світ дитини, а також є природним методом зцілення психіки, що сприяє процесу самопізнання.

Пісок володіє чудовою властивістю поглинати воду, у зв'язку із цим спеціалісти стверджують, що він поглинає негативну психічну енергію, взаємодія з ним очищує енергетику та стабілізує емоційний стан.

Терапія з піском є найкращим методом у роботі з дітьми, що мають поведінкові та емоційні порушення, проблеми із самооцінкою, підвищену тривожність [3].

5. Бібліотерапія. Це терапія через книгу. В її основі лежить використання спеціально підбраного для читання літературного матеріалу як психотерапевтичного засобу з метою вирішення особистісних проблем через ідентифікацію себе з образом художнього твору за допомогою спрямованого читання. Художнім матеріалом для читання можуть бути твори різноманітних літературних жанрів: проза (повісті, романи, казки тощо), поезія (вірші, поеми).

З дітьми найчастіше використовується підвид бібліотерапії – **казкотерапія**. Цей метод чудово сприймається дітьми, що мають емоційні та поведінкові проблеми, психотравми, занижену самооцінку тощо.

6. Ізотерапія – терапія та корекція засобами образотворчого мистецтва (малювання, ліплення), один з найбільш поширених видів арт-терапії.

Ізотерапія дає позитивні результати в роботі з дітьми, що мають найрізноманітніші проблеми, такі як: затримка психічного розвитку; розумова відсталість; аутизм, де вербальний контакт значно ускладнено; поведінкові порушення; психотравми, пов'язані з насильством або іншими складними життєвими обставинами [4].

Особливості вибору матеріалів та інструментарію для арт-терапевтичного заняття. Найнеобхіднішими матеріалами в роботі арт-терапевта є: олівці, фломастери, фарби, гуаш, пастель, художнє вугілля, глина, пластилін, пісок, крейда, тканина, деревина та інший природний матеріал, пензлі, палітра, баночки з водою, губка, папір різного кольору, текстури і формату, картон, фольга, клей, скотч, ножиці, нитки, мотузки. Для музико-, імаго- й танцювальної терапії можуть знадобитись грим, костюми, музичні інструменти, свічки.

Пластилін, глина (або навіть спеціальне тісто) найбільшою мірою підходять для роботи з агресією, різноманітними фобіями, фрустраціями.

Переваги простого олівця полягають у можливості багаторазово перемальовувати задумане, оскільки можна гумкою витерти намальоване. Фарби викликають спонтанність в образотворчій діяльності, допомагають людині більш яскраво та відкрито виявляти різноманітні емоції, досліджувати власні переживання.

У роботі з гіперактивними дітьми необхідно використовувати матеріали, що стимулюють структуровану діяльність, тонку сенсомоторну координацію, самоконтроль у роботі. Таким дітям може бути запропонована аплікація з дрібного природного матеріалу, робота з бісером, ліплення.

І навпаки, емоційно «скутим» дітям, тривожним більш корисними є матеріали, що потребують широких вільних рухів, які включають рухи всього тіла, а саме: робота з гуашшю, фарбами, великі пензлі, великі аркуші паперу або ж спеціально прикріплені на стіні шпалери, малювання крейдою на широкій дощі тощо [7].

Вимоги до ведучого арт-терапевтичних занять. Вимоги до ведучого арт-терапевтичних занять можна об'єднати у дві групи: вимоги до ведучого як особистості та вимоги до ведучого як професіонала.

Дуже важливо, щоб ведучий арт-терапевтичних занять сам був психологічно зрілою особистістю й не мав хронічних негативних емоційних переживань (тривоги, депресій), через які він просто не зможе адекватно сприймати дитину. Ведучий має бути відкритим, приймати дитину такою, яка вона є, не допускати критики на її адресу, обговорювати не саму дитину, а її вчинки, чітко даючи зрозуміти, що її попри все розуміють та люблять, а також схвалення та прийняття всіх продуктів творчої діяльності незалежно від їх змісту, форми та якості.

Необхідно володіти здібностями до аналізу власних відчуттів, переживань та дій, гнучким мисленням, щоб уміти вчасно змінити характер взаємин з дитиною.

Вимоги до ведучого як професіонала. Найкраще, щоб ведучим арт-терапевтичних занять у притулку та ЦСПР для дітей був штатний психолог, що має базову відповідну освіту, розуміє особливості перебігу психічних процесів у дітей, орієнтується у психофізіології, діагностиці, корекції, реабілітації та терапії, а окрім того – знає дитину, всі її потреби й особливості.

Психолог закладу, який володіє одним або декількома видами арт-терапії, може організувати навчання для вихователів і продемонструвати найпростіші методики, що можуть бути доречними у застосуванні з дітьми різного віку й не вимагають глибокої психологічної підготовки від ведучого.

Отже, психокорекція та психотерапія за допомогою різних видів арт-терапії пов'язана з народженням у людини нових креативних потреб та способів їх задоволення, допомагає особистості по-новому поглянути на звичні речі, відчути позитивні емоції, виплеснувши та розрядивши негатив. Різні види арт-терапії надають можливість самовираження, самопізнання і дозволяють особистості піднятися на більш високу сходинку свого розвитку.

Література

1. Безпалько О. В. «Соціальна педагогіка» Пауля Наторпа: нове прочитання в контексті євроінтеграції. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 1-2. С. 13-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2017_1-2_424.
2. Вознесенська О. Арт-терапія в роботі практичного психолога : Використ. арт-технологій в освіті. Київ : Шк. Світ, 2017. 120 с.
3. Животенко Л. Арт-терапія : популярні методи в роботі психолога. *Психолог дошкілля*. 2016. № 1. С. 26-27.
4. Животенко Л. Арт-терапія як інноваційна технологія у позашкільному навчальному закладі. *Психолог дошкілля*. 2016. № 1. С. 4-8.
5. Куртішова І. Арт-терапія для дітей : майстер-клас для педагогів. *Психолог дошкілля*. 2015. № 7. С. 24-26.
6. Полякова Н. Корекція емоційно-поведінкових розладів засобами музичної терапії. *Психолог*. 2005. № 39. С. 27-31.
7. Чернявська О. Сприйняття кольору дітьми. *Психолог*. 2021. № 17. С. 25-27.

УДК 159.923

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

*Хомчук О.П., канд.псих. н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Самосвідомість особистості визначається як феномен, що виникає зі свідомості по мірі становлення суб'єктності людини та визначення нею системи знань про себе, своїх ресурсів та потенціалів. Самосвідомість має подвійну

спрямованість (суб'єкту та об'єкту), виконує функцію регуляції особистості двох рівнях – особистості («Я – Я») та групи («Я – Інші»). Самоствавлення дослідники відносять до процесуальної емоційно-оцінної сторони самосвідомості, розглядаючи його як афективний компонент, пов'язаний із переживаннями людини стосовно уявлень про себе, відображає ціннісне ставлення до різних сторін свого «Я» у вигляді почуття самоповаги, самоприйняття, переживання своєї успішності. Це дозволяє особистості рефлексувати себе, зберігати внутрішню стабільність свого «Я» [1].

У контексті структурно-функціональної моделі особистості, заснованої на принципах системного та метасистемного підходів, самоствавлення особистості розглядається як специфічна форма активності суб'єкта щодо свого «Я», формуючись на рівні особистості, сприяє рефлексивному розумінню людиною самого себе і через внутрішні оцінки власних характеристик та якостей визначає предметний зміст емоційних переживань у вигляді самоповаги, аутосимпатії, самоінтересу [2, 5].

Існує дві модальності самоствавлення, що визначають позитивну або негативну емоційну оцінку людиною власної особистості у категоріях аутосимпатії, самоінтересу, самозвинувачення, самоприйняття та саморозуміння. Модальність самоствавлення визначає активність життєвої позиції особи: позитивне самоствавлення ініціює самоактуалізацію на основі інтернального локусу «Я», негативне – діяльнісне ставлення до життя, зумовлене прагненням до зняття високої особистісної напруги та дискомфорту (при розвиненій інтернальності стимулює активність життєвої позиції, при відсутності самоінтересу – визначає провідну життєву позицію) [2].

Найактивніше процес становлення самоствавлення відбувається у періоди підліткового та юнацького етапів вікового розвитку особистості. Розглядаючи проблему формування самоствавлення у молодих людей в період юності, слід зазначити, що воно виступає ключовою складовою зрілої особистості. Це пов'язано з тим, що на початковому етапі навчання у ЗВО разом із психологічним і професійним саморозвитком відбувається осмислення індивідом свого «Я», вироблення ним власної системи ціннісних орієнтацій. Крім того, ставлення людини до себе пов'язане також із формуванням світогляду особистості, який активно відбувається протягом всього юнацького періоду [5,6].

Традиційно це період відокремлення від батьків, початок самостійного життя, коли багато молодих людей, починаючи навчатися у вищих чи середньоспеціальних навчальних закладах, їдуть з рідного дому. Освітнє середовище створює умови для розкриття особистості у навчальній діяльності та формує ставлення молоді до самої себе. Адекватне самоствавлення і самооцінка, будучи внутрішніми рефлексивними якостями особистості, впливають на процес особистісно-професійного розвитку молодих людей у студентському віці. Самоствавлення є складною взаємодією як когнітивних, так і афективних компонентів ставлення людини до себе, визначаючи при цьому її соціальну активність і регулюючи поведінку, визначаючи перспективи подальшого особистого та професійного самовдосконалення [4].

Розглядаючи проблеми формування самоствавлення особистості, необхідно розглядати також особливості самооцінки особистості. Виступаючи основним компонентом самосвідомості, вона має важливе значення на етапі юності, оскільки тісно пов'язана з побудовою життєвих планів, визначенням свого місця в житті. Від рівня самооцінки залежить адаптація молодих людей у соціумі [3].

Таким чином, самоствавлення формується в юнацькому віці під впливом умов освітнього середовища та включає оцінку своїх уявлень про себе, самоінтерес, аутосимпатію, самоповагу.

Література

1. Горбатих В. Самоствавлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 13. С. 48–53.
2. Кідалова К. С. Психологічні особливості самоствавлення особистості: аналіз концепцій та підходів. *Український психологічний журнал*. 2018. № 2. С. 48.
3. Тищенко Л. Феноменологія самоствавлення в психологічній науці. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського*. 2012. № 2(9). С. 230–233. 51.
4. Токарева Н. Основи вікової психології : навч.-метод. посіб. Кривий ріг, 2013. 283 с.
5. Яворська-Ветрова І. В. Теоретичний аналіз проблеми самоствавлення: ціннісний аспект. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2017. № 6(13). С. 198–206. 58.
6. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції : феноменологія, теорія і практика. : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2006. 382 с.

УДК 159.922.8/.923.2

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Карпенко О.А., здобувачка
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Відкритий міжнародний університет розвитку
людини «Україна», м. Київ

Ранній юнацький вік є дуже важливим етапом у розвитку людини. Він є перехідним і знаходиться між дитинством і дорослістю. В цей період молодь обирає майбутню професію, навчається, знаходить нове коло спілкування, починає працювати а, іноді, навіть створює свою власну сім'ю. Відтак, для успішного розвитку особистості в юнацький період важливим є адекватний рівень її самооцінки.

Аналіз психологічної літератури показав, що питаннями самооцінки займалися, С.Д. Максименко, Т.М. Титаренко, Ф. Зімбардо, Ч. Кулі, М. Лісіна, А. Липкіна, Дж. Мід, У. Джеймс, С.Л. Рубінштейн, К.Хорні, О. Музика, В.В. Столін та інші.

Самооцінка формується на основі оцінки результатів власної діяльності, а також на основі співвідношення реальних і ідеальних уявлень про себе [1]. При чому, чим меншим є розрив між реальним та ідеальним, тим вагомішим є визнання власних досягнень.

В свою чергу на формування та розвиток самооцінки впливає низка чинників: провідна діяльність, яка змінюється з віком особистості, ступінь її успішності, характер спілкування з найближчим оточенням, відчуття підтримки, захищеності, фізичні дані, а саме: зріст, фізична сила, наявність чи відсутність фізичних недоліків та серйозних хвороб. Проте, слід зазначити, що і самооцінка має вплив на діяльність, спілкування, поведінку людини.

Успішному розвитку самооцінки в юнацькому віці сприяє прийняття батьками дитини та демократичні стосунки з нею. Юнаки з позитивною

самооцінкою перебуваючи у сім'ях де з їх думкою рахуються характеризуються високим інтелектуальним розвитком, емоційною впевненістю, розвиненим самоконтролем. У той же час юнакам з авторитарних сімей властива емоційна вразливість, агресивність, відчуженість. Очевидно, що батьки впливають на емоційний, духовний, моральний розвиток юнаків, вони можуть підтримувати їх життєву позицію, сприяти формуванню самооцінки, «образу Я». [5, с.107].

Разом з тим, велику роль у формуванні самооцінки відіграє школа. Досить часто учня оцінюють завдяки успішності у вирішенні навчальних завдань. Якщо юнак відстає в навчанні, до переживань власних невдач додається негативна оцінка вчителів. Ранній юнацький вік припадає на випускні класи школи, де окрім навчання, важливим є міжособистісне спілкування з однолітками. А відтак, наявність друзів, їх підтримка та визнання також відображаються на самооцінці особистості.

Одним із факторів, які впливають на самооцінку особистості, є тривожність, оскільки занепокоєння, тривога, страх – невід'ємні емоційні прояви нашого теперішнього психічного життя. Але при надмірній тривожності, залежності від неї змінюється поведінка людини, риси її характеру, з'являються труднощі в соціалізації [4, с.103].

Відтак, під впливом оцінки оточення в особистості поступово складається власне ставлення до себе і самооцінка своєї особистості, а також окремих форм своєї активності: спілкування, поведінки, діяльності, переживань. Самооцінка стає стійкою і змінити її дуже важко.

При цьому, на формування самооцінки суттєво впливають наступні механізми:

- 1) емоційна реакція значимих дорослих (мама, тато, тренер, вчитель, викладач): ступінь їх любові, прийняття юнака, прояв уваги, спілкування з ним, переважаюче ставлення до юнака, оцінка його вчинків;
- 2) успішність шкільного навчання та ставлення викладачів до юнака;
- 3) успішність спілкування з ровесниками, наявність дружніх та романтичних взаємин;
- 4) співвідношення власних досягнень з планами та порівняння з досягненнями інших значимих людей [6].

Таким чином, адекватна самооцінка є важливим елементом для розвитку особистості і складає фундамент її становлення, реалізації та актуалізації в майбутньому. З'ясовано, що психологічними чинниками самооцінки є:

- відносини в сім'ї,
- ситуація в школі,
- наявність значимих дорослих,
- приналежність до референтної групи,
- наявність кола спілкування, відсутність складних стресових обставин

та причин для надмірної тривожності.

Адекватна оцінка власних можливостей в різних ситуаціях та позитивне само ставлення може виступати ресурсом для підтримання та збереження психологічного здоров'я юнаків, що, буде покращувати якість та рівень благополуччя життя кожної окремої особистості. А відтак, виникає необхідність у розробці умов, шляхів, форм та методів для розвитку самооцінки у молоді з урахуванням факторів, що впливають на неї.

Література

1. Клочек Л. В. Розвиток процесів ідентифікації і відособлення у підлітковому і ранньому юнацькому віці: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. К., 2005.

2. Пирлик М.А. Структурно-динамічна модель самооцінки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2013. №5. С. 1-13

3. Попович І.С. Самооцінка – стрижневий компонент соціальних очікувань особистості. *Актуальні питання сучасної педагогіки та психології : наукові дискусії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Львів, 26-27 верес. 2014 р. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. С. 55-58.

4. Фельбаба Н. Теоретичний аналіз впливу тривожності на самооцінку особистості. *Соціально-політичні студії*, 2021. № 10. С. 103-105.

5. Целовальникова Н. Теоретичний аналіз впливу стилів сімейного виховання на формування позитивної «Я-концепції». *Соціально-політичні студії*, 2021. № 10. С. 105-107.

6. Шилин, Д. С. Психологічні особливості самооцінки в юнацькому віці. *Інсайт : психологічні виміри суспільства : матер. міжнар. конф.* / ред. кол. : І. С. Попович, С. І. Бабатіна, І. Р. Крупник та ін. Херсон : ВД «Гельветика», 2019. № 1(16). С. 302-304.

УДК 159.922:37-044.332

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК АДАПТАЦІЙНИЙ РЕСУРС ПЕДАГОГА У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

*Панченко Т.Л., канд.псих.н.,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж», м. Біла Церква*

Резильєнтність у науковій літературі розглядається з одного боку як ресурс психологічної стійкості, що забезпечує швидке пристосування особистості до неочікуваних або несприятливих змін, здатність упоратися зі стресом і негараздами життя, а з іншого – вміння повертатися після стресових ситуацій до нормальної життєдіяльності без шкоди для психічного й фізичного здоров'я.

Внаслідок складних соціальних ситуацій, які склалися нині в Україні (пандемія, військові дії) значна кількість людей виявляє ознаки тривожності, депресії, розладів сну, панічних розладів, екзистенційної кризи (втрата сенсу життя, втрата бачення майбутнього, нерозуміння, як жити далі). Зазначені наслідки торкнулися зокрема й українських педагогів та всіх учасників педагогічної взаємодії.

Стресогенні ситуації унеможливають задоволення значної частини потреб людей і суттєво впливають на їхнє благополуччя. Такий ресурс психологічної стійкості, як резильєнтність, забезпечує швидку адаптацію до змін, здатність упоратися зі стресом і негараздами життя та вміння повертатися після пережитих стресових ситуацій до нормальної життєдіяльності без шкоди для психічного й фізичного здоров'я [2].

В україномовній психологічній літературі «резилієнс» перекладають як стресостійкість, життєстійкість, життєздатність, стійкість до травми, емоційна стійкість, що вживаються для позначення ресурсів опанування стресовими і травмуючими подіями, психологічними наслідками травматичного стресу, втрати та інших лих [3].

Загалом, резильєнтність розглядається як здатність організму, особи чи соціальної групи зберігати рівновагу, певну стабільність у складній ситуації, ефективно розв'язувати не тільки завдання з адаптації до умов, що змінюються, а й завдання з розвитку. У психологічному сенсі резилієнс полягає також у здатності людини протистояти дії стресорів без потрапляння у стани, пов'язані з психічними розладами.

Важливими здатностями сучасної людини визнаються такі, як: *здатність витримувати стреси* (вміти не втрачати якість життя у стресових умовах) та *здатність відновлюватись після стресів* (швидко повертатись у добрий настрій та продуктивний стан). У сучасній літературі можна знайти відповідні визначення: перше – *hardiness* (найчастіше перекладають як життестійкість або витривалість); друге – *resilience* (психологічна гнучкість або відновлюваність). Заслужує на увагу дослідження, в якому встановлено чіткий і однозначний зв'язок між *життестійкістю* та *умовами зростання* (соціальною ситуацією розвитку) (Maddi, 2006).

За визначенням ВООЗ, *резилієнс (resilience)* – це здатність відносно добре справлятися з важкими ситуаціями, сповнення особистими ресурсами. Поняття резилієнс пов'язане з поняттям *благополуччя* – стану, який відповідає трьом важливим життєвим характеристикам – *безпеці, участі, розвитку*. Таким чином, резилієнс виявляється в тому, що діти і дорослі здатні зберігати благополуччя під час або після пережитих травмуючих подій. *Психологічна відновлюваність (resilience)* залежить насамперед від ресурсів, які має людина, а також вміння бачити їх і користуватися ними. Ресурсами можуть бути підтримка друзів та рідних, наявність хобі, вміння підтримати свій настрій піснею, танцем, медитацією, спогляданням сходу сонця чи смачною їжею тощо, саме вони посилюють здатність до психологічного відновлення. Важливо, що за браку одних ресурсів, їх можна поповнити іншими, а отже – підтримати свою відновлюваність та стимулювати її (Werner, 1971) [1].

Стресостійкі люди часто мають різні характеристики, які допомагають їм долати життєві труднощі, а саме: *менталітет уцілілого*: витривалі люди бачать себе серед тих, хто вижив. Вони знають, що навіть у важких ситуаціях вони можуть продовжувати діяти, поки не досягнуть визначеної цілі; *ефективна емоційна регуляція*: резильєнтність відрізняється здатністю керувати емоціями в умовах стресу. Проте, це не означає, що стійкі люди не відчувають сильних емоцій, таких як гнів, смуток або страх, навпаки, вони визнають, що ці переживання тимчасові, а ними можна керувати, поки вони не минуть; *відчуття контролю*: стійкі люди, як правило, мають сильний внутрішній локус контролю й відчувають, що їхні дії можуть відіграти певну роль у досягненні бажаного результату; *навички вирішення проблем*: коли виникають проблеми, стресостійкі люди раціонально дивляться на ситуацію і намагаються знайти рішення, які допоможуть її змінити; *співчуття до себе*: стресостійкі люди ставляться до себе з добротою, усвідомлюють важливість підтримки та знають, коли їм потрібно попросити про допомогу [5].

У науковій літературі вчені виділяють відповідні типи резильєнтності: *фізична резильєнтність*: здатність тіла справлятися зі змінами та відновлюватися після фізичних навантажень, хвороб і травм. Дослідження засвідчують, що такий тип резильєнтності відіграє важливу роль у збереженні здоров'я. Це впливає на те, як люди реагують і відновлюються після фізичного стресу й медичних проблем; *психічна резильєнтність* – здатність людини адаптуватися до змін і невизначеності. Люди, які належать до такого типу резильєнтності, гнучкі та спокійні під час стресової ситуації. Вони використовують ці якості, щоб вирішувати проблеми, рухатися вперед і зберігати надію, навіть коли стикаються з невдачами; *емоційна резильєнтність* передбачає здатність регулювати власні емоції під час стресу. Люди усвідомлюють свої емоційні реакції і схильні бути в контакті зі своїм внутрішнім світом. Завдяки цьому вони також можуть заспокоїти свій розум і керувати своїми емоціями, коли мають справу з негативним досвідом. Цей тип резильєнтності також допомагає людям зберігати

почуття оптимізму у важкі часи; *соціальна резильєнтність* передбачає здатність груп відновлюватися після важких ситуацій. Ідеться про спілкування з іншими та спільну роботу для вирішення проблем, які впливають на людей як окремо, так і колективно. Аспекти соціальної стійкості передбачають об'єднання людей після важких життєвих криз, соціальну підтримку одним одного, усвідомлення можливих ризиків, з якими стикається громада, і формування почуття спільноти.

Розвиток резильєнтності – складний особистісний процес, який включає поєднання сильних внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Гнучкість, адаптивність і наполегливість можуть допомогти людям скористатися своєю стійкістю, змінивши певні думки та поведінку навіть у надважких ситуаціях.

Дослідження засвідчують, що люди, які вірять в те, що інтелектуальні здібності, так само як і соціальні якості, можна розвинути, демонструють меншу реакцію стресу на життєві негаразди й поліпшують результативність адаптації до складних життєвих ситуацій.

Для розвитку й підвищення рівня резильєнтності педагогу важливо тренувати такі особистісні властивості, як самосвідомість, самоефективність та саморегуляція. Завдяки самосвідомості можна краще пізнати себе та свій спосіб життя, що закладає основу для успішної роботи над собою та із собою. Самоефективність є важливою складовою оптимізму. Вміння вірити в себе та у власні сили, можливість щось створити та змінити є надійною основою для розвитку резильєнтності.

Доцільним буде змінювати види активності, знаходячи баланс між інтелектуальною працею та фізичною активністю, навчитися помічати навіть найменші успіхи, розширювати коло професійних контактів, долучатися до професійних спільнот та платформ обміну досвідом, вчитися бути гнучкими і швидко пристосовуватися до нових викликів і мінливої дійсності.

На думку Т. Цюман, О. Нагулої, З. Адамської [4], саме для розвитку резильєнтності педагога важливо впроваджувати у педагогічну практику правила, спрямовані на підвищення психологічної компетентності, покращення комунікативних можливостей педагога під час роботи в онлайн чи офлайн форматі, а також на вміння реагувати на виклики, спричинені загальною несприятливою ситуацією. Створена дослідниками «Авторська концепція Правил стійкості Педагога» може допомогти фахівцям подолати складні, непередбачувані, психологічно та фізично дискомфортні ситуації не лише у професійному, а й у буденному житті. Кожне із правил концепції реалізує одну із авторських психологічних умов розвитку резильєнтності: 1) відновлення відчуття безпеки через розуміння специфіки проживання кожною людиною ситуацій, пов'язаних із загрозою життю в умовах воєнного стану; 2) безпечне та екологічне реагування на емоційні проблеми особистості, які накопичуються через значні стрес-фактори, пов'язані із порушенням базового відчуття безпеки та військовими діями; 3) врахування особливостей функціонування мозку в умовах зовнішніх загроз; 4) формування резильєнтного освітнього середовища, наповненого груповими та суспільними цінностей; 5) опора на ресурс психологічного та фізичного комфорту, який є важливим елементом для відновлення резильєнтності особистості.

Література

1. Панченко Т. Посттравми у дітей та підлітків. Стрес та його подолання у дошкільному та шкільному віці. *Методичний посібник з інклюзивної освіти* / Упоряд. А.Б. Заплатинська, Л.М. Струкачова, Н.А. Шамрай-Яблонська. Миколаїв-Відень-Потсдам, 2022. С.47-55.

2. Панченко Т.Л., Сидоренко Ю.В. Теоретичні передумови формування резильєнтності учасників освітнього процесу засобами технологій інтерактивного навчання. *Contemporary problems of pedagogy amidst the European integration of educational environment : theory and practice* : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. 468 p. P. 225-249.

3. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості / стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / Богданов С. О. та ін. ; заг. ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 208 с. С. 5-7.

4. Цюман Т., Нагула О., Адамська З. Психологічні умови резильєнтності педагога в період воєнного стану. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022 № 38 (2), с. 83–89. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3813>, С. 85-86.

5. Чиханцова О., Гуцол К. Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в період пандемії Covid-19 : практичний посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2022. 128 с.

УДК 378:37.091

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

*Кончар В.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ*

Емоції відіграють важливу роль у житті людей і безпосередньо пов'язані з їхнім душевним станом, здоров'ям, процесами мислення та поведінкою. Емоції впливають на людей по-різному, як позитивно, так і негативно. Негативний вплив змушує людей робити те, чого вони самі б не зробили. Навчившись контролювати сильні емоції, можна уникнути багатьох хвороб і проблем. Та, незважаючи на численні наукові дослідження емоційно-почуттєвої сфери особистості, навіть у монографіях і підручниках, багато аспектів емоційної сфери людини, які мають практичне значення не розкриті належним чином.

Кожна людина розуміє, що неможливо уявити наше життя без почуттів та емоцій. Вони крокують із нами по життю. Світ без емоцій і почуттів був би сірим і нудним, а життя неможливим. Вперше емоційні виразні рухи стали предметом вивчення Ч. Дарвіна. Він створив біологічну концепцію емоцій, згідно з якою, виразні емоційні рухи розглядалися як рудимент доцільних інстинктивних дій.

Здійснивши аналіз наукової літератури, можемо зазначити, що у багатьох роботах терміни «емоція» та «почуття» часто використовуються як синоніми. Однак ці поняттями слід розрізняти. Емоції – це внутрішнє ставлення людини до того, що відбувається, пізнається і робиться в житті та переживається в різних формах. У вузькому розумінні емоції – це безпосереднє і тимчасове переживання певних стійких почуттів. Відповідно, почуття – це конкретні людські переживання та узагальнене ставлення до людських потреб. Позитивні або негативні емоції, що виникають залежно від того, чи задовольняються потреби, чи ні.

Проблему тимчасового розвитку емоційних процесів уперше поставив і розглянув В. Вундт. Він вважав, що цей розвиток полягає як у кількісній, так і в якісній зміні емоційного переживання[1]. У вченні В. Вундта окреслено ще одне положення, що стосується динаміки емоційних процесів – положення про злиття, з'єднання окремих емоцій у складніші емоційні утворення. Для багатьох теорій

можливість з'єднання емоцій слугує найважливішим принципом, що пояснює виникнення складних емоцій із простіших. Так, співчуття, поєднання печалі й любові, ревності – складний афект, який складається одночасно з любові й ненависті до коханої особи та заздрості до того, кого вона любить. Питання про актуальну динаміку емоційних явищ, про те, як вони виникають, протікають, змінюються, згасаючи і знову виникаючи, доцільно розглядати на конкретних прикладах.

Емоції та почуття характеризуються певною якістю та полярністю, жвавістю та інтенсивністю. Почуття – це ставлення людини до роботи, подій, інших людей і самої себе. Деякі емоції та почуття відрізняються від інших за якістю переживання (наприклад, радість і гнів, любов і ненависть). Емоції та почуття характеризуються полярністю, що проявляється в тому, як кожна емоція або почуття в різних ситуаціях проявляється в протилежних формах: «радість-сум», «любов-ненависть», «симпатія-антипатія», «задоволення-незадоволення». Екстремальні переживання мають позитивну або негативну складову [3].

На думку К. Ізарда, «емоція – це складний процес, що має нейрофізіологічний, нервово-м'язовий та феноменологічний аспекти. Нейрофізіологічний аспект визначається електричною активністю нервової системи (кори, гіпоталамуса тощо). Нервово-м'язовий аспект – це переважно мимічна активність, пантоміміка, вісцеральні/ендокринні та іноді голосові реакції. На феноменологічному рівні емоції постають як переживання, що мають безпосереднє значення для суб'єкта» [4]. Також, К. Ізард, до базових емоцій відносить: інтерес-хвилювання; задоволення; горе-страждання; гнів; відраза; презирство; страх; здивування; сором; провина [5].

Чим важливіші для людини зміни, які відбуваються навколо неї, тим глибше емоційне переживання. Це призводить до процесу збудження, який поширюється на кору головного мозку та підкіркові ділянки. Так, при переживанні певної емоції відбувається зміна ритму дихання (задишка при хвилюванні), серцевої діяльності (серце зупиняється або сильно б'ється), зміна кровопостачання різних частин тіла (червоніє при збентеженні, блідне при переляку), порушення функції ендокринних залоз (сльози при смутку, «холодний піт» при переляку) тощо.

Почуття – вища, культурно-обумовлена емоція людини, вважає Р. Немов. Почуття людини, детермінуючись генетично, формуються суспільством; вони відіграють величезну роль у поведінці, у практичній і пізнавальній діяльності. За С. Рубінштейном, почуття розрізняються за модальністю, за інтенсивністю, тривалістю, глибиною, усвідомленістю, генетичним походженням, складністю, умовами виникнення, функціями, які виконують, впливом на організм, формами свого розвитку, за рівнями прояву в будові психічного (вищі-нижчі), за психічними процесами, з якими вони пов'язані, за потребами, за предметним змістом і спрямованістю, за особливостями їхнього вираження тощо. Тобто, почуття – це суб'єктивні індикатори того, як задовільняються потреби людини. Якщо процес виконання бажання є сприятливим, людина відчуває позитивний емоційний стан (задоволення), в той час нереалізовані бажання супроводжуються негативними емоціями.

Також, за результатами аналізу літературних джерел, можемо стверджувати, що почуття можуть бути активними (стенічними), що мають позитивний емоційний тон – задоволення, радість, і пасивними (астенічними), що мають негативний емоційний тон – незадоволення, печаль тощо. Стенічні почуття підвищують життєдіяльність людини, астенічні – знижують її. Серед почуттів виокремлюють специфічні види – настрої, афекти (сильні, бурхливі емоційні переживання, що протікають бурхливо, лють, жах), пристрасті. Настрій –

тривалий (порівняно, наприклад, з афектом) емоційний стан (радісний, пригнічений), що надає певного емоційного тону, забарвлення всім іншим переживанням, а також думкам і діям людини. Пристрасть – сильне, глибоке почуття, що захоплює людину надовго. Особливу групу почуттів становлять вищі почуття – моральні (почуття колективізму, обов'язку, честі тощо), естетичні (почуття прекрасного), інтелектуальні (почуття, пов'язані із задоволенням пізнавальних інтересів, із розв'язанням розумового завдання тощо).

Емоції та почуття є особистими, вони характеризують людину соціально і психологічно. Емоції зазвичай слідує за усвідомленням мотиву і раціональною оцінкою відповідності дій суб'єкта цьому мотиву. Емоції є прямим відображенням існуючих відносин і є переживанням, а не їх відображенням. Емоції можуть передбачати ситуації та події, які ще не відбулися, і виникають у зв'язку з думками про минулі або уявні ситуації. Потреба виражати емоції є такою ж природною, як потреба дихати чи їсти. У психології емоції зазвичай поділяють на емоції нижчого та вищого порядку. До перших належать емоційні реакції, пов'язані з біологічними потребами, такими як голод, спрага, сексуальний потяг і захисні інстинкти. Переживання цих емоцій формує мотивацію для певної поведінки, наприклад, уникнення больових подразників, пошук їжі або сексуальних партнерів. Повторюване виконання цих бажань формує і зміцнює поведінкові стереотипи. На основі простих емоцій формуються соціальні почуття (або емоції) вищого порядку, які притаманні лише людині, як результат сприйняття навколишньої дійсності. До них належать почуття обов'язку, відповідальності, солідарності, дружби та творчого натхнення.

Звичайно, почуття та емоції мають різне забарвлення, функціональне значення, сенс і сутність. Сьогодні емоції можна класифікувати на основі різних показників.

М. Варій поділяє їх на три групи залежно від сфери суспільних явищ, на які поширюються вищі почуття: моральні (співчуття, доброта, симпатія, дружба, патріотизм, обов'язок, егоїзм, ворожість, заздрість, гнів, ненависть тощо), інтелектуальні (впевненість, сумнів, здивування, інтерес, допитливість тощо) та естетичні (розуміння краси, гармонії, піднесеного, трагічного та смішного, відчуття задоволення до естетичного захоплення) [1, с. 147].

С. Татарінова, досліджуючи особливості чуттєвої сфери людини, вказує, що основними формами переживання почуттів є настрій, почуття, стрес, фрустрація та пристрасть [2].

Таким чином, на основі узагальнених даних аналізу літератури, можемо стверджувати, що емоції та почуття мають різні типи та якості, залежно від різних критеріїв класифікації. До базових емоцій належать інтерес, хвилювання, радість, смуток, біль, гнів, відраза, презирство, страх, здивування, сором. Поведінка людини перебуває під впливом сильних емоцій, а різні емоції по-різному впливають на поведінку.

Отже, почуття та емоції відіграють дуже важливу роль у житті людини, відображаючи її ставлення до інших людей і подій, а також наслідки свого стану та діяльності. Для повноцінного розвитку особистості емоції та почуття виконують пізнавальну, оціночну, моральну, мотиваційну та регулятивну функції, сприяючи якісному усвідомленню минулого досвіду та відчуттю життя тут і зараз.

Література

1. Варій М. Й. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
2. Татарінова С. О. Загальна психологія : Лекції (конспект). Електронний ресурс матеріалів викладача соц.-гум. факультету Мелітопольського державного педагогічного

університету ім. Б. Хмельницького
URL:http://www.socgum.mdpu.org.ua/index.php?option=com_mtree&task=viewlink&link_id=2107&Itemid=0 (дата звернення: 08.11.2023)

3. Уява. Емоції та почуття. Воля. URL:
<https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=231090&chapterid=150292> (дата звернення: 08.11.2023)

4. Штефанюк Н. С. Основні положення теорії диференціальних емоцій К. Ізарда. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 2014. №12. С. 262-267. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2014_12_44 (дата звернення: 07.11.2023)

5. Шульдик А. В., Шульдик Г. О. Психологія емоцій : навч.-метод. посібник. Умань : ВПЦ Візаві, 2023. 161 с.

УДК 159

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

*Швець Г.Ю., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ*

Вступ. Значні зміни в структурі когнітивних процесів у підлітків спостерігаються саме в інтелектуальній сфері. У підлітковому віці формуються нові зв'язки, взаємозалежність і структурні комбінації між різними психічними функціями. Підлітковий вік – чутливий період для розвитку і вдосконалення розумових процесів, відбувається перехід до формального мислення (мислення подумки). Вперше підліток опановує процес формування понять і переходить до нової, більш високої форми інтелектуальної діяльності – концептуального мислення, що призводить до глибоких і фундаментальних змін у змісті мислення підлітка. Роздуми про поняття призводять до відкриття глибоких зв'язків, що лежать в основі реальності, знання її законів, порядку сприйнятого світу, розуміння реальності, інших людей та себе. Розвиток психологічних механізмів регуляції поведінки починає відбуватися більш інтенсивно в підлітковому віці. Емоційна саморегуляція забезпечує емоційну регуляцію діяльності та її корекцію з урахуванням поточного емоційного стану особистості.

Мета роботи полягає у теоретичному аналізі особливостей розвитку емоційної регуляції когнітивного розвитку у підлітковому віці.

Результати та обговорення. У підлітковому віці відбувається розвиток обсягу уваги, підвищення стабільності уваги і здатності перемикаєти і розподіляти увагу. Крім того, підлітки мають гірші результати в навчальній діяльності. Це пояснюється тим, що, на відміну від здібностей молодших школярів, розумові здібності 10-річних набувають нової якості: вони стають опосередкованими. Це пов'язано з розвитком понятійного, мовно-логічного, абстрактного мислення. Підлітки здатні маніпулювати поняттями, говорити про характеристики і якість об'єктів, висувати гіпотези, планувати дослідницьку діяльність і засвоювати великий обсяг інформації. Емоційна саморегуляція складається з системи психічних дій, спрямованих на активізацію емоційних процесів або придушення, стабілізацію. Психічна поведінка для саморегуляції має бути спрямована на усунення емоційних переживань, формування психічного комфорту та емоційної

стабільності. Прийоми саморегуляції емоційного стану призначені для того, щоб допомогти людині управляти своїм настроєм і впливати на нього [3].

Емоційна та пізнавальна сфери психіки нерозривно пов'язані, оскільки емоційний стан людини впливає на її когнітивні процеси. Емоції розглядаються як готовність діяти, реагувати на значущі стимули. Суб'єктивне переживання емоцій на фізіологічному рівні виявляється як соматичні зміни, на поведінковому – у змінах рухової активності [9]. Реакція на емоційне значення стимулу є автоматичною і виникає раніше, ніж стимул сприймається на свідомому рівні. Внаслідок цього емоційний тон стимулу впливає на особливості перцептивного образу. Позитивні стимули сприймаються як виразніші і яскравіші, а при переробці негативної інформації вибудовуються перцептивні захисти [4].

Люди сприймають в першу чергу ту інформацію, емоційний тон якої відповідає їх емоційному стану. Це демонстрував експеримент П. Ніденталь і М. Сеттерлунд, які досліджували вплив емоцій на когнітивні процеси. Досліджуваним пропонували прослухати музичні фрагменти, які викликали у слухачів сумний чи радісний настрій. Після цього досліджуваним давали задачі на лексичне рішення. На екрані комп'ютера на короткий час пред'являлись послідовності букв. Деякі з них були осмисленими словами, інші – беззмістовним сполученням букв. Досліджувані повинні були швидко натиснути одну кнопку, якщо стимул був словом, та іншу кнопку, якщо стимул словом не був. Стимульний матеріал включав п'ять категорій слів: 1 – радісні по тону слова, наприклад «захопленість», 2 – слова, позитивно окрашені, але не пов'язані з радістю, наприклад, «спокійний», 3 – сумні слова («плакати»), 4 – негативні слова, не пов'язані з сумом («звинувачення»), 5 – нейтральні слова («звичка»). Всі досліджувані реагували на радісні слова швидше, у порівнянні з сумними словами. У радісному стані зменшувався час реакції на радісні слова, а в сумному стані – на сумні [7].

Багато досліджень також вивчали вплив тривоги на пізнавальні процеси. Люди у тривожному стані концентруються на тому, що вони бояться або, що може бути важливим для їхнього благополуччя. Інша інформація у значній мірі ігнорується. У ході численних експериментів показано, що емоційно значущі слова призводять до підвищення реакції, під час переживання тієї чи іншої емоції, когнітивна система людини функціонує в особливому модусі, опрацьовуючи в першу чергу ту інформацію, яка в даний момент виявляється найбільш значущою для індивіда [6].

Вивчення особливостей запам'ятовування, зв'язку емоційного стану людини з перебігом мнестичних процесів показало, що емоційно значуща інформація краще запам'ятовується. М. Лінтон провела експеримент, в якому хотіла визначити, які саме характеристики події призводять до її запам'ятовування на тривалий термін. Протягом 6 років вона щоденно записувала на картки дві значущих для неї події зі вказівкою дати і оцінкою ступеню емоційної значущості. В кінці кожного місяця вона випадковим чином вибирала декілька карток і перевіряла, чи пам'ятає, в якому порядку відбувались ці події. Вона дійшла висновку, що інформація, яка зберігається довгі роки у пам'яті має такі характеристики: подія повинна привертати увагу і мати яскраву емоційну реакцію в момент, коли вона відбувалась; подія повинна призвести до певних змін в житті людини; подія повинна бути відносно унікальною [5].

Мислення – це складний процес, продуктом якого є знання. У ньому виділяються 3 сторони: мотиваційна, операційна і змістовна. До складу розумових дій, що забезпечують досягнення мети, входять порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, аналогія, аналіз, синтез,

абстрагування. Кожне з цих дій має свою власну структуру і алгоритм виконання. Без ознайомлення з ними неможливе навчання учнів усвідомлено та компетентно здійснювати пізнавальну діяльність [2].

Зі збагаченням змісту мислення виникають нові форми маніпулювання цим змістом, розвивається абстрактне і логічне мислення. Молоді люди здатні вирішувати абстрактні завдання, словесні міркування, робити висновки про гіпотетичні ситуації, не маючи необхідного зв'язку з реальністю або власними переконаннями, розглядають всі можливі комбінації рішень проблем в рамках загального завдання, роблять логічні і дедуктивні висновки зі своїх міркувань, прогнозують, аналізують і оцінюють свою поведінку, способи вирішення і т. д. [1].

Роль емоцій у перебігу мислительних процесів менш вивчена. Визначено, що емоційна активація задає напрямок пошуків рішення при рішенні задач. Емоційний стан людини також впливає на побудову когнітивних моделей [8].

Висновки. Таким чином, емоції є необхідним компонентом когнітивного функціонування, вони спрямовують та регулюють мисленнєву діяльність, забезпечують сприйняття і утримання у пам'яті значущої інформації. Основним у розвитку мислення в підлітковому віці полягає в тому, що підліток вперше опанував процесом формування понять, коли перейшов до нової, більш високій формі інтелектуальної діяльності – осмислення понять, розуміння мови, її сенсу і значимостей, індивідуалізує самосвідомість підлітка. Саме індивідуалізація самосвідомості за допомогою мови має вище значення для розвитку.

Література

1. Гуцало Е. У. Вікова психологія. URL: moodle.kspu.kr.ua/course/view.php?id=212 (дата звернення: 31.10.2023)
2. Малецька Т. В. Когнітивний розвиток як чинник формування хронологічних знань підлітків у процесі вивчення історії. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. 2013. Випуск 24. С. 67-71.
3. Періг І. М., Дроздюк В. Д. Емоційна саморегуляція у підлітковому віці. Матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій. Тернопіль 16-17 листопада 2017. С.212-213.
4. Bruner J.S, Goodman C.C. Value and need as organizing factors in perception. *J Abnorm Psychol*. 1947 Jan; 42(1): 33-44.
5. Linton M. Transformations of memory in everyday life', in Neisser, U. (ed.) *Memory Observed: Remembering in Natural Contexts, San Francisco, Freeman*. 1982. p. 77-91.
6. Mathews A., Klug F. *Emotionality and interference with colour-naming in anxiety. Behav. Res. Therapy*, 31. 1993 pp. 57-62.
7. Niedenthal P. M., Setterlund M. B. Emotion congruence in perception. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1994. 20. 401–410.
8. Simon H. A. Motivational and emotional controls of cognition. *Psychological Review*, 1967. 74(1), 29–39.
9. Steinmetz J. E. Brain substrates of classical eyeblink conditioning: a highly localized but also distributed system. *Behav Brain Res*. 2000 Jun 1;110 (1-2):13-24

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИЩОГО РІВНЯ ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ

*Бондар А.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ*

Вступ. Сучасні виклики, що стоять перед Українською державою, супроводжуються серйозними змінами в різних сферах життя: соціальній, політичній та економічній, що формує нові запити, потреби та інтереси. Кожна особистість повинна розвивати власні якості, щоб досягти максимальних результатів, реалізувати свій потенціал та розвинути необхідні компетенції. Вектором розвитку важливим є гармонійне формування емоційної та вольової сфер діяльності, коли людина здатна регулювати власну поведінку та будувати власний план дій. Науково визначено, що воля сприяє регуляції та здійсненню самоуправління власною поведінкою, що реалізується через усвідомлення власної поведінки та формування певних моральних норм поведінки. Це передбачає певну самостійність у прийнятті індивідуальних рішень, причому не тільки в процесі прийняття рішень (у сенсі «свободи волі»), а й у процесі формування поведінки, відповідальної за виконання та контроль певних регламентованих дій.

Мета роботи полягає у теоретичному огляді наукової літератури та вивченні волі як вищого рівня психічної регуляції поведінки.

Результати та обговорення. Здійснивши огляд наукової літератури, нами з'ясовано, що існує багато теорій волі, і дослідники по-різному визначають її значення. Наприклад: «Аристотель ввів поняття волі як пояснювальний процес, щоб відрізнити вчинки, що здійснюються на підставі розумного рішення суб'єкта, від вчинків, викликаних його бажаннями, і не самі по собі знання є причиною розумної поведінки, а сила, що викликає дію відповідно до розуму. І. Кант вважав, що людину «безвольною іграшкою надприродних сил» і стверджував, що кінцевою причиною людських дій є не сама людина, а Бог. Л. Виготський писав, що оскільки вольова і довільна дія за своєю суттю є соціальною, а максимум волі – це максимум покори, тому відсутність свободи у прийнятті рішень не означає відсутності волі. Д. Узнадзе розуміє волю, як мотиваційний механізм. Мотивацію будь-якої дії він пояснює волею (ставленням до дії). За вольовою установкою, разом із залученням уяви та мисленневих процесів, стоїть бажання людини, що лежить в основі прийняття рішень. М. Басов був одним із перших дослідників, який зосередив увагу на волі як особливій формі психічної регуляції поведінки. Влада над психічним станом індивіда можлива, зазначав він, лише за наявності в структурі цієї психічної єдності певних регулюючих факторів [2].

Вивчаючи вольову сферу, можемо зазначити, що – це сукупність психічних якостей, які визначають здатність людини до волі, самоконтролю, самоорганізації, самодисципліни та регулювання емоцій і поведінки. Вольова сфера визначає здатність людини контролювати, саморегуляцію та самоуправління своєю поведінкою та емоціями. Ця сфера включає низку процесів, таких як мотивація, планування та організація поведінки, а також контроль над своєю поведінкою та емоційними реакціями [3].

Тобто, воля людини виражається в тому, наскільки людина здатна долати перешкоди і труднощі на шляху до мети, наскільки вона може керувати своєю

поведінкою, наскільки вона може підпорядковувати свою діяльність певному завданню. Воля є дієвою стороною людської свідомості, тобто властивістю, яка дає змогу психічній активності впливати на практичну діяльність. Під впливом вольових процесів людина може прагнути до інтенсифікації своїх дій і вчинків і досягати успіху в цьому в екстремальних умовах життя. Зрештою, за допомогою волі можна запобігти будь-якій дії чи вчинку, а якщо вона розпочалася, то затримати чи зупинити її або спрямувати в інше русло. Це дуже важлива і складна риса особистості. Формування вольового контролю пов'язане з включенням у постійний процес прийняття відповідальних рішень, перебуванням у ситуаціях, коли людина зіштовхується з необхідністю долати суб'єктивні та об'єктивні труднощі у своїй діяльності, розвитком потреби в самоперетворенні та прийняттю рішення, навчитися мобілізувати свої здібності для досягнення поставлених цілей. Отже, довільна регуляція діяльності та поведінки людини є особливою, вищою формою прояву загальної психічної регуляції [1].

Воля – це психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки для досягнення поставленої мети. У психологічних дослідженнях волі склалося два основних підходи: «мотиваційний (з акцентом на мотиваційному компоненті) та регуляційний (з акцентом на виконавчій частині). Останній характерний для сучасних досліджень, де воля розглядається у рамках свідомої психічної саморегуляції поведінки. Таким чином, об'єктом дослідження є не «воля», не «вольова дія», а «вольова регуляція» [5].

Зрештою, феномен саморегуляції використовується для пояснення загального принципу, за яким функціонує психіка людини як цілісна система і на різних рівнях – індивідуальному, особистісному і суб'єктному. Провідну роль у розробці проблеми свідомої психічної саморегуляції відіграв О.Конопкін. Його структурно-функціональна модель відображає структуру процесів саморегуляції, спільну для різних видів спонтанної, цілеспрямованої діяльності людини, в якій виділяються наступні функціональні зв'язки: «1) мета діяльності; 2) суб'єктивна модель значущих умов; 3) програма виконавчих дій; 4) система суб'єктивних критеріїв досягнення цілі; 5) контроль та оцінка реальних результатів; 6) рішення про корекцію системи саморегулювання» [5].

На думку Є. Ільїна, вольова регуляція – це інший вид довільного контролю, що характеризується використанням значних вольових зусиль, спрямованих на подолання перешкод або труднощів.

Багато дослідників використовують термін «регуляція» для опису довільних процесів, вказуючи на близькість цих двох понять. Вольова регуляція це свідомий контроль поведінкових імпульсів, які людина свідомо приймає і добровільно виконує. Придушення бажаної, але соціально несхвалюваної поведінки не регулює поведінкові імпульси, але регулює поведінку утримання. Існує кілька напрямків розвитку довільної регуляції поведінки людини. Це перетворення мимовільних психічних процесів у довільні, набуття контролю над своєю поведінкою і розвиток вольових якостей особистості. Проблема вольової регуляції особистості нерозривно пов'язана з проблемою вольових станів і якостей людини. Під вольовими якостями (спонтанними характеристиками особистості) розуміють особливості спонтанної активності людини, які сприяють подоланню зовнішніх і внутрішніх труднощів і проявляються як стійкі особистісні характеристики за певних обставин і умов. Тобто, вольові якості це характеристики вольової регуляції, які визначаються характером подоланих труднощів і виявляються в певних конкретних умовах. Свідома регуляція діяльності проявляється в системі вольових психічних станів: довільності, цілеспрямованості, впевненості в собі тощо. Ці стани проявляються як єдине ціле

протягом усієї діяльності. Однак на певних етапах діяльності певні вольові стани стають більш важливими.

У сучасній психології існує декілька підходів до розуміння вольової регуляції, що дозволяє краще зрозуміти природу та механізми вольової активності людини. Найбільш поширеними є когнітивний, нейробіологічний, соціально-психологічний [4]:

Згідно з когнітивним підходом, вольова регуляція пов'язана з такими когнітивними процесами, як увага, пам'ять і мислення. Тобто, вольова регуляція полягає в управлінні увагою та здатністю зосереджуватися на завданні, забезпечуючи виконання запланованої поведінки та уникаючи негативних реакцій на відволікаючі фактори. Наприклад, люди можуть використовувати стратегії управління увагою, такі як відволікання уваги від негативних думок або зосередження на позитивних речах, щоб контролювати свою поведінку і виконувати завдання.

Нейробіологічні підходи до розуміння вольової регуляції зосереджені на процесах, які відбуваються в мозку. За допомогою лобової кори та основних гангліїв люди можуть контролювати свою поведінку, керувати мотивацією та забезпечувати виконання завдань. Наприклад, лобова кора відповідає за планування та організацію поведінки, а базальні ганглії – за руховий і мотиваційний контроль. Цей підхід передбачає, що вольова регуляція відповідає за здатність керувати, контролювати власну поведінку та підтримувати мотивацію.

Соціально-психологічний підхід фокусується на соціальних факторах, таких як поведінкові стандарти та взаємодія з іншими людьми. Цей підхід передбачає, що вольова регуляція – це здатність поводитися відповідно до цих стандартів, керувати своєю поведінкою та контролювати свої емоції. Наприклад, люди можуть зосередитися на тому, як їх сприймають інші, і змінити свою поведінку, щоб відповідати цим стандартам.

Висновки. Хоча в психології існує багато підходів до розуміння волі та вольової регуляції, встановлено, що вони не є повними, оскільки не простежують їх витоки протягом усього життєвого шляху людини. Про це свідчить різноманіття теорій і підходів, які визначають зміст поняття «вольова регуляція», розширюючи та звужуючи це поняття при поясненні психологічних особливостей вікового розвитку особистості. Таким чином, основна функція волі полягає у свідомій координації діяльності в складних та екстремальних умовах життя. Ця регуляція ґрунтується на взаємодії збуджувальних і гальмівних процесів у нервовій системі. Тому прийнято розрізняти дві загальні функціональні характеристики, згадані вище: активізацію та гальмування. Вольова дія завжди пов'язана з усвідомленням мети діяльності, її значущості та підпорядкуванням виконуваної дії цій меті. На інтенсивність вольового зусилля впливають такі фактори, як світогляд людини, її моральна стійкість, ступінь соціальної значущості поставленої мети, ставлення до дії, а також рівень самоуправління та самоорганізації особистості.

Таким чином, у сучасній психології існують різні підходи до розуміння вольової регуляції, які можуть допомогти нам краще зрозуміти, як люди керують своєю діяльністю та досягають поставлених цілей. Отже, вивчення волі як вищого рівня психічної регуляції поведінки потребує подальших та глибших досліджень.

Література

1. Кирпенко Т. М. Вплив вольових процесів на регуляцію поведінки в екстремальних умовах життєдіяльності. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць*

Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка 2016. Т.7, вип. 41. с. 151-158. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i41/17.pdf> (дата звернення: 28.10.2023)

2. Кирпенко Т. М. Сучасний стан та перспективи вивчення вольової регуляції особистості у психологічних дослідженнях. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.* Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2017. Том VII. Екологічна психологія. Випуск 44. С. 92-101

3. Полілуєва І. В. Основні підходи до аналізу закономірностей емоційно-вольової регуляції діяльності людини. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія.* 2016. Вип. 53. С. 186-194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2016_53_20. (дата звернення: 28.10.2023)

4. Поуль В. С., Волощенко Л. І. Психологічні умови розвитку вольової поведінки старших дошкільників та молодших школярів : монографія. Краматорськ : Донецький ОППО, 2018. 271 с.

5. Шамлян К. М. Воля у системі психічної саморегуляції людини. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки.* 2017. Випуск 2. Том 2. С.117-121

УДК 159.92

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

*Никоненко Л.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ*

Вступ. Питання особистого інтелекту або інтелектуальних здібностей є одним з найбільш досліджуваних і вивчених на сьогоднішній день, про що свідчить велика кількість наукових досліджень, але воно також є одним з найбільш суперечливих. Основною причиною цього є те, що, незважаючи на те, що наразі не існує єдиного визначення емоційного інтелекту, це поняття активно використовується в різних галузях соціально-гуманітарних наук, включаючи психологію, педагогіку. Соціологію тощо. Ця неоднозначність знаходить своє відображення в емпіричних дослідженнях інтелекту і, навпаки, вказує на необхідність його уточнення. Емоційний інтелект визначається як психологічний феномен, що становить інтерес як для теоретиків, так і для практиків галузі психології. У наступних роботах дослідників емоційний інтелект визначається як особливий вид інтелекту: Г. Айзенка, Д. Векслера, Дж. Гілфорда, Е. Івашкевича, Р. Каламажа, Р. Кеттелла, І. Пасічника, Ж. Піаже, М. Смульсона, Ч. Спірмена, Р. Торндайка, Дж. Мейера і П. Селовея та інші. В нашій країні дослідники тяжіють до змішаних моделей емоційного інтелекту (В. Зарицька, О. Лящ, А. Четверик-Бурчак), зачасти вказуючи на його ієрархічну будову (І. Андреева, Е. Носенко, Н. Коврига, М. Шпак).

Ціль роботи полягає у вивченні теоретичних підходів до вивчення емоційного інтелекту у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

Результати та обговорення. Проблема компетентності в розумінні та вираженні емоцій, у сучасному суспільстві, стоїть досить гостро. Це пов'язано з певною популярністю раціонального ставлення до життя, зразком якого є непохитна і ніби позбавлена емоцій людина. А ось К. Ушинський, наголошуючи в соціальному сенсі емоцій, говорив про те, що суспільство, яке більше

підчується про освіту розуму, робить помилку, бо людина більш людина в тому, як і що вона відчуває, ніж думає.

Розвиток психологічної науки в питанні співвідношення раціонального та емоційного призвели до появи терміна «емоційний інтелект», який сьогодні розглядається як невід'ємний компонент комплексу «soft skills». У сучасних психологічних дослідженнях емоційного інтелекту не представлено єдиної та загальноприйнятої дефініції цього поняття. Д. Люсін визначає емоційний інтелект як здатність розуміти свої й чужі емоції та керувати ними. За результатами огляду досліджень зазначимо, що емоційний інтелект є важливим фактором, який впливає на соціальне та психічне благополуччя людини, допомагає краще розуміти своє оточення та приймати правильні рішення в різних ситуаціях. Тому важливо створювати програми, які сприяють розвитку емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект є важливим аспектом когнітивних здібностей людини. Зміни в способах міжособистісного спілкування змінили емоційну складову людського контакту. Спілкування все частіше опосередковується знаками та символами, а каналами передачі виступають технічні пристрої. Це спотворює значення мови і глибину досвіду, який ми намагаємося передати в діалозі. Для прикладу Г. Майер, зазначав, що емоційне мислення має логічні процеси, подібні до мислення, але фокусується на реалістичних цілях, виділяючи пізнання як вторинний процес.

Е. Торндайк «виділяє особливу форму інтелекту, яка характеризується далекоглядністю в міжособистісних стосунках. Він назвав її «соціальний інтелект» і визначив як здатність розуміти інших людей, а також мудро діяти і поступати по відношенню до них. Е. Торндайк вважав, що соціальний інтелект є видом загального інтелекту, який забезпечує особливу пізнавальну здатність успішно взаємодіяти з людьми» [5, с. 208].

До початку 90-х років вже здійснено безліч досліджень, що підтверджують існування емоційного інтелекту. Для виділення цього питання необхідно було з'єднати існуючу інформацію, а також провести емпіричне обґрунтування його концепції. 1990 рік ознаменувався виходом першої роботи П. Селовея і Дж. Мейєра, в якій автори обґрунтували визначення терміну «емоційний інтелект» і запропонували тест для його оцінки. Вони описали емоційний інтелект як різновид соціального, який полягає в здатності визначати свої і чужі почуття і емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для направлення мислення і дій. Пізніше були проведені значні дослідження, які дали можливість відокремити емоційний від інших видів інтелекту.

У середині 90-х років інтерес до емоційного інтелекту привернув ще більшої уваги, а вивчення цього феномена стало дуже популярно. Причиною цього стала книга Д. Гоулман «Емоційний інтелект», що вийшла в 1995 році. У цій книзі автор дає визначення емоційного інтелекту: це здатність усвідомлювати емоції у себе і оточуючих людей, щоб мотивувати себе та інших, а також керувати емоціями у взаємодії і наодинці з собою. Також він вважає, що емоційний інтелект можливо розвинути, підвищивши тим самим успішність в різних сферах життя. Відповідно до вчень Д. Гоулману, структура емоційного інтелекту включає п'ять складових: «1) ідентифікація і називання емоційних станів, розуміння взаємозв'язків між емоціями, мисленням і дією; 2) управління емоційними станами – контроль емоцій і заміна небажаних емоційних станів адекватними; 3) здатність входити в емоційні стани, що сприяють досягненню успіху; 4) здатність читати емоції інших людей, бути чутливим до них і керувати емоціями інших; 5) здатність вступати в міжособистісні відносини, що задовольняють всіх з іншими людьми і підтримувати їх» [6].

Серед авторів, що займаються вивченням емоційного інтелекту, значне місце можна віднести Д. Люсіна, який провів великий аналіз існуючих методик вимірювання та моделей емоційного інтелекту, розробив двокомпонентну модель досліджуваного конструкту, а на її основі і свій опитувальник «ЭмИн». Він в 2004 році виклав власне уявлення про емоційний інтелект. Емоційний інтелект – здатність індивіда розуміти свої емоції і емоції інших людей, здатність керувати ними. Де зазначив, що здатність розуміти: ідентифікація емоції, тобто встановлення факту переживання власної емоції або емоційного переживання іншої людини; індивід може розрізнити емоції, тобто визначити, якого роду емоцію відчуває він сам або його співрозмовник, а також здатність назвати випробувану емоцію; зрозуміти причини, які викликали саме цю емоцію і наслідки, до яких вона може призвести.

А, здатність управляти означає: контроль інтенсивних емоцій, приглушати сильні; контроль зовнішніх проявів емоцій; мимоволі викликати ту чи іншу емоцію у відповідній ситуації.

Так як в даній теорії присутні здатність визначати та контролювати свої власні емоції і інших людей,

Дж. Стайн, яка виділила шість різновидів інтелекту: «1) емоційний інтелект, охоплює сферу почуттів як своїх власних, так і почуттів інших людей; 2) вербальний інтелект, охоплює різні форми словесного самовираження; 3) візуальний інтелект, охоплює зорові образи і маніпуляції з ними; 4) логічний інтелект, охоплює людське мислення, способи міркування і розв'язання проблем; 5) творчий інтелект, охоплює сферу генерування нових ідей, запровадження інновацій; 6) фізичний інтелект, охоплює сферу тілесних проявів, набуття психомоторних навичок» [4, с. 90].

У науково-психологічній літературі виділяють чотири основні моделі емоційного інтелекту з багатьма варіаціями, кожна з яких представляє свій погляд на питання, що визначають чинники емоційного інтелекту. До цих моделей відносяться компетентнісна модель, змішана модель і модель, яка розглядає емоційний інтелект як особистісну рису.

Найбільш відомою моделлю емоційного інтелекту є ієрархічна модель компетентності Дж. Майєра, П. Саловея та Д. Карузо, які визначають емоційний інтелект «як певну ієрархію з чотирма послідовними, взаємозалежними рівнями, кожен з яких складається з когнітивних здібностей, спрямованих на розуміння власних емоцій та емоцій інших людей. Це: 1) точність оцінювання та вираження емоцій; 2) фасилітація мислення за допомогою емоцій; 3) розуміння емоцій; 4) управління емоціями» [2].

Змішані моделі розглядають емоційного інтелекту як сукупність когнітивних, особистісних і мотиваційно-вольових рис, а також характеристик самосвідомості й соціальних навичок. Це моделі емоційного інтелекту Р. Бар-Она, Д. Гоулмана, Р.Купера, Д. Люсіна, М. Манойлової, І. Андрєєвої, В. Зарицької, змішана (інформаційно перероблювана) модель емоційного інтелекту Е. Носенко й Н.Ковриги.

Відповідно до змішаної моделі емоційного інтелекту Р. Бар-Она, емоційний інтелект розглядається як сукупність некогнітивних компетенцій, здібностей і навичок, які впливають на здатність людини успішно протистояти викликам навколишнього середовища. У структурі емоційного інтелекту, який визначається як емоційний та соціальний інтелект, автори виділяють п'ять основних субкомпонентів: внутрішньоособистісний, міжособистісний, регулятивний, адаптивний і загальний (переважальний) настрій або самомотивація (оптимізм, щастя або задоволення життям) [7].

Модель емоційного інтелекту Д. Гоулмана базується на наборі особистісних компетенцій. Спочатку автор включив у свою ієрархію емоційного інтелекту п'ять елементів: самосвідомість, самоконтроль (саморегуляцію), самомотивацію, емпатію і соціальні навички (управління відносинами). Пізніше автор ще більше розвинув свою модель емоційного інтелекту, яка тепер включає чотири компоненти: самосвідомість, самоконтроль, соціальне розуміння (соціальна обізнаність) і управління відносинами (навички побудови відносин) Д. Гоулман до структурних компонентів емоційного інтелекту відносить не тільки емоційну компетентність, а й спонтанні якості, характеристики самосвідомості, соціальні навички, а також спонтанні якості, характеристики самопізнання та соціальні навички [3, с. 173].

Цікавою є трикутна модель емоційного інтелекту в системі життєвих практик Є. Карпенко. Авторка визначає функції емоційного інтелекту (зовнішній (екстернальний) модус) та психічні форми (інтернальний модус) в життєвій історії індивіда, які безпосередньо пов'язані зі способом сприйняття та втілення смислу [1, С. 3–9].

Таким чином, у психолого-педагогічній літературі можна виокремити низку різних підходів до пояснення феномену емоційного інтелекту. Спільним елементом для всіх моделей емоційного інтелекту є здатність людини ідентифікувати, розуміти емоції та керувати ними, з наявністю або відсутністю міжособистісної компетентності, навичок та вмінь, які визначаються як особистісні відмінності.

Структура емоційного інтелекту зазнала подальшого вдосконалення. Нова версія моделі базується на ідеї, що емоції містять інформацію про зв'язки людини з іншими людьми та речами, тому серед: ідентифікація (розпізнавання) та вираження емоцій, асиміляція емоцій у мисленні (використання емоцій для підвищення ефективності думок та діяльності) або полегшення мислення, а також розуміння емоцій.

Висновки. Тому кожному потрібно вчитися емоційному інтелекту, тобто вмінню визначати власні емоції, розрізняти емоції інших людей, виражати свої емоції, контролювати свою поведінку і контролювати свою поведінку та емоційні реакції. Як наслідок, комунікація стає ефективнішою, а стосунки – гармонічнішими, як на роботі, так і в особистому житті. Емпатія також є важливою складовою емоційного інтелекту, що характеризується як здатність емоційно реагувати на переживання, почуття і психічні стани інших людей. Вона також включає в себе суб'єктивну здатність ставити себе на місце іншої людини і розуміти внутрішній світ, переживання, думки і почуття інших.

Література

1. Августюк М. Основні аспекти характеристики моделей емоційного інтелекту. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 8. С. 3–9
2. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей : структура, динаміка, чинники розвитку : монографія. Київ : Видавничо-поліграф. центр «Київський університет», 2005. 308 с.
3. Марченко А. О. Поняття емоційного інтелекту: теоретико-психологічні підходи, дефініції і структура. *Питання психології. Вісник Національного університету оборони України*. 2011. Вип. 1. № 20. С. 172–175.
4. Норкіна І. І. Аналіз поглядів вчених на сутність і структуру емоційного інтелекту. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 3 (28). С. 89-94
5. Темрук О., Колісник Л. Проблема емоційного інтелекту на сучасному етапі розвитку психологічної думки. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія*. 2014. Вип. 33. С. 207–223
6. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): навчально-методичний посібник. Вінниця : Вид-во «Діло», 2019. 105 с.

УДК 159

**PSYCHOLOGICAL EFFECT OF THE MASS DDOS HACKER
ATTACKS ON THE GOVERNMENT SITES**

*Петік Я.О., старший науковий співробітник
Музею видатних діячів української культури,
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
УДУ імені М. Драгоманова, м. Київ*

DoS (denial of service) is a special type of network hacker attacks that is based on sending big numbers of senseless requests to the server slowing it down or in extreme cases stopping its functioning. DDoS (distributed denial of service) is a subtype of DoS attack when a big number of different sources of attack (usually hacked computers) with different IPs is used [1].

In the early days of the Internet DDoS attacks were used by independent hackers for fun or for money extortion. Later it became a tool of unfair competition and industrial espionage. In today's world DDoS attacks are also used by military-affiliated hacker groups to disrupt enemies' communications.

An important example of the later usage of this technology is the Russian-Ukrainian war that started in the February of 2022. In the exact same time when missiles were launched and troops were sent over the border, a massive unprecedented DDoS attack at most of the Ukrainian government official sites was launched.

DDoS attacks as well as hacking computers for stealing or modifying information was used by Russian hacker groups prior to 2022, during the Donbass war of 2014-2022. Separatists in the east of the country who fought against Ukrainian army were seriously supported by Russian Federation and this support included technical assistance.

One of the main notorious Russian hacker group is so-called "Fancy Bear" associated with Russian Federation's military intelligence service, GRU. Elite specialists of "Fancy Bear" took part in numerous operations against Ukrainian forces, including DDoS attacks on the official government sites [2].

DDoS and similar attacks are usually part of the informational-psychological operations against the enemy forces and are combined with the military and partisan actions. Psychological operation aim destroying the morale of the enemy military forces as well as influencing the opinions of the non-combatants to make them withdraw support of the enemy and/or support the attacking side.

What is a psychological effect of the DDoS attacks? First of all, it is panic and fear. In contemporary world any official organ or institution has its online platform that provides with services and information. The malfunction of that platform means the disruption of the communications and chaos. In the situation of war such a disruption spreads panic among the population which is very useful for the invading army.

Secondly, successful DDoS attack demonstrates the technical superiority of the invaders. If official organs of the country cannot protect their own communications than they are inferior in their technical capabilities to the attacking side which is extremely useful for propaganda purposes.

In the light of the continuing war in Ukraine as well as the rapid development of technology, responding to this and similar threats becomes more and more important. DDoS attacks remains serious problem even with growing of security industry and computer technology. In the context of military conflict, the defense from such attacks should combine cybersecurity and counterpropaganda measures.

References

1. Bhattacharyya D. K., Kalita J. K. DDoS Attacks: Evolution, Detection, Prevention, Reaction, and Tolerance. Chapman and Hall, 2016, 312 c.
2. Shapiro S. J. Fancy Bear Goes Phishing: The Dark History of the Information Age, in Five Extraordinary Hacks. Farrar, Straus and Giroux, 2023, 432 c.

СЕКЦІЯ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

УДК 347.6

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

*Мозолюк-Боднар Л.М., канд.юрид. н., доцент,
Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна», м. Хмельницький*

Відповідно до Сімейного кодексу України, шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [1]. Майбутнє подружжя подає заяву про реєстрацію шлюбу до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором.

У зв'язку з військовою агресією рф, в Україні введено воєнний стан. Відповідно державна реєстрація шлюбу відбувається у день подання заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця.

Заяву про реєстрацію шлюбу можна також подати онлайн на порталі Дія для цього потрібно:

1. авторизуватися;
2. перейти у розділ «Сім'я»;
3. обрати послугу «Заява про шлюб», заповнити заяву;
4. сплатити адміністративний збір;
5. підписати заяву електронним підписом.

Далі ваш партнер отримає посилання на заяву електронною поштою. Він має авторизуватися у кабінеті на порталі, перейти за посиланням з пошти та підписати заяву електронним підписом.

Згідно зі статтею 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація шлюбу проводиться за особистої присутності нареченої та нареченого.

Водночас, українським законодавством передбачений особливий порядок дистанційного одруження для військовослужбовців. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» такою процедурою можуть скористатися:

- військовослужбовці: ЗСУ, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії, іншого військового формування;
- поліцейські;
- особи рядового і начальницького складу: Служби цивільного захисту, ДБР, Державної кримінально-виконавчої служби;
- особи начальницького складу: НАБУ, Бюро економічної безпеки;
- працівники закладів охорони здоров'я.

Такі заяви про державну реєстрацію шлюбу подаються безпосередньому командирі (керівнику), який засвідчує справжність підпису наречених та передає заяву до відділу державної реєстрації актів цивільного стану.

Також можна скористатися такою процедурою, коли акт про укладення шлюбу складається не органом РАЦС, а безпосереднім командиром (керівником) військовослужбовця та скріплюється гербовою печаткою відповідного органу (військового формування).

Акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку.

Додатково зазначено, що заява про державну реєстрацію шлюбу, про державну реєстрацію розірвання шлюбу, форми яких затверджені додатками 6, 9, 11, 12 до Правил, містить обов'язкову для заповнення графу «Відношення до військової служби», що передбачає зазначення таких відомостей щодо особи: де перебуває на обліку; назва міста, номер поштової скриньки військової частини, де служить; військове звання (категорія) (стосовно призовників зазначається «призовник»); серія та номер військового квитка (тимчасового посвідчення) або посвідчення про приписку.

Необхідність внесення до заяви вказаних відомостей впливає зі змісту частини четвертої статті 38 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та пункту 57 Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487, якими визначено, що органи реєстрації актів цивільного стану зобов'язані в семиденний строк надати відповідним районним (міським) територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню або регіональним органам Служби безпеки України, відповідному підрозділу Служби зовнішньої розвідки України відомості про події та дії, що нерозривно пов'язані з призовником, військовозобов'язаним, резервістом, його батьками та членами сім'ї (дружиною (чоловіком), дітьми) та підлягають обов'язковому внесенню до Реєстру (відомості про шлюб, про розірвання шлюбу) [2].

Досліджуючи питання реєстрації шлюбу під час війни А. Сабіна звертає увагу на таких процедурах реєстрації шлюбу:

1) загальний порядок реєстрації шлюбу (пара, яка вирішила офіційно зареєструвати свій шлюб, має право звернутися до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця реєстрації або проживання молодят);

2) дистанційне одруження (враховуючи обмежену можливість з'явитися до відділу ДРАЦС для подання заяви та проведення офіційної реєстрації шлюбу у військових, правоохоронців, медиків та інших категорій осіб, які не можуть відриватися від виконання військового або професійного обов'язку, передбачено спеціальний порядок реєстрації шлюбу;

3) реєстрація шлюбу поза межами ДРАЦС (можлива реєстрація шлюбу без звернення наречених до ДРАЦС. За таким порядком факт реєстрації шлюбу може засвідчуватись актом про укладання шлюбу, складеним безпосередньо командиром/керівником на місці служби/ роботи наречених. Якщо один з наречених є військовослужбовцем або поліцейським, то відповідний акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим з наречених, хто відсутній. Факт реєстрації шлюбу медичних працівників може засвідчуватись актом, який складається керівником закладу охорони здоров'я, в якому перебувають або працюють один чи обоє наречених. Після складення акта його оригінальний примірник надсилається до відділу ДРАЦС або до територіального органу Міністерства юстиції для складання актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до державного реєстру. Надалі, звернувшись до відділу ДРАЦС,

подружжя може отримати стандартне свідоцтво про державну реєстрацію свого шлюбу (Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 №213);

4) реєстрація шлюбу в посольстві або в консульстві (у випадку перебування наречених за кордоном на законних підставах, пара може зареєструвати шлюб у посольстві або консульстві шляхом подання заяви до дипломатичного представництва чи консульської установи України в країні свого перебування (Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 №2398-VI).) [3].

Таким чином, процедура укладення шлюбу в умовах воєнного стану дещо спростилася, враховуючи при цьому інтереси осіб, що захищають державу та забезпечуючи їх право на шлюб.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 №2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 13.11.2023).
2. Мін'юст: інформація щодо особливості укладання шлюбу в умовах війни. URL: [https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-informatsiia-shchodo-osoblyvosti-ukladannia-shliubu-v-umovakh-viiny#:~:text=\(дата звернення: 13.11.2023\).](https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-informatsiia-shchodo-osoblyvosti-ukladannia-shliubu-v-umovakh-viiny#:~:text=(дата звернення: 13.11.2023).)
3. Азізова Сабіна. Особливості укладення і розірвання шлюбу під час воєнного стану: досвід війни. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/211.pdf (дата звернення: 13.11.2023).

УДК 340.13

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «ЮРИДИЧНА ФІКЦІЯ» В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

*Сидоренко В. В., канд.юрид. н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

У сучасній юриспруденції категорія «юридична фікція» є важливим об'єктом дослідження та правовим прийомом, що використовувався з давніх часів, однак сучасні дослідники не можуть дійти консенсусу щодо загального розуміння її логіко-правової природи, сутності та основних функцій. З огляду на теоретичне та практичне значення юридичної фікції в українській правовій системі, актуальність цієї проблематики сьогодні зростає і потребує найретельнішого дослідження та аналізу[1, с.12].

Логічною основою походження юридичних фікцій є дедукція, яка в даному випадку означає, що цей нормативний припис є результатом узагальнення, що елімінує окремі випадки та казуси. Значення юридичних фікцій у тому, що з її допомогою можна виявити протиріччя та невідповідності між суспільними відносинами і правом. Зважаючи на лише відносну стабільність і консерватизм у національному соціокультурному середовищі, можна стверджувати, що право, як правило, відстає від суспільних відносин, що розвиваються, модель випереджального розвитку тут, найчастіше, не має місця. Безперервний розвиток суспільних відносин, а отже, і особливості процесу їхнього нормативного регулювання призвели до того, що право не повною мірою може відображати відносини в соціумі. З цього приводу слушно зауважує О. Ульяновська, яка

акцентує увагу на тому, що при всій важливості дотримання загальної традиції вітчизняної юриспруденції при дослідженні юридичних фікцій, практика приносить нові реалії, які не можна ігнорувати. Зміна напряму суспільного та державного розвитку диктує необхідність пошуку більш адекватних засобів регулювання та координації суспільних відносин і вимагає формування нових поглядів на використовувані в правовому житті інструменти, які вже пройшли апробацію на практиці і можуть бути використані для підвищення ефективності механізму правового регулювання. До таких інструментів належить юридична фікція, яка широко використовується в матеріальному та процесуальному праві України [6, с.2].

З цього виникає необхідність проаналізувати основні підходи до розуміння поняття «юридична фікція» в сучасній науковій літературі. Так, В. Косович вказує, що «... юридичні фікції – це засіб нормотворчої техніки, який виражається у нормативному закріпленні можливості визнання юридично значущими неіснуючих чи недоведених фактів» [2, с.50-51]. А. Слюсар зазначає, що «... правовими фікціями є формально визначені, категоричні й неспростовні, уявні юридичні конструкції різних ступенів складності, що використовуються в доктрині права й правотворчості з метою заповнення певного сегмента у правовому полі. Іншими словами, це нормативно виражене положення, яке закріплює у правовій системі неіснуюче існуючим або існуюче неіснуючим, має загальнообов'язкове значення й викликає певні правові наслідки» [5, с.32]. В. Яслик пропонує з погляду юриспруденції визначати дефініцію поняття «фікція» так: «... це сформульовані в законодавстві положення про неіснуючі факти, які визнаються такими, що існують, а тому такими, що зумовлюють певні юридичні наслідки [7, с.834].

Отже, підсумовуючи основні підходи до розуміння «юридичної фікції», можемо стверджувати, що фікція є особливим способом формулювання права, у якій юридична ситуація створюється у разі незнання чи у явній суперечності з конкретно природною реальністю. При цьому найбільш значущими характеристиками юридичної фікції є відображення швидше за все неіснуючих умов, яким надається роль юридичних фактів. З їхньою допомогою створюється ситуація, коли виявлена непоправна невідомість, проектується через норму права з метою подолання правової невизначеності, для заповнення якої необхідно використовувати різні правові засоби, у тому числі і фікції [4, с.26].

Відповідно у нас з'являється можливість розглядати фікцію як спосіб мислення, що долає протиріччя в уявленнях, діяльності та суспільних відносинах шляхом введення особливого роду поняття, умовної ідеальної конструкції у вигляді фактів, які насправді не існують, але сприймаються як такі, що існують. Тому зазвичай, юридичні фікції виражаються в правових нормах, породжують правові наслідки для учасників правовідносин, виражаються в реальності в певній правовій моделі (формі), свідомо деформують дійсність, тобто штучно уподібнюють і прирівнюють її до існуючої. Навмисно деформуючи дійсність, штучно уподібнюючи та прирівнюючи різні й навіть діаметрально протилежні поняття та ситуації, які ухвалює правотворчий орган здійснюється з метою досягнення максимальної дієвості правової норми, навмисно формуючи її в довільній формі, реалізуючи сконструйовану за її допомогою ситуацію, так щоб бути за своєю суттю остаточною. При цьому фікція повинна мати вигляд однозначної, тобто не вирізнятися прихованістю, бути незаперечною і у більшості випадків не може бути відхиленою або відкинutoю.

На сьогодні фікція як засіб правового регулювання активно використовується в усьому світі. Юридична фікція з'явилася в сучасній світовій

юриспруденції завдяки тривалому сприйняттю давньоримського права. Зі зростанням впливу європейського права фікція набуває все більшого поширення та визнання в усьому світі, в тому числі й в Україні, як ефективний спосіб подолання розриву між правом та реальністю, а також активно використовується в міжнародній юридичній практиці [3, с.27].

Таким чином, широке використання правової фікції, усуває необхідність роз'яснення багатьох положень закону, спрощує процедуру правового регулювання, оптимізує систему правового регулювання, оскільки є спеціалізованим методом та усуває надмірності у правовому регулюванні. Водночас юридична фікція використовується в різних галузях права для оптимізації правового регулювання однорідних суспільних відносин.

Логіко-лінгвістична природа феномена фіктивності й та роль, яку він відіграє в соціальній практиці, дає підстави стверджувати загальну всеосяжність фіктивності щодо будь-якої сфери суспільного життя та породжує необхідність використання фікцій в усіх сферах соціального сприйняття і діяльності та правового регулювання суспільних відносин. Саме у сфері нормативного регулювання суспільних відносин логічною формою вигадки є судження, твердження про існування певних життєвих ситуацій, яких насправді немає, та створення фактичних підстав для застосування відповідних норм і формулювання відповідних правил поведінки. Такі вигадані норми – це норми, що містять приписи та положення, що визначають те, що «начебто» вони існують реально.

У певному сенсі юридична фікція є єдиним техніко-юридичним прийомом, який законодавець використовує для правового регулювання у надзвичайних та виняткових випадках. Водночас слід мати на увазі, що юридична фікція з погляду «техніки» нормативної протоколізації суспільних відносин не є синонімом (і, тим паче, не відповідає) самому прагненню законодавця регулювати суспільні відносини найоптимальнішим чином в інтересах їх учасників. Останнє не є фіктивним за своєю суттю. Водночас призначення юридичних фікцій у механізмі правового регулювання перебуває в межах необхідності регулювання суспільних відносин в інтересах їх учасників.

Отже, юридична фікція – це беззаперечне положення, попередньо створене правотворчим органом, яке може не відповідати дійсності, але імперативно використовується для виникнення, зміни чи припинення відповідних суспільних відносин і породжує настання юридичних наслідків.

Література

1. Борщевський І.В., Гринь О.Д. Поняття та класифікація правових фікцій у сучасній правовій науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 67. С. 11-14
2. Косович В. «Правові припущення» як засіб створення досконалих нормативно-правових актів України. *Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична*. 2013. Вип. 57. С. 43–52.
3. Невзоров І. Л. Генеза та розвиток уявлень про природу «правової фікції» у вітчизняній та світовій юриспруденції. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 19-30.
4. Сидоренко В.В. Правові фікції в аспекті забезпечення дієвості механізму правового регулювання. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 1. С. 23-27
5. Слюсар А. М. Щодо питання юридичних фікцій в трудовому праві. *Право та інновації*. 2016. № 1. С. 30-34.
6. Ульяновська О.В. Фікції в правовій системі України: автореф. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2010. 23 с.
7. Яслик В.І., Гатала І.Ю. Правові фікції в законодавстві: теоретико-прикладний аспект *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 834-837 URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/214.pdf

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ МІНІСТЕРСТВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ)

*Якименко А.А., викладач,
Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна», м. Хмельницький*

Вступ. Постановка проблеми. Україна на сучасному етапі державного розвитку прагне стати повноцінним членом європейського співтовариства, а тому усі сфери державного управління повинні чітко відповідати стандартам європейського суспільства. Питання розвитку електронного урядування набуває значної ваги в умовах використання цифрових технологій у різних сферах суспільних відносинах, запровадження різноманітних електронних платежів, електронних баз даних тощо. І саме тому, дана сфера розвитку публічного управління є тим сегментом, що вкрай потребує сучасних публічних підходів і шляхів розвитку. Ця проблема є досить актуальною особливо у сучасних реаліях, тому вимагає великої уваги, координації зусиль усіх органів державного управління особливо у соціальній сфері.

Актуальність дослідження. Актуальність теми зумовлена також тим, що комплексних досліджень, присвячених проблематиці розвитку електронного урядування в умовах складних економічних та публічних трансформацій в навці недостатньо. Поза увагою більшості дослідників залишається системний підхід до особливостей змісту електронного урядування в контексті державного управління в соціальній сфері та його нормативно-правове регулювання; необхідністю використання досягнень широкого кола наукових концепцій, які б дали можливість сформулювати всебічне уявлення про це складне явище. Більшість наукових розробок, що досліджують проблематику розвитку електронного урядування в контексті державного управління спираються на сталі інституційні механізми, які на сучасному етапі розвитку держави та суспільства не відповідають потребам.

Зв'язок роботи з важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні пріоритетними стають дослідження реалізації норм, що регулюють розвиток електронного урядування в галузі соціального забезпечення, адже люди мають отримувати необхідну інформаційну підтримку в процесі життєдіяльності, набуття освіти, організації діяльності та суспільному житті. Це являється актуальним юридичним, педагогічним та науково-практичним завданнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Електронне урядування та шляхи його розвитку в діяльності органів державної влади є предметом дослідження фахівців як у сфері публічного управління, так і в різних галузях національного права. Проблеми забезпечення розвитку електронного урядування в контексті публічного управління в соціальній сфері досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, науковці, практики, як: М. І. Арич, О. А. Баранов, А. А. Барікова, О.Д. Базенко, О.В. Вакун, Л. Гапеев, Н.В. Грицяк, Г.І. Жекало, М. Я. Заяць, Т. Забейворота, Є. Калішенко, Т. Камінська, Ю. А. Кірпічніков, І. В. Костенко, О.Б. Кукарін, О. Мазур, В. Я. Малиновський, Н. М. Мариняк, В. В. Марченко, Н.С. Ручинська, А.І. Семенченко, Ю. Соломко, Д. Спасібов, С. А. Чукут та інші.

Окрім того, в Україні ще не прийняті підзаконні, відомчі, локальні нормативно-правові акти, які б у повній мірі регулювали здійснення комплексної реалізації норм, що регулюють розвиток електронного урядування в галузі соціальної сфери.

Саме тому **метою** нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо нормативно-правового регулювання розвитку електронного урядування в діяльність органів державної влади на прикладі Міністерства соціальної політики України.

Результати дослідження. Важливими цілями адміністративної реформи в нашій державі стали створення сучасної системи публічного адміністрування за важливим принципом служіння громадянському суспільству. Досягнення таких цілей можливе за умови окреслення реального стану, розроблення відповідної стратегії розвитку, враховуючи наявні матеріальні та організаційні ресурси. Адже розвиток електронного урядування є складним комплексним процесом, який потребує значного та системного вирішення юридичних, матеріальних, технологічних, адміністративних питань, створення інформаційно-аналітичної, нормативно-правової, організаційно-технічної баз, вивчення відповідних інформаційно-комунікаційних технологій всіма державними службовцями.

Перехід до *електронного* урядування, як правило, починається з того, що:

- державні органи влади та управління починають користуватися мережею Інтернет;

- згодом надають повну інформацію з можливостями пошуку за розробленими базами даних з використанням відповідних посилань та електронної пошти;

- наступним є розвиток органами державної влади та управління інтерактивних послуг, що дозволяють відповідним суб'єктам, на офіційному веб-сайті заповнювати різні бланки, ставити запитання, записуватися на прийом, розглядати вакансії тощо;

- можливість отримання якісних адміністративних послуг он-лайн. Це, наприклад, отримання дозволів, ліцензій, подання декларацій, сплата штрафних санкцій, звернення за пільгами. Такі можливості вимагають значного підвищення безпеки *електронного* урядування, що можна досягти шляхом використання електронних підписів, сертифікатів, смарт-карт;

- органи державної влади та управління створюють веб-портали, які дозволяють переходити від однієї служби до іншої. Інформація може бути згрупована за відповідною тематикою, життєвими ситуаціями, галузями і в такому вигляді надаватися конкретним суб'єктам. Тоді не веб-сайти будуть представляти бюрократичні структури, а навпаки, конкретні організаційні структури відобразатимуть існування публічної служби, що орієнтована на визначені потреби громадян.

Така інформатизація «приведе до корінного переосмислення ролі і структури органів влади. Громадяни опиняться «за кермом», а послуги та інформація для населення будуть надаватися тоді, там і таким чином, як цього захочуть люди. Завдяки простій взаємодії з органами влади і доступу до публічної інформації, офіційних документів і рішень адміністративних органів, громадяни будуть краще поінформовані і з більшим бажанням братимуть участь у процесі вирішення державних справ. Отже, це забезпечить широку участь громадськості у процесі прийняття рішень» [1].

У роботі С. А. Квітки та О. О. Соколовської зазначено, що процес становлення системи електронного урядування можна умовно розділити на ряд стадій [2, с. 28].

Зазначені стадії були пройдені і в процесі розвитку електронного урядування в Міністерстві соціальної політики України:

1) початкова – присутність сайту Міністерства соціальної політики України та розміщення на ньому основної інформації, посилань на різні органи державної влади та управління;

2) просунута присутність – розвиток присутності Міністерства соціальної політики України в Інтернеті, що вимірюється показниками наявності законів, постанов, наказів, інструкцій, поточної актуальної інформації, баз статистичних даних, розділу новин, розділу, який присвяченого розвитку електронного урядування, розділу запитань, різноманітних сервісів пошуку, допомоги, карти сайту. Дана стадія є односторонньою взаємодією, що передбачає потік інформації від Міністерства соціальної політики України до населення;

3) інтерактивна присутність – існування певних можливостей заповнювати форми, контактної інформації, можливостей зв'язатися з представниками Міністерства соціальної політики України, завантаження аудіо – і відео-файлів з метою інформування;

4) транзакційна присутність – означає двосторонню взаємодію Міністерства соціальної політики України населення, суб'єктів господарювання, яка використовує мережу Інтернету з метою здійснення всіх транзакцій;

5) мережева присутність – розвиток спеціальних можливостей з метою залучення суб'єктів у процес розробки, обговорення та прийняття рішень, застосування веб-форм для коментарів, он-лайн консультацій, форумів з питань діяльності Міністерства соціальної політики України і його дій, опитувань, отримувати відповіді на електронні запити і застосувати електронний підпис.

Одна з ключових цілей Міністерства цифрової трансформації України — переведення 100% публічних послуг в онлайн. Через систему «Трембіту» наданий безпечний обмін інформацією між десятками державних електронних реєстрів. Отже, є можливість мільйонам українців отримувати більшість державних послуг онлайн. Про це заявив Віце-прем'єр-міністр — Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров під час онлайн-конференції «Система «Трембіта»: як ми зробили, аби бігали дані, а не люди».

Електронні сервіси Міністерства соціальної політики, до яких громадяни можуть звернутися в разі оформлення адресних соціальних допомог представлено у таблиці 1.

Таблиця 1. Впроваджені електронні сервіси Міністерства соціальної політики за підсумками 2021 року

Назва електронного сервісу	Підстава створення	Посилання
Для призначення допомоги при народженні дитини	Постанова Кабінету Міністрів України від 2001 року № 1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» (зі змінами)	https://e-services.msp.gov.ua/

<p><i>Для призначення житлової субсидії</i></p>	<p>Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 року № 848 «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива»</p>	<p>https://subsidiy.mlsp.gov.ua/</p>
<p><i>Для призначення соціальної послуги «Муніципальна няня»</i></p>	<p>Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року № 68 «Деякі питання надання послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня»»</p>	<p>https://e-nannyv.ioc.gov.ua/</p>
<p><i>Для отримання Комплексної електронної послуги «Е- малятко» щодо призначення: - допомоги при народженні дитини; - допомоги багатодітнім сім'ям</i></p>	<p>Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 691 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для реалізації прав дітей»</p>	<p>https://e-nanny.ioc.gov.ua/</p>
<p><i>Інформацій на платформа «Допомога поруч»</i></p>	<p>Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2020 року № 287 «Про розвиток соціальних сервісів для деяких соціальних груп населення»</p>	<p>https://dopomoga.msp.gov.ua/</p>
<p><i>Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України</i></p>	<p>Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні»</p>	<p>https://www.msp.gov.ua/</p>

(подано за матеріалами сайту Міністерства соціальної політики України <https://www.msp.gov.ua/>)

Наприкінці 2022 року система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта» здобула Експертний висновок Держспецзв'язку про відповідність компонентів системи вимогам із технічного захисту інформації.

Система «Трембіта» є основою української інфраструктури електронного урядування. Вона покращує якість надання електронних державних послуг на державному та місцевому рівнях, забезпечуючи успішне впровадження реформ децентралізації та цифрової трансформації в Україні. Європейський Союз буде продовжувати підтримувати систему «Трембіта» у рамках проекту EU4DigitalUA для досягнення ефективного, прозорого та сталого надання державних послуг громадянам та бізнесу.

Впровадження «Трембіти» вже розпочалося – відбувається інтеграція до неї інформаційних ресурсів державних органів. Першочерговим завданням вже цього року для Державного агентства з питань електронного урядування стане підключення до «Трембіти» пріоритетних реєстрів, зокрема – Міністерства юстиції, Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду, Державної фіскальної служби, Міністерства внутрішніх справ тощо [3].

З 2024 року до Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) будуть послідовно підключатись нові громади, а коло послуг соціального характеру, які можна буде отримати через ЄІССС, буде постійно розширюватись. Про це заявила Міністр соціальної політики України під час спільного брифінгу Міністерства соціальної політики та Міністерства цифрової трансформації України «Цифрова трансформація соціальної сфери».

Зокрема, «на базі Єдиного соціального реєстру буде консолідуватись вся «пенсійна історія» людини – як в солідарній, так і в обов'язковій накопичувальній системі, коли вона запрацює.

Міністерство соціальної політики України спільно з Міністерством цифрової трансформації України створили універсальну технологічну інфраструктуру для будь-яких соціальних виплат та послуг з надійним захистом та консолідованим зберіганням персональної інформації людей. Її можна використовувати при будь-яких змінах системи соціального захисту в майбутньому без витрачання додаткових коштів та створення додаткових структур.

Для того, щоб гарантувати безперервне призначення соціальних виплат і надання послуг певний час паралельно з ЄІССС працюватиме чинна система.

Процес впровадження системи досить складний. У ньому задіяно багато людей, які мають навчитись працювати з новим ресурсом. Але завдяки ефективній організації процесу впровадження ми очікуємо, що повний перехід на роботу виключно через Єдину інформаційну систему соціальної сфери відбудеться у термін до двох років.

Сьогодні державні установи формують до 18 млн. справ у паперовому вигляді за рік, що дорівнює близько 180-270 млн. листків паперу. Натомість електронний документообіг зекономить близько 1 350 тон паперу в рік, що дорівнює вирубці близько 27 гектарів лісу.

Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС) надасть можливість кожному громадянину, який потребує соціальної підтримки, швидко отримати будь-який вид допомоги через фронт-офіс в територіальній громаді та центрі надання адміністративних послуг, або через електронні сервіси Порталу «Дія». Основою ЄІССС є Єдиний соціальний реєстр (ЄСР), в якому сконцентрована інформація про кожного, хто має право, отримує чи колись отримував будь-який вид державної соціальної підтримки.

У чотирьох територіальних управліннях соціального захисту населення (УСЗН) та п'яти територіальних громадах Київської та Житомирської областей вже успішно протестовані основні технології ЄІССС.

Перша черга Системи та її технологічне ядро – ЄСР створене за рахунок міжнародної технічної допомоги в рамках пілотного проекту, реалізованого спільно Міністерством соціальної політики України, Міністерством цифрової трансформації України та Пенсійним фондом» [4].

У 2024 році Міністерство соціальної політики України планує запровадити ЄІССС на території усієї країни та більше 80% соціальних послуг перевести в електронну форму.

Висновки. Подальшими напрямками розвитку електронного урядування мають стати проекти стосовно розбудови сучасної телекомунікаційної інфраструктури, створення рівних умов доступу. Важливо продовжувати впроваджувати напрацювання у сфері електронної медицини, освіти, не забуваючи про підприємства, транспорт.

Як наслідок оцінки розвитку електронного урядування в Міністерстві соціальної політики України, пропонуємо впроваджувати стратегію формування цифрової грамотності серед людей з інвалідністю та формування цифрової компетентності у них в певній професійній сфері, яка має базуватися на онлайн-сервісах, на навчальних дисциплінах, курсах безперервного навчання та підвищення кваліфікації.

Література

1. Е-урядування : поняття, сутність, актуальність і мотивація впровадження. URL: <http://www.znannya.org/?view=e-government-idea> (дата звернення: 04.11.2023)
2. Квітка С. А. Електронне врядування як інноваційний механізм взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства : зарубіжний досвід та передумови розвитку в Україні / С. А. Квітка, О. О. Соколовська. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 9. С. 26–34.
3. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini> (дата звернення: 04.11.2023)
4. Повний перехід на роботу виключно через ЄІССС відбудеться у термін до двох років – Марина Лазебна. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20810.html> (дата звернення: 04.11.2023)

УДК 343.9

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОТЕРПЛОГО, ЯК МЕТОД ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

*Новак Я.В., канд.юрид. н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Людина як істота не тільки біологічна, а й соціальна, яка живе в суспільстві з собі подібними, може задовольняти свої потреби та інтереси тільки у взаємодії з іншими членами суспільства. У процесі такої взаємодії вона здійснює свідомі дії і вчинки, які сприймаються оточенням, і, відповідно, оцінюються ними як корисні, бажані або, навпаки, шкідливі і небажані як для окремих осіб, так і для всього суспільства. Характер оцінки залежить від відповідності дій і вчинків людини приписам соціальних, у тому числі правових норм, які існують у суспільстві [1, с.300].

Юридична відповідальність є особливим різновидом соціальної, тобто соціальна відповідальність є родовим поняттям (загальне) відносно усіх її різновидів (особливе). Особливості соціальної відповідальності та її різновидів досліджують у філософії, соціології, етиці, політології, релігії тощо, розуміючи, що будь-яка відповідальність — це завжди певний обов'язок особи здійснити власний вибір поведінки відповідно до тих норм, що існують у будь-якій сфері суспільства і відображають його інтереси, і сприйняти при цьому необхідний обов'язок звітувати перед суспільством за свій вибір і зазнати покарання у разі недодержання вимог соціальної норми [2, с.127].

Юридичну відповідальність можна розглядати як один із методів правового виховання у вигляді покарання.

Метод правового виховання — це сукупність способів і прийомів правовиховного впливу, які забезпечують реалізацію та досягнення мети правового виховання. До методів правового виховання належать: переконання, покарання, наочність, позитивний приклад, розв'язання юридичних казусів, заохочення, критика й самокритика, наслідування тощо [3, с.38].

Слід відзначити, що правове виховання можна визначити як комплексний і безпосередньо спрямований, безперервний і всеохоплюючий вплив на індивідуальну правосвідомість і тим самим на правову культуру особи для досягнення такого рівня правової культури, який забезпечував би безконфліктну реалізацію всіма суб'єктами своїх прав і обов'язків у різного роду правовідносинах та сприяв би суспільному розвитку. Забезпечення цього процесу повинно проводитись і з урахуванням реалій суспільного життя та перспектив його розвитку [4, с.43].

Під час вчинення кримінальних правопорушень до яких призводить конфлікт між потерпілим і правопорушником, досить часто поведінка першого може носити маргінальний характер, що призводить до негативних для нього наслідків.

Маргінальна поведінка – такий вид правомірної поведінки, що знаходиться на межі між правомірною та протиправною поведінкою особи і при зменшенні соціального контролю легко переходить в протиправну, а при посиленні соціального контролю повертається до правомірної (наприклад, не перевищувати встановлену швидкість тільки тому, що стоїть відеокамера і перевищувати одразу, як її проїхали) [5, с.204].

Відповідно до ст.55 КПК України Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [6].

Під час вирішення по суті питання щодо притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності аналіз поведінки потерпілого, як правило є констатуючим і, у розрізі спільної юридичної відповідальності учасників конфлікту перед суспільством не аналізується.

Слід зауважити, що прояви маргінальної поведінки потерпілих які призвели до вчинення відносно них правопорушення з точки зору права повинні аналізуватися.

Якщо розглядати поняття протиправності в широкому контексті з урахуванням того факту, що протиправна поведінка пов'язана не лише з

відповідністю вчинку вимогам закону, необхідною виступає також оцінка поведінки з точки зору всієї системи права [7, с. 9].

Звичайно в такому випадку говориться не про притягнення до кримінальної відповідальності потерпілої особи чиї дії призвели до вчинення правопорушення, а про можливість виховання такої особи шляхом притягнення до адміністративної відповідальності. Оскільки саме маргінальна поведінка потерпілого досить часто стає причиною конфлікту між особами.

Література

1. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К : Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія держави і права : підручник / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
3. Філософія правового виховання : навч. посіб. / за ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2014. 248 с.
4. Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України / О. В. Пунько. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Право. 2014. Вип. 27. С. 42-46.
5. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. Посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Фонарюк О. Ю. Протиправна поведінка людини: філософсько-правовий вимір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2017. 20 с.

УДК 349.2

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

*Скільська М.І., викладач,
Тернопільський фаховий коледж, м. Тернопіль*

Одним з найважливіших аспектів життя людини є праця, як основа її розвитку й добробуту, задоволення моральних та матеріальних потреб.

Соціально-трудова відносина охоплюють різноманітні аспекти трудової діяльності: прийняття на роботу та звільнення працівників, нормування та оплату праці, її умови та якість, трудову мотивацію, вирішення конфліктів пов'язаних з трудовою діяльністю та питання соціального забезпечення.

Право на працю визначене ст.43 Конституції України і включає можливість кожного заробляти собі на життя працею, яку особа вільно собі обирає, або вільно на яку погоджується, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності. Також зазначеною нормою Основного Закону регламентовано право на належні, безпечні та здорові умови праці, своєчасне отримання винагороди, право на захист від незаконного звільнення, право на відпочинок. Цією ж нормою забороняється примусова праця [1].

Держава зі свого боку зобов'язана створити такі умови, при яких кожен громадянин мав би змогу здійснити своє право на працю, на вибір професій, програм професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки відповідно до суспільних потреб і досягнення особистих цілей.

Формально це задекларовано в Конституції України та у чинному трудовому законодавстві, але фактично ці правові приписи на практиці не працюють належним чином і потребують відповідного вдосконалення.

Для забезпечення захисту життєво важливих інтересів тих, хто працює в Україні створена система трудових норм, завданням якої є правове регулювання соціально-трудова відносин. Основою цієї системи є трудове право. Соціальне значення трудового права України полягає у збалансуванні інтересів працівників та роботодавців.

Трудове право є однією з найважливіших ланок правової системи України, яка повинна повною мірою забезпечувати соціально-правовий захист людини у сфері застосування права на працю. Трансформація трудових відносин, викликана глобальними змінами в країні та світі, вимагає від сучасного трудового права адаптуватися до нових умов господарювання, постійно оновлюватися, пристосовуючись до нових відносин.

Сучасний стан правового регулювання трудових правовідносин в Україні потребує удосконалення і оптимізації. Переважна більшість соціально-економічних перетворень щодо організації праці потребує негайних змін у чинному законодавстві з метою забезпечення максимальних гарантій трудових прав працюючих. Ще одна причина зміни законодавства, це зобов'язання нашої країни перейти на нові трудові відносини відповідно до Угоди про асоціацію з Євросоюзом.

Трудове законодавство наразі залишається в числі тих небагатьох галузей національного законодавства, що не були системно реформовані за часів отримання Україною незалежності. Трудові правовідносини все ще врегульовуються Кодексом законів про працю України, прийнятим ще за радянської епохи в 1971 році, а процеси вдосконалення трудового законодавства мають здебільшого некомплексний характер, що, з одного боку, відображається на неузгодженості правових норм, а із іншого – не вирішує всі наявні проблеми правового регулювання трудових правовідносин і не дозволяє заповнити наявні прогалини.

Проблема удосконалення чинного трудового законодавства шляхом його кодифікації сприятиме скороченню правових приписів, дозволить більш ефективно впливати на регулювання суспільних відносин в сфері праці, покращить правозастосовну діяльність в сфері регулювання трудових відносин, посилить правосвідомість суб'єктів трудового процесу та вплине на зменшення кількості колективних та індивідуальних трудових спорів та забезпечення злагоди в суспільстві.

Кодекс законів про працю України та інші акти трудового законодавства фактично не відповідають сучасним реаліям. З одного боку, вони не врегульовують належним чином окремі аспекти трудових правовідносин, які останнім часом набули актуальності, а з іншого – містять термінологію, встановлюють інститути та базуються на правових традиціях, які є застарілими в сучасних реаліях. Приміром, відсутні спеціальні норми про права та обов'язки роботодавця. Це є суттєвою прогалиною правового регулювання трудових відносин і потребує якнайшвидшого виправлення.

Головна проблема чинного Кодексу законів про працю від 1971 року в його застарілості й невідповідності сучасним умовам, відсутністю дієвих механізмів контролю виконання встановлених норм, непрозорості механізмів захисту соціальних прав та інтересів працівників.

Все це свідчить про те, що питання удосконалення правового регулювання трудових правовідносин в Україні залишається вкрай актуальним.

Трудова реформа давно назріла. Україна продовжує жити за Кодексом, який катастрофічно застарів. За таких причин деякі вимоги Кодексу більшість роботодавців не виконують, а дієві механізми впливу на них практично відсутні чи застосувати неможливо. Це провокує масу претензій з боку працівників та їх представників. Крім того, такі поняття, як фрілансінг, аутстафінг тощо, на чому зараз акцентують західні фірми, для українського бізнесу й зовсім виявилися «поза законом».

Для врегулювання проблем необхідно приймати новий Трудовий кодекс. Проект Трудового кодексу, який подали в Верховну Раду ще в 2014 році, у 2015 році прийняли в першому читанні. Потім був відправлений на доопрацювання. У травні 2017 року було завершено доопрацювання. Проте досі наш парламент не розглядав цей важливий нормативний документ. Звісно є важливі причини через виклики воєнного часу.

Трудова реформа може бути здійснена лише з прийняттям нового Трудового кодексу, за яким будуть враховані світові тенденції, які приходять до України: зміни ринку праці, тривалість робочого тижня, може з'явитися положення про роботу на дому або вільне відвідування офісу.

Отже, правове регулювання трудових відносин потребує наявності певного інструменту, за допомогою якого норми трудового права трансформувалися б у реальний стан трудових відносин. за допомогою яких відбувається регламентація суспільних відносин у сфері найманої праці з метою приведення їх у відповідність з визначеними державою моделями поведінки в рамках соціально-трудова правовідносин.

Ефективне правове регулювання трудових відносин можливе лише за умови чіткого впорядкування прав та обов'язків основних суб'єктів цих правовідносин – працівника і роботодавця. Основна модель їх взаємодії така: з одного боку, працівник зі своїми правами і обов'язками, з іншого – роботодавець, який має свої права і обов'язки. Права працівника кореспондують обов'язкам роботодавця, а права роботодавця – обов'язкам працівника. Рівень дійсної реалізації прав працівниками і роботодавцями та виконання ними своїх обов'язків і визначає якість правового регулювання відносин, що виникають у процесі реалізації громадянами конституційного права на працю.

Сучасні соціально-економічні аспекти потребують нового концептуального підходу до кодифікації трудового законодавства. В цьому сенсі мова йде про якісне реформування трудового законодавства, приведення його у відповідність до норм Конституції України з урахуванням загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, збалансування існуючих інтересів сторін трудових відносин, встановлення демократичних норм взаємодії роботодавця і працівника, визначення сфери дії трудового законодавства, але при цьому бажано не міняти правові категорії, які традиційно існують в трудовому праві та десятиріччями сприймаються суспільством.

Варто зазначити, що соціальна спрямованість трудового права залишається сьогодні і буде в майбутньому теоретичним фундаментом під час розробки, прийняття і застосування норм трудового законодавства, особливо в умовах ринкової економіки. При цьому, гарантії трудових прав, що передбачені законодавством, можуть бути реалізовані в повному обсязі лише при умові нормально функціонуючої економіки.

Демократична, правова держава повинна подбати про створення умов для реалізації громадянами права на працю, а також його всебічного гарантування шляхом надійного правового захисту. Розробка механізму правового регулювання трудових відносин повинна проходити через сучасну кодифікацію

трудового законодавства України, як основної форми його вдосконалення по відношенню до реалій сьогодення.

Засадами реформування законодавства в Україні є зміщення центру ваги правового забезпечення трудових відносин з законодавчого рівня на рівень договірної регулювання, передусім – колективно-договірної, з максимальним використанням механізмів соціального партнерства із залученням роботодавців та профспілок або інших виборчих представницьких органів від трудового колективу. При цьому, все це не повинно позначатися на рівні гарантів трудових прав, які й надалі мають визначатись державою та не можуть призвести до послаблення правової захищеності працівників.

Встановлення чітких гарантій забезпечення прав на працю і проблеми реалізації соціального партнерства, з урахуванням кризи, прийняття Трудового кодексу, вдосконалення системи органів представництва трудового колективу, забезпечення дотримання вимог щодо сучасних видів робочого часу і часу відпочинку, розв'язання трудових спорів і відповідальності за порушення трудових прав, зміна системи святкових неробочих днів – це те що потребує покращення, вдосконалення, введення в трудове право.

Підсумовуючи вищевикладене, можна відзначити, що прийняття нового Трудового кодексу є необхідністю номер один. Реформа трудових відносин потребує негайних змін та повинна бути кардинальною. Оновлені норми трудового права створять удосконалений механізм правового регулювання соціально-трудова відносин у відповідності з міжнародними та європейськими трудовими стандартами.

Позитивний досвід зарубіжних країн в сфері регулювання соціально-трудова відносин варто використовувати нашому законодавцю тільки при умовах врахування сталого розвитку конкретних політичних, соціальних та економічних відносин в нашій державі. Тільки при таких умовах імплементації можна досягти позитивних результатів, бо тільки при цьому творче використання зарубіжного правового досвіду та систематизація національного законодавства сприятимуть ефективному розвитку вітчизняної економіки в умовах ринкових відносин і належному правовому регулюванню соціально-трудова відносин.

Правове регулювання праці обов'язково, в тій чи іншій мірі пов'язане з динамікою фактичних суспільних відносин – їх формуванням, розвитком, зміною, припиненням і ліквідацією. Саме відповідність юридичного закону реальній дійсності, об'єктивним суспільним процесам і закономірностям є головним чинником його ефективності. Юридичні закони не скасовують і не підміняють собою соціальні та економічні закономірності об'єктивного характеру, вони тільки позитивно впливають на динаміку їх розвитку та забезпечують правове регулювання відповідних відносин

Національне трудове законодавство має відповідати двом взаємовиключним вимогам. З одного боку, воно повинно бути стабільним, оскільки відсутність стабільності знижує ефективність закону. А з іншого – воно повинно бути динамічним, тонко вловлювати зміни в соціально-економічному житті суспільства. Слід зазначити, що право не в змозі було б відігравати призначену йому в суспільстві роль, якщо не було б здатним змінюватися з урахуванням соціальних потреб, реагувати на появу нових чи відмирання старих суспільних зв'язків, особливо в контексті реалізації права на працю.

Такий підхід зменшить кількість нормативно-правових актів в галузі трудового права, підвищить ефективність дії правових норм та правової культури суб'єктів трудового права, надасть можливість суб'єктам трудового права більш

оперативно вирішувати нагальні проблеми, які виникли під час реалізації трудових правовідносин, або під час працевлаштування.

Правова система України повинна повною мірою відповідати новим умовам життя суспільства, новим формам господарювання в умовах ринкової економіки, надійно забезпечувати захист прав, свобод і інтересів людини праці та інших суб'єктів суспільних відносин. Право повинно стати інструментом консенсусу між державою та суспільством, між роботодавцем та працівником.

Трудове законодавство України, в свою чергу, буде мати велике значення і займати відповідне місце тільки тоді, коли не дасть можливості порушувати правові приписи в галузі трудових відносин ні державі та її органом, ні роботодавцю та працівнику, а забезпечить правові гарантії їх надійної реалізації та захисту в умовах ринкової економіки та нових форм господарювання.

Перед сучасною наукою трудового права України стоїть важливе завдання по розробці та створенню такого механізму правового регулювання трудових відносин, який би забезпечив надійну гарантію реалізації конституційного права на працю. Розробка механізму правового регулювання трудових відносин повинна проходити через сучасну кодифікацію трудового законодавства України, як основної форми його вдосконалення по відношенню до реалій сьогодення.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
2. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до №50. С.375

УДК: 34.347

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

*Добренька Н.В., канд.юрид. н., доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини. Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави.

Право на життя закріплене і статтею 3 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність». Ширше поняття права на життя визначене у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. У статті 6 вказано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом [3]. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1].

До особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, відповідно до глави 21 ЦК України, слід відносити: право на життя; право на здоров'я; право на безпечне довкілля; право на свободу та особисту недоторканність; право на сім'ю, опіку, піклування та патронатне виховання. Згідно з ч. 1 ст. 281 ЦК України кожна фізична особа має невід'ємне право на життя [8].

Реалізація права на життя під час війни стикається з різними серйозними проблемами, які важко подолати через складність воєнного конфлікту та недотримання міжнародних норм.

Цивільне населення часто стає головною жертвою війни через бомбардування, напади та інші воєнні дії. Це порушує їх право на життя.

Часті нецільові удари можуть спричинити велику кількість жертв серед мирного населення. Ускладнення доступу до гуманітарної допомоги для поранених і хворих через військові блокади та обмеження руху гуманітарних місій. Діти особливо вразливі під час війни. Вони можуть бути примусово залучені до військових дій, стати жертвами нападів або опинитися у складних гуманітарних умовах. В свою чергу, війна залишає психологічні наслідки у вигляді посттравматичного стресового розладу та інших психічних проблем у військових та цивільних осіб.

Реалізація права на життя під час війни вимагає розуміння та дотримання міжнародних стандартів гуманітарного права, а також дієвих заходів для захисту цивільного населення та забезпечення гуманітарної допомоги.

Зауважимо, що право на життя в умовах війни майже беззахисне. Рішення міжнародних і національних судів щодо дотримання права на життя під час збройних конфліктів не завжди вносять ясність, оскільки часто вони стають підставою погроз для урядів припинити участь у міжнародних механізмах захисту прав людини. Механізми захисту права на життя потребують удосконалення. 30 жовтня 2018 р. Комітет з прав людини ООН ухвалив Загальний коментар №36 до ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де намагався розв'язати головні проблеми, пов'язані із захистом права людини на життя. Але, незважаючи на прийняття такого важливого акта, багато питань все одно залишаються відкритими.

У статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [2].

Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Права людини і Європейська конвенція з прав людини продовжують діяти під час війни, тому права людини зберігають своє значення. Держави зобов'язані не порушувати права людини під час війни і збройного конфлікту. Кожна людина має можливість наполягати на тому, щоб її права дотримувалися і має можливість

звертатися до Європейського суду з прав людини із заявою про можливе порушення державою її зобов'язань у контексті війни.

Європейський суд з прав людини дуже серйозно змінюється після вторгнення росії в Україну, як і власне змінюється Рада Європи, інші міжнародні організації та загалом вся Європа. Європейський суд з прав людини перебуває зараз у процесі втрати держави щодо якої надходить найбільша кількість заяв про порушення нею Європейської Конвенції з прав людини – російської федерації.

Література

1. Конституція України. *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Європейська конвенція з прав людини. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. Аванесян Г. М., Басенко Р. О. Цивільне право України (Загальна частина) : навчально-методичний посібник. Полтава : ПІЕП, 2020. 199 с. URL: https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/444806/mod_resource/content/1/%D0%A6%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%28%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%29.pdf
7. Цивільне право (особлива частина) : навч. посібник / за заг. ред. : Н.М. Процьків, В.М. Никифорака. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/2021-Tsyv.pravo.-Protskiv.pdf
8. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

СЕКЦІЯ ПОЛІТИЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ДУХОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК (327.82+641/642):355

ГАСТРОДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Пасічник Н.С., канд.іст.н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

У міжнародній практиці все активніше використовується новий, інноваційний напрям публічної дипломатії - кулінарна дипломатія або гастродипломатія. Все більше країн світу використовують її як інструмент «м'якої» сили для створення та просування іміджу держави через презентацію та популяризацію власної кулінарної традиції.

Україна має власний досвід гастродипломатії. Активна міжнародна кулінарно-дипломатична практика у Києві започаткована у жовтні 2013 року першим «Фестивалем Азійської кухні та культури 2013 року», який організовано Міжнародним Фондом культурного співробітництва та ініційовано Посольствами Індії, Індонезії, Малайзії, Кореї, Пакистану та Японії.[6, с. 37] Більше десяти років МЗС та посольства України за кордоном влаштовують прийоми для політиків, бізнесменів, інвесторів тощо. Відкривається велика кількість ресторанів української кухні по всьому світу, що дає можливість усе більшій кількості людей ознайомитися з українською культурою й традиціями національної кухні. У січні 2015 р. Україна стала третьою державою-учасницею (після Вірменії та Ізраїлю) проекту «Кулінарна дипломатія», організованого університетом Кадис Хас (Туреччина), Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» (Україна) за фінансової підтримки Чорноморського трасту регіонального співробітництва. Метою проекту стало забезпечення діалогу між недержавними суб'єктами, а саме, представниками громадянського суспільства та бізнесу шляхом залучення їх до серії обідів та вечерів для забезпечення різноманітних зв'язків між державами. В українській вечері у Стамбулі взяли участь політики, дипломати, представники бізнесових, державних та академічних кіл, які обговорили двосторонні відносини, культурний, соціальний та економічний діалог та майбутні перспективи розвитку наших причорноморських країн. Українські кухарі спільно з командою турецьких колег приготували борщ, вареники, котлети покійські, узвар – ці страви слугували для неформального спілкування та дискусій. Амбасадор української кухні у світі Юрій Ковриженко шляхом знайомства з традиційними українськими стравами багатьох людей із країн Європи й світу допомагає рухати вперед глобальну ініціативу щодо розвитку та популяризації української культури у світі. Під час таких подорожей його кулінарні заходи відвідують місцева преса, блогери, політична еліта й дипломати. Він був удруге поспіль відзначений престижною міжнародною кулінарною організацією «Ambassadors of Taste for the Global Gastronomy» та отримав почесне звання Світового посла смаку. У березні 2021 р. в рамках проекту «Їжакультура» відбулася презентація оригінального видання з кулінарної дипломатії «Україна. Їжа та історія». Це перше видання українською й

англійською мовами, що представляє розмаїття кухні України в її регіональному, національному та смаковому вимірах. [4, с. 40-41]

З ініціативи МЗС в 2021 році було створено об'єднання шеф-кухарів з метою розвитку культурної дипломатії. Сьогодні багато закладів вищої освіти по всьому світу вводять до своїх освітніх програм курс кулінарної дипломатії, зокрема він є й в Українській дипломатичній академії. Відомими стали і фестивалі національної кухні в Україні: фестиваль галушок у Полтаві, фестиваль дерунів в Коростені; фестиваль вурди (вареного сиру) на Закарпатті; перший офіційний гастромапшрут в Україні «Дорога вина і смаку Української Бессарабії». [6, с. 37] Одним з завдань Українського центру культурних досліджень, підвідомчої установи Міністерства культури та інформаційної політики України, стало вивчення гастрономічних традицій та культури приготування та споживання страв.

Повномасштабне вторгнення росії внесло свої корективи й в гастродипломатію України. Чимало українських ресторанів, кафе та кав'ярень з перших днів повномасштабної війни налаштувалися на нові реалії. Частина з них почала безкоштовно забезпечувати військових і цивільних людей їжею, інші зробили зі своїх кухонь волонтерські гастрономічні цехи, готуючи тисячі обідів на добу. Працівники Українського центру культурних досліджень досліджують рецепти польової кухні, так звану «Військову гастроспадщину» України, яка має неабиякі традиції з давніх часів, вивчаючи також й військовий гастрономічний гумор. Були створені т.зв. «Кухонні війська», які з перших днів повномасштабного вторгнення забезпечують їжею військових, медиків, переселенців і всіх, хто потребує такої допомоги. [1]

Важливим здобутком української гастродипломатії стало включення до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО елементу нематеріальної культурної спадщини України «Культура приготування українського борщу». [5]

Багато українських шеф-кухарів продовжують просувати Україну в світовому інформаційному просторі шляхом різних інструментів: популяризація українських страв за кордоном, організація званих вечорів і збір коштів на потреби України, співпраця з важливими у гастросвіті людьми задля спільної боротьби з російською пропагандою. Завдяки їх діяльності, світова кулінарна спільнота значною мірою розірвала зв'язки з Росією. За підтримки посольств України в Італії, Франції та Великій Британії команда Ю. Ковриженка закликала найбільші кулінарні гіді світу – Michelin, The World's 50 Best Restaurants, San Pellegrino – виключити зі списків росіян. До тиску долучились інші представники гастрономічної спільноти України. Зрештою рейтинги обірвали співпрацю з Росією. Так, 4 березня 2022 р. гід Michelin заморозив проекти та публікації про московські ресторани.[1; 2]

Натомість щодня тисячі закладів по всьому світу готують українські страви. Легендарні шефи не просто підтримують Україну, але й збирають значні кошти для підтримки ЗСУ та українців. Так під час війни шеф-кухар Юрій Ковриженко популяризує українську кухню у Великій Британії та збирає кошти на підтримку України. Вже за 4,5 перших місяці масштаб зборів збільшився у 350 разів: від £500 до £176 000. Окрім того, він відкрив в Лондоні власний ресторан, куди влаштовує українських переселенців.

Інший шеф-кухар Є. Клопотенко за перший рік повномасштабної війни організував десятки званих вечорів й зібрав кошти на понад 10 000 тисяч харчових наборів для мешканців звільнених ЗСУ українських територій. [2] Разом з друзями, він створив флешмоб #MakeborshchNetwork#, запропонувавши іншим

кухарям зварити в своєму ресторані борщ, продати страву і гроші відправити українській армії. [3]

І хоча «гастрономічний фронт» є малопомітним, але все ж важливим напрямком української публічної дипломатії. В тих складних умовах, в яких перебуває Україна, потрібно максимально використовувати всі засоби промоції нашої країни та просування її культурних традицій у світі для протидії російській інформаційній агресії й забезпечення сприятливого ставлення міжнародної громадськості до України, адекватної реакції світового співтовариства на події, що відбуваються в Україні, її всебічної підтримки.

Література

1. Гастрономічна дипломатія України в умовах війни / Український центр культурних досліджень URL: <https://uccs.org.ua/novyny/hastronomiczna-dyplomatiia-ukrainy-v-umovakh-vijny/> (дата звернення: 13.11.2023).
2. Євген Клопотенко про те, як їжа може змінювати країну / ГУРТ: веб-портал. URL: <https://gurt.org.ua/recipes/success/84799/> (дата звернення: 09.11.2023).
3. Завдання гастродипломатії – не дозволяти компаніям повертатись в РФ – Клопотенко. / ТРК «ПЕРШИЙ ЗАХІДНИЙ»: веб-сайт. URL: <https://1zahid.com/info/zavdannya-gastrodiplomatiyi-trimati-v-padruzi-kompanii-shchob-voni-ne-povernulis-v-rosiyu-ievgen-klopotenko/> (дата звернення: 11.11.2023).
4. Романюк Н. Кулінарна дипломатія як інструмент міжнародної взаємодії. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. 1 (12). С. 30 - 44
5. Український елемент «Культура приготування Українського Борщу» включили до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayinskij-element-kultura-prigotuvannya-ukravinskogo-borshchu-vklyuchili-do-spisku-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshchini-yunesko> (дата звернення: 10.11.2023).
6. Яковенко Н. Гастрономічна дипломатія у міжнародних відносинах. *Зовнішні справи*. 2020. № 11-12. С. 29 – 37

УДК 351.81

ДВОМОВНІСТЬ В УКРАЇНІ

*Гудзь В.М., викладач,
Державний професійно-технічний
навчальний заклад «Білоцерківський
професійний ліцей», м. Біла Церква*

Як і більшість держав світу, Україна є неодномовною країною. Базовим видом співвикористання мов є двомовність (білінгвізм).

Після Люблінської унії 1589 року протягом століть була двомовність в Україні, де українська мова різними способами обмежувалася у вжитку і витіснялася. Багатьох учених двомовність привертала увагу в усі часи. Саме наприкінці ХІХ ст. почалися спеціальні дослідження білінгвізму. На той час була заснована соціолінгвістична школа І. Білодіда, де пропагували ідеї єдності народів, дружби мов, благодірного впливу міжнаціональної російської мови на національну українську. Проте дослідження двомовності були позбавленими теоретичної об'єктивності й адекватності. Саме це дало підставу В. Русанівському сказати: «У радянський час про неї (двомовність) говорилося багато, але, коли в нові часи дехто захотів повернутися до цих питань, то виявилось, що проблема ця стерильно чиста, бо, крім посилань на тодішніх класиків марксизму – ленінізму від М. Хрущова до М. Сулова включно, ніяких теоретичних постулатів

немає» [1]. Аспект вивчення двомовності в українській науці був започаткований ще Олександром Потебнею та Іваном Франком. У наш час в Україні досить мало приділяється уваги двомовності і тепер, оскільки ця тема належить до дискредитованих. У сучасній незалежній Україні проросійські сили громадськість порушують питання про державну двомовність, про надання державного статусу російській мові.

«Українці, відчужені змалечку від своєї мови, виховані в індивідуальному просторі російської мови, засвоїли російський код спілкування. Сучасне українське суспільство уражене, як наркозом, цим звичайним, доведеним до автоматизму типом спілкування» [2].

Перемикання мовного коду, деформація українського мовного мислення була основною складовою у радянський час національномовної політики. Відомий професор Маршен Реллер писав: «Вже у «зеленому йолопі», як називала українська інтелігенція російсько – український словник 1946 р. він вийшов у зеленій палітурці», його відтворювали конструкції російських відповідників. Підручники, що дослівно перекладались з російської, бо освіта у всьому колишньому Союзі мала бути ідентичною, не могли містити властиво українські мовні структури. Поступово зникла в міському мовленні оригінальність і своєрідність вимови і мовного мислення українців. Пам'ятаю, як захопили мене оригінальністю й виразністю слова селянина з Черкащини – він дивився на Дніпро, де гойдалась «РАКЕТА»: Оце вона зараз здійметься. Я б сказав: «Стане на крила, блідо і невиразно, а головне – не українською» [3].

Деформація українського мовного мислення і в сільському мовленні, і в міському – тривале, стихійне, цілеспрямоване зросійщення.

Досить помітне місце білінгвізм займає і в художній літературі. Українські майстри слова, політики, вчені цитують здебільшого не українських письменників, учених, філософів, а російських. Це є великою втратою рідної мови, неповторністю життя.

Письменник В. Медвідь зауважує: «Згадуючи класиків ХІХ ст. або навіть письменників, які творили років двадцять – п'ятдесят тому, - для них насамперед важило вимовляння, промовляння, стиль, вишуканість навіть тоді, коли це була цензура, заборонені теми... Сьогодні ж письменник може писати будь – що. Але художність, мова, мислення і висловлювання катастрофічно пониженні. Письменник розуміє, що втрачає високе почуття мовної загадковості, і починає швиденько, скупими, біжучими реченнями розповідати сюжет. Але в українському варіанті, де мова є домінуючою в художньому мисленні, це одна з глобальних проблем» [4]. На жаль, досить часто засоби зображення відбуваються не в традиціях рідної мови, а в технологіях зарубіжних літератур.

«В українському варіанті з'являються бліді, невдалі моделі творів Еко, Павича, Коельйо. Це спричиняється страхом молодих письменників перед мовою, яку треба пізнати, жити нею; певною відрубністю від власної міфології, історії не як переглядача чи споживача, а як одного з персонажів тієї ж міфології» [4]. Для того, щоб заповнитися національним життям, потрібно «жити мовою», «жити в мові» в усіх просторових вимірах, а для цього потрібно знання мови, здатність неповторно передати тонкощі почуттів, мовна інтуїція, любов до Вітчизни.

Отже, вважаємо, що виходом із цієї небезпечної ситуації є зміцнення статусу української мови як єдиної державної, яку потрібно «ушляхетнити», поліпшити її вивчення на всіх щаблях освіти, розширити сфери її вживання.

На завершення хочеться процитувати В. Скрида [5]:

Як не любить ту мову нашу!
Мені вона найкраща в світі,

Гарніша, ніж весняні квіти,
Неперевершена в красі,
Вона миліша над усі:
І як найпершої любові
Не зміню тієї мови!
Її ніколи не віддам
В поталу недругам,
Не дам, над нею глумитись і сміятись,
Щоб легкодухим не страхатись,
Скажу за тебе гнівне слово,
Моя ти рідна, горда мово!

Література

1. Русанівський В. М. Споріднена і віддалена двомовність як об'єкт сучасної лінгвістики. *Мовознавство*. Київ, 2007. № 1. С. 3-5.
2. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : монографія. К.: НДІУ, 2007. 444 с.
3. Феллер М. Д. Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько – українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них. Дрогобич: Відродження, 1994. 238 с.
4. Медвідь В. М. Ми вже підійшли до тієї межі, за якою своєю душею як власністю хтозна, чи будемо володіти. *Українська газета*. Київ, 2006. №24 (72).
5. Скрид В. З думкою про рідний край. Біла Церква, 2008. 160 с.

УДК 159.922:502:17.022.1:316.3

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА

*Вохнік Д.Ю., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківського інституту економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Сучасна екологічна ситуація загалом характеризується як потенційна катастрофа уповільненої дії, що має антропогенне походження. Так, на теххаському побереж'ї, Мексиканського заливу є відрізок на якому розташовані шість НПЗ, кожен із них випускає хімікат під назвою Бензол – безколірну рідину, яка швидко випаровується. З неї виробляють пластмасу, топливо, миючі засоби, пестициди. По суті бензол повсюди і можна гарантувати, що так чи інакше, ви були під впливом цього елемента в певній кількості. Зазвичай, на нас впливає цей елемент через вихлопи авто, сигарет, пожеж і якщо бути досить близько до цього, то ви починаєте думати, що можливо дихаєте чимось не тим.

Звісно якщо ви не проживаєте у Порт-Артурі і не отримуєте значно більший об'єм цієї гідоти. Приблизно 180 000 тисяч барелей нафти. Завод займає велику ділянку землі на околиці міста у Порт-Артурі який на момент 2017 року ще й страждав від бідності, і в якому переважно проживали афро та латино амереканці мали величезний відсоток смертей від раку. Близько 50% того, що помрете ви саме від цього.

Люди там досить часто говорять, що вони живуть в бідності а поряд з ними багатство. Одним нічого не залишається як страждати від токсинів поки інші дивляться на них з висока. Це важливо, адже сильного духу буде мало бо кимось вище вам був приписаний смертний вирок.

Окрім такого виду забруднення досить масштабними трагедіями на планеті також є аварії на станціях під час яких нафта покриває воду і не дає рибі набирати собі повітря, а в іншому випадку повністю покриває тіла інших тварин які помирають від чорної смерті. .

Вимальовується свого роду думка, що нижчий клас через сильний дух має певні переваги морального і правового характеру. Це буде правдою, збереження довкілля за допомогою соціуму є великою рушійною силою яка може вплинути на багато речей, особливо коли існує така несправедливість як у Порт-Артурі. .

Відтак, проблеми забруднення довкілля це, напевно, вічно актуальна тема. Досить багато інформації ми сприймаємо як через екран так і просто у житті, особливо якщо взяти до уваги наше місто де кожен метр наповнений самим різноманітним сміттям.

Окрім катастроф, на перший же план, виходить питання про те, навіщо людина смітить? Якщо так подумати, то засмічування планети людиною є її природнім фактором. Все що вона добуває і залишки чого вважає непотрібними вона просто викидає. Придратися до цього зі сторони природи досить складно, адже природні матеріали знищуються самі по собі: згорають, перегнивають або їх хтось доїдає. Але дивлячись на те як проходить еволюція і зміна у людських потребах то, що ми бачимо? У людини з'явилося більше бажань до солодкого, солоного, кислого. Реклама впливає на людину своїми образами та просто навіть самою банкою всередині якої є вода із своєрідним смаком. З'явився вибір і доступність не добувати щось за допомогою полювання чи збирання. Всю їжу чи майно потрібно кудись класти, і тому із печер це перейшло в хати, замки і тому подібне, залежно від епохи. Зрозуміло, що само по собі, будівництво є також і способом виживання як у людей так і у тварин по типу нори чи гнізда. А у людей це було те про, що сказано вище. Але от який нюанс – будівництво не закінчується тільки хатинками із глини, а навпаки – забудовується фабриками, заводами, будинками, парками, магазинами, салонами, участками, селами, машинами, автомобілями, літаками, кораблями. Без цього важко уявити наше життя, але приймаючи комфорт, ти знищуєш планету.

До прикладу, нещодавно Youtube почав показувати рекламу про те , що будівництво – це сила і взагалі дуже і дуже добре не дивлячись на те, що по ту сторону екрану терористи підривають фабрики.

Повертаючись до питання про те чому людина смітить.

У кожного по різному – є моменти коли людина не слідкує за собою і, так чи інакше, на ній накопичується весь бруд і це не обов'язково безхатьки у яких, по більшій мірі, просто немає засобів гігієни, хоча деякі можуть сказати, що можна в тій же річці скупатися. Більше питань викликають ті, у кого дійсно все є, але чомусь вони за собою не слідкують. Не беручи до уваги, наприклад, хвороби.

Люди можуть бути байдужі до навколишнього середовища, може бути звичка починаючи від «харькотиння та бичків», закінчуючи пакетами, пляшками, шприцами.

Такі люди, як правило, нормально не ставляться до того, що через 10 хв буде смітник, а у випадку його відсутності завжди починають кидатися на проблеми суспільства, що тих самих смітників немає.

В деяких країнах взагалі все виходить за рамки, починаючи з прання, поховання і пиття з одного джерела, і закінчуючи країнами з критичним рівнем

токсинів у повітрі, притонами, звалищами як місцем для проживання та інші не менш жахливі речі.

Всі вище перераховані приклади є демонструванням низького рівня екологічної свідомості суспільства та відсутністю екологічних цінностей у нього. А отже, екологічна свідомість – це «вищий рівень психічного відображення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, рефлексія місця і ролі людини в біологічному, фізичному і хімічному світі, а також саморегуляція цього відображення»[1, с. 25]

Цікавий момент, який можна пов'язати з екологічною свідомістю був у Spider-man Miles Morales, коли потрібно прочистити каналізацію після чого один із героїв зробить маленьку замітку, що в річці купатися не слід і це не говорячи про те, що час від часу на екрані видно гори сміття та велику кількість бездомних.

Якщо ви дивилися перші 10 хвилин фільму «28 днів по тому», то напевно пам'ятаєте, що там було. Лабораторія, де вчені випробовують певні ліки, віруси на тваринах після чого на лабораторію нападають захисники природи, звільнюють мавп і тим самим поширюють новий вид вірусу, який вибрався за рамки лабораторії і зробив із всіх жителів, агресивних і кровожерливих зомбі. Хотіли допомогти а зробили гірше... хоча якщо подивитися то таких людей в такому випадку можна назвати еко-террористами. До речі, цей термін можна прирівнювати і до вищих класів які забруднюють довкілля. Але тут випадок трохи інший. Екотерроризм є і актом насилля, що спрямований на захист природи шляхом боротьби з людьми і їх майна. Але також є ще одна така важлива але скоріш за все індивідуальна риса людини. Говориться про тих які досить так шизоїдно якщо можна так сказати, говорять про безпеку тварин чи довкілля. Їх не можна прирівнювати до тих же террористів, проте їхня поведінка є досить помітною. Можливо ви бачили таких людей, які дуже часто говорять про права тварин, про те, що в них є почуття, що тварини в деяких притулках навіть якщо це просто, свого роду, лише підкормка, що вважається жахливим способом спасіння. Такі говорять про одне і теж, словесно чогось добиваються, використовують якийсь тиск, піднімають своє его. Винятком можна вважати активістів, адже все таки це є формою боротьби з владою за допомогою сильного духу. Проте, ці люди видвигають багато своїх цінностей і ресурсів на те щоб в них були аргументи. По типу того, що вони взяли і допомогли, наприклад, 20-ти котам знайти дім, про те, що в них найкращі притулки, про те як вони за когось страждали, і вегетарианці іноді також поширюють багато ідей про те, що вбитих тварин їсти не можна.

Цікаво було показано на каналі Onliner, де чоловік взяв собі ділянку землі і просто там годує тварин. Одразу постає питання до себе і до інших. А чи зможете ви взяти не 20 а 3 кота?

Дуже добре коли у людини є поняття екологічної свідомості і вона усвідомлює для себе багато нюансів, і навіть, якщо ви з кожної покупки в магазині даєте якісь кошти на екологію то це вже плюс. Саме ваше усвідомлення ситуацій, які для вас є потенційно загрозливими може знайти виправдання. Ви вбиваєте, бо ви хочете жити, а не тому що вам це подобається. Люди все ж таки з давніх давен використовували хутро щоб просто вижити взимку і створювали пастки щоб прогодувати як можна більше людей. Із сухожилля і палки робили лук. Із палки та каменю спис.

В одному із альбомів виконавця Woodkid дуже круто було зображено ще одну актуальну тему, а саме добування ресурсів. У кліпах були зображені

різноманітні гігантські машини які постають як дійсно щось інородне але таке ж величественне як і сама природа.

Також можна навести приклад із 7-ї частини Final fantasy де біо-тероризм відіграє центральну роль. Збирання енергії Землі, протистояння нищого класу який живе під величезним металевим покровом вищого класу. Весь час ви бачите величезні стіни із металу, труби ,дороги, колії поки врешті решт не знайдете живу хатину біля якої процвітає сад з квітами та овочами.

Згадайте мультфільм «Лоракс», де взагалі не залишилось дерев і повітря буквально продають як воду.

Кіно-фільм «Аватар» ставить важливі теми протистояння природи з завойовниками у виді людей, що використовують механіку як спосіб продовження їхнього життя та створення бойових машин для знищення місцевої флори та фауни. По іншу сторону плем'я "На'Ві" повністю існує у гармонії із життям і використовує лише ті інструменти які вони можуть добути з природи.

Зараз звісно намагаються шукати баланс. Це і новітні впровадження у технологіях коли ті ж Apple банально не кладуть вам зарядку до телефону, заміна на паперові пакети, штрафи, покращені системи очистки, куріння також дуже змінилося і не викидає таких токсинів, електро-кари і таке інше. Чи знайдеться істинний баланс? Напевно ні. Людина не може йти проти своєї природи. Хтось в будь-якому випадку викине папірець на землю, а інший – випустить нову форму паразитів, які перетворять нас в «мутантів» або взагалі всіх знищить.

А тому, важливого значення набуває формування суспільної свідомості із застосуванням своєрідного інструментарію екологічних цінностей, якісно нової системи засобів і дій, що сприятимуть становленню екологічної культури та розв'язанню проблем, що постали перед людством.

Екологічні цінності як інструмент формування екологічної свідомості і як історично зумовлені форми зацікавлено діяльного відношення суб'єктів до об'єктів природи вказують напрями конструктивного вирішення екологічних проблем. Їхня мотивація і реалізація сприяє взаємодії з різними типами цінностей, зокрема й етичних[2].

Таким чином, у процесі формування екологічної свідомості варто дбати про два моменти: зміна безпосередньої практичної діяльності щодо природи та зміна власне екологічної свідомості. Тобто сучасна людина має не тільки не смітити, а і дбати про те, як допомогти довкіллю.

Література

1. Скребець В.О. Екологічна свідомість: визначення поняття змісту і форм прояву. *Екологічна психологія*. Київ: Стакер, 2006. 440 с.
2. Юрченко Л.І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 2009. №78. С. 229-237.

КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПРОСТІР І ТУРИСТИЧНІ РЕЛЬЄФИ КІРОВОГРАДЩИНИ

*Осієвський В.В., викладач,
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ*

Проектування культурно-туристичного простору Кіровоградщини має відбуватися на базі міждисциплінарного підходу (географія, економіка, соціологія, регіональна економіка, культурологія та ін.) та ґрунтуватися на синтезі трьох компонентів – історико-культурних ресурсів, географічного ландшафту та рекреаційної діяльності. Поєднання цих компонентів дозволить вбудувати в єдину матрицю історичні та природні туристичні об'єкти краю (природна заповідна зона «Козачий Яр» на території с. Казавчин, парк «Веселі Боковеньки» у Долинському районі, Височинне Поінгулля, кемпінг-парк «Кирилов сіті» у селі Нагірне у Світловодському районі, Онуфрієвський парк, Чорний ліс та ін.), пам'ятки історії, археології та культури (палеолітичної стоянки первісних людей Троянове-4 на території Новомиргородського району біля с. Трояни, історико-архітектурний заповідник родини Раєвських, заповідник -музей «Хутір Надія» та ін.), культові місця (Іллінська церкви у Новомиргороді, Диківський Свято-Благовіщенський жіночий монастир, Свято-Вознесенський храм у м. Бобринець, Церква святої рівноапостольної Марії Магдалини та ін.), зелений і промисловий туризм (рекреаційний ресурс Бобринеччини, Петрівщини, зелена садиба «Соломія» у с. Яремівка на Світловодщині, молодіжний літературно-музичний фестиваль «ПоФануФест» у с. Соломія Гайворонського району та ін.), краєзнавчі екскурсійно-туристичні маршрути (маршрути Знам'янського, Долинського і Олександрівського районів, екскурсійні маршрути по м. Кропивницький, маршрут Новомиргород-Троянове) тощо.

Враховуючи окреслений тісний зв'язок туристичних адресанта та адресата, культурно-туристичний простір Кіровоградської області генерується унікальним поєднанням наступних туристичних рельєфів [2-5]:

– рельєф релаксації – теплі почуття та заспокійливі емоції туристів, які налаштовуються на позитивне сприйняття, що сприяє фізичному та емоційному відновленню (досвід перебування у «Кропивницькому дендропарку», «Онуфрієвському дендропарку», дендрологічному парку «Веселі Боковеньки», Знам'янській бальнеологічній здравниці та паломницьких центрах: Свято-Хрестовоздвиженська церква (с. Іскрівка Петрівського району), Свято-Богоявленський монастир (с. Диківка Знам'янського району) та ін.);

– рельєф новизни – нові переживання, коли турист свідомо та регулярно шукає пригод (як-от, індустриальний туризм, зокрема, Музей ракетних військ стратегічного призначення в смт. Побузьке Голованівського району, або туристсько-спортивні маршрути в регіоні [1]);

– естетичний рельєф – краса та естетична привабливість об'єкту (урочище «Каскади» у с. Злінка Маловисківського району, дендропарк «Веселі Боковеньки» у с. Іванівка Долинського району, «Заповідник-музей "Хутір Надія"» у с. Миколаївка та ін.);

– рельєф активації – пам'ятки та туристичні місця, що викликають приплив сил, пробуджують емоції, налаштовують на дії, стимулюють активність («Веселі Боковеньки», урочище «Каскади», Центрально-український музейно-

туристичний фестиваль (м. Кропивницький), туристичні маршрути: «У серці України», «Золотими стежками Ексампею», «Земля корифеїв» тощо);

– рельєф досягнення (втіленої мрії) – місце чи пам'ятка стають частиною цільової картини життя людини, ініціюють та організують відповідні дії, що породжує своєрідний ефект гіперреальності («Столиця української хореографії», «Старий Єлисавет», «Сакральний Центр Великої Скіфії», «Земля Корифеїв», де музейно-природний заповідник «Тобілевичі» та ін.);

– рельєф автентичності – інтерес до визначних пам'яток як форма ритуальної поваги до регіону, а туризм вбирає деякі соціальні функції релігії в сучасному світі (ті ж таки туристичні маршрути «Столиця української хореографії», «Сакральний Центр Великої Скіфії», «Земля Корифеїв», а ще стоянка і поселення трипільської культури у с. Володимирівка Новоархангельського р-ну чи Сабатинівське поселення часів неоліту у с. Сабатинівка Благовіщенського р-ну);

– рельєф сигніфікації – пам'ятка чи місце розглядаються як знак чогось більшого, ширшої структури, як можливість ідентифікації (місце народження М.Л. Кропивницького – с. Бежбайраки, Новоукраїнський район, місце Синеводської битви 1362 р., що стала початком визволення українських земель від монголо-татарських завойовників – Торговиця Новоархангельського р-ну, Музей історії українського хореографічного мистецтва у Кропивницькому);

– рельєф обіцянки та надії – у місцях відпочинку та розваг людина може задовольнити потреби у релаксації, активізації, фізичному комфорті та щасті, завдяки чому виникає бажання потрапити туди ще («Хутір Надія» – державний музей-заповідник Карпенка-Карого, Дендропарк «Веселі Боковеньки», Вознесенське джерело на Бобринеччині (на березі р. Бобринка), Онуфріївський дендропарк тощо);

– рельєф символічного присвоєння – фотографії та сувенірна продукція, камінці з доріжки та квитки, що збереглися та багато іншого, оскільки туриста цікавить не сама реальність, як володіння нею (її присвоєння) у вигляді аматорських фотокадрів та відеороликів;

– рельєф колонізації часу – бажання торкнутися історичного об'єкту, присвоюючи час, що задовольняють проекти, пов'язані з історичною реконструкцією, коли туристи споглядають або навіть беруть участь у костюмованих театралізаціях на історичних ландшафтах (фестивалі «Казавчин-фест» або «Характерник»);

– рельєф відкриття – формування нового досвіду, розширення власного «Я» (туристсько-екскурсійні маршрути Кіровоградської області загальнодержавного та місцевого значення – Музейно-природний заповідник «Тобілевичі» (с. Арсенівка Новомиргородського району), «Золотими стежками Ексампею», урочище «Каскади», Заповідник-музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) «Хутір Надія», ландшафтний заказник «Монастирище» та ін., а також маршрути різної тематики: «Кропивницький літературний», «Кропивницький авіаційний», «Кропивницький театральний», «Кропивницький музичний»).

Отже, формування та операціоналізація туристичного нарративу змінюють культурний ландшафт Кіровоградщини, що постає кластером геокультурного простору, тобто системою матриць і кодів культури, які виражаються в знаках і символах, безпосередньо пов'язаних з територією та/або мають на цій території своє матеріальне втілення.

Література

1. Колотуха О. Туристсько-спортивні маршрути Кіровоградської області. Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки / За заг. ред. д.г.н. О.В. Колотухи. Дніпро: ФОП Середняк Т.К., 2020. С. 188-192.
2. Armbrrecht J. Use value of cultural experiences: A comparison of contingent valuation and travel cost. *Tourism Management*. 2014. Vol. 42. P. 141–148.
3. Bernini C., Cracolici M. F. Demographic change, tourism expenditure and life cycle behaviour. *Journal Tourism Management*. 2015. Vol. 47. P. 191-205.
4. Chen H., Rahman I. Cultural tourism: An analysis of engagement, cultural contact, memorable tourism experience and destination loyalty. *Tourism Management Perspectives*. 2018. Vol. 26. P. 153–163.
5. Lu C.Y., Dean D., Suhartanto D. Hussein, A.S., Suwatno, Kusdibyo L., Chen B.T., Gunawan A.I. Predicting tourist loyalty toward cultural creative attractions the moderating role of demographic factors. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*. 2021. Vol. 22. P. 293–311.

УДК 371.132

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

*Грек І.М., асистент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Національна культура відображає унікальність та специфіку кожної нації, з її мовою, традиціями, обрядами, музикою, мистецтвом, кулінарією та іншими аспектами життя.

Одним з основних аспектів соціального значення національної культури є зміцнення національної свідомості та почуття належності до власної нації. Культурні символи, які втілені у мові, символіка, національні практики та традиції, є суттєвими чинниками формування національної свідомості. Вони закладають основу для ідентифікації зі своєю культурою та залучення до спільноти.

Національна культура також має важливе значення у підтримці соціального сплеску та єдності нації. Культурні події, свята та фестивалі є формами об'єднання народу, сприяючи зміцненню соціальних зв'язків та взаєморозуміння. Вони сприяють відчуттю належності до спільноти та розвитку позитивного соціального середовища.

Так, культура нації включає в себе своєрідне переосмислення історії даної нації. Кожна нація має свою унікальну історію, яка впливає на формування її культури. Переосмислення історії може виявлятися у створенні нових поглядів на минуле, переосмисленні подій або переінтерпретації історичних фактів. Це може стати результатом нових досліджень, змін у світогляді чи політичних умовах, а також зусиль нації в боротьбі за відновлення правдивої версії історії свого народу.

Процес формування особистості включає в себе засвоєння цінностей, норм, звичаїв та інших аспектів національної культури. Людина взаємодіє зі культурою протягом усього свого життя, що впливає на її заповнення особистісного простору. Цей процес включає в себе усвідомлення і прийняття цінностей, розробку власної системи переконань, формування світогляду та ставлення до інших людей та світу.

Національна культура є основою для формування особистості, оскільки вона надає людині зразки для наслідування, розширює її світогляд та сприяє розвитку її особистих якостей. Вона впливає на ставлення до різних аспектів життя: відносини з іншими людьми, виховання, моральність, робота, мистецтво та Слушно зауважили Е. Бистрицький та В. Шинкарук у праці «Феномен української культури: методологічні засоби осмислення», що засвоєння і перетворення культурного багатства допомагають особистості індивідуалізувати внутрішній світ, розширюючи тривимірний спектр емоцій, які індивід може відчувати та виражати. Це означає, що особистість може засвоїти різні естетичні стилі, культурні традиції й інші аспекти культури, що дозволяють їй розуміти й виражати емоції на більш виразний і глибокий спосіб [1, с.70].

Засвоєння та перетворення культурного багатства можуть відбуватися через активну участь у культурних подіях, навчання креативних технік, вивчення музики, мистецтва, літератури й інших видів культури. Цей процес може включати у себе перекладання, адаптацію та інтерпретацію культурних цінностей, що дозволяє створювати власний емоційно насичений світ.

Особистість, у свою чергу, впливає на національну культуру шляхом своїх дій, взаємодії з іншими, творчості тощо. Кожна особистість має свої унікальні особливості, які впливають на формування культурної спадщини.

Взаємодія національної культури та процесу формування особистості є важливим, оскільки вона допомагає індивідууму знаходити своє місце в суспільстві, розширює можливості самовираження та розвитку, а також зберігає національну спадщину і культурні цінності.

Таким чином, соціальне значення національної культури полягає у зміцненні ідентичності та соціального сплеску нації, об'єднанні спільноти. Національна культура є невід'ємною частиною соціального та культурного життя кожної нації.

Література

1. Феномен української культури: методологічні засоби осмислення / За ред. В.Шинкарук, Є.Бистрицький. К.: Фенікс, 1996. 477 с.

УДК 316.7

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР І МЕНТАЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

*Коваль В.С., викладач циклової комісії
суспільно-гуманітарних дисциплін,
Білоцерківський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Вивчення національного характеру та ментальності українців з соціологічної перспективи включає в себе розгляд різних аспектів суспільства та культури, які визначають специфічні особливості українського народу. Такий підхід передбачає вивчення соціальних, економічних, культурних та історичних факторів, які впливають на формування національної ідентичності.

Визначення національного характеру є складним завданням і може бути предметом різних точок зору. Важливо розуміти, що кожен індивід та група людей унікальні, і загальний "національний характер" - це лише узагальнення тенденцій, які можна виявити в культурі та суспільстві.

В українській етносоціології категорія національного характеру розвивалась від «вільного портрету» (XVIII ст.), що створювався на основі спостережень мандрівників, письменників, дослідників, до «порівняльних характеристик» (М. Костомаров, М. Каразін та ін.) [2] українців та кацапів, до портрету «типового українця» (П. Чубинський) [5].

Категорія «ментальність» набуває розголосу з творів французького дослідника Леві-Брюля, котрий порівнював мислення людини традиційного суспільства (первісної людини) та сучасної людини [1] Ментальність може бути національною, регіональною, етнічною чи іншою категорією, яка об'єднує людей за спільними рисами сприйняття світу. Для українців існує певна ментальність, яка визначає їхнє сприйняття різних аспектів життя [3].

Нижче розглянемо деякі ключові аспекти, які можуть бути важливими при вивченні національного характеру та ментальності українців з соціологічного погляду.

В історичному аспекті - розуміння історії України, зокрема періодів визначальних подій, впливає на формування національного свідомості та менталітету[2]. Наприклад, періоди козацтва, австро-угорської та російської імперій, а також сучасні події, визначають специфічні особливості українського національного характеру.

Соціологи вивчають також культурні аспекти, такі як мова, обряди, традиції, та фольклор[3]. Ці елементи грають важливу роль у формуванні колективної ідентичності та менталітету українців.

Дослідження соціальної структури суспільства, класових розбіжностей, ставлення до праці, сім'ї та громадського життя також важливі для розуміння національного характеру.

Соціологічний підхід передбачає вивчення взаємин українців із сусідніми та іншими народами, а також їхню роль у світовому контексті [4].

Вивчення сучасних соціальних та економічних тенденцій, а також реакції на них, дозволяє аналізувати сучасний стан українського суспільства та визначати його особливості.

Отже, соціологічний підхід до вивчення національного характеру та ментальності українців може допомогти розкрити широкий спектр факторів, які впливають на формування колективної ідентичності та особливостей сприйняття світу українським народом.

Література

1. Етнографія України: навчальний посібник / За ред. Макарчука С.Л. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2015. 711 с.
2. Євтух В.Б. Етносоціологія. Довідник. Київ: Видавництво НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2011. 205 с.
3. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О.Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ: ІІІЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2022. 512 с.
4. Шнаппер Д. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації / пер. з фран. Харків: Фоліо, 2007. 223 с.
5. Юрій М. Т. Етногенез та менталітет українського народу. Київ : Кондор, 2008. 262 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

*Мельник Л.М., канд. політ. наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Інформаційна війна в Україні є складною і багатогранною проблемою, яка виникла внаслідок збройного конфлікту на Сході країни з 2014 року і триває по сьогоднішній день. Така війна не менш небезпечна, ніж фізична, яка нині ведеться росією проти України на полі бою. Основною ціллю інформаційної війни є вплив на громадську думку та переконання населення, зокрема шляхом маніпулювання інформацією та поширення пропаганди. Інформація може бути використана для зміни світогляду, політичних установок, викликання недовіри або створення хаосу в суспільстві.

На початку вторгнення російська федерація активно розпочала інформаційну агресію проти України. Ця агресія виявилася у поширенні дезінформації, фейків та пропаганди, які призводили до поділу суспільства й розбрату між українцями. Із початку повномасштабного вторгнення (24 лютого 2022 р.) ворожа пропаганда активізувалася. Так, підконтрольні кремлю медіа, такі як RT (Russia Today) та Sputnik, поширюють проросійську пропаганду, спрямовану на засудження української влади та передачу спотвореного зображення подій на сході України та всьому країні. Також полем для поширення фейків слугують для росії соціальні мережі, боти та troll-фабрики, кібератаки. Як повідомляв Укрінформ, протягом 2022 року росія витратила на просування пропаганди через державні медіа \$1,9 млрд замість запланованих \$1,5 млрд. 50% бюджету спрямовано на RT, ВГТРК та медіагрупу «росія сьогодні» [1].

Так, російські ЗМІ і надалі продовжують поширювати інформацію про «неонацистів» (чи «нацистів») в Україні з метою створення іміджу України як радикальної країни. Як заявляє старший аналітик ГО «Інтерньюз Україна» Альона Гришко що росія використовує наратив, що нібито евакуація, яку пропонує Україна, для населення, яке проживає на території ведення активних бойових дій, є небезпечною. Вона зауважила, що росія активно використовує метод віддзеркалення для побудови своєї фіктивної реальності, щоб, з одного боку, підкріпити свій статус так званої держави, яка прийшла нас рятувати, а з іншого, щоб показати, що Україна - це країна, яка нібито не турбується про своїх громадян [1]. Це лише декілька прикладів, серед безлічі, російської брехні.

Задля протистояння російській інформаційній агресії, Україна розвиває власні інформаційні ресурси, та підтримує незалежний медіапростір. Зокрема, було створено спеціальні комунікаційні центри, які фільтрують небажані інформаційні впливи та інформують громадян про правдиву ситуацію. Крім того, Україна співпрацює зі світовими партнерами і організаціями для отримання підтримки у боротьбі з інформаційною агресією. Важливою частиною цього процесу є моніторинг дезінформації й аналіз пропагандистських акцій противника.

Отже, цілі росії в інформаційній війні є дестабілізація суспільства, провокація внутрішніх суперечностей та конфліктів, знищення національної

єдності, а також дискредитація української влади та зміна ставлення міжнародного співтовариства до країни.

Однак, Україна відповідає на ці загрози шляхом розвитку власних засобів інформаційної безпеки, моніторингу та аналізу дезінформаційних кампаній, підвищення медіаграмотності суспільства та активної взаємодії з міжнародними партнерами.

Література

1. Які наративи та методи найчастіше використовує російська пропаганда. *Мультимедійна платформа іномовлення України Укрінформ*. 2022 13 листопада. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3713144-aki-narativi-ta-metodi-najcastise-vikolistovue-rosijska-propaganda.html>

УДК 364-3:061.21

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

*Гавдун М. І, здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Науковий керівник: Рибак Н.О., канд. екон. наук,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Основними факторами загальнолюдського прогресу в умовах глобалізації є пріоритети розвитку людини та забезпечення високого рівня життя населення. Без кардинального підвищення життєвих стандартів й ефективних інвестицій у людський та соціальний капітал жодній країні в світі не вдавалося досягнути високих показників рівня та якості життя. Людський чинник стає вирішальним у соціально-економічному розвитку суспільства. Це і зумовлює необхідність втручання держави у соціально-економічні процеси через розробку та реалізацію соціальної політики.

Ринкова економіка неминує пов'язана з диференціацією доходів населення, посиленням нерівності, із проблемою бідності. Тому питання має стояти про створення соціально-орієнтованої економіки, яка ставить на перше місце не темпи економічного зростання, а зростання добробуту нації, створення рівних стартових можливостей для всіх громадян країни. Це потребує активного втручання держави, вироблення ефективної соціальної політики, яка має бути спрямована на регулювання відносин основних елементів соціальної структури суспільства, на узгодження довгострокових інтересів соціальних груп як одна з одною, так і з суспільством загалом.

Соціальна політика є складовою частиною внутрішньої політики держави. Вона вирішальною мірою залежить від стану економіки країни. Здійснення соціальної політики держави базується на задоволенні матеріальних, культурних і духовних потреб громадян, формуванні гармонійно розвинених членів суспільства. У сучасному розумінні соціальна політика - це перш за все частина економічної політики, яка є найважливішим фактором економічного зростання.

Як відомо, соціальна політика держави має активну і пасивну складову. Активна політика регулює трудові відносини, ринок праці та зайнятість, забезпечує робочі місця. Пасивна політика спрямована на підтримку соціально незахищених верств населення. Результативність та ефективність соціальної політики держави вирішальною мірою залежить від стану національної економіки країни.

У сучасних умовах метою соціальної політики держави в Україні є забезпечення рівня життя населення відповідно до стандартів Європейського Союзу. В кінцевому результаті реалізація соціальної політики держави полягає в забезпеченні позитивних соціальних змін та соціального розвитку суспільства на основі соціальної справедливості, соціальної рівноправності, соціального захисту людей.

Соціальна політика держави має особливості, що виражаються в: підтримці різних верств населення; соціальної підтримки незаможних громадян; створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу; фінансування у достатньому обсязі освіти та охорони здоров'я; турботі про охорону екології, навколишнього середовища; регулювання сфери трудових відносин.

Реалізується соціальна політика за трьома основними напрямками. Це політика доходів, політика зайнятості та політика соціального партнерства. Політика доходів передбачає здійснення заходів щодо пом'якшення їх нерівності, зокрема, на ослаблення диференціації доходів та майна, пом'якшення протиріч між учасниками ринкової економіки та запобігання соціальним конфліктам на економічному ґрунті; політика зайнятості полягає у забезпеченні умов ефективності трудової діяльності; політика соціального партнерства спрямована на регулювання взаємовідносин між роботодавцями і працівниками.

Реалізується соціальна політика держави через соціальні програми, які базуються на законодавчо-нормативній базі країни, що забезпечує задоволення соціальних потреб, соціальний захист, соціальну безпеку, а це, в свою чергу, сприяє встановленню соціальної справедливості у суспільстві. Разом з тим впливає на конкурентоспроможність національної економіки, так як забезпечує розвиток людського потенціалу, покращення інвестиційно-інноваційного клімату в країні, соціальну стабільність та у суспільстві.

Основними механізмами реалізації соціальної політики є обов'язкове та добровільне соціальне страхування. До обов'язкового відноситься пенсійне та медичне страхування, у зв'язку з тимчасово втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Добровільне соціальне страхування – це страхування громадян, які займаються підприємницькою діяльністю та індивідуальною діяльністю. Вони мають право на всі види забезпечення з державного соціального страхування, встановлені для робітників, службовців і членів кооперативів, за умови сплати страхових внесків до Фонду соціального страхування України.

Механізмами реалізації соціальної політики є також державна соціальна допомога – грошові виплати, субсидії та компенсації вразливим верствам населення, та державні соціальні гарантії безкоштовної медичної допомоги, безкоштовної освіти, доступного житла, культурних, оздоровчих закладів та ін.

Важливу роль відіграє трансформація від державного фінансування до соціального партнерства. Це означає, що низка соціальних програм зі створення ринку житла, використання можливостей страхової медицини, перехід низки соціальних послуг на платну основу здійснюються за рахунок коштів не лише бюджету, а й підприємств.

Соціальне партнерство активно використовується сьогодні у промислово розвинених країнах для вироблення та проведення політики доходів. Інструментом такої взаємодії є тристоронні комісії за участю уряду, роботодавців та профспілок, які щороку укладають угоди, що регулюють динаміку заробітної плати та деяких соціальних виплат.

В сучасних умовах ефективність соціальної політики держави є недостатньою. А тому можна запропонувати наступні шляхи вдосконалення соціальної політики:

По - перше, особлива увага повинна приділятися активній складовій соціальної політики держави. Працездатним громадянам потрібно створити умови для продуктивної праці, забезпечити сприятливий клімат на робочих місцях, достойну заробітну плату. За рахунок податків буде наповнюватись державний бюджет, що дасть змогу забезпечити пасивну складову, а саме захист соціально незахищених верств населення.

По-друге, пасивна складова соціальної політики повинна бути спрямована на підтримку тих громадян, які дійсно в силу ряду умов не можуть забезпечити собі рівень доходів, достатній для існування в межах мінімальних стандартів проживання.

По - третє, цифровізація роботи соціальних служб з метою створення комфортних умов отримання соціальної допомоги людям, які її потребують.

По - четверте, соціальна політика держави повинна бути спрямована на соціальне забезпечення, соціальну допомогу, житлові програми, охорону здоров'я, освіту.

По - п'яте, підтримки держави потребують також такі соціально орієнтовані сфери діяльності в країні, як харчова та легка промисловість, які виробляють важливі для людей продукти харчування, одяг та взуття.

Досвід розвинутих західних країн свідчить про те, що характер соціальних витрат є перевагою для соціальної політики. Маються на увазі принципи задоволення соціальних потреб і забезпечення соціальних гарантій держави або за рахунок оплати соціальних гарантій самими споживачами безпосередньо або роботодавцями, або в змішаній формі за рахунок різного комбінування зазначених форм. Цей спосіб комбінування в різних поєднаннях широко поширений в економіці розвинених країн [2]

Література

1. Романовська Ю.А., Страпачук Л.В., Макаренко М.А. Державна соціальна політика України / Ю. А. Романовська, Л. В. Страпачук, М. А. Макаренко. *Економіка та держава*. 2022. №2. С. 129-133.

2. М'якушко Н. Соціальна політика в умовах глобалізації: регіональний та національний досвід. URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/Socpolitika_v_umovah_globalizaciyi.pdf

3. Чорна Л.О., Кудлаєнко С.В. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку. *Агросвіт*. 2018. Вип. 18. С. 16-20.

СИЛЬНІ ТА СЛАБКІ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРОМАДИ

*Денисенко І. С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Юхименко П.І., д.е.н., професор,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Нами був проведений SWOT-аналіз економічної діяльності ОТГ Узинська (табл. 1). Співставлення сильних та слабких сторін аналізованої Узинської ОТГ а також ідентифікація її шансів та загроз розвитку є класичним інструментом, який багато років використовується в стратегічному аналізі. Назва SWOT є похідною з англійської мови і означає:

- S – Strengths / Сила (переваги, сильні сторони внутрішнього характеру);
- W – Weaknesses / Слабкість (проблеми, слабкості внутрішнього характеру);
- O – Opportunities / Можливість (шанси, можливості зовнішнього характеру);
- T – Threats / Загроза (загрози зовнішнього характеру).

Аналіз SWOT є свого роду містком між діагнозом громади та стратегією її розвитку – ідентифіковані сильні та слабкі сторони, а також зовнішні можливості і загрози є підсумком існуючої ситуації в громаді, а одночасно з цим – вступом до визначення перспектив її розвитку, який повинен базуватись на наявних власних перевагах та шансах, що з'являються в оточенні. Нижче представлено результати аналізу SWOT, який було розроблено для Узинської міської ОТГ, з поділом на кілька сфер її функціонування.

Таблиця 1 - SWOT-аналіз перспектив розвитку ОТГ Узинське

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Бажання до проведення змін в середовищі жителів громади, покращення її соціально-економічної ситуації; - виявлено високий рівень взаємодовіри жителів громади до роботи адміністрації; - наявність значної кількості агропромислових та фермерських господарств, які швидко адаптуються до нових економічних умов; - наявність підприємств переробки сільгоспродукції в районному центрі; - наявність в громаді значної мережі закладів торгівлі та побутового обслуговування; - хороший стан шляхової інфраструктури між населеними пунктами; - наявні відділки комунікацій (поштові відділення) у кожній колишній сільраді; - великий потенціал розвитку сільського господарства; - може бути використаним природній 	<ul style="list-style-type: none"> - Високий рівень безробіття; - низький рівень інвестицій в економіку громади, капіталізацію природно-ресурсного потенціалу; - в деяких населених пунктах низький рівень громадської активності, підприємництва; - відсутність актуальності містобудівної документації (генеральні плани населених пунктів); - відсутність регіональної інфраструктури підтримки бізнесу; - незадовільний стан комунального господарства (зокрема, каналізаційних очисних споруд, зношеність та енергоємність насосного обладнання на ВОС, КОС та КНС); - незадовільний технічний стан полігону організованого звалища твердих побутових відходів (перспектива побудови переробного підприємства); - невідповідність підприємств нормам охорони довкілля, що негативно

<p>ресурс – глина (виробництво будматеріалів);</p> <ul style="list-style-type: none"> - наявність об'єктів та природно-ресурсного потенціалу можливих для інвестування; - наявні творчі самобутні колективи (соціальний капітал); - активні підприємці громади (зріле громадянське середовище). 	<p>впливають на екологічний стан громади;</p> <ul style="list-style-type: none"> - зростання злочинності (особливо в останній період)
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Законодавчі зміни, які стосуються громад: - інституціоналізація справжньої самостійності у земельних питаннях; - є всі можливості поступового покращення економічної ситуації (а у зв'язку із цим соціально-побутової ситуації) жителів; - скористатися державною цільовою підтримкою малого бізнесу та фермерських господарств; - скористатися зростанням світового попиту на екологічно чисту продукцію АПК; - формування громадянського суспільства, зростання активності громадян, підтримка розвитку підприємницької ініціативи; - приєднання чергових громад; - відновлення роботи аеродромного комплексу міста Узина; - створення нового полігону побутових відходів та будівництво заводу по переробці сміття (спільно з іншими громадами на умовах ММС) • Співпраця з ДФРР ; - доступ до ресурсів міжнародної технічної допомоги (активізація участі в грантових проектах); - удосконалення законодавства про співпрацю територіальних громад. 	<ul style="list-style-type: none"> - Погіршення демографічної ситуації; - згортання реформ децентралізації; - закриття залізничної станції Сухоліси для вантажних перевезень.; - загальний слабкий стан економіки; - суспільне невдоволення у випадку відсутності позитивних ефектів від створення ОТГ; - політична нестабільність у державі; - зростання цін на енергоносії; - трудова міграція за межі громади.

Джерело: складено автором на основі SWOT-аналізу.

На основі відмічених позитивних і негативних сторін розвитку ОТГ Узинське можна стверджувати про існування великих резервів для сталого розвитку сільських територій громади. Таке наше ствердження ґрунтується на наступних тенденціях світового розвитку:

- на світових ринках зростає попит на сільськогосподарську продукцію та продовольчі товари. Наявність високопродуктивних земель сільськогосподарського призначення та традиційного укладу життя місцевого сільського населення, дозволить вирощувати екологічно чисту агропродукцію, налагодити її переробку у високоякісні харчові продукти, утворити диверсифіковані робочі місця та зменшити негативні міграційні тенденції;

- прогнозоване продовження євроінтеграційних процесів та реформ в Україні сприятимуть зростанню зацікавленості інвесторів до України. Інтереси донорів та інвесторів саме до об'єднаних територіальних громад та наявність природно-ресурсного потенціалу, певної інфраструктури, дієвої влади у співпраці

з активною громадою, дозволяє розраховувати на додаткові кошти для реалізації інфраструктурних та інвестиційних проєктів;

- розширення меж громади за рахунок приєднання сусідніх міст та селищ, що сприятиме зростанню економічного потенціалу об'єднаної громади (на момент нашого дослідження існують ще дві заявки сільських громад);

- наявність на території громади аеродромного комплексу м. Узин при державній підтримці може дати новий вектор розвитку громади: перетворення на транспортно-логістичний хаб Київської області, що також спричинить потужний розвиток всіх суміжних обслуговуючих галузей. Крім цього можливо запуснути програму розвитку малої авіації (сільськогосподарського призначення, швидкої медичної допомоги, тощо), обслуговування приватних літаків, створення льотної школи;

- в Україні та в сусідніх країнах зростає інтерес до відносно недорогого внутрішнього туризму: сільського, зеленого, гастрономічного, та пов'язаного з туризмом відпочинку в екологічно чистій місцевості з натуральним харчуванням та комфортними умовами проживання. Узинська громада має для цього прекрасні природні можливості та може скористатися ними як для економічного розвитку, так і для соціального.

УДК 177.3

ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ»

*Косач Т.М., канд. філос. н., доцент
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Поняття людської гідності сьогодні є однією з найважливіших тем наукових досліджень в етико-філософських сферах. Хоча сьогодні підвалини європейської цивілізації ґрунтуються на більш змістовній і смисловій єдності Честі, Совісті та Гідності людини все ж таки залишаються тими початковими орієнтирами, до яких так чи інакше звернені провідні сфери духовного та морального життя сучасної Європи: наука, мистецтво, етика, релігія та філософія. В яких Людська гідність трактується як сукупність моральних, світоглядних та професійних якостей людини, які є основою для усвідомлення нею самоповаги та соціальної цінності. Іншими словами, це усвідомлення цінності людської істоти. Термін «гідність» походить від латинського (*dignus* – «цінний», «відповідний») (лат. *dignitation* – репутація).

Ідеї про гідність особистості почали формуватися в давньогрецьких і давньоримських етичних, філософських, політичних і правових доктринах в умовах первіснообщинного ладу. Однією з унікальнішою вершиною Античного Світу є вчення Протагора: «Людина – міра всіх речей». Возвеличуючи людину та визначаючи її цінність, він вважав, що такі чесноти, як мудрість та добродієність доступні всім людям.

У середньовічній доктрині принцип рівності людей перед Богом став формою утвердження людської гідності. Антична ідея подібності людини до Бога, «за образом і подобою Божою», підтримана християнством, підносила особистість, але водночас легенда про створення Адама і Єви виправдовувала

приниження людини перед Всемогутнім Творцем. Лише в епоху Реформації відбулося поглиблення поняття людської гідності, що було пов'язано з формуванням уявлень про людину як суб'єкта особистої свободи та носія невід'ємних суб'єктних прав (Макс Вебер «Протестантська етика та дух капіталізму»).

Ступінь розвитку цього питання в Новий час був предметом дослідження багатьох відомих філософів, таких як Дж. Локк, Б. Спіноза та Т. Гоббс. Вони ототожнювали поняття гідності з визнанням того факту, що людина володіє важливими моральними та інтелектуальними якостями. Водночас гідність залежить від становища людини у суспільстві, стану суспільства, здатності його забезпечити практичне утвердження невідчужуваних прав людини та визнання самоцінності особистості.

Продовжили вчення про людську гідність відомі класики Німецької філософії І. Кант, Г. Гегель, Л. Фейєрбах. Заслуга І. Канта полягала в створенні етичної концепції людської гідності, згідно з якою людина примушує інших людей поважати себе, порівнюючи себе з ними, оцінюючи себе [2]. Л. Фейєрбах надзвичайно возвеличував людину: «Людина людині – Бог – такий вищий практичний початок, і таким є зворотній пункт всесвітньої історії» [3].

Критичне формулювання проблеми людської гідності показує, що в Українській філософській думці людська особистість представлена як антропологічний проект, який кожен індивід повинен реалізувати в повсякденному житті.

У системі цієї традиції помітне місце посідає вчення про людину та її гідність Г. Сковороди. Пізнати істинну людину й стати істинною людиною – ось головна мета виховання благочестя, відповідно до глибокого переконання українського мислителя. «Піклування про людину» найтісніше пов'язане із піклуванням про її духовність та благочестя. Таке піклування містить у собі як складовий компонент ультимативну вимогу вивільнення людини від несправжніх цінностей, які перешкоджають їй у ствердженні справжньої людської гідності [4].

Погляди мислителів Нового часу показує, що поняття гідності ототожнюється з людською цінністю і пов'язане з усвідомленням людиною того факту, що вона володіє важливими для неї моральними та інтелектуальними якостями. Водночас гідність залежить від статусу людини в суспільстві, стану суспільства, здатності суспільства гарантувати практичне утвердження невід'ємних прав людини та визнання самоцінності особистості.

Отже, політичні та соціальні трансформації, що відбуваються сьогодні в нашій країні, вимагають кардинально нового підходу до вирішення питання поваги до людської гідності.

Література

1. Аляєв Г. Є. Метафізика людини: Г. Сковорода і православна філософія ХІХ—ХХ ст. *Григорій Сковорода і проблеми національної філософії*: Матеріали ІІ Харківських Міжнародних Сковородинівських читань: Національна філософія: минуле – сучасне – перспективи, присвячених 200-річчю з дня смерті Г. С. Сковороди. Харків : Харківський міський фонд «Центр освітніх ініціатив», 1996. С. 104-113.
2. Марущак Н. В. Деякі аспекти розуміння людської гідності у працях видатних представників філософської думки Нового Часу. *Forum Prava*, 2018. № 4. С. 33–41
3. Філософія : підручник / В. С. Бліхар, М. М. Цимбалюк, Н. В. Гайворонюк, В. В. Левкулич, Б. Б. Шандра, В. Ю. Свищо. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37052/1/%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf>
4. Шулик У. Цінність гідності у філософії Г. Сковороди. *Збірник матеріалів звітної наукової конференції Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за 2021 рік*. Івано-Франківськ, 2022. 161 с.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ Романченко І.Г.....	3
СУТНІСТЬ «ЦІННОСТІ» ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ Марчук В.В.....	4
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ТА «ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ Сидоренко Ю.В.....	6

СЕКЦІЯ “РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ, РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ”

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН Дем’янчук Ю.В., Дем’янчук А.В., Іванова Д.М.....	10
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ В ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ Лучко Ю.І.....	12
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ІНКЛЮЗИВНУ ОСВІТУ Дума М. В.....	14
ЗАСОБИ МОВНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В РЕКЛАМНИХ ОГолоШЕННЯХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ Сипко Л.М.....	15
ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК МОДЕЛЬ, ЯКА РОЗШИРЮЄ ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ СТУДЕНТІВ Ступак О.П., Діденко В.Ю., Макух Н.І.....	17
ІНКЛЮЗИВНИЙ ТУРИЗМ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ Князева Т.М.....	20
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР Жовнірчик Л.І.....	21
КУРСОВИЙ ПРОЄКТ ЯК РІЗНОВИД НАУКОВОЇ РОБОТИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ Беценко Т.П.....	23

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА Панченко М.Г.....	27
МЕДІАОСВІТА В ІНФОРМАЦІЙНИХ ХАБАХ Балан Т.Р., Прокопенко Л.І.....	30
МОТИВАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ Велика К.І.....	31
ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ШКОЛИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ Висіцька А.Е., Ратушинська А.С.....	33
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ Тітова Л. О.....	36
РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БІОЛОГІЧНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ГАЛУЗЕЙ Мехед О.Б.....	38
САМОПЛАГІАТ - ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ? Зошак Л.М.....	40
СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ – НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ Зелінська В.А.....	42
STEM-ОСВІТА ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ Мірошник В.І.....	45
СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИСТЬ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕАЛІЙ Цвид-Гром О.П.....	47
ТРУДНОЩІ ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ Резнік В.Г.....	49
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ Дика Л.Л., Дика О.Б.....	51
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ Волинець І.М.....	54

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА БІЛА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ) Пахомов І.В.....	56
---	----

СЕКЦІЯ

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

АРХІВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ Шпак Є.Д.....	59
АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ Безугла Ж.С.....	60
БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ: НОВІ ПІДХОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ Ткаченко Ф.В.....	62
ВИКОРИСТАННЯ СОЦМЕРЕЖ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ ЧИТАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ Єрмакіна Н.В.....	65
ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ Шевченко О.І.....	67
ЕЛЕКТРОННА КНИГА У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО КНИЖКОВОГО РИНКУ Завалін В.В.....	69
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ Бондаренко В.В.....	71
ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ЗАХИЩЕНОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В УСТАНОВІ Веклич Ю.О.....	72
КНИГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В ОН-ЛАЙН ПРОСТОРІ Герасик В.Я.....	74
ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕКАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД Онуфрієв В.Д.....	75
РОБОТА КЛУБІВ ТА ЧИТАЦЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У БІБЛІОТЕКАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ Швачка Т.О.....	77

ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕКАМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЗНАННЄВИХ ПОТРЕБ СУСПІЛЬСТВА Герасик Н.Я.....	80
--	----

СЕКЦІЯ

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА, ФІНАНСІВ ТА
СТРАХУВАННЯ»**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ Брунда Н.С.....	82
АНАЛІЗ АКТИВІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ Валько І.М.....	85
АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ Жукова О.А., Євась Т.В.....	87
АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТОВ «КИЇВСЬКИЙ М'ЯСОКОМБІНАТ» Бухенська М.С., Махаринський М.В.....	90
ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В ОПЕРАЦІЙНУ СИСТЕМУ ПІДПРИЄМСТВА Ляшенко В.В.....	93
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Півторак М.В., Чухлебова О.О.....	95
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Якимюк Ю.П.....	96
ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ЗАГРОЗИ Дума З.Є.....	98
КЛАСТЕРИЗАЦІЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ Домашенко А.Л., Юхименко П.І.....	101
ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Янович Н.В., Приходько Т.В.....	104
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА Хахула Б.В.....	106

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСПОРТНОЇ КОМПАНІЇ Півторак М.В.....	108
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ Загороднюк О.В.....	109
ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ Длугоборська Л.В.....	110
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ Хахула Л.П.....	112
ПЕРСПЕКТИВНІ ГАЛУЗІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН. Півторак М.В., Вереденко В.І.....	114
ПЛАНУВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ МЕНЕДЖЕРА З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ Загороднюк О.В., Горбатюк М.І.....	115
ПОТЕНЦІАЛ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ Півторак М.В., Лоскутов А.О.....	117
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ Геник А.В., Бойко С.В.....	118
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ Півторак М.В., Яровенко О.В.....	120
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ Смолій В.О.....	121
РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ Ладик О.О., Бойко С.В.....	123
СІМЕЙНІ ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ Юхименко П.І., Очеретяна О.П.....	125
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ОБРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА Тітов А.Є., Биба В.А.....	128
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА Грисюк В.І., Приходько Т.В.....	130

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА Півторак М.В., Горlach I. А.....	132
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ Бухенська М.С., Резнік Є.С.....	133
УПРАВЛІНСЬКЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА Хахула В.С.....	136
ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ Півторак М.В., Агарков О.М.....	138
ФУДПЕЙРІНГ – СУЧАСНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ У СФЕРІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА Брунда Н.С.....	139
ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРОПІДПРИЄМСТВА Юхименко П.І., Карпенюк В. Ю.....	142
ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ Ковальчук О.С.....	145
ЩОДО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В ОПЕРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ Герасимчук В.В., Биба В.А.....	147

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

ВИНИКНЕННЯ СТРЕСУ В СУЧАСНОМУ ЖИТТІ: РОБОЧИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ СТРЕС Петреченко С.А., Філіпчук Л.І.....	150
ОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ БАНКІВСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ Алмаші С.І., Пасічний Н.С., Дячук В.М.....	152
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗДАТНІСТЬ ДО РОЗУМІННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЕМОЦІЯМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД Трофименко Н.Є.....	155
КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ Пономаренко Т.І.....	157

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ В УМОВАХ ЗМІН У МЕНЕДЖМЕНТІ Замерзляк Д.В.....	160
ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ Стаднік Н.В., Панченко Т.Л.....	163
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ З ЕМОЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВИМИ РОЗЛАДАМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ Карпова О.О., Карпова К.О.....	165
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ Хомчук О.П.....	168
ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ У РАННЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ Карпенко О.А.....	170
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК АДАПТАЦІЙНИЙ РЕСУРС ПЕДАГОГА У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ Панченко Т.Л.....	172
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ Копчар В.М.....	175
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ Швець Г.Ю.....	178
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИЩОГО РІВНЯ ПСИХІЧНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ Бондар А.В.	181
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ Никоненко Л.О.....	184
PSYCHOLOGICAL EFFECT OF THE MASS DDOS HACKER ATTACKS ON THE GOVERNMENT SITES Петік Я.О.....	188

СЕКЦІЯ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ Мозолюк-Боднар Л.М.....	190
--	-----

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «ЮРИДИЧНА ФІКЦІЯ» В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН Сидоренко В. В.....	192
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ МІНІСТЕРСТВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ) Якименко А.А.....	195
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОТЕРПІЛОГО, ЯК МЕТОД ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ Новак Я.В.....	200
ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ Скільська М.І.....	202
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ Добренька Н.В.....	206

СЕКЦІЯ
ПОЛІТИЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ДУХОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

ГАСТРОДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ Пасічник Н.С.....	209
ДВОМОВНІСТЬ В УКРАЇНІ Гудзь В.М.....	211
ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА Вохнік Д.Ю.....	213
КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПРОСТІР І ТУРИСТИЧНІ РЕЛЬЄФИ КІРОВОГРАДЩИНИ Осієвський В.В.....	217
НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ Грек І.М.....	219
НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР І МЕНТАЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД Коваль В.С.....	220
ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ Мельник Л.М.....	222

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ Гавдун М. І.....	223
СИЛЬНІ ТА СЛАБКІ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРОМАДИ Денисенко І. С., Юхименко П.І.....	226
ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ» Косач Т.М.....	228